

ПРИДНІПРОВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ БУДІВНИЦТВА ТА
АРХІТЕКТУРИ

Економічний простір

Збірник наукових праць
(www.eprostir.dp.ua)

№ 128

Дніпро
ПДАБА
2017

УДК 336
ББК 65.01
Е 45

Друкується відповідно рішення Вченої Ради
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.
(Протокол №6 від 19.12.2017 р.)
Свідectво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації 279/3
видано Міністерством юстиції України 17.05.07р.
Науковий збірник «Економічний простір» включено до спеціалізованого
Переліку ВАК України з економіки (Наказ МОНУ №1081 від 29.09.2014р.)

Збірник включений до міжнародних наукометричних баз даних
INDEX COPERNICUS – з жовтня 2012р. :
<http://journals.indexcopernicus.com/+,p3843,3.html>
GOOGLE SCHOLAR – з червня 2016 р.:
<https://scholar.google.com.ua/citations?user=sLRr06MAAAAJ&hl=ru>

Головний редактор:
доктор економічних наук, професор Орловська Юлія Валеріївна.

Редакційна колегія:	д.е.н. Іванов С.В.,
д.т.н, заслужений діяч науки	д.е.н. Коломицева О.В.,
і техніки України Большаков В.І.,	д.е.н. Тараненко І.В.,
д.е.н. Божанова В.Ю.,	д.е.н. Поповиченко І.В.,
д.е.н. Вакульчик О.М.,	д.е.н. Стукало Н.В.,
д.е.н. Верхоглядова Н.І.,	д.е.н. Уманець Т.В.,
д.е.н. Дубницький В.І.,	д.е.н. Чимшит С.І.,
д.е.н. Задоя А.О.,	д.е.н. Чужиков В.І.,
д.е.н. Залунін В.Ф.,	д.е.н. Шейнфілде М.

ISSN 2224-6282
ISSNe 2224-6290

Е 45 Економічний простір: Збірник наукових праць. – №128. –
Дніпропетровськ: ПДАБА, 2017. – 236с.

В збірнику розглядаються сучасні проблеми просторових економічних систем, сталого екологозбережувачого розвитку економіки, інноваційних процесів макро і мікрорівня, кластерних форм організації бізнесу, ресурсозбереження, фінансових та інвестиційних аспектів економічного зростання, ефективності регуляційних дій органів державного управління та місцевого самоврядування.

Окремої уваги в збірнику набувають питання підвищення якості освітянських функцій вищих навчальних закладів, ролі освіти в постіндустріальному суспільстві.

Для студентів, аспірантів, науковців, викладачів, представників органів державного управління та місцевого самоврядування.

УДК 336
ББК 65.01
© ПДАБА, оформлення, 2017

ЗМІСТ

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

<i>Пашкевич М.С., д.е.н., Шагоян С.М.</i> ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЮ БАЗОЮ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР ДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН ЄВРОПИ.....	5
<i>Пилипенко Г.М., д.е.н., Гузенко І. Ю., к.е.н.</i> ПРОБЛЕМИ НАДНАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ...	16
<i>Stavytska Alla</i> TRENDS AND PROSPECTS OF OPTIMIZATION OF THE WORLD INFORMATION TECHNOLOGY MARKET DEVELOPMENT IN GLOBALIZATION CONDITIONS.....	24

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

<i>Антонюк О.П., к.е.н., Белкіна І.А., к.е.н.</i> ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ АНАЛІЗУ ВЕЛИКИХ ДАНИХ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ.....	34
<i>Іванова Н.С., к.е.н.</i> СИСТЕМОТВОРЧІ ЕЛЕМЕНТИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	43
<i>Ількова Н.В.</i> СУТНІСТЬ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ЇХНЬОЇ ФІНАНСОВОЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ.....	51
<i>Кантур К.С.</i> НЕФОРМАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ЯК ЧИННИК МОНОПОЛІЗАЦІЇ РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ.....	62
<i>Кишакевич Б.Ю., д.е.н., Нахаєва М.М.</i> МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ.....	71
<i>Ложачевська О.М., д.е.н., Григоренко Р.В.</i> МОНІТОРИНГ РИНКУ АТОСЕРВІСНИХ ПОСЛУГ.....	81
<i>Орловська Ю.В., д.е.н.</i> ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТО – СПРОМОЖНОСТІ ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ.....	89
<i>Федуняк І.О., к.е.н.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ КАРТОПЛЯРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ.....	101
<i>Шевцова С. А., к.т.н., Велика Д.М., Кривогуз Д.С.</i> ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	111

ФІНАНСИ, ПОДАТКОВА СИСТЕМА ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

<i>Полішко Г.Г., к.е.н.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНИХ БАНКІВ В КОНТЕКСТІ СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ.....	121
<i>Разживін В. М.</i> СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	132
<i>Тіверіадська Л.В., Якименко А.М.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ.....	143

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОСТОРОВО – КЛАСТЕРНИЙ БІЗНЕС

<i>Ащеулова О.М.</i> ОБҐРУНТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНІХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗЕРВІВ ВУГЛЕДОБУВНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	155
<i>Вагонова О.Г., д.е.н., Досужий В.С.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ПРОЕКТІВ ЯК ЧИННИК ПРИВАБЛИВОСТІ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	167
<i>Виноградова О.В., д.е.н., Євтушенко Н.О.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНО–ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ КОНСАЛТИНГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	180
<i>Котькалова-Литвин І.В., к.е.н.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	192
<i>Оскома О.В.</i> ОПЕРАТИВНО-КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА З УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ОБМЕЖЕНЬ.....	202

ОСВІТА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

<i>Павліха Н.В., д.е.н., Доляняк Ю.О.</i> СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНИ.....	214
--	-----

СТАЛИЙ РОЗВИТОК, ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

<i>Прушківський В.Г., д.е.н., Квактун О.О., к.е.н.</i> ЕКОЛОГІЧНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ЖИТЛОВЕ БУДІВНИЦТВО ЯК СКЛАДОВА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ.....	224
---	-----

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.9.012:339.94

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННОЮ БАЗОЮ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР ДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН ЄВРОПИ

Пашкевич М.С., д.е.н.,
Шагоян С.М.

Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро

В результаті проведених досліджень встановлено, що в умовах глобалізаційних процесів виникає економічне протиріччя, яке полягає у необхідності забезпечення достатнього рівня економічної безпеки країн світу в цілому, і Європи зокрема, на тлі процесів інтеграції економік. Встановлено, що з одного боку інтеграційно-глобалізаційні економічні процеси підвищують рівень економічної взаємної залежності країн Європи, але, з іншого боку, країни світу все більше турбуються за власний рівень економічної безпеки, яка за своєю сутністю є певним захистом від загроз. Тоді виникає питання, які саме загрози має глобалізація для країн Європи. Також звідси виникає важлива науково-практична проблема, яка полягає у забезпеченні економічної безпеки країн Європи в умовах глобалізаційних процесів. З цієї проблемою пов'язане завдання з визначення чинників та факторів економічної безпеки країн Європи.

Також у ході досліджень виявлено, що в умовах відсутності концептуальних основ та методичних підходів до визначення рівня економічної безпеки країни, а також в умовах відсутності обґрунтованої низки факторів, що можуть вплинути на інтегральний показник економічної безпеки країн, доцільно вважати основою економічної безпеки будь-якої країни її енергетичну незалежність. У свою чергу, шляхом аналізу даних щодо портфелю енергоресурсів країн Європи, а також даних щодо імпорту енергоресурсів у країнах Європи було визначено, що енергетична незалежність країни, а саме країн Європи, ґрунтується на використанні мінерально-сировинної бази, частка якої у енергогенерації складає майже 50 %. Таким чином, у статті наведено обґрунтування раніше висунутого припущення про те, що ефективне управління мінерально-сировинною базою корпоративних структур добувної галузі країн Європи та світу є суттєвим чинником економічної безпеки країни. Стаття розкриває авторське бачення, що ефективне управління мінерально-сировинною базою корпоративних структур добувної галузі країн Європи та світу, спрямоване на забезпечення належного рівня їх економічної безпеки, повинно ґрунтуватися на чотирьох основних принципах, пов'язаних з імпортом та власним видобутком, балансом інтересів держави та корпоративної структури, а також з урахуванням короткострокової та довгострокової перспективи. Обґрунтовано, що власність на мінерально-сировинні ресурси корпоративних структур добувної галузі повинна

бути приватно-державною, що гарантує підвищення рівня економічної безпеки країн Європи. Диверсифіковане енергозабезпечення за джерелами енергопостачання – мінералко-сировинна база та альтернативні джерела енергії, дозволить мати мінерально-сировинні ресурси у якості стратегічного запасу країни на майбутнє та забезпечувати сталий розвиток. Диверсифіковане енергозабезпечення за ознакою імпорту та власного видобутку дозволить знайти раціональний баланс між рівнем економічної безпеки і сталим розвитком у довгостроковому періоді.

Ключові слова: міжнародна економіка, корпоративні структури, економічна безпека, добувна галузь, енергетична безпека, енергогенерація, управління

UDC 33:339.9

EFFICIENT MANAGEMENT OF MINERAL RESOURCES OWNED BY MINING INDUSTRY CORPORATE STRUCTURES AS A FACTOR OF ECONOMIC SECURITY OF EUROPEAN COUNTRIES

**Pashkevych M., Dr.of Econ.Sc.
Shagoyan S.**

National Mining University, Dnipro

As a result of the conducted research, it has been established that under the conditions of globalization processes there is an economic contradiction, which consists in the need to ensure an adequate level of economic security of the countries around the world as a whole, and in Europe, in particular, against the processes of integration of national economies. It has been established as well that on the one hand, integration and globalization economic processes increase the level of economic interdependence of European countries, but, on the other hand, the countries of the world are increasingly concerned about their own level of economic security, which in its essence is a certain protection against threats. Then the question arises as to what threatens does the globalization have for European countries. It also raises an important scientific and practical problem, which is to provide the economic security of European countries in the context of globalization processes. This problem involves the task of identifying the range of important factors influencing economic security in Europe. Also during the research, it was discovered that in the absence of conceptual foundations and methodological approaches to determining the level of economic security of the country, as well as in the absence of a reasonable number of factors that could affect the integral indicator of economic security of countries, it is appropriate to consider energy independence as the basis of economic security of any country. In turn, by analyzing data on the energy portfolio of European countries as well as data on import of energy resources in Europe, it was determined that the energy independence of the country, namely the countries of Europe, is based on the use of the mineral raw materials base, the share of which in the energy generation is currently almost 50 % in Europe. Thus, the article provides a justification of the previously suggested assumption that efficient management of the mineral resource base of the corporate structures of the mining industry in Europe and the world is a significant factor in the country's economic security. The article reveals the author's view that effective management of the mineral

resource base of the corporate structures of the mining industry in Europe and the world, aimed at ensuring an adequate level of their economic security, should be based on four basic principles related to import and production, balance of interests of the state and corporate structures, and also take into account the short-term and long-term prospects. It is substantiated that ownership of mineral resources of corporate structures of mining industry should be private-state, which guarantees increase of economic safety level in the countries of Europe. Diversified energy supply by sources of power supply – mineral raw materials base and alternative energy sources will allow mineral resources to be available as a strategic reserve for the future generations and to ensure sustainable development. Diversified energy supply on the basis of import and own extraction will allow finding a rational balance between the level of economic security and sustainable development in the long-term.

Keywords: international economics, corporate structures, economic security, mining industry, energy security, energy generation, management

Актуальність проблеми. Підвищення рівня економічної безпеки країн Європи – актуальна науково-практична проблема сьогодення. Очевидно, що економічна безпека окремої країни має чимало складових, і навколо питання щодо обрання стратегічних пріоритетів підвищення рівня економічної безпеки, точаться постійні дискусії управлінців та політиків. Іншими словами, й дотепер відкритим залишається питання: на чому зосередити зусилля країни, щоб підвищити її рівень економічної безпеки. Особливо це питання набуває актуальності в умовах глобалізації, коли остання, як процес об'єднання економік країн, ставить під сумнів економічну безпеку взагалі. Якщо відбувається об'єднання, то цей процес передбачає відсутність економічних загроз. У свою чергу, якщо економічні загрози відсутні, то відсутня проблема забезпечення економічної безпеки. Однак, навпаки, країни Європи активно намагаються підвищити рівень власної економічної безпеки за рахунок різних факторів. Таким чином, спостерігається певне протиріччя між процесом глобалізацією та явищем економічної безпеки країн Європи.

У даному дослідженні, висувається припущення, що рівень економічної безпеки країн Європи може бути підвищений на основі ефективного управління мінерально-сировинною базою корпоративних структур добувної галузі. Це припущення ґрунтується на тому, що в умовах підвищення споживання енергії у країнах Європи економічна безпека кожної окремої країни може базуватися виключно на енергетичній безпеці, що неодноразово підкреслювалося різними вченими [1, с. 13]. Управління мінерально-сировинною базою корпоративної структури складається з управлінських рішень, які

приймаються під час управління мінерально-сировинною базою окремих гірничо-збагачувальних комбінатів. У свою чергу, питання управління мінерально-сировинною базою окремого гірничо-збагачувального корпоративної структури (ГЗК) в складі корпоративної структури є організаційно складними та фінансово витратними, що може сприяти перегляду корпоративної стратегії та місця в ній корпоративної структури як активу. Виробнича або операційна стратегія корпоративної структури забезпечує досягнення певних показників розвитку виробництва (за обсягами, номенклатурою, якістю, ефективністю, технологіями). Системність управління дозволяє визначити підпорядкованість цієї функціональної стратегії корпоративній та конкурентній стратегіям, оцінити узгодженість з іншими функціональними стратегіями, особливо маркетинговою та визначити рівень економічної безпеки. Ефективність управління мінерально-сировинною базою корпоративної структури та окремого гірничо-збагачувального корпоративної структури залежить від гірничо-геологічних умов, які на початку розробки родовища є об'єктивними та незалежними від корпоративної структури чинниками. В подальшому, результати управління мінерально-сировинною базою корпоративної структури погіршуються внаслідок здійснення нерационального відпрацювання родовища, використання застарілих технологій та максимізації короткострокових економічних результатів, що в цілому впливає на енергетичну безпеку країни, а відтак і на її економічну безпеку.

Таким чином, окреслена проблема підвищення рівня економічної безпеки країн світу в умовах глобалізації та пов'язане з нею завдання визначення ефективного управління мінерально-сировинною базою корпоративної структури чинником економічної безпеки країн світу є актуальними та своєчасними для дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень. Чимало вчених у своїх дослідженнях доводять необхідність постійного моніторингу рівня економічної безпеки країни. Серед них Герсель А. та Германек Дж. [1], Хеслоп Х. [2], Хлавк М. [3]. Однак, у роботах зазначених авторів на тлі пропозицій щодо визначення сутності економічної безпеки країни відсутнє обґрунтування її конкретних факторів та методики розрахунку. Значний внесок в розвиток теорії та практики управління добувною галуззю зробили такі вчені, як Амоша О.І. [4], Півняк Г.Г. [5], Варава Л.М. [6], у дослідженнях яких зазначаються фундаментальні

принципи розвитку добувної галузі України та світу на основі формування корпоративних структур. Виключна роль мінерально-сировинної бази у забезпеченні економічної безпеки країни підкреслюється у роботах Бабця Є.К. [7], який акцентував увагу на методиці оцінки перспективності міжнародних ринків збуту продукції та стверджував доцільність роботи компаній на більш стабільних за обсягом споживання ринках, якщо це не зашкоджує рівню економічної безпеки країни. Про необхідність формування стратегії забезпечення національної безпеки наголошують у дослідженнях Кобиляцький В.В. та Морозова Л.В. [8]. Можливість підвищення рівня економічної безпеки країни Мікула Н.А. [9] вбачає на основі безпеки підприємницької діяльності.

Проте, на нашу думку, дослідники недостатню увагу приділили визначенню факторів, які впливають на економічну безпеку країни, та не запропонували методику визначення рівня економічної безпеки країни. Також, не достатньо досліджуються питання управління мінерально-сировинною базою корпоративних структур, як чинник економічної безпеки країн.

Мета роботи: обґрунтування принципів ефективного управління мінерально-сировинною базою корпоративної структури, як чинника економічної безпеки країн Європи.

Викладення основного матеріалу дослідження. Мінерально-сировинну базу корпоративної структури можна характеризувати такими показниками, як рівень геологічної вивченості запасів та їх обсяг; якість природної сировини; економічна доцільність освоєння родовищ (співвідношення виробничих витрат і ціни). Наведені показники змінюються внаслідок діяльності корпоративної структури, яка має наслідком трансформацію мінерально-сировинної бази та мають бути враховані при управлінні поточним та стратегічним виробничим потенціалом корпоративної структури та під час забезпечення необхідного рівня економічної безпеки. У цих аспектах Криворізький залізорудний басейн є достатньо вивченим та промислово освоєним діючими корпоративними структурами добувної галузі. За оцінками експертів сировинні запаси криворізьких корпоративних структур забезпечать їх діяльність на період 32-85 років. Однак, складність гірничо-геологічних умов видобутку руд визначається тим, що значна частина запасів знаходиться в охоронних ціликах промислових споруд, під відвалами та шламосховищами комбінатів, під руслом р. Інгулець,

територією міської забудови, а також розташована на глибині більш 500 м [6]. Таким чином, для визначеного періоду часу відповідно до поточної гірничо-геологічної ситуації стратегія управління мінерально-сировинною базою для забезпечення економічної безпеки корпоративної структури за сировинною ознакою та економічної безпеки країн світу буде змінюватися протягом означеного періоду. Це сприяє виникненню функціональних обов'язків на підприємстві зі стратегічного управління мінерально-сировинною базою, виходячи з її обмеженості, неможливості відновлення, техніко-технологічної складності та особливостей освоєння, розміру та ефективності додаткових витрат на розширення мінерально-сировинної бази [10, 11].

Для кожної комбінату, що входить у корпоративну структуру добувної галузі, характерні власні геологічні умови родовища та специфіка його розробки, що формує різні передумови ефективності виробничого, комерційного процесів, економічної безпеки території та країни в цілому [12]. Оскільки отримання корпоративними структурами економічних результатів забезпечується використанням мінерально-сировинних ресурсів, вагоме місце при визначенні рівня їх економічної безпеки та рівня економічної безпеки країни в цілому займає оцінка перспектив розвитку сировинної бази (рис. 1).

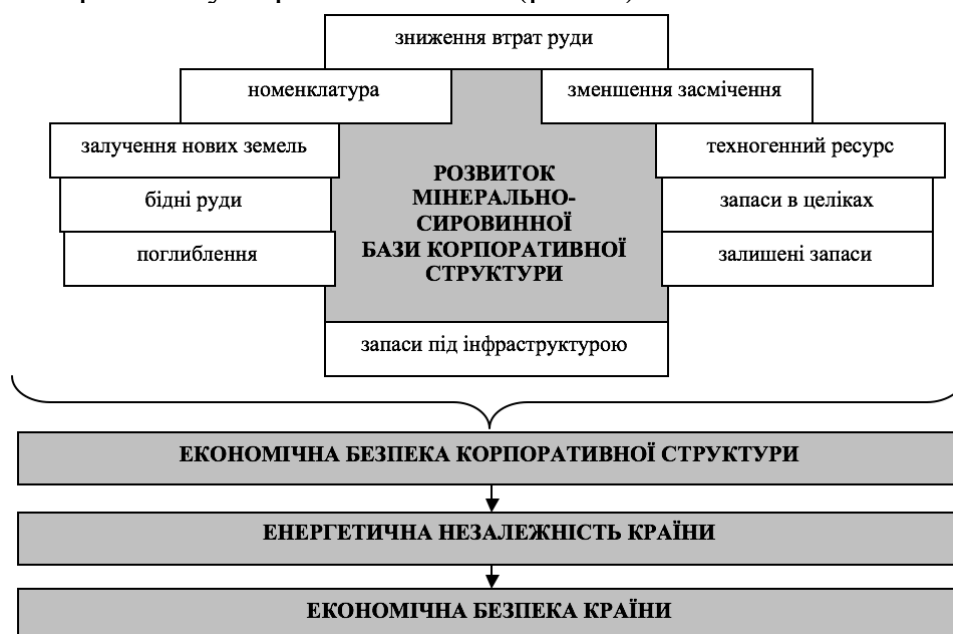

Рис. 1. Розвиток мінерально-сировинної бази корпоративної структури добувної галузі, як чинник економічної безпеки країни

Побудовано авторами

Розширення мінерально-сировинної бази корпоративних структур, наприклад, залізорудної добувної галузі передбачає впровадження інноваційно-інвестиційних проектів за наступними напрямками:

- зменшення втрат та засмічення руди у виробничих процесах з метою підвищення якості сирової руди та зменшення витрат на її збагачення;
- використання бідних руд, в тому числі техногенних запасів для управління номенклатурою та асортиментом продукції;
- поглиблення горизонту видобувних робіт за межі проектних показників (за умов наявності важелів управління вартістю транспортування порожньої породи та руди з кар'єрів);
- залучення нових земель та/або перенесення інфраструктурних та природних об'єктів для доступу до залишених запасів [13].

Визначивши, що собою являє типова мінерально-сировинна база окремої корпоративної структури добувної галузі, на прикладі використання країнами Європи вугілля у своєму енергетичному балансі, доведемо роль вугілля в європейському енергозабезпеченні, та, як наслідок, роль управління мінерально-сировинною базою корпоративних структур добувної галузі в економічній безпеці країн Європи.

За даними Європейської Асоціації Кам'яного і Бурого Вугілля «Еврокоул» 2016 р. можна спостерігати наступне у країнах Європи щодо їх енергетичного забезпечення та економічної безпеки [14].

У 2015 році в Європі не було країни, яка б в тій чи іншій мірі не використовувала вугілля для власного енергозабезпечення (рис. 2).

Навіть Великобританія, заклавши свою останню шахту, продовжувала імпортувати вугілля в обсязі 25,5 млн. тон. Всього 28 держав-членів ЄС у 2015 році видобули близько 500 млн. тон вугілля і імпортували для власних потреб ще близько 100 млн. тон [14].

На наш погляд, представлені статистичні дані тільки доводять зроблене припущення, що управління мінерально-сировинною базою корпоративних структур добувної галузі є суттєвим фактором економічної безпеки країн світу.

Вугілля імпортують всі країни ЄС. З цього можна зробити висновок, що ті країни, які не мають власних корпоративних структур вугледобувної галузі (Франція, Італія, Португалія, Фінляндія, Ірландія, Бельгія, Нідерланди та інші), не можуть відмовитися від цього ресурсу навіть при досить розвинених інноваційних технологіях альтернативної енергетики. З цього можна констатувати певний рівень залежності цих країн від імпорту енергоносіїв, що, на нашу думку, знижує рівень економічної безпеки у цих країнах. До того ж тим країнам, які самостійно

видобувають вугілля (Німеччина, Польща, Туреччина, Болгарія, Греція, Україна), його в повній мірі ще й не вистачає. Найбільшими імпортерами вугілля в ЄС в 2014 р. були США і Колумбія (загальна частка 42%), РФ (30%) і країни Африки (10%) [14].

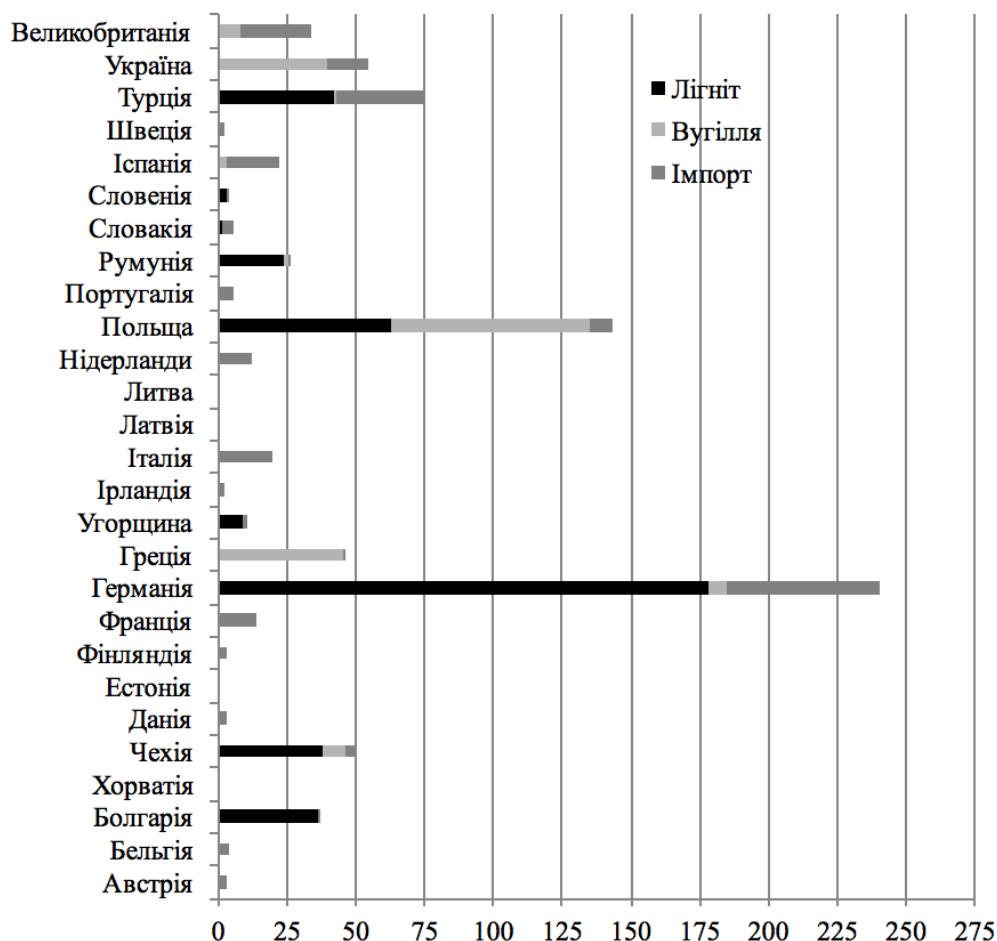

Рис. 2. Виробництво та імпорт вугілля у країнах ЄС у 2015 р., як домінуючий чинник енергетичної та економічної безпеки країн світу.
Побудовано авторами за даними [14]

Якщо порівнювати країни, які тільки імпортують вугілля, з тими, які мають диверсифіковане енергозабезпечення, що складається з власного видобутку та імпорту, то можна стверджувати, що останні мають більш високий рівень власної енергетичної, а відтак, і економічної безпеки, незважаючи на умови глобалізації.

Частка вугілля в електрогенерації ЄС в 2014 р. склала 26,4% на рівні з атомом (27,5%), водою і газом (27%) (рис. 3). Частка альтернативних джерел енергії (вітру, сонця, припливів і відливів, біоотоплення, відходів) була трохи вище - 17%. Приведені дані свідчать про ресурсний диверсифікований енергетичний портфель ЄС перехідного періоду зі стабільною домінантою традиційних енергоносіїв [14].

Таким чином, з представлених даних видно, що разом використання

мінерально-сировинної бази (вугілля, нафта, газ), що належить корпоративним структурам добувної галузі у країнах Європи разом складає 42,5% - майже половину – загального енергозабезпечення цих країн. При цьому, приблизно половина країн ЄС (див. рис. 3) залежить від вугільної мінерально-сировинної бази приблизно на 30%.

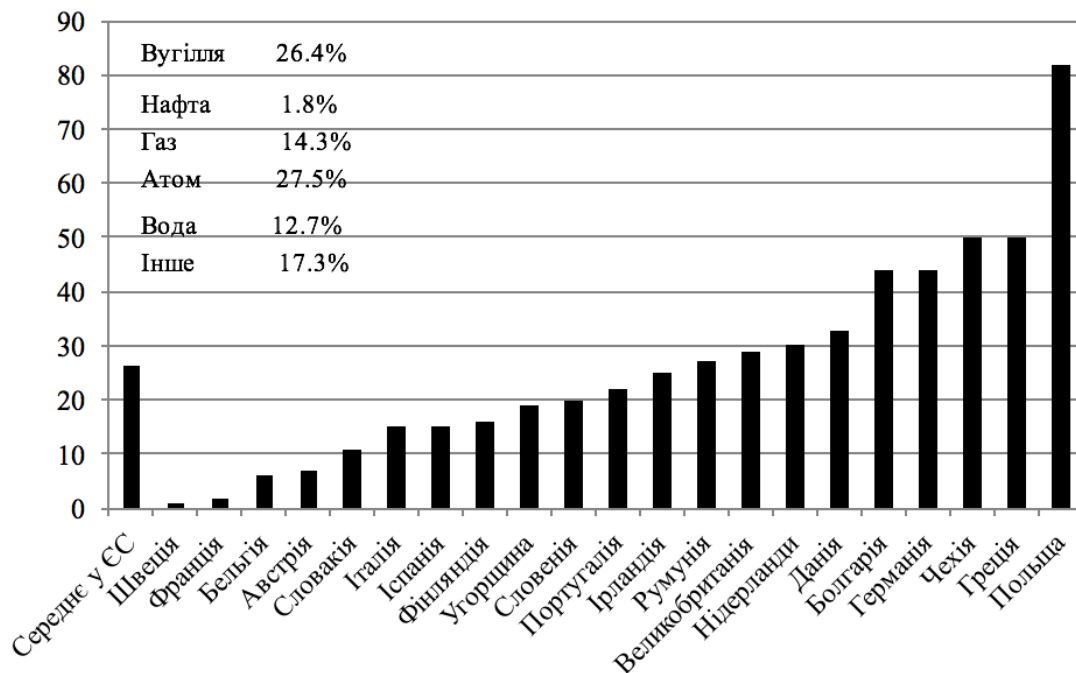

Рис. 3. Частка вугілля у електрогенерації у країнах ЄС у 2014 р.

Побудовано авторами за даними [14]

Враховуючи те, що й дотепер не визначена методика розрахунку індексу економічної безпеки країн світу, то, якщо за основу взяти рівень енергозабезпеченості країн мінерально-сировинною базою для генерації енергії, то саме з показників, приведених на рис. 2 та 3, можна судити про рівень економічної безпеки країн Європи. Все це дає підстави стверджувати, що управління мінерально-сировинною базою корпоративних структур добувної галузі є суттєвим чинником економічної безпеки країн Європи.

Звідси доцільно сформулювати основні принципи ефективного управління мінерально-сировинною базою корпоративних структур добувної галузі, як чинника економічної безпеки країн Європи (рис. 4).

Висновки. В умовах глобалізації виникає економічне протиріччя, яке полягає у необхідності забезпечення достатнього рівня економічної безпеки країн світу в цілому, і Європи зокрема, на тлі процесів інтеграції економік. Звідси виникає важлива науково-практична проблема, яка полягає у забезпеченні економічної безпеки країн Європи в умовах глобалізаційних процесів. З цією проблемою пов'язане завдання з

визначення чинників та факторів економічної безпеки країн Європи.

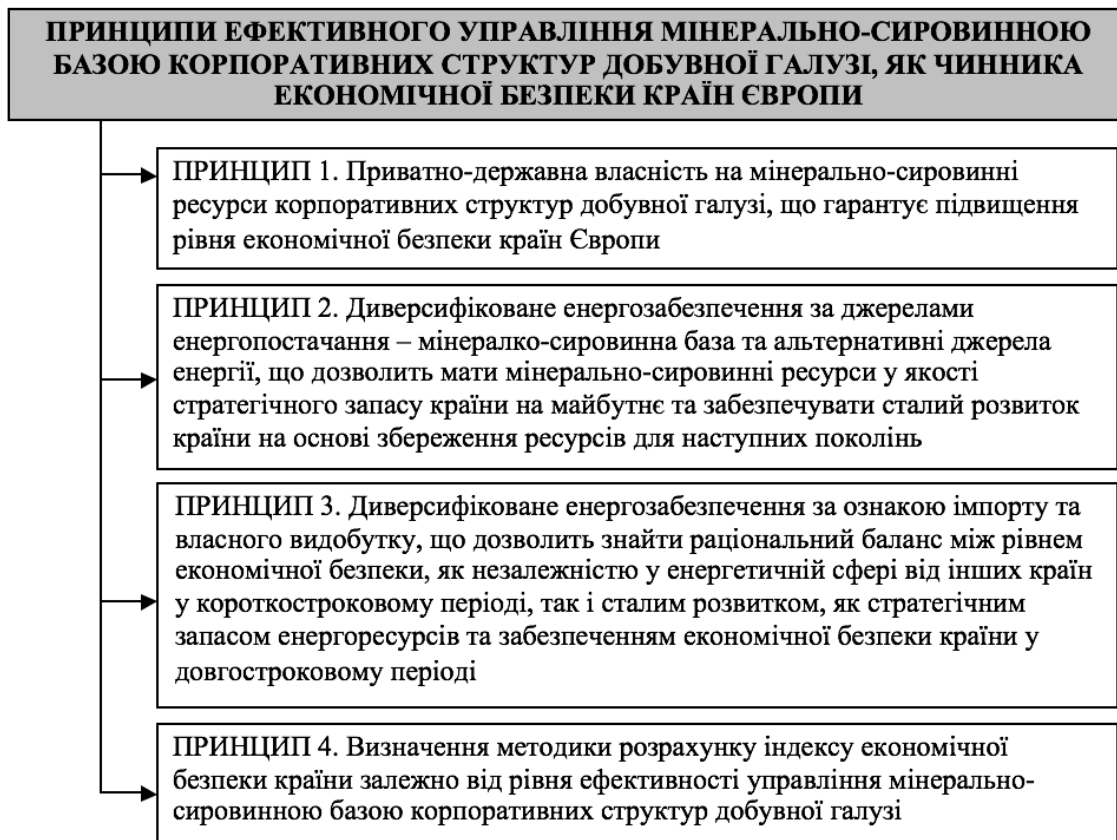

*Рис. 4. Принципи ефективного управління мінерально-сировинною базою корпоративних структур добувної галузі, як чинника економічної безпеки країн Європи.
Побудовано авторами*

В умовах відсутності методичних підходів до визначення рівня економічної безпеки країни, доцільно вважати основною економічної безпеки будь-якої країни її енергетичну незалежність. У свою чергу, можна стверджувати, що енергетична незалежність країни, а саме країн Європи, ґрунтується на використанні мінерально-сировинної бази, часта якої у енергогенерації складає майже 50%. Таким чином, можна стверджувати, що ефективне управління мінерально-сировинною базою добувної галузі країн Європи та світу є суттєвим чинником економічної безпеки країни.

На наш погляд, ефективне управління мінерально-сировинною базою добувної галузі країн Європи та світу, спрямоване на забезпечення належного рівня їх економічної безпеки, повинно ґрунтуватися на чотирьох основних принципах, пов'язаних з імпортом та власним видобутком, балансом інтересів держави та корпоративної структури, а також з урахуванням короткострокової та довгострокової перспективи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Geršl, A. & Heřmanek, J. (2006): Financial Stability Indicators: advantages and disadvantages of their use in the assessment of the financial system stability. Czech National Bank Financial Stability Review.
2. Heslop, H. B. (2009). Economic Security in an Index of Economic Well-being: The CSLS Indicator of Economic Security. Centre for the Study of Living Standards Research Report 2009-12.
3. Hlavaček, M. (2007): Financial Stability Analysis in a Developing Economy. Czech Journal of Economics and Finance, 1–2/2007, pp. 2–4.
4. Амоша О.І. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп. // Донецьк: Ін-т економіки промисловості НАН України. – 2013.
5. Pivniak H. H. et al. Synchro-mining: civilized solution of problems of mining regions' sustainable operation // Scientific Bulletin of National Mining University. – 2012. – №. 3.
6. Варава Л.М. Визначення перспективних ринків збуту та стратегії поведінки на них залізрудних гірничо-збагачувальних підприємств з використанням матриці «привабливість-конкурентоспроможність» / Л.М. Варава, В.В. Подсевак, І.Г. Єлізаров // Вісник КТУ. – 2011. – Вип. 27. – С. 267-271.
7. Бабець Є.К. Побудова портфельної матриці bostonconsultinggroupgrowth-share для стратегічного аналізу пріоритетних напрямків зовнішньоекономічної діяльності вертикально-інтегрованої структури / Є.К. Бабець // Прометей. – 2014. – №3(45). – С. 97-103.
8. Кобиляцький В. В., Морозова Л. В. Економічна безпека держави / В.В. Кобиляцький, Л.В.Морозова//Вісник національної академії національної гвардії України.–2017.–С.42-46
9. Мікула Н.А. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення / Н.А. Мікула //Регіональна економіка. – 2010. – №. 1.– С. 254-255.
10. Пашкевич М.С. Диверсифікація діяльності вугледобувних підприємств в контексті розвитку депресивних регіонів України / М.С. Пашкевич // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2011. - №3. – С. 11-17.
11. Пашкевич М.С. Екологізація виробництва підприємств України [Електронний ресурс] / М.С. Пашкевич, Т.О. Паламарчук. – Режим доступу: [http://www. economy. nauka. com. ua/index. php](http://www.economy. nauka. com. ua/index. php). – 2014.
12. Шагоян С.М. Корпоративні структури та об'єднання як один із чинників ефективної діяльності та безпеки гірничо-збагачувальних підприємств / Л.М. Солодовник, Н.О. Черненко, С.М. Шагоян // Інноваційна діяльність та економічна безпека підприємств: колективна монографія / за заг.ред. Л.М. Савчук, DanielFic – Дніпро: Пороги, 2017. – С. 122-134.
13. Шагоян С.М. Сутність та шляхи забезпечення економічної безпеки підприємства / О.М. Грибіненко, С.М. Шагоян // Науковий вісник херсонського державного університету. Серія: Економічні науки, Випуск 22, Частина 1. Херсон, 2017. – С. 98-100.
14. Coal in Europe. Euracoal Statistics [Електронний ресурс] // Euracoal URL: <https://euracoal.eu/info/euracoal-eu-statistics/> (дата звернення: 25.06.17).

УДК 304.4.: 316.42

**ПРОБЛЕМИ НАДНАЦІОНАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ****Пилипенко Г.М., д.е.н.,****Гузенко І. Ю., к.е.н.***ДВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро*

У статті розкрито особливості процесу глобалізації та виявлено її суперечливий вплив на механізми регулювання світової економіки. Показано, що участь країн у міжнародних організаціях, їх підпорядкованість міждержавним органам регулювання призводить до загострення соціально-економічних і політичних суперечностей, а також до поглиблення нерівності між країнами. Виокремлено основні проблеми наддержавного регулювання у глобальному просторі, які породжуються посиленням ролі транснаціонального капіталу. Проаналізовано аргументи на користь створення наднаціонального регулюючого органу, який би базувався на власних механізмах впливу на різні сфери функціонування національної економіки. Наголошено на існуванні тісного взаємозв'язку національного, міжнаціонального та наднаціонального рівнів регулювання, з чого зроблено висновок про необхідність посилення ролі національної держави в глобальному механізмі координації.

Ключові слова: держава, державне регулювання, інтернаціоналізація, глобалізація, наддержавні інститути регулювання, глобальний фінансовий капітал, транснаціональний капітал

UDC 304.4.: 316.42

**PROBLEMS OF SUPRANATIONAL REGULATION
OF THE GLOBAL ECONOMY****Pylypenko G., Dr.of Econ.Sc.,****Guzenko I., PhD in Economics***National Mining University, Dnipro*

The article reveals the peculiarities of the globalization process and reveals its contradictory influence on the mechanisms of regulation of the world economy. It is shown that participation of countries in international organizations, their subordination to intergovernmental authorities leads to aggravation of socio-economic and political contradictions, as well as to deepening of inequalities between countries. The main problems of the supranational regulation in the global space that are generated by the strengthening of the role of transnational capital are singled out. The arguments for the creation of a supranational regulatory authority on the basis of its own mechanisms of influence on different spheres of functioning of the national economy are analyzed. The existence of a close relationship between national, interethnic and supranational levels of regulation is emphasized. It is concluded that there is a need to strengthen the role of the national state in the global coordination mechanism.

Keywords: state, state regulation, internationalization, globalization, supranational institutions of regulation, global financial capital, transnational capital

Актуальність проблеми. Сучасний розвиток економіки відбувається під впливом глобалізації – процесу поглиблення взаємозалежності та взаємодії різних країн світу на основі розвитку глибоких стійких взаємозв'язків та поділу праці між національними господарствами, взаємодії їх структур і регулюючих механізмів. Зростання значення у економічних процесах міжнародних монополій та посилення ролі транснаціональних корпорацій, зростання впливу фінансових груп, розвиток засобів зв'язку і транспорту, які розширюють потенціал комунікацій, обміну інформацією та здійснення фінансових операцій, стрімка міграція населення все більшою мірою розмивають національні кордони, створюють умови для формування єдиного соціального простору.

Разом з цим глобалізація породжує цілий ряд суперечностей, головною з яких є зміна світової системи розподілу, у ході якої посилюється нерівномірність між країнами. Одні країни, які займають ключові позиції в міжнародних регулюючих організаціях, отримують значні преференції для розвитку, у той час як інші стають залежними від перших. Дана суперечність вимагає посилення уваги до процесів взаємозв'язку наднаціонального і національного регулювання, тим більше, що вона позначається і на векторі розвитку економіки України, яка в сучасних умовах стрімко інтегрується у світову спільноту.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретичні досягнення таких видатних представників світової економічної думки, як Д. Лендлер, Р. Манделл, Дж. Стігліц, М. Флемінг та інших є яскравим свідченням високого ступеня актуальності проблематики, пов'язаної з функціонуванням глобальної економіки. Дослідженню різних сторін процесу глобалізації присвячені й роботи таких вітчизняних економістів, як О. Білорус, І. Єгоров, Л. Тихончук, О. Алейнікова та інших. Однак, попри певний ступінь доробки, ще багато теоретичних і практичних аспектів процесів глобального розвитку залишається невизначеними. Так, недостатня увага у вітчизняних дослідженнях приділяється проблемам зміни співвідношення між національним і глобальним регулюванням економіки, трансформації міжнаціональних відносин і економічної ролі держави. У науковій літературі досліджується, в основному, роль міжнародних регулюючих інститутів, у той час як їх взаємодії з механізмами національного державного регулювання уваги приділяється недостатньо. Відтак, із поля зору дослідників усувається той факт, що у сучасних умовах глобального розвитку співвідношення

між національними і міждержавними інститутами регулювання формується на більш складній основі і ставиться досить жорстко, а саме: настільки в умовах глобалізації національна держава може взагалі виконувати свої економічні функції.

Метою даної статті є розгляд економічних функцій держави в умовах глобалізації, обґрунтування необхідності формування держави нового типу, здатного забезпечити захист національних інтересів у світовому масштабі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Глобалізація відкриває перед національними державами значні переваги у економічному розвитку, однак, не позбавляє їх від негативних наслідків. З одного боку, чітко проявляється закономірність отримання значних переваг від інтеграції не слаборозвиненими, а переважно розвиненими країнами, в економіці яких склалася розвинута фінансова інфраструктура і сформувався потужний комплекс галузей обробної промисловості, що забезпечував широку диверсифікацію експортно-імпортних операцій країни і її глибоке включення у міжнародний поділ виробничого процесу. З іншого боку, мають місце і приклади суттєвого підвищення рівня економічного розвитку саме за рахунок інтеграційних процесів таких країн як Іспанія, Греція, Португалія, Іспанія, Ірландія, що не відзначалися потужним економічним потенціалом до членства в міжнародних організаціях [1, с. 10-11]. Однак у подальшому, багато з таких країн стали переживати певні труднощі.

Таким чином, пояснити суперечливі тенденції глобального розвитку неможливо без уведення в економічний аналіз політичної складової. Як зазначає А. Етціоні «... половинчаста інтеграція (тісна в економічній сфері, проте слабка в політичній) не може бути стійкою. Ринки та національні господарства не є ізольованими, самостійно функціонуючими системами, а тісним чином інкорпоровані в державу та суспільство, є їх невід'ємною частиною... в ліберальних країнах всі значні рішення в сфері економічної політики повинні прийматися з урахуванням національних цінностей і консенсусу, розробленого в результаті політичних домовленостей. В іншому випадку відчуття відчуження досягає такого рівня, коли виникає загроза стабільності режиму. Саме так відбулося в Аргентині, Туреччині й Індонезії – країнах, уряди яких добросовісно слідували рекомендаціям міжнародного валютного фонду, хоча це й підривало внутрішньополітичний і соціальний консенсус» [2, с. 253]. Очевидно, що участь країн у

міжнародних організаціях, їх підпорядкованість міждержавним органам регулювання не позбавлена соціально-економічних і політичних суперечностей.

Дійсно, якщо півстоліття тому всі уряди країн здійснювали свою функціональну роль практично самостійно й у повному обсязі, то з розвитком процесів глобалізації суверенітет національних держав, поки що дієвий, починає поступово порушуватися. Сучасний етап інтернаціоналізації є процесом формування єдиного світового економічного, фінансового, інформаційного й гуманітарного простору, що закономірно зумовлює пониження ролі державних бар'єрів на шляху руху товарно-грошових потоків. Основні фактори виробництва й обміну – інформація, технології, гроші, трудові ресурси, товари та послуги – з все більшою легкістю переміщуються через національні кордони. Внаслідок цього у національних держав дійсно залишається все менше можливостей регулювати ці потоки і впливати на міжнародні господарські процеси економічними засобами.

Закономірно, що в таких умовах починає зароджуватися тенденція до створення міждержавних організацій, які дозволяють окремим країнам отримати певну захищеність від негативних процесів глобалізації. Однак, така захищеність не є характерною для всіх країн, які увійшли до подібних організацій. До виникнення міждержавних інститутів регулювання національні держави завжди мали вирішальний голос у визначенні параметрів взаємодії з іншими державами на міжнародній арені. Саме на національному рівні приймалися основні політичні рішення, що торкалися виробництва, розподілу й використання економічних ресурсів, забезпечувались чітко визначені напрями національної безпеки та підтримувався баланс між економічно ефективним і справедливим розвитком суспільства. На етапі сучасної інтернаціоналізації цей баланс порушується, оскільки виникає невідповідність реальних повноважень між традиційними інститутами прийняття рішень і новими організаціями, які здійснюють контроль над ресурсами й економічними процесами, необхідними для реалізації їхніх регулюючих функцій. На практиці виявляється, що національні держави, з одного боку, делегували значну частину своїх економічних функцій і повноважень міждержавним політичним й економічним органам, а з іншого – самі потрапили під їх регулюючий вплив. Останній проявляється у різних формах і призводить до неоднозначних наслідків.

Перш за все, слід зазначити, що головними суб'єктами сучасної економіки стають глобальні корпорації, міцність яких сполучається із міцністю своїх національних держав. Ці утворення формують особливий тип поведінки урядів країн базування транснаціонального капіталу, який зводиться до тотального контролю над світовим ринком і кожною його складовою, що представлена внутрішнім ринком окремої країни, стиранню економічних, культурних і політичних кордонів між націями, підкоряючи своїм інтересам конкурентні переваги кожної із них, створюючи сприятливу для себе глобальну фінансову, інформаційну, правову і навіть силову інфраструктуру. Свідомо чи ні, але міждержавні інститути, створені за взаємною згодою держав і глобального капіталу, здійснюють сьогодні скоординований за ініціативою останнього тиск на власні держави-учасники і незалежні держави з метою систематичного розчищення всього того, що могло б послабити вільний рух капіталу або свободу ринкової економіки [3, с. 479].

У силу цього міжнародні організації намагаються домінувати над національними державними інститутами, усуваючи будь-які перешкоди на шляху міжнародного руху економічних ресурсів. І для цього існують досить дієві інструменти легального впливу, оскільки більшість міжнародних організацій у відповідності із своєю компетенцією й уставом наділені певними повноваженнями, які дозволяють їм обмежувати права національних держав на втручання у процес економічного розвитку країни. Якщо раніше особливістю функціонування міждержавних інститутів завжди був рекомендаційний характер створюваних ними резолюцій і переважно непрямий характер інструментів регулювання міжнародних економічних процесів, то у сучасних умовах вбачається явна зміна їх поведінки. Зокрема, надання фінансової допомоги реалізується сьогодні через непростий механізм різних умов і вимог, які досить часто сприяють досягненню панівних позицій окремих країн. У силу цього виникає необхідність пошуку нових, більш ефективних форм регулювання міжнародних процесів.

У ході вибору останніх слід виходити із подвійної ролі самої національної держави в умовах глобалізації. З одного боку, будь-яка держава без активного виходу на міжнародний рівень регулювання втрачає контроль самостійного управління економічними процесами, які виходять на глобальний рівень. Внаслідок цього вона об'єктивно вимушена передати частину своїх повноважень певним міжнародним регулюючим організаціям, щоб відновити втрачений контроль і вже через

структури міжнародних організацій відновити свою регулюючу роль в економічній сфері. Але при цьому держава також має зберегти максимально високий національний контроль і суверенітет, здатність протистояти тим рішенням міжнародної організації, які суперечать національним інтересам.

Вирішення даних суперечностей, на думку багатьох вчених, досягається через створення наднаціонального механізму регулювання, який є системою правил та процедур, порядком функціонування міжнародної організації, що схвалений державами і за їхньою згодою виходить з під національного контролю в межах, які завчасно визначаються міжнародними домовленостями [4, с.80]. Науковці єдині у тому, що такий механізм є найбільш ефективним у сучасних умовах регулювання міжнародних економічних процесів (див., напр. [5-8]).

Головною відмінністю наднаціонального інституту є те, що його діяльність визначається не національними урядами, які входять у його склад і встановлюють межі для регулювання певних сфер міжнародних економічних відносин (як це відбувається у міжнародних організаціях), а безпосередньо самим цим органом на основі власних правил, політичної лінії й моральних стандартів. Таке положення наднаціонального регулюючого органу детермінує виконання окремими країнами та національними суб'єктами господарювання постанов цього органу незалежно від спеціальних рішень своїх урядів. Для цього застосовуються спеціальні правові інструменти (штрафи, заборона певних видів діяльності тощо). Прикладом такого механізму може вважатися сьогодні Міжнародний карний суд, який при винесенні рішень орієнтується не на законодавчі норми окремих держав, а на міжнародне право, оскільки більшість держав взяли на себе зобов'язання виконувати його рішення. Іншими прикладами є Всесвітня торгова організація, Кіотський протокол, окремі структури регулювання Європейського Союзу тощо.

Наднаціональні органи є непідконтрольними представникам окремих національних держав, і відповідно, їх парламентам. Разом з цим, вони не мають власного органу, який би міг здійснювати контроль за їх діяльністю. Таке положення наднаціонального регулюючого інституту ставить під сумнів аргументи тих дослідників, які покладають надії на вирішення суперечностей між національним і міждержавним регулюванням через створення такого інституціонального утворення.

Висновки. Незважаючи на те, що реальність демонструє еволюційний процес виникнення наднаціональних інститутів регулювання у окремих сферах функціонування світової економіки, ми вважаємо, що вихід міждержавного регулювання виключно на наднаціональний рівень неможливий. Для досягнення повноцінної наднаціональності окремим державам недостатньо просто поділитися суверенітетом: необхідно сформувати особливий рівень влади, яка б виступала верховною щодо національних держав. А це ставить питання про її легітимність. Історичні умови становлення й розвитку національних урядів регулювання, політична культура й ментальність народів не дають підстав сподіватися на формування в близькій перспективі стійкого наднаціонального органу регулювання, який може успішно функціонувати тільки за умови поєднання ціннісних систем і державної влади національного рівня з інтересами міжнародної політичної й економічної спільноти.

Тому більш прийнятним, з нашої точки зору, є застосування до встановлення меж регулювання принципу субсидіарності. Він означає, що наднаціональні органи приймають відповідні рішення тільки у тому випадку, якщо на рівні окремої країни національне регулювання є менш ефективним. Відтак, національний, міжнаціональний і наднаціональний рівні регулювання виявляються взаємодоповнюючими.

Найбільш чуттєві сфери з точки зору взаємозалежності економік різних країн (охорона навколишнього середовища, використання атомної енергії, розробка єдиних медичних норм і освітніх стандартів тощо) мають регулюватися наднаціональними органами, оскільки прийняття і виконання рішень у межах традиційних міждержавних структур не є ефективним з точки зору оперативності досягнення консенсусу між країнами-учасниками відповідного процесу.

В інших випадках домінуючим оператором багаточисленних форм регулювання міжнародних відносин має бути національна держава. Наднаціональне регулювання створює єдине економічне й політичне середовище для держав, вирішувати конфлікти, однак воно не повинне підміняти собою національний суверенітет.

За таких умов перед українською державою виникають принципово нові завдання, які вона повинна вирішувати у процесі внутрішніх інституціональних перетворень. По-перше, вона має стати сильним конкурентом на світових ринках, здатним забезпечити національну безпеку. По-друге, вона має сприяти завершенню інституціональних

перетворень і, особливо, формуванню крупних національних фінансових компаній, здатних протистояти глобальному фінансовому капіталу. А це вимагає об'єктивного посилення ролі держави. Стабільність політичного устрою, стійкість господарського розвитку, безпека і правопорядок, надання суспільних благ і забезпечення достатнього рівня державних доходів для виконання визначених функцій – це головні критерії сили держави. Тому, незважаючи на вплив глобальних процесів, держава зберігає свою роль, вона не зменшується, а навпаки, посилюється через зміну пріоритетів і механізмів її втручання. Таким чином, для умов України першочерговим завданням є створення сильної держави, яка виступаючи ініціатором реформ і створюючи демократичні інститути, за рахунок жорсткого економічного регулювання могла б запроваджувати в життя політичні курси і нею ж прийняті закони, сприяти захисту національних інтересів у глобальному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зуев В.Н. Наднациональный механизм в системе глобального и регионального регулирования / В. Н. Зуев // Вестник международных организаций. – 2010 – № 4 (30). – С. 10–20.
2. Этциони А. От империи к сообществу: новый подход к международным отношениям / Пер. с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Ладомир, 2004. – 384 с.
3. Социально-экономические модели в современном мире / Междунар. ассоциация акад. наук, РАН. Под общ. ред. К.И. Микульского. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2003. – 757 с.
4. Зуев В.Н. Наднациональный хозяйственный механизм Европейского союза / В.Н. Зуев – М.: ИД ГУ ВШЭ, 2007. – 268 с.
5. Алейнікова О. В. Міжнародна економічна інтеграція як процес наднаціонального регулювання сфери економічних відносин / О. В. Алейнікова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – Вип. 2. – С. 8–1.
6. Вільчак Я.М. Правосуб'єктність міжнародних економічних організацій системи ООН у сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] / Я.М. Вільчак // Університетські наукові записки. – 2005. – № 4. – С. 280–284.
7. Білоус О.Г., Мацейко Ю.М. Глобальна перспектива і сталий розвиток / – О.Г. Білоус, Ю.М. Мацейко. – К.: МАУП, 2005. – 492 с.
8. Тихончук Л. Х. Наднаціональне та інституційне регулювання сумлінної ділової практики міжнародних корпорацій / Л. Х. Тихончук // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 21. – С. 91 – 95.

UDC 339.13:316.32

TRENDS AND PROSPECTS OF OPTIMIZATION OF THE WORLD INFORMATION TECHNOLOGY MARKET DEVELOPMENT IN GLOBALIZATION CONDITIONS**Stavytska Alla***Dnipro National University named after Oles Honchar*

Information technologies, as a field of knowledge, which are set of processes and ways of developing and producing information systems, products and services, have been developing dynamically since the middle of the twentieth century. Such rapid pace of IT development gradually formed a separate information technology market. At the beginning of the XXI century the world information technology market has become one of the key in the global economy, which has embraced the entire civilized part of humanity through its involvement in the production, distribution, exchange and consumption of information. The urgency of the article is due to the fact that the rapid development of the world information technology market has formed the need to determine the prospects for its optimization. The author determines the trends and prospects of the development of the world information technology market at the appropriate managerial levels, namely, global, macro, meso, micro and personal levels. Appropriate managerial levels reveal trends and prospects for all market participants. The author proposes optimization measures for the further development of the world information technology market in the plane of already investigated managerial levels.

Keywords: perspectives, trends, optimization measures, global information technology market, managerial level, IT services, development

УДК 339.13:316.32

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**Ставицька А.В.***Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

Інформаційні технології, як сфера знань, що є сукупністю процесів і способів розробки та виробництва інформаційних систем, продуктів та послуг, динамічно розвивається з середини ХХ ст. Такі швидкі темпи розвитку ІТ поступово сформували окремий ринок інформаційних технологій. На початку ХХІ ст. світовий ринок інформаційних технологій постав одним із ключових у світовій економіці, який охопив усю цивілізовану частину людства за рахунок її залучення у виробництво, розподіл, обмін та споживання інформації. Актуальність статті обумовлена тим, що стрімка динаміка розвитку світового ринку інформаційних технологій сформувала необхідність визначення перспектив щодо його оптимізації. Автором визначено тенденції та перспективи розвитку світового ринку інформаційних технологій за відповідними управлінськими рівнями, а саме – глобальним, макро, мезо, мікро та особистісними рівнями. Відповідні

управлінські рівні розкривають тенденції і перспективи для усіх учасників ринку. Автором запропоновано оптимізаційні заходи для подальшого розвитку світового ринку інформаційних технологій у площині вже досліджених управлінських рівнів.

Ключові слова: перспективи, тенденції, заходи оптимізації, світовий ринок інформаційних технологій, управлінський рівень, ІТ послуги, розвиток.

Actuality of issue. The rapid development of the world information technology market has formed the need to determine the prospects for optimizing this process, taking into account the interests of participants at various managerial levels. Global threats and challenges of the world information technology market, along with the need to develop civilized regulatory measures, determine the relevance of the study and formulate a task for scientific research.

Analysis of the previous researches. The problems of trends and prospects of the development of the world information technology market were studied by Ukrainian scientists: Y.M. Bazhal, L.M. Batsenko, N.I. Galan, Y.V. Gava, D.V. Dubov, K.I. Ladichenko, A.E. Litvin, T.Y. Morozova, S. E. Sardak, H. S. Terletska and others. Russian and foreign specialists also paid special attention to the strategies of development of the world IT market, in particular: V. Agapov, K. Kondratiev, A. Kuznetsov, L.V. Pan, Etzkovitz H. But the authors have insufficient attention paid to the calculation of the projected values of further development of the world IT market, the conceptual framework for optimizing the dynamic development of its segment-forming components and individual national IT markets, which requires a more detailed approach to addressing these issues.

The purpose of this article. The purpose of the article is to determine the constructive trends and prospects for optimizing the development of the world information technology market.

Statement of the main research. The deployment of a global perspective on social development will result in further aggravation of potential public threats and the formation of new challenges that will be felt in all accounting dimensions of the human life environment. In the natural dimension will be the depletion of minerals and mineral resources; in biological - the genetic influence on man and mutations of flora and fauna; in the technical - the further production of high technologies, new information products and services, the deepening of the international division of labor and scientific and technical exchange, standardization and unification of global technological transactions;

in the economic - the intensification of competition, the redistribution of property and finance, the growth of virtual and fictitious capital and resources in the spheres of production, distribution, exchange and consumption; in social - the transformation and virtualization of values, spheres of social needs, interests, relationships, culture, art and sports; in managerial - the concentration of global managerial, regulatory and theological influence [1,2].

According to expert estimates, in the sphere of information technologies in the middle of the second decade of the XXI century the following global trends are identified which are formed by scientific, technical, industrial, market, organizational, regulatory and other factors [3; 4; 5]:

- permanent increase in device capacity and data rates (will necessitate timely upgrades of technology and communications to maintain information security and competitiveness);

- increasing use of cloud technologies in business (small businesses spread products Microsoft Azure, Amazon web services, Google Cloud Platform, and in the average - great individual and hybrid clouds);

- growing mobility business (the company less dependent on locations and by integrating technical means are able to remotely control internal and external processes);

- distribution of large data technology (based on the use of BigData there is an opportunity to purchase the finished results of behavior analysis and behavior of consumers BigData-as-a-Service);

- the growth of the "Internet of Things" (example according to the International Telecommunication Union in 2020 the number of people connected network devices will be more than 6 times the number of Internet users (25 bn. against 4.5 billion units. "connected" people);

- forming infrastructure "Internet of Things" (by increasing internet connection technical devices need standardization and adaptation of protocols and interfaces to optimize interaction and convenience);

- reduction of human participation in technical communications (due to increased M2M traffic ("traffic from machine to machine");

- strengthening information security (in the information society increases the need for permanent protection of data from external intrusions and internal leaks data);

- increase in the number of "smart devices" (expected to increase the number of devices that can control various processes);

- the spread of 3D-printing (in various fields, from medicine to construction is expected to increase reproduction technologies aimed at individual and bulk products);
- enhancing business involvement in IT-projects (there is cooperation on traditional business IT companies to establish joint and combined projects);
- development of online training (this trend is gradually transformed into a conceptually strengthen the machine learning);
- increasing the share of electronic payments (growing volume of electronic payments and there are more financial interaction formats).

The above identified trends in the global information technologies, in turn, determine the direction of the global market. Also, the current and strategic direction of the world IT market can be identified based on the total resource management and the global economy.

*Table 1 - Trends of the development of the world information technology market**

№	Management level	Trends
1	Global level	The global IT market will grow with the current pace without experiencing significant negative impacts from crisis phenomena until 2030. (the number of new IT products, IT services and IT technologies will increase, as a result of which demand and supply, the number of market entities, volume of transactions, costs, investments and turnover of money will increase, new market segments will be formed); there will be a strengthening of integration of IT technologies in all social sectors (e-government, healthcare, education, etc.) and political life; the catalyzing role of the IT market development will belong to transnational corporations
2	Macro level	The rates of certain national IT markets will be constrained because of macroeconomic instability in the countries; in some developing countries, the IT market will grow vigorously, including through the transfer of American and European companies its capacity in these countries; the vast majority of countries will lose economic, political and informational independence from the actions of powerful transnational corporations; Developing countries, lacking sufficient economic, educational, scientific and technological capabilities to create a high-tech information society, will be increasingly lagging by the level of informatization and national IT potential in comparison with developed countries.
3	Meso level	IT market segments will quickly recover from crises and will continue to evolve; the demand for the development of a scientifically sound methodology on the problems of estimating the value of an IT company and the management of the value of IT companies in IT markets will be formed; IT markets will gradually adopt a clear structural formalization and unification of structuring entities; unevenly developed segments of the IT market (including hardware market, software market and IT services market) will develop at different rates in the global and regional dimensions; the development of IT markets will cause structural and functional changes in other markets (primarily in the financial market, labor markets and educational services); cloud services will be distributed everywhere

№	Management level	Trends
4	Micro level	IT companies will continue to be the most expensive companies in the world; they will actively increase the segment of IT services, especially due to the increased using of Saas technology and the collection and analysis of data in real time; replacing stationary software with online services will take place; the production of information and communication equipment, the volume of IT outsourcing services will increase
5	Personal level	The volume of purchases of mobile devices (tablets, smartphones, etc.) will increase; the volume of those wishing to get professional education and to work in the IT market will increase

** author's working according to sources [6; 7; 8; 9; 10; 11; 12;13]*

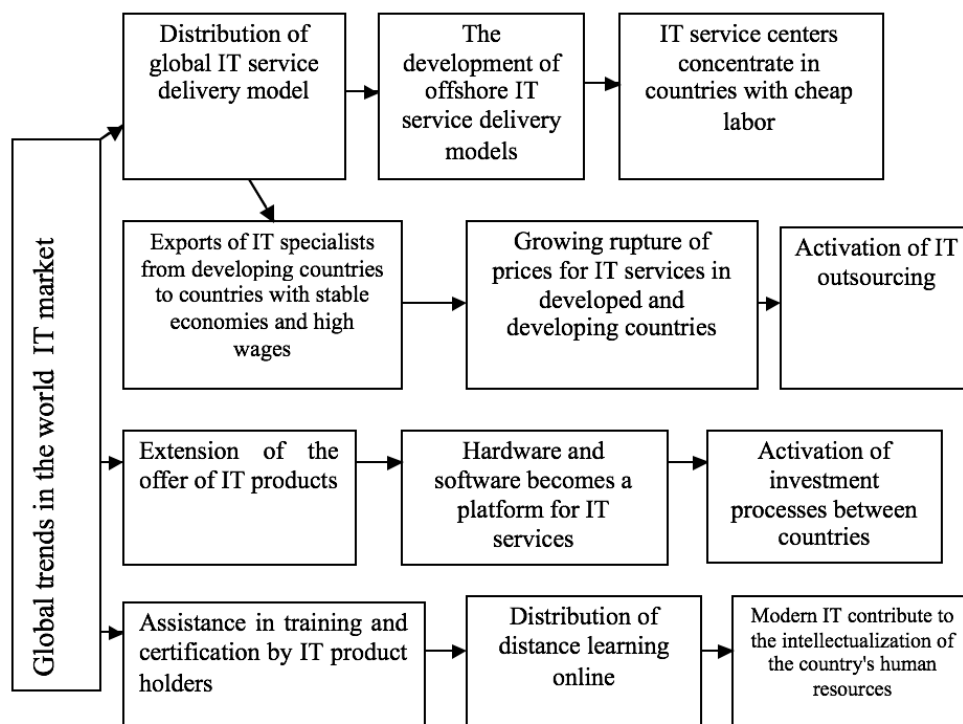
In the long run, it will be observed on the world information technology market:

- predominance of TNCs in the IT field;
- distribution of the global model of IT services provision;
- the main countries that will continue to use IT will be the USA, China, Japan, Germany (they will account for more than 60% of the world's information technology market capacity);
- the penetration of information technology in all spheres of human life.

Schematically, the prospect of further evolving functioning of the world information technology market is illustrated in fig. 1.

Fig. 1. The prospects of evolving functioning of the world information technology market *

** author's working*

Expansion of the offer of hardware and software segments of the world IT market and their opportunities to turn IT services into a basic platform for the

further evolution of the world information technology market. At the same time, in many countries due to the massive use of IT technologies, there is a problem of shortage of skilled personnel. Such negative phenomena can be minimized by intensifying the training of IT professionals, including through distance education online.

The high payroll of IT professionals will generate export of IT experts from developing countries to countries with a stable economy and the highest wages. Such phenomena create opportunities for the development of offshore models of IT services, which, for the benefit of IT-owners, will be concentrated in countries with cheap labor.

Consequently, by spreading the global model of IT services, the world IT market can develop dynamically and has a great success compared to other commodity markets. In the context of globalization, the boundaries and significance of national IT markets will disappear, but only continue to grow the phenomenon of the world IT market in its global sense.

The perspective of the conceptual framework for the further development of the world IT market is the IT service and software segment, which will be further dependent on both buyers and sellers of IT products and IT services. The supply side provides IT infrastructure and products. As soon as they are available, it is necessary to develop skills and knowledge to use them and turn them into powerful instruments of socio-economic development. As it is the expansion of IT service offerings, it is possible to modernize the government, healthcare system and business processes. Then citizens, households and legal entities may enjoy the benefits of applications and information technology services that they appear as a result.

Reasonable state policy is necessary to ensure that information technologies (namely, software) do not create new threats of world cybercrime and information danger, but on the contrary they create the maximum benefit, and also contributed to the transition to the information society of other countries.

Yet, in the context of globalization, the inevitable problem is digital backwardness third countries (insiders) who, due to their economic capacity can not fully join to the information society. Therefore, in this case, the appropriate policy of the IT leaders countries should be conducted, which may include national strategies, universalization of legislation, coordinated international regulation and cooperation, and appropriate incentives and assistance for insider countries. Since the ultimate goal of activating the world

information technology market is to effectively and efficiently use IT, which will be reflected in the socio-economic benefit (impact) for the whole society and its individual participant [15].

Thus, at the global level, strengthening the coordination of international organizations and government governments should provide:

- optimization of international legislation in the field of information technologies;
- working of unified standards for information technologies;
- development and implementation of a common policy in the areas of: access of the general public to information technology, protection of intellectual property and counteraction to piracy.

At the macro level, the main measure to overcome market destruction in the state is the construction and improvement of national information policy. The ability of the country's realizing its intellectual and information potential and maximizing the benefits of the IT industry can be determined by many parameters, in particular:

- the quality and flexibility of the legislative framework;
- effectiveness of state regulation in the field of informatization;
- the availability of stable Internet connections and their growing bandwidth;
- sufficient amount and level of qualification of labor resources;
- creation of access for citizens to modern information technologies.

At the same time, all optimization measures should ensure the enhancement of information security and protection of intellectual property. In this context, important attention should be paid to the fight against intellectual piracy. At the beginning of the XXI century "Reducing global piracy rates - from 40% to 30% - could give 1.5 million new jobs for four years, 64 billion dollars tax revenues, 400 billion dollars economic growth "[23].

On the mezzo level, it is expedient to implement the individual formation of a system of sectoral-regional interaction of a new type, which should provide for the adaptation of the triangular subjective basis of innovation development "business state-science" [16; 17; 18; 19; 20] to the features of the local business environment in an expedient format, combining and expanding the range of key subjects such as "enterprises", "power structures" and "universities", according to the features of the business environment of the region. This interaction in the conditions of global informatization should be based on the principles of self-organization, coordination and efficiency.

At the micro level, the development and improvement of the corporate information system involves the conceptualization, construction and permanent adaptation in the company of information activities (information subsystems, information processes, information resources) within the framework of internal organization (scope of activity, strategic guidelines, strategy, policy, available capabilities and internal organizational imperatives) and external organization (state of informatization in the industry and in the presence markets) requirements.

Under conditions of globalization, countries are forced to take into account global trends and determine the strategic directions for the development of national economies. This aspect is relevant for Ukraine, which undergoes permanent macroeconomic transformations throughout the period of independence, which is complicated by the violation of territorial integrity and the military conflict since 2014.

In this context, it should be noted the priority role of human resources (both citizens of the country, and part of the productive forces of society) and take into account that in the twenty-first century the creative function of human resources begins to be the determining factor in social development, where the "creative-innovative person" appears to be the basis, so that up to 40% of GDP is formed in economically developed countries [21].

Accordingly, intellectualization and informatization are a prerequisite for the development of the national economy and should foresee in the current period a conceptual prioritization in the paradigm of national development [21] and receive adequate support at the expense of rational allocation of financial resources for science more than 2% and for education more than 5% of GDP, as well as employment of 75-80% of labor resources in the field of intellectual work (characteristic of economically developed countries) [22].

Intellectualization and informatization of the national economy of Ukraine in the conditions of globalization require complex and balanced changes in: legal, scientific and technical, educational, budgetary, financial and credit, production, distribution, foreign economic, demographic, migration, social, insurance, investment, housing, communal, informational, innovative, socio-cultural and other policies [2]. Therefore, it is necessary to realize that the state of the national economy will affect the market of information technologies of Ukraine, and the strategic directions of development of the national IT market of Ukraine should become logically consistent with the above main areas.

Conclusions. Under conditions of globalization, countries are forced to take into account global trends and determine the strategic directions for the development of national economies. The goals of activating the world information technology market are to effectively and efficiently use IT, which will be reflected in the socio-economic benefit (impact) for the whole society and its individual participants.

REFERENCES:

1. Сардак С. Е. Глобальна регуляторна система розвитку людських ресурсів: дис. д-ра ек. наук: 08.00.02 /Сардак Сергій Едуардович;ДНУ ім. О. Гончара. – Д., 2013. – 586 с.
2. Сардак С. Е. Пріоритетні напрями та важелі розкриття соціально-економічного потенціалу держави в умовах глобалізації / С. Е. Сардак, А. В. Ставицька // Сучасна Україна в глобальному середовищі: стратегічні орієнтири економічного розвитку: колект. моногр. / [Н. В. Стукало, Н. П. Мешко, Л. М. Тимошенко та ін.]. – Д.: Інновація, 2015. – С. 332 – 346.
3. Дубов Д. В. Ширококугловий доступ до мережі інтернет як важлива передумова інноваційного розвитку України: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, М. А. Ожеван. – К. : НІСД, 2013. – 108 с.
4. Исследования IT рынка в 2016. – Режим доступа: <http://dailymoneyexpert.ru/how-to-save/2016/01/29/10-trendov-it-rynka-v-2016-godu-5284.html>. – Загл. с экрана.
5. ITU predicts 25 billion networked devices by 2020. – Access mode: <http://www.v3.co.uk/v3-uk/news/2207590/itu-predicts-25-billion-networked-devices-by-2020>. – Title from screen.
6. Сардак С. Е. Періодизація та прогноз глобальної динаміки розвитку людських ресурсів / С. Е. Сардак, В. Т. Сухотеплий // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 3-4. – С. 3 – 6.
7. Агапов В. Обзор и оценка перспектив развития мирового и российского рынков информационных технологий / В. Агапов, С. Яковлев, В. Патрусевич. – Режим доступа: <http://moex.com/n8686/?nt=106>. – Загл. с экрана.
8. Кондратьев К. А. Тенденции и проблемы развития мирового ИТ-рынка / К.А. Кондратьев, А. М. Колесников // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки 2013. – № 4-1. – С. 135 – 140.
9. Кузнецов А. Страна в объятиях транснационального капитала / А. Кузнецов // Foreign Affairs chronicles. – 2013. – № 1. – С. 146 – 152.
10. Ладиченко К. І. Сучасні тенденції розвитку світового ринку інформаційно-комунікаційних послуг/ К. І. Ладиченко, В. В. Тронько // Ефективна економіка. – 2015. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3830>. – Назва з екрану.
11. Литвин А. Є. Тенденції розвитку світового ринку інформаційних технологій [Текст] / А. Є. Литвин // Електронний інституціональний репозиторій Приазовського

- державного технічного університету. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/4299>. – Назва з екрану.
12. Морозова Т. Ю. ІКТ-ринок як чинник оптимізації структури ІКТ-освіти / Т.Ю. Морозова // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. – 2008. – № 3. – С. 195 – 199.
 13. Терлецька Г. С. Інформаційні технології на ринку послуг: проблеми, зміни, розвиток / Г. С. Терлецька, О. В. Бабич // Ефективна економіка. – 2014. – № 6. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3123>. – Назва з екрану.
 14. Європейський досвід нормативно-проектного забезпечення розвитку інформаційного суспільства: висновки для України: аналіт. доповідь / К.: Національний інститут стратегічних досліджень. - 2014. – 76 с.
 15. Ставицька А.В. Заходи подолання глобальних та регіональних деструкцій світового ринку інформаційних технологій // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. – Випуск 6(11). - с. 15-18. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/11_2017/04.pdf. - Назва з екрану.
 16. Бажал Ю. М. Розвиток інноваційної діяльності у знаннєвому трикутнику «Держава – Університети – Промисловість» / Ю. М. Бажал // Економіка і прогнозування. – 2015. – № 1. – С. 76 – 88.
 17. Галан Н. І. Японські університети у «потрійній спіралі»: приклад Тохоку / Н.І. Галан // Наука та інновації. – 2010. – Т. 6. – № 3. – С. 55 – 65.
 18. Пахомова И. Ю. Модель «тройной спирали» как механизм инновационного развития региона / И. Ю. Пахомова // Научные ведомости (Серия История. Политология. Экономика. Информатика.). – 2012. – № (120). Выход 21/1. – С. 50 – 55.
 19. Тройная спираль. Университеты - предприятия - государство. Инновации в действии / Генри Ицковиц; пер. с англ. под ред. А. Ф. Уварова. – Томск: Изд-во Томск. гос. ун-та систем упр. и радиоэлектроники, 2010. – 238 с.
 20. Etzkovitz H. The dynamics of innovation: from national systems and, Mode 2' to a Triple Helix of university-industry-government relations / H. Etzkovitz, L. Leydesdorff // Research Policy. – 2000. – № 29. – P. 109 – 129.
 21. Баценко Л. М. Інноваційний розвиток людських ресурсів в нових економічних умовах / Л.М. Баценко, Р.В. Галенін. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvlnau/Ekon/2010_16/index.html. – Назва з екрану.
 22. Гава Ю. В. Інтелектуальний капітал – шлях до економічного зростання України / Ю.В. Гава // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4. – С. 129 – 134.
 23. Пан Л. В. Способи покращення захисту інформації на ринку інформаційних продуктів та послуг в Україні. – Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/1122/Pan_Sposoby.pdf;jsessionid=28CBA4F56C1B4EA9DF4A3A20AA871A83?sequence=1. – Назва з екрану.

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.4: 338.22: 330.42

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ АНАЛІЗУ ВЕЛИКИХ ДАНИХ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Антонюк О.П., к.е.н.,
Бєлкіна І.А., к.е.н.

Державний вищий навчальний заклад «Національний гірничий університет»

Прогрес інформаційно-комунікаційних технологій, збільшення використання електронних та мережевих пристроїв, а також оцифрування операцій виробничих процесів, призводять до генерації величезної кількості даних щорічно. Аналіз великих даних дає змогу виявити приховані закономірності, які можуть бути застосовані у широкому спектрі галузей економіки України, і привести до створення нових продуктів та послуг, підвищення конкурентоспроможності та економічного зростання. Дослідження свідчать, що компанії, які використовують аналітику великих даних, можуть підвищити продуктивність на 5% - на 10%. Поряд з цим існує ряд певних організаційних та технологічних труднощів, пов'язаних з використанням даних великих обсягів.

Метою статті є визначення перспектив використання технологій аналізу великих даних для розвитку бізнесу в Україні. З одного боку, згідно світових тенденцій технології *Big data* поширюють вплив на стратегії електронної комерції, особливо в області маркетингу і продажів. Аналіз відповідних даних, буде ставати все більш і більш індивідуалізованим під потреби окремого клієнта, з іншого боку, Україна володіє високим потенціалом спеціалістів з аналізу даних, які можуть не лише для реалізовувати запропоновані алгоритми, а й пропонувати нові технології та рішення.

Ключові слова: великі дані, аналіз даних, неструктурована інформація, системи управління базами даних, індивідуалізована підтримка клієнтів

UDC 330.4: 338.22: 330.42

PERSPECTIVES OF USING ANALYSIS OF BIG DATA IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Antoniuk O., PhD in Economics,
Bielkina I., PhD in Economics
National Mining University, Dnipro

The progresses of information and communication technologies, increasing the use of electronic and network devices, as well as the digitization of product process operations generate a huge amount of data annually. The analysis of big data allows us to identify hidden patterns that can be applied in a wide range of sectors of the Ukrainian economy

© Антонюк О.П., к.е.н., Бєлкіна І.А., к.е.н., 2017

and may lead to the creation of new products and services, increasing competitiveness and economic growth. The studies have shown that companies which used analytics of big data can increase their productivity by 5% - 10%. Herewith, there are certain organizational and technological problems associated with the use of big data.

The purpose of this article is to determine the perspectives of using big data analysis technologies for business development in Ukraine. On the one hand, according to the global trends, the big data technology's influence is expanding on e-commerce strategies, especially in the field of marketing and sales. The analysis of the relevant data will become much more individualized for the needs of a specific client. On the other hand, Ukraine has high potential of specialists in data analysis who can not only implement the proposed algorithms, but also offer new technologies and solutions.

Keywords: big data, data analysis, unstructured information, database management systems, individualized customer's support

Актуальність проблеми. За останнє десятиріччя, обсяги даних, що генеруються та реєструються електронними засобами та додатками зростає запаморочливими темпами. Разом зі стрімким накопиченням інформації швидкими темпами розвиваються і технології аналізу даних. Якщо ще кілька років тому було можливо, лише сегментувати клієнтів на групи зі схожими перевагами та потребами, то тепер можливо будувати моделі для кожного клієнта в режимі реального часу, аналізуючи, наприклад, його переміщення по мережі Інтернет при пошуку конкретного товару. Інтереси споживача можуть бути проаналізовані, і відповідно до побудованої моделі запропонована відповідна контекстна реклама або конкретні пропозиції товарів з бажаними властивостями. Модель також може налаштовуватися і перебудовуватися в режимі реального часу, що було недосяжно ще декілька років тому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом з'явилося багато додатків, що дозволяють користувачам легко отримати доступ і аналізувати дані в хмарі. Ці набори даних вільно розміщуються і доступні для використання в різних сховищах даних і аналітики за допомогою програмного забезпечення, з відкритим вихідним кодом, наприклад, Apache Spark, передовими технологіями Google, такими як Google BigQuery і Google Cloud DataFlow.

Проте, сам факт можливості зберігати дані і робити над ними обчислення ще не надає конкурентної переваги. Важливо зрозуміти, які саме обчислення потрібно виконати з метою отримання економічного прибутку. Спеціалісти по обробці великих даних затребувані на IT-ринку праці сьогодні, що відкриває широкі перспективи для працевлаштування

випускників ВНЗ технічних спеціальностей. В працях провідних закордонні фахівців, починаючи з МакКінслі [1], В. Майер-Шенбергер та К. Кукьєр, М. Гілберт і українських науковців з обробки даних В. Султан, Н. Шаховська, В. Москалюк [3] визначено організаційні та технічні засади обробки великих даних, але питання про одержання економічних переваг та захист приватних даних при застосуванні хмарних технологій потребують додаткового вивчення.

Мета роботи полягає в визначенні перспектив та особливостей застосування інструментарію для аналізу великих даних в економіці України.

Викладення основного матеріалу дослідження. *Google Trends* вказує на початок активного росту вживання словосполучення «*Big data*» у світі починаючи з 2012 року, в Україні з 2014 року (рис.1) :

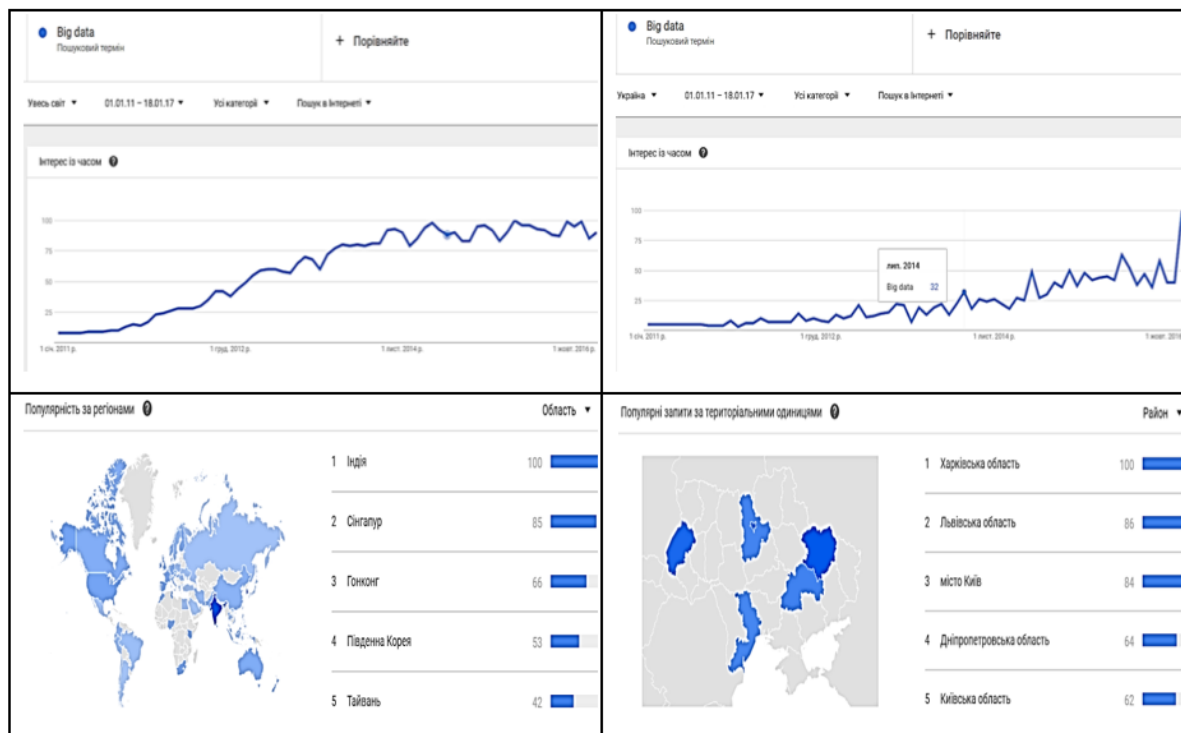

Рис.1. Статистика вживання словосполучення «*Big data*» в Україні та світі.
Джерело: авторська розробка

Як видно з рис.1 в Україні та світі термін «*Big data*» найчастіше застосовують в осередках розвитку ІТ індустрії, а саме в Харківській, Львівській, Київській та Дніпропетровській областях.

Великі дані (англ. *big data*) – в інформаційних технологіях, це серія підходів, інструментів і методів обробки структурованих і неструктурованих даних величезних обсягів і значного різноманіття, ефективних в умовах безперервного приросту, розподілу по численних

вузлах обчислювальної мережі, альтернативних традиційним системам управління базами даних і рішенням класу *Business Intelligence* [2].

Відмінність методів, що застосовують для аналізу *big data* від методів бізнес-аналізу (рис.2) обумовлена не лише обсягом даних, що обробляються, а насамперед їх неструктурованістю та швидкістю надходження.

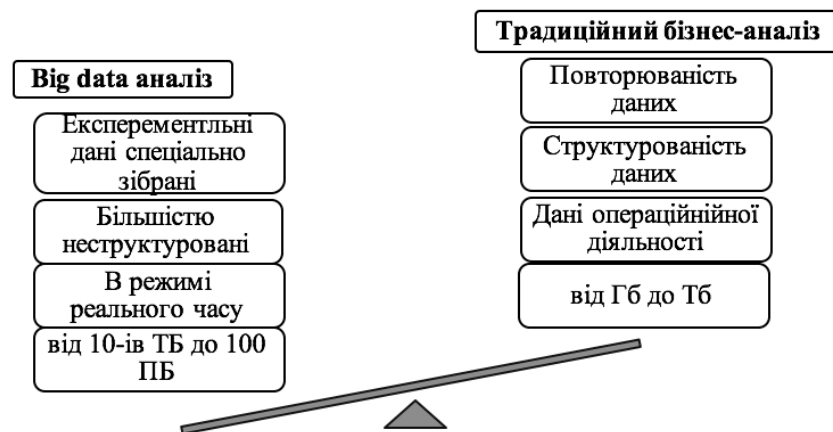

Рис. 2. Відмінність методів аналізу *big data* від бізнес-аналізу
Джерело: авторська розробка.

Тому системи для накопичення *Big data* мають задовольняти вимогам:

1. Горизонтальна масштабованість. Оскільки обсяг даних постійно зростає – будь-яка система, для обробки великих даних, повинна бути розширюваною.

2. Відмовостійкість. Принцип горизонтальної масштабованості передбачає, що машин в кластері може бути багато. Це означає, що частина цих машин буде гарантовано виходити з ладу. Методи роботи з великими даними повинні враховувати можливість таких збоїв і переживати їх без будь-яких значущих наслідків та втрат.

3. Локальність даних. У великих розподілених системах дані розподілені по великій кількості машин. Якщо дані фізично знаходяться на одному сервері, а обробляються на іншому – витрати на передачу даних можуть перевищити витрати на саму обробку. Тому одним з найважливіших принципів проектування *big data*-рішень є принцип локальності даних – по можливості обробляємо дані на тій же машині, на якій вони зберігаються. Технологічно це реалізується за допомогою механізмів *MapReduce*, *Spark*, *Tez* які в свою чергу реалізовано в екосистемі *Hadoop* [4].

Мета полягає в тому, щоб надати клієнтам індивідуальний і оптимізований торговий досвід в режимі реального часу. Інтернет-магазини можуть поліпшити свій бізнес з великими даними в наступних областях:

1. *Оптимізований портфель продуктів.* Аналіз великих обсягів структурованих даних клієнта дозволяє провести детальний аналіз цільової групи. На підставі результатів, портфель інтернет-магазину може бути адаптовано під потреби та вимоги конкретного користувача. Особливо великі інтернет-продавці можуть масштабувати свої пропозиції з *big data* краще для задоволення конкретних потреб клієнтів. З іншого боку *big data* також дозволяють прогнозувати потреби клієнтів і надають можливість майбутньої оптимізації продуктового портфеля. Таким чином, з використанням великих даних можна оптимізувати витрати на складі.

2. *Оптимізація ціни.* Завдяки *Big data*, стає можливим інтелектуальний аналіз даних і аналізу в реальному масштабі часу. Інтернет-магазин може налаштувати динамічну ціну продукту. Завдяки високій прозорості в Інтернеті, необхідно мати конкурентів завжди під наглядом і коригувати власну ціну для того, щоб залишатися конкурентоспроможними. *Big data* пропонують всебічний аналіз ринку для динамічної цінової політики.

3. *Оптимізований інтернет-магазин.* Завдяки використанню великих обсягів даних і швидких технологій веб-серверів, можна забезпечити динамічні веб-сайти. Різні стартові сторінки або цільові сторінки можуть відображатися в залежності від регіону або цільової групи. Крім того, можуть бути відображені різні переваги щодо асортименту продукції для чоловіків і жінок. Завдяки аналізу великих обсягів даних не існує практично ніяких обмежень можливих переваг для оптимізації онлайн-магазину.

4. *Оптимізація інтернет реклами.* У минулому показ реклами не був ефективним. На даний час з використанням технології *big data* онлайн роздрібні торговці можуть орієнтувати цільові рекламу та пропозиції для своїх клієнтів, що дозволяє залучити нових клієнтів. У режимі реального часу реклама дешевша і ефективніша, тому з великими даними інтернет-магазини можуть скоротити витрати на рекламу, а сама вона стає змістовнішою та ефективнішою.

5. *Оптимізація обслуговування клієнтів*. Якщо клієнт не задоволений продуктом і скаржився по телефону, а не по електронній пошті на обслуговування, то з часом така інформації буде втрачена. Великою перевагою є, якщо співробітник служби підтримки або маркетингу зможе використовувати повну історію клієнта, збагачену будь-якою соціальною інформацією, з засобів масової інформації під час спілкування, цей сценарій можливо реалізувати з *big data*. Різноманітність цінної довідкової інформації про клієнта дозволить службі підтримки істотно поліпшити ставлення клієнтів. Якість підтримки клієнтів також є конкурентною перевагою [5].

В якості визначальних характеристик для великих даних визначають «п'ять V» – *volume* (обсяг), *velocity* (швидкість), *variety* (різноманітність) (рис.3), останнім часом додано ще дві важливі характеристики – *veracity* (достовірність) і *variability* (мінливість):

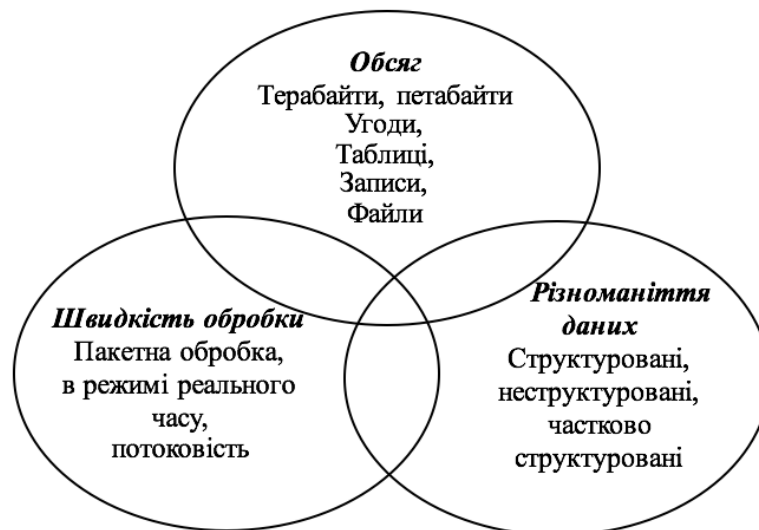

Рис.3 Основні характеристики *big data*.

Джерело: [3].

Природа та походження *big data* обумовлюють використання як традиційних методів обробки даних та і специфічних для великих даних:

- *Data Mining* – навчання асоціативним правилами, класифікація (методи категоризації нових даних на основі принципів, раніше застосованих до вже наявних даних), кластерний аналіз, регресійний аналіз;

- *Краудсорсінг* – категоризація та збагачення даних силами широкого, невизначеного кола осіб;

- *Змішання і інтеграція даних* – набір технік, що дозволяють інтегрувати різноманітні дані з різноманітних джерел для можливості глибокого аналізу;

- *Машинне навчання*, включаючи навчання з учителем і без учителя, а також використання моделей, побудованих на базі статистичного аналізу або машинного навчання для отримання комплексних прогнозів на основі базових моделей;

- *Штучні нейронні мережі, мережевий аналіз, оптимізація*, в тому числі генетичні алгоритми;

- *Просторовий аналіз* – використання топологічної, геометричної і географічної інформації в даних;

- *Статистичний аналіз: α/β* – тестування і аналіз часових рядів;

- *Візуалізація аналітичних даних* – подання інформації у вигляді малюнків, графіків, схем і діаграм з використанням інтерактивних можливостей та анімації як для результатів, так і для використання в якості вихідних даних для подальшого аналізу.

Поряд з широкими перспективами використання *big data*, існують певні організаційні, технічні та технологічні проблеми, що потребують усвідомлення та врахування при застосуванні *big data* [6,7].

1. Зберігання і управління. Обсяг даних в сотні терабайт або петабайт не дозволяє легко зберігати і управляти ними за допомогою традиційних реляційних баз даних.

Big data зазвичай зберігаються і організовуються в розподілених файлових системах. У загальних рисах, інформація зберігається на декількох (іноді тисячах) жорстких дисках, на стандартних комп'ютерах. Так звана «карта» (*map*) відстежує, де (на якому комп'ютері і / або диску) зберігається конкретна частина інформації. Для забезпечення відмовостійкості та надійності, кожен частину інформації зазвичай зберігають кілька разів, наприклад – тричі.

2. Неструктурована інформація. Більшість даних *big data* є неструктурованими, тобто велика частина зібраної інформації в розподіленій файловій системі складається з неструктурованих даних, таких як текст, зображення, фотографії або відео.

Це має свої переваги і недоліки. Перевага полягає в тому, що можливість зберігання великих даних дозволяє зберігати "всі дані", не турбуючись про те, яка частина даних актуальна для подальшого аналізу

і прийняття рішення. Недоліком є те, що в таких випадках для отримання корисної інформації потрібна подальша обробка цих величезних масивів даних. Хоча деякі з цих операцій можуть бути простими (наприклад, прості підрахунки, і т.д.), інші вимагають більш складних алгоритмів, які повинні бути спеціально розроблені для ефективної роботи на розподіленій файловій системі.

Отже, в той час як обсяг даних може рости в геометричній прогресії, можливості отримувати інформацію і діяти на основі цієї інформації, обмежені і будуть асимптотично досягати межі. Це дійсно велика проблема, пов'язана з аналізом неструктурованих даних.

3. Аналіз *big data*. Найбільш значним є використання всього обсягу даних для сегментації і кластеризації клієнтів, що дозволить ефективно будувати велику кількість моделей для невеликих кластерів.

Таким чином, один із способів отримання переваг від *big data* полягає в тому, щоб використовувати доступну інформацію для побудови великої кількості моделей для великого числа сегментів і, потім, за відповідною моделлю будувати прогнози.

У граничному випадку, кожна окрема «людина» у великому сховищі даних клієнтів може мати свою власну модель для прогнозування майбутніх покупок.

Це означає, що аналітична платформа, що підтримує сховища даних, повинна бути в змозі управляти сотнями або навіть тисячами моделей, і мати можливість перенастроювати їх, коли це необхідно.

4. Актуальними є питання про захист приватних даних при застосуванні хмарних технологій. Інформація про переміщення, дзвінки чи інші дії конкретної особи є конфіденційною. Ніхто не може її отримати від мобільного оператора, окрім відповідних органів, і то за рішенням суду. Але існує можливість використовувати загальну інформацію на користь людям. Наприклад, аналізуючи графік переміщення осіб протягом дня, керівництво міста могло б поліпшити стан дорожнього руху, оптимізувати його. Так, Vodafone Україна перед тим, як відкрити новий магазин, ретельно вивчає карту руху своїх абонентів, щоб зрозуміти, чи достатньо їх у цьому районі, чи буде затребуваний такий магазин саме в цьому місці. Але існує європейська практика, коли оператор ділиться знеособленою, загальною інформацією про своїх клієнтів, де немає адрес, номерів телефонів чи прізвищ.

Використовують лише аналітику: де живуть люди з такими-то інтересами, їхній вік та кількість. Така інформація допомагає розвиватися бізнесу, приймати більш зважені рішення про відкриття нових точок обслуговування клієнтів чи продажу товарів [8].

Висновки. Технології *big data* будуть впливати на стратегії електронної комерції. Особливо в області маркетингу і продажів, аналіз відповідних даних, буде ставати все більш і більш індивідуалізованим під потреби клієнта. Результати аналізу великих даних застосовують для динамічної адаптації інтернет-магазинів, оптимізації портфеля в режимі реального часу і індивідуалізованої підтримки клієнтів, у відповідності з їх споживчою поведінкою та уподобаннями. Також *big data* допоможуть боротися з шахрайством і знизити пов'язані з ним ризики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. McKinsey. Big data: The next frontier for innovation, competition, and productivity /James Manyika, Michael Chui, Brad Brown, Jacques Bughin, Richard Dobbs, Charles Roxburgh, Angela Hung Byers. // Електр. ресурс. – Режим доступу: <https://www.mckinsey.com/business-functions/digital-mckinsey/our-insights/big-data-the-next-frontier-for-innovation>
2. Большие данные // Електр. ресурс. – Режим доступу: ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%88%D0%B8%D0%B5_%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5
3. Пістунов І.М. Електронна економіка. Том 1. Криптовалюта. Big Data [Електронний ресурс]: Навч. посібник/ І.М. Пістунов, О.П. Антонюк – / М-во освіти і науки України; Нац. Гірн. ун-т. – Д.: НГУ, 2017. – 281 с. // Електр. ресурс. – Режим доступу: pistunovi.inf.ua/EE_KC_BD.pdf
4. What Is Apache Hadoop? // Електр. ресурс. – Режим доступу: <http://hadoop.apache.org/>
5. Big Data: Future Of E-Commerce Big Data: Future Of E-Commerce. // Електр. ресурс. – Режим доступу: <https://www.linkedin.com/pulse/2014112200850-1172947-big-data-future-of-e-commerce>
6. Big Data: A Revolution That Will Transform How We Live, Work, and Think / V. Mayer-Schönberger, Eamon Dolan/Mariner Books; Reprint edition. – 2014. – 272 p.
7. Силен Д. Основы Data Science и Big Data. Python и наука о данных /Д. Силен, А. Мейсман, М. Али/ Питер. – 2017. – 336 с.
8. Як Vodafone та інші великі компанії використовують наші дані// Електр. ресурс. – Режим доступу: <https://techtoday.in.ua/vodafone-news/yak-vodafone-ta-inshi-veliki-kompaniyi-vikoristovuyut-nashi-dani-60797.html>

УДК 332.1-027.45

**СИСТЕМОТВОРЧІ ЕЛЕМЕНТИ
РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ****Іванова Н.С., к.е.н.***Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського, м. Кривий Ріг.*

У статті проведено теоретичне дослідження системотворчих елементів регіональної економічної безпеки. Визначено основні складові системи регіональної економічної безпеки. Результатом проведеного дослідження є структурно-логічна схема складових елементів системи регіональної економічної безпеки. Метою статті є визначення системотворчих елементів регіональної економічної безпеки. Для вивчення і систематизації елементів системи регіональної економічної безпеки застосовувалися методи теоретичного узагальнення. Теоретичною базою дослідження виступають досягнення зарубіжних та вітчизняних науковців. Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження: системний підхід, структурно-логічний аналіз, метод аналізу та синтезу, прийоми логічного узагальнення. В результаті проведеного теоретичного дослідження щодо системотворчих елементів регіональної економічної безпеки побудовано схему складових елементів системи регіональної економічної безпеки. Запропонована схема визначає суб'єктів системи, її об'єктів та механізми забезпечення регіональної економічної безпеки. Реалізація запропонованої системи дозволить регіонам забезпечити стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, відносну економічну самодостатність, міцність зв'язків між елементами регіональної економіки, конкурентоспроможність та використання конкурентних переваг зберігаючи при цьому збалансованість міжрегіональних відносин, відповідність складових показника регіональної економічної безпеки нормативному рівню. В подальших дослідженнях доцільним є формування методики оцінки та прогнозування регіональної економічної безпеки.

Ключові слова: система, регіональна економічна безпека, механізм, загроза, системний підхід

UDC 332.1-027.45

**SYSTEM-BUILDING ELEMENTS
OF REGIONAL ECONOMIC SAFETY****Ivanova N., PhD in Economics***Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky, Krivyy Rih*

The theoretical study of system-building elements of regional economic security has been carried out in the article. The main components of the regional economic security system have been defined. The result of the study is the structural and logical scheme of

the constituent elements of the system of regional economic security. The purpose of the article is to identify the system-building elements of regional economic security. For the purpose of the study and systematization of elements of the regional economic security system, the methods of theoretical generalization have been used. The achievements of foreign and domestic scientists are the theoretical basis of the research. To achieve the goal of the article, the following research methods were used: system approach, structural and logical analysis, method of analysis and synthesis, techniques of logical generalization. As a result of the theoretical research on system-building elements of regional economic security, the scheme of the constituent elements of the system of regional economic security has been constructed. The proposed scheme defines the subjects of the system, its objects and mechanisms for the provision of regional economic security.

The implementation of the proposed system would allow the regions to ensure resilience to internal and external threats, the relative economic self-sufficiency, the strength of links between elements of the regional economy, the competitiveness and the use of competitive advantages, while maintaining the balance of interregional relations, the compliance of the indicators of regional economic security with the normative level. In further research it is expedient to formulate a method for estimating and forecasting the regional economic security.

Keywords: system, regional economic security, mechanism, threat, system approach

Актуальність проблеми. Процеси децентралізації управління регіональним розвитком посилили відповідальність регіонів за формування та забезпечення національної економічної безпеки, що і зумовило актуальність дослідження економічної безпеки регіонів. Визначення та аналіз складових системи регіональної економічної безпеки дозволить своєчасно визначити негативні тенденції щодо забезпечення економічної безпеки регіонів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженням регіональної економічної безпеки присвячені праці таких науковців як В.М. Геєць [1], Б.В. Губський [2], О.М. Головченко [3], О.І. Дічек [6], С.П. Стеценко [4], Б.А. Карпінський [5], В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова [7] А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі [8] та інші. Більшість науковців розглядають економічну безпеку регіонів як складову національної економічної безпеки, але процеси децентралізації управління зумовили необхідність іншого підходу до розуміння регіональної економічної безпеки. На нашу думку, доцільним є розглядати регіональну економічну безпеку як формуючий фактор національної безпеки. Подібне твердження вимагає визначення системотворчих елементів економічної

безпеки регіонів. Незважаючи на високий інтерес з боку науковців до проблеми забезпечення регіональної економічної безпеки, відсутні чітке визначення системи економічної безпеки регіонів.

Метою роботи є визначення системотворчих елементів регіональної економічної безпеки.

Викладення основного матеріалу дослідження. До цього часу українське законодавство не регламентує поняття, складові та механізми системи регіональної економічної безпеки. При цьому процеси децентралізації влади посилили значення регіонів у забезпечення національної економічної безпеки, що вимагає дослідження системи економічної безпеки та елементів її творення.

За твердженням науковців А. Архипова, А. Городецького та Б. Михайлова [9] для дослідження економічної безпеки необхідно застосовувати теорію економічних систем, зокрема її варто розглядати як систему, що володіє множинністю структурних елементів, рівнів і зв'язків між ними. При цьому вона є невід'ємною складовою соціально-економічної системи, її атрибутивною властивістю.

Такої ж точки зору дотримується і О.С. Власюк [10], згідно твердження якого системний підхід відіграє значну евристичну та методологічну роль в обґрунтуванні моделей системи економічної безпеки стосовно до української дійсності. При цьому системний підхід є конкретизацією діалектичного методу і його застосування до вивчення об'єктів різного рівня складності [11].

В.О. Шуршин [12] визначає систему економічної безпеки регіону як комплекс взаємопов'язаних організаційно-правових заходів з метою узгодження різноманітних інтересів, що забезпечує стійкість, адаптивність, самоорганізацію і розвиток регіональної економіки у взаємодії із зовнішнім середовищем її функціонування.

Спираючись на положення системного підходу та [13] вважаємо, що система регіональної економічної безпеки – це комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізми забезпечення економічної безпеки регіону.

Основними суб'єктами системи економічної безпеки регіону є держава та її інститути (міністерства, відомства, податкові та митні органи, біржі, фонди і страхові компанії), інші регіони, обласні та місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, підприємства,

установи й організації як державного, так і приватного сектору економіки, громадяни та їх об'єднання [15].

За твердженням науковців М.Корнілова та Г. Гутмана [14], об'єкт економічної безпеки може одночасно бути і суб'єктом її забезпечення.

Якщо до визначення суб'єктів регіональної економічної безпеки науковці мають більш узгодженні твердження, то визначення об'єктів системи економічної безпеки регіонів відбується із різних підходів. Так Бондаревська О.М. [15] до об'єктів економічної безпеки регіону відносить економічну систему регіону та її складники, такі як природні багатства, виробничі та невиробничі фонди, нерухомість, фінансові ресурси, господарські структури, сім'я, окрема особа.

Відповідно підходу, що базується на розмежуванні зон відповідальності відповідно до принципу значущості об'єктів захисту розрізняють наступні групи об'єктів економічної безпеки [16]:

- державні - об'єкти державних органів, фізичних і юридичних осіб, що представляють державні інтереси в регіоні;
- міжрегіональні - об'єкти, що виникають унаслідок міжрегіонального співробітництва;
- регіональні об'єкти - об'єкти, що перебувають у винятковому веденні регіону, а також об'єкти фізичних і юридичних осіб, що представляють регіон за його межами;
- персональні об'єкти - об'єкти фізичних і юридичних осіб, що розміщені на території регіону та представляють там власні інтереси.

Функціонального підходу дотримуються науковці В.В. Дикань та О.Ю. Александрова [17], які об'єктами економічної безпеки регіонів визначають реальний сектор економіки, фінансовий сектор (в т.ч. бюджетно-податкову і кредитно-фінансові сфери, страхування, фінансові ринки), зовнішньоторговельний сектор, сектор домашніх господарств, споживчих ринків і торгівлі, інститути державного управління та ін.

Негативні тенденції соціально-економічного розвитку регіонів України зумовили необхідність внесення в систему регіональної економічної безпеки механізму забезпечення економічної безпеки, який представляється сукупністю управлінських, економічних, організаційних, правових і мотивованих заходів і способів, що забезпечують досягнення найбільш високих значень економічної безпеки [1].

Під механізмом забезпечення безпеки науковці Ковальська Л.Л. та Савош Л.В. [18] розуміють сукупність засобів, інструментів, методів та форм управління регіональним розвитком, які взаємодіючи між собою забезпечують здатність регіональної системи до стабільного розвитку, стійкості протистояти дестабілізуючій дії чинників середовища.

Науковці Дикань В.В. та О.Ю. Александрова [17] визначили низьку вимог до ефективного механізму забезпечення економічної безпеки регіону повинен: функціонувати в межах існуючого нормативно-правового поля; забезпечувати надійний захист національних і регіональних економічних інтересів; надавати можливість до прогнозування і своєчасного відвернення загроз та несприятливих процесів в економічній безпеці регіону; ефективно функціонувати як у звичайних, так і в надзвичайних ситуаціях; мати чітку структуру і функціональне розмежування органів законодавчої, виконавчої та судової гілок влади.

Результати проведеного дослідження дозволили нам сформувати систему регіональної економічної безпеки, яка представлена на рис. 1.

Отже, вважаємо за доцільним виділити три основні елементи системи економічної безпеки: суб'єкт, об'єкт та механізм забезпечення регіональної економічної безпеки. При цьому суб'єкт та об'єкт є нічим іншим, як системами: керуюча система та керована система відповідно. Керуюча система містить функції, методи управління економічною безпекою регіону; описує повноваження та управлінські рішення визначених суб'єктів регіональної економічної безпеки.

Однією із головних функцій керуючої системи (управління) регіональної економічної безпеки є захисна функція. Адже дефініція «безпека» тісно пов'язана із дефініцією «загроза». Саме захист від зовнішніх і внутрішніх загроз та забезпечення ресурсного потенціалу економіки регіону покладено в основу захисної функції.

Керована система представлена об'єктами системи регіональної економічної безпеки. Ефективність функціонування керуючої системи регіональної економічної безпеки можна оцінити за результатами функціонування керованої системи, а саме за показниками соціально-економічного розвитку регіонів за відповідний період. Дане твердження є визначальним при вирішенні проблеми оцінки рівня регіональної економічної безпеки.

Функціонування керованої та керуючої систем регіональної економічної безпеки та взаємодія між ними відбувається через відповідні механізми забезпечення регіональної економічної безпеки. Особливий інтерес для нас представляє механізм оцінки та прогнозування регіональної економічної безпеки, який містить інформацію про методику оцінки та діагностики стану економічної безпеки, критерії оцінювання та ідентифікація регіону за показником регіональної економічної безпеки. Реалізація зазначеного механізму дозволить завчасно визначити негативні тенденції, розробити превентивні заходи мінімізації зовнішніх та внутрішніх загроз соціально-економічному розвитку регіону і, таким чином, забезпечити його економічну безпеку.

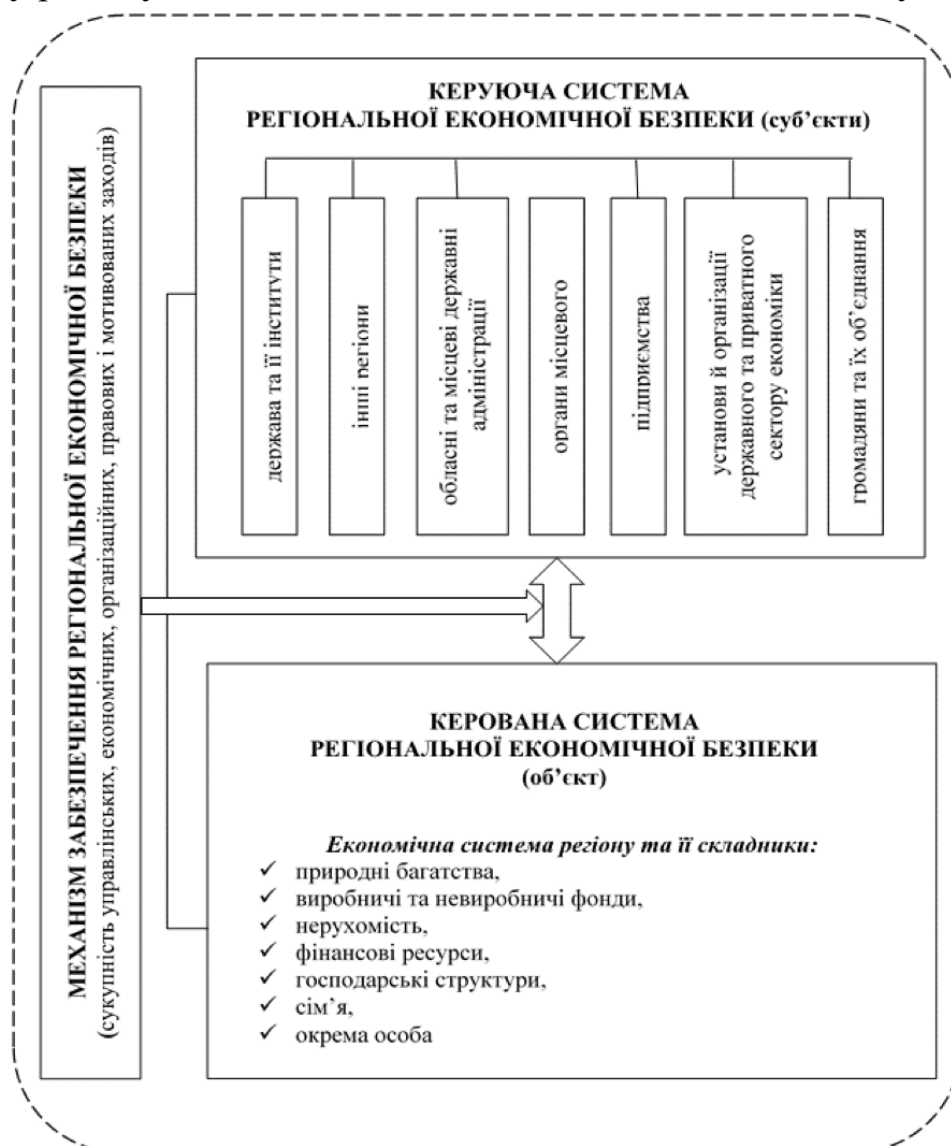

Рис. 1. Система регіональної економічної безпеки
Джерело: авторська візуалізація за [1, 15]

Висновки. На сьогодні проблема забезпечення регіональної економічної безпеки набуває все більшої актуальності, що обумовлено підвищенням значимості регіонів в забезпечення національної економічної безпеки через процеси децентралізації державного управління. При цьому визначення системи економічної безпеки регіону та її складових не затверджені ні на законодавчому рівні ні на рівні наукових досліджень. В даному дослідженні нами зроблена спроба сформулювати систему економічної безпеки та описати її складові. Так нами визначені суб'єкти, об'єкти та механізми забезпечення регіональної економічної безпеки, які і представляють собою систему регіональної економічної безпеки; представлена її візуалізація на основі результатів попередніх досліджень. Реалізація запропонованої системи дозволить регіонам забезпечити стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, відносну економічну самодостатність, міцність зв'язків між елементами регіональної економіки, конкурентоспроможність та використання конкурентних переваг зберігаючи при цьому збалансованість міжрегіональних відносин, відповідність складових показника регіональної економічної безпеки нормативному рівню. Для забезпечення своєчасної та точної оцінки стану економічної безпеки регіонів подальші наші дослідження спрямовані на формування комплексної методики оцінки та прогнозування регіональної економічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Моделирование экономической безопасности: держава, регион, предприятие: монография / [Гець В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. та ін.] / за ред. В.М. Гейця. – Харків: ІНЖЕК, 2006. – 240 с.
2. Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. – К., 2001. – С. 13.
3. Головченко О.М. Економічна безпека регіону в гарантуванні стабільності національної економіки: монографія / О. М. Головченко. Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2008. – 399 с.
4. Стеценко С. П. Теоретичні аспекти дослідження економічної безпеки регіону на основі соціально-економічного моніторингу / С. П. Стеценко// Інвестиції: практика та досвід. - 2013. - № 23. - С. 121-123. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_23_28.
5. Карпінський Б.А. Індикатори фінансової безпеки в контексті збалансованості фінансової системи держави / Б. А. Карпінський // Науковий вісник Національного

- лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. – Львів, 2008. – Вип. 18.2. – С. 131–145.
6. Дічек О. І. Економічна безпека регіонів – складова системи національної безпеки / О. І. Дічек // Вчені записки університету "КРОК". Серія : Економіка. - 2013. - Вип. 33. - С. 24-30. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzuk_2013_33_6.
 7. Пономаренко В. С. Экономическая безопасность региона : анализ, оценка, прогнозирование [Текст] : монография / В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова. – Х. : ИНЖЭК, 2004. – 364 с.
 8. Сухоруков А.І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.
 9. Архипов А. Экономическая безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения / А. Архипов, А. Городецкий, Б. Михайлов // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 36–44.
 10. Власюк О.С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О.С. Власюк; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48с.
 11. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем / А.И. Уемов. – М.: Мысль, 1978. – 272 с.
 12. Шуршин В.О. Особливості формування системи економічної безпеки регіону / В.О. Шуршин // Таврійський науковий вісник: збірник наук. праць ХДАУ. – Вип. 55. – Херсон: Айлант, 2007. – С. 227–231.
 13. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навч. посібник. – К.: Атака, 2005. – 432 с.
 14. Гутман Г.В. Экономическая безопасность региона: теория и практика/ Г.В. Гутман, Ю.Н. Лапыгин, А.И. Прилепский. – М.: Наука, 1996. – 116 с.
 15. Бондаревська О.М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави / О.М. Бондаревська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2017. — С. 54—57
 16. Огарок Л.Л. Системний підхід до управління економічною безпекою як регіональної складової державного механізму / Л.Л. Огарок // Менеджер (Вісник Дон.ДУУ). – 2005. – № 6. – С. 36-40
 17. Дикань В. В. Механізм забезпечення економічної безпеки регіону: сутність, складові, напрями дії [Електронний ресурс] / В. В. Дикань, О. Ю. Александрова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2017. - № 58. – С. 18-25
 18. Ковальська Л. Л. Економічна безпека регіону: оцінка та механізми забезпечення / Л. Л. Ковальська, Л. В. Савош // Економічний форум. - 2014. - № 4. - С. 89-95. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_4_17.

УДК 330.1:658.1

**СУТНІСТЬ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ
ВИЗНАЧЕННЯ ЇХНЬОЇ ФІНАНСОВОЇ НЕСПРОМОЖНОСТІ****Ількова Н.В.***ДВНЗ “Придніпровська державна академія будівництва та архітектури”*

В статі наведено результати дослідження сутності банкрутства підприємств у контексті визначення їхньої фінансової неспроможності. Визначено, що останнім часом в українській економіці існує значна кількість кризових підприємств, фінансовий стан яких характеризується відносно високою ймовірністю банкрутства. Здійснено аналіз еволюції розвитку інструментів аналізу ризику банкрутства. Визначено, що зазначена проблема виступає одним з ключових напрямків аналізу діяльності підприємств і в той же час становить її методологічну основу, зумовлюючи базові припущення і найважливіші напрямки оцінки фінансового стану підприємств, релевантний методичний інструментарій, необхідні джерела інформації та інше. Досліджено підходи до визначення поняття банкрутства як в українській науці так й в господарській діяльності та отримано висновок, що найбільш важливою характеристикою банкрутства виступає нездатність боржника виконувати свої боргові зобов'язання. Запропонована характеристика настання банкрутства підприємств відповідно рівню потенційно можливої глибини неплатоспроможності. Обґрунтовано, що банкрутство – це абсолютна неплатоспроможність, тобто такий фінансовий стан, при якому підприємство не може відновити свою платоспроможність, і, отже, не підлягає впровадженню антикризового управління. За результатами проведеного дослідження отримано висновок, що специфіку фінансової діагностики кризових підприємств необхідно визначати, по-перше, щодо виявлення ознак неплатоспроможності, а, по-друге, з позиції оцінки перспектив реабілітації бізнесу.

Ключові слова: банкрутство, підприємство, фінансова неспроможність, абсолютна неплатоспроможність, неоплатність

УДК 330.1:658.1

**ESSENCE OF AN ENTERPRISE'S BANKRUPTCY IN THE CONTEXT
OF DETERMINING ITS FINANCIAL INSOLVENCY****Ilkova N.V.***Pridniprovska state academy of civil engineering and architecture, Dnipro*

The article presents the results of studying the essence of bankruptcy of the enterprises in the context of determining their financial insolvency. It has been determined that a significant number of crisis enterprises has been recently present in Ukraine's economy, their financial status characterized by relatively high probability of bankruptcy. The evolutionary development of tools for assessing bankruptcy risk has been analyzed.

The abovementioned problem is one of the key areas for analyzing an enterprise's activity, and, at the same time, it is the methodological base giving rise to basic assumptions and most important directions for evaluating the financial state of an enterprise, relevant methodical tools, necessary sources of information, etc. The approaches to defining the concept of bankruptcy both in Ukrainian science and economic activity are investigated, and the conclusion is reached that the most important characteristic of bankruptcy is the inability of the debtor to fulfill their debt obligations. Characterizing an enterprise's bankruptcy according to the potential insolvency depth is proposed. It is substantiated that bankruptcy is absolute insolvency, that is, a financial condition, in which an enterprise can not restore its solvency, and, therefore, is not subject to the introduction of crisis management. According to the results of the study, it was concluded that the specifics of financial diagnostics of crisis enterprises should be determined, firstly, by identifying signs of insolvency, and, secondly, from the standpoint of assessing the prospects for business rehabilitation.

Keywords: bankruptcy, enterprise, financial insolvency, absolute insolvency, non-payment

Актуальність проблеми. В даний час надзвичайно затребувані фундаментальні та прикладні дослідження стабільності діяльності підприємств, з урахуванням динамічної природи економічних криз й циклів, а також суперечливого та варіативного розвитку національної економіки України. Слід зазначити, що сучасні світові політичні та економічні реалії істотно впливають на стійкість розвитку вітчизняного бізнесу, що генерує загрози та ризики для стабільного функціонування підприємства. До того ж останнім часом в українській економіці існує значна кількість кризових підприємств, фінансовий стан яких характеризується відносно високою ймовірністю банкрутства. І це також привертає увагу до змісту інституту фінансової неспроможності, який слід розглядати як сукупність соціально-економічних відносин, що виникають у зв'язку з неплатоспроможністю боржника та подальшим врегулюванням заборгованості. Таким чином концептуальне переосмислення взаємозв'язку банкрутства підприємства з рівнем його фінансової неспроможності дозволить розробити ефективні інструменти виявлення та попередження фактів банкрутства на українських підприємствах незалежно від форми власності та сфери їх діяльності.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Витоки концепції фінансової стабільності підприємств знаходяться на перетині предметної області економічної науки та фінансових аспектів антикризового

управління. У зв'язку з цим слід зазначити класичні дослідження, що розкривають сутність криз, а також найважливіші аспекти забезпечення і оцінки фінансового стану підприємств (наприклад [3; 16-19; 21]). Щодо дослідження проблеми банкрутства, то серед вітчизняних науковців, можна виділити таких, як: М. Войнаренко [4], Л. Козак [6], Л. Лігоненко [7], О. Терещенко [10], І. Троц [11], А. Череп [12], О. Шапурова [13], А. Штангрет [15] та багато інших. Отримані опрацювання складають теоретичну та методологічну основу для проведення даного дослідження. Між тим в сучасних умовах наукова література не дає повного уявлення про сутність банкрутства підприємств саме у контексті визначення його фінансової неспроможності. Отже високо оцінюючі внесок віще вказаних вчених та отримані ними результати дослідження, слід констатувати, що окреслені проблемні питання потребують більш ґрунтовного аналізу.

Таким чином **метою дослідження** є визначення сутності банкрутства підприємств як форми прояву їхньої фінансової неспроможності задля можливості у подальшому обґрунтувати механізм упередження банкрутства.

Методологія даного дослідження базується на системному підході до наукового пізнання, який реалізований із застосуванням системно-структурного, системно-функціонального та інших релевантних методів. Крім того, було використано такі загальнонаукові методи пізнання, як абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння та аналогія.

Викладення основного матеріалу дослідження. Наукові дослідження, присвячені різним аспектам банкрутства, сходять до оцінки кредитного ризику господарюючих суб'єктів, на якій деякі консалтингові компанії почали спеціалізуватися в середині XIX ст. [16]. Вважається, що спочатку прогнозування неспроможності підприємств здійснювалося виключно якісними методами [18]. Зауважимо, однак, що в епоху Відродження кредитори при оцінці фінансового стану позичальників орієнтувалися на величину чистих активів («чистого майна»). Як відзначають М. Кутер та Я. Соколов в коментарях до Трактату про рахунки і записи Луки Пачолі, рахунок «Капітал» дозволяв «визначити ... розмір чистого майна, тобто здійснити перевірку на банкрутство» [9]. Таким чином, чисті активи можна розглядати як історично перший фінансовий показник, який був використаний для прогнозування банкрутства та оцінки фінансової стабільності боржника.

Лише на початку ХХ ст. коефіцієнтний аналіз фінансового стану підприємств почав поступово впроваджуватися в аналітичну практику. Особливої уваги в цьому плані заслуговує модель Дюпон (DuPont Model) як одна з перших фінансових моделей оцінки фінансового стану підприємств, побудованих із застосуванням фінансових коефіцієнтів. Дана модель була розроблена і впроваджена в практику роботи компанії Дюпон її талановитим аналітиком, а й згодом фінансовим директором Франком Дональдсоном Брауном в 1912 р. (див. більш детально [24]). Причому першим показником, що використовувався з метою прогнозування неспроможності, був коефіцієнт поточної ліквідності, вперше відзначений в літературі в 1908 р, а авторство даного коефіцієнта приписується У. Розендейлу [21]. Також слід зазначити, що ранні наукові роботи в області кількісного аналізу ризику банкрутства корпорацій датуються 30-40 рр. ХХ ст. Так, в своїх дослідженнях Пол Фіцпатрік встановив, що значення деяких фінансових коефіцієнтів істотно розрізняються для благополучних та збанкрутілих компаній [19]. До подібних висновків незалежно один від одного приходять також інші автори (див. наприклад [20] та [23]). Починаючи з кінця 1960-х рр. дослідження і прогнозування банкрутства стає самостійним напрямком економічної науки, який починає стрімко розвиватися. Формується фінансова школа прогнозування банкрутства (Distress Prediction School), засновниками якої традиційно вважаються Вільяма Бівера та Едвард Альтман. Перший в 1965 р статистично обґрунтував систему показників ймовірності банкрутства [17], а другий в 1968 р вперше застосував метод мультиплікативного аналізу для прогнозування банкрутства [18].

До теперішнього часу розроблено безліч методичних підходів до прогнозування банкрутства. Новітні моделі оцінки ймовірності фінансової неспроможності базуються на значних вибірках, забезпечуючи високу прогнозну точність. Діагностика банкрутства виступає одним з ключових напрямків аналізу діяльності підприємства і в той же час становить її методологічну основу, зумовлюючи базові припущення і найважливіші напрямки оцінки фінансового стану підприємств, релевантний методичний інструментарій, необхідні джерела інформації та ін. Разом з тим деякі ключові поняття, що стосуються досліджуваної проблематики, не мають однозначного тлумачення, тим самим, знижуючи якість результатів теоретичних і

прикладних досліджень в даній області. Отже, наявний понятійний апарат вимагає систематизації, що дозволить більш ґрунтовно розкрити авторський підхід до вивчення проблеми банкрутства підприємств в контексті оцінки їх фінансової неспроможності.

Перш за все, звернемося до змісту категорії «банкрутство». В українській господарській діяльності «банкрутство» в буквальному сенсі розуміється як визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [8, с. 3]. Між тим з позиції економічної теорії інститут банкрутства є частиною системи визначення та захисту прав власності в рамках ринкової економіки, який регулює виробничі відносини шляхом встановлення порядку виникнення та припинення права власності на засоби виробництва [5].

Аналіз відкритих джерел показав, що в українській науці існують різні підходи до визначення поняття банкрутства. Так І. Єпіфанова вважає банкрутство фінальним етапом кризового стану підприємства, яке характеризується фіксацією негативних результатів фінансово-господарської діяльності в процесі просування в напрямку від тимчасової локальної до стабільної загальної неможливості виконувати свої зобов'язання [1, с. 57]. В свою чергу І. Троць вважає банкрутство складним процесом, який є кінцевою стадією невдалого функціонування підприємства [11]. За визначенням іншого науковця О. Терещенко - банкрутство підприємства це наслідок глибокої фінансової кризи, система заходів щодо управління якою не дала позитивних результатів [10]. Виходячи з наведених визначень можна відзначити, що найбільш важливою характеристикою банкрутства виступає нездатність боржника виконувати свої боргові зобов'язання. При цьому закономірно виникає два питання для досліджень: що означає «нездатність погашати боргові зобов'язання», і як ця нездатність оцінюється. Перш за все слід розділяти юридичну та економічну концепції банкрутства. Особливість першої полягає в тому, що вона в значній мірі орієнтована на законодавче визначення неспроможності, неплатоспроможності, неоплатності (недостатності майна), активів, зобов'язань та можливості відновлення платоспроможності боржника. При цьому банкрутство найчастіше можна описати будь-якими одноваріантними фінансовими критеріями.

Також у світовій юридичній практиці склався досить одноманітний підхід до визначення поняття неспроможності (банкрутства). Під неспроможністю розуміється абсолютна неплатоспроможність боржника. Юридична неспроможність має місце тоді, коли вона встановлена рішенням суду або оголошена боржником у встановленому законом порядку. Про фактичну неспроможність можна говорити поза рамками офіційної процедури банкрутства. І в тому, і в іншому разі боржник є неплатоспроможним [2].

Економічна ж концепція банкрутства заснована на принципі пріоритету економічного змісту відносин у сфері банкрутства над їх юридичною формою. Дія даного принципу виражається в тому, що головна увага приділяється економічному змісту ситуації, при якій проблема неплатоспроможності стає настільки критичною, що боржник не може продовжувати свою діяльність. Пошук економічного сенсу банкрутства, зокрема, передбачає, що необхідно чітко сформулювати критерії, які дозволять охарактеризувати фінансовий стан боржника, що особливо затребуване при діагностики з метою попередження банкрутства. Слід відзначити, що для англо-американської школи фінансового менеджменту характерна трактування фінансової неспроможності підприємств у взаємозв'язку з неплатоспроможністю, що, з нашої точки зору, цілком логічно відображає економічний сенс банкрутства. Враховуючі це межі банкрутства можуть бути задані потенційно можливої глибиною неплатоспроможності (рис. 1). Причому слід зазначити, що між точками 1 та 2 можна виділити як найменше п'ять рівнів неплатоспроможності: що зароджується, прогресуючу, стійку, хронічну та абсолютну. Але їх ґрунтовний аналіз виходить за межі даного дослідження й тому буде більш детально розглянуто у подальшому.

Досить типовим в цьому сенсі є визначення фінансової неспроможності, запропоноване Джеймсом К. Ван Хорном і Джоном М. Вахович. На їх думку фінансова неспроможність підприємств охоплює весь спектр ситуацій, починаючи з технічної неплатоспроможності і завершуючи банкрутством, рішення про яке затверджується в судовому порядку [3]. При цьому допускається, що технічна неплатоспроможність, що означає нездатність платити по боргах, може бути тимчасовою, тоді як при банкрутстві борги підприємства перевищують його активи за справедливою вартістю і, отже, не може розраховатися за своїми зобов'язаннями (див. рис 1).

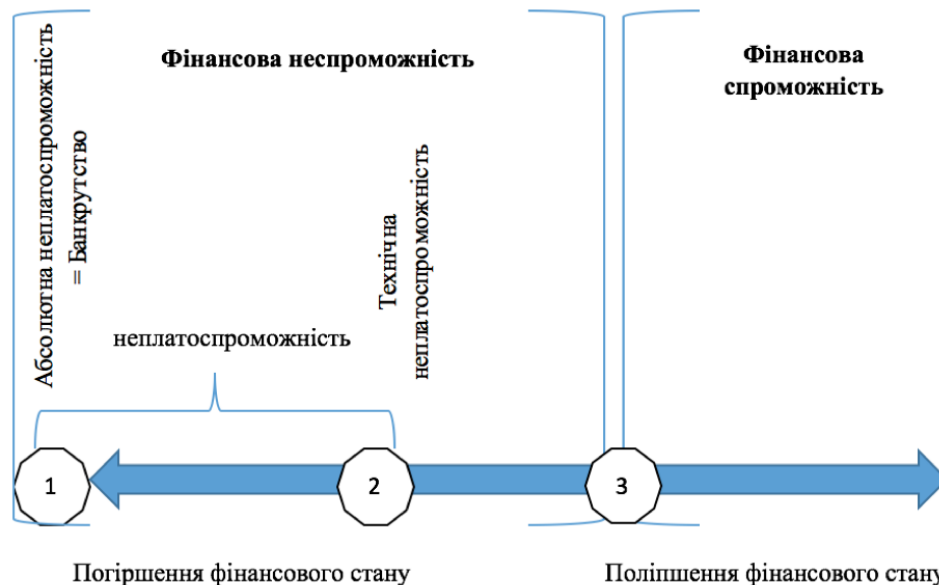

*Рис. 1. Характеристика банкрутства підприємства в контексті визначення його фінансової спроможності
Джерело: розроблено автором*

Адаптуючи вище наведене до мети нашого дослідження, зазначимо, що, по-перше, в обох випадках мова, безумовно, йде про фінансову неспроможність підприємств (спостерігаються явні фінансові ознаки кризової ситуації). По-друге, технічна або відносна неплатоспроможність є ознакою відносної фінансової неспроможності (яка, тим не менш, до однієї технічної неплатоспроможності не зводиться), тоді як банкрутство є ні що інше як прояв абсолютної неплатоспроможності та відповідно ознака абсолютної фінансової нестабільності. Слід зазначити, що остання (її характеристика доповнена відповідним судовим рішенням, що, втім, для економічної трактування є необов'язковим) виступає в даному випадку більш однозначною оцінкою фінансового стану підприємства, ніж абстрактна «абсолютна фінансова стабільність», підтверджуючи релевантність методології нашого дослідження.

В цілому у наведеному вище трактуванні Джеймсом К. Ван Хорном і Джоном М. Вахович відзначаються такі ситуації, які в літературі також позначаються терміном «фінансові труднощі». Причому, якщо дотримуватися позиції даних авторів, фінансова скрута та фінансова неспроможність (у контексті банкрутства) - поняття синонімічні. Аналогічна ситуація, як правило, спостерігається також щодо термінів «прогнозування банкрутства» і «прогнозування фінансових труднощів», які в літературі зазвичай взаємозамінні, особливо якщо мова йде про емпіричні моделі оцінки ймовірності фінансової неспроможності. Зокрема, У. Бівер при формуванні вибірки компаній для моделі 1966 р.,

що поклала початок фінансової школи прогнозування банкрутства, включав в групу «потерпілих крах» ті підприємства, які не тільки збанкрутували, а й потрапили в інші фінансово скрутні обставини: не змогли виплатити дивіденди за привілейованими акціями, оголосили дефолт по облігаціях або перевищили кредитний ліміт по банківському рахунку [18].

Відзначимо, що визначення поняття «фінансові труднощі», безперечно, виходить за рамки даного дослідження. Але щодо трактування фінансової неспроможності в координатах «неплатоспроможність - неоплатність», слід визнати, що вона в цілому відповідає різній й суперечливій практиці застосування терміну «банкрутство» в професійній та академічній спільноті. В певному ступені вона відповідає й цілям фінансової діагностики, оскільки зацікавлені в її результатах особи (в першу чергу кредитори, якщо мова йде про прогнозування банкрутства), найімовірніше, будуть керуватися принципом обережності, висловлюючи більш високу ступінь готовності до визнання песимістичного прогнозу та віддаючи перевагу першим явними ознаками фінансових труднощів, до яких можна віднести відносну (технічну) неплатоспроможність. Ще одним вагомим аргументом на користь широкого трактування фінансової неспроможності є незначна кількість корпоративних банкрутств, і це не завжди дозволяє сформувати бажану вибірку для цілей обґрунтування прогнозних моделей. Для заданих умов бізнесу (певного масштабу, галузі, регіональної приналежності тощо) кількість банкрутів в аналізованому періоді може виявитися недостатнім. Однак настільки розмитий сенс фінансової неспроможності ускладнює процес чіткої ідентифікації цільового фінансового стану підприємства, а також не дозволяє обґрунтовано протиставити його фінансовій стабільності. З нашої точки зору, мова в даному випадку йде швидше про неплатоспроможності, яка за змістом може мати, як відносний, так і абсолютний характер [22].

Отже, в запропонованій системі категорій банкрутство це ні що інше, як абсолютна неплатоспроможність (точка «1» на Рис. 1), тобто такий фінансовий стан, при якому підприємство не може відновити свою платоспроможність, і, отже, не підлягає впровадженню антикризового управління. Бізнес в цьому випадку ліквідується, активи розпродаються окремо, отримані в результаті кошти спрямовуються на погашення боргу відповідно до принципів черговості та пропорційності (при наявності

коштів для реалізації механізму банкрутства, тобто для покриття судових та інших обов'язкових витрат).

З метою фінансової діагностики, як правило, допускається, що абсолютна неплатоспроможність відповідає неоплатності (недостатності майна). Дане припущення широко підтримується представниками фінансової науки. Так, Вільям Шарп з співавторами пропонує розмежовувати технічну неплатоспроможність, при якій компанія не здатна проводити виплати за своїми борговими зобов'язаннями, і «неплатоспроможність в сенсі банкрутства», коли вартість активів «не погашає» її боргу [14]. Однак мова йде лише про допущення, оскільки зміст фінансової неспроможності визначається неможливістю продовжувати бізнес і далеко не завжди обмежується неоплатністю. У той же час, при всьому сказаному коректніше казати саме про абсолютну неплатоспроможність, тобто про нездатність підприємства повернутися на криву життєвого циклу. Таким чином, в подальших дослідженнях пропонується розглядати факт банкрутства як найбільш критичний (абсолютний) прояв неплатоспроможності.

Варто зазначити, що з економічної точки зору, вид боргових зобов'язань для встановлення наявності або відсутності ознак неоплатності і неплатоспроможності не має принципової важливості. Тому в аналізі рівня достатності майна боргові зобов'язання визначаються в сукупності. Даний принцип застосовується і в аналізі платоспроможності, проте враховується термін заборгованості (пріоритетне увага приділяється короткостроковим зобов'язанням), а також наявність (відсутність) прострочених вимог. У той же час фінансова діагностика, яка повинна бути підпорядкована економічній концепції банкрутства, не може задовольнятися припущенням про відсутність грошових коштів при наявності простроченого боргу. Необхідна оцінка фактичного рівня платоспроможності (або даного рівня з урахуванням припущень, відповідних фінансових особливостям підприємства).

Висновки. Вище наведений аналіз свідчить, що сутність банкрутства розкривається через призму абсолютної неплатоспроможності, яка є антитезою такій відносній аналітичного орієнтиру, як абсолютна фінансова спроможність. Разом з тим ознака неоплатності не втрачає своєї практичної значущості, виступаючи додатковою підставою щодо рішення про банкрутство підприємств, тобто як додатковий критерій неспроможності. В цьому випадку

незабезпеченість боргу розглядається як очевидний симптом абсолютної неплатоспроможності. І, навпаки, достатність майна, яка підтверджується наявністю позитивних чистих активів, теоретично розцінюється як значимий аргумент на користь відновлення діяльності та впровадження антикризового управління на підприємствах.

Таким чином, при обґрунтуванні механізму упередження банкрутства пріоритетне значення мають два напрямки фінансової діагностики: діагностика неплатоспроможності, оскільки саме ця ознака є основним критерієм неспроможності підприємств, а також оцінка фінансового потенціалу, який є необхідним для вирішення питання про доцільність застосування антикризового управління. Отже, специфіку фінансової діагностики кризових підприємств необхідно визначати, по-перше, щодо виявлення ознак неплатоспроможності, а, по-друге, з позиції оцінки перспектив реабілітації бізнесу. Розв'язанню зазначених питань будуть присвячені подальші дослідження автора в цій науковій царині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Банкрутство підприємств: спектр невирішених проблем [Електронний ресурс] / І. М. Єпіфанова//Економіка: реалії часу. Науковий журнал.–2017.–№ 1 (29).–С. 55-63. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2017/No1/55.pdf>
2. Борецько, О. М. "Категорії неспроможності і банкрутство в праві та теорії." Правничий вісник Університету КРОК . – №13 – 2012. – с. 68-72.
3. Ван Хорн, Дж. К. Основы финансового менеджмента / Дж. К. Ван Хорн, Дж. М. Вахович мл. – 12-е изд.: Пер. с англ. – М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2008. –1232 с. - С. 1076 – 1077.
4. Войнаренко М.П. Формування системи попередження, прогнозування і подолання банкрутства промислових підприємств. / М.П. Войнаренко, І.В. Троць // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. –№4 (20). – С. 272-278. – [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n4.html>.
5. Ількова Н.В. Особливості дослідження банкрутства як економічної категорії/ Н.В. Ількова, Ю.В. Орловська// Економічний простір: Збірник наукових праць. – 2017. – №126. – С. 5 – 14.
6. Козак Л.С. Інститут банкрутства як невід'ємний елемент ринкової економіки / Л.С. Козак, О.В. Федорук // Управління проектами, системний аналіз і логістика. Технічна серія. – 2010. – Вип. 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Upsal_2010_7_73
7. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико- методологічні засади та практичний інструментарій [Текст]: монографія / Мін-во освіти і науки

- України, Київ. нац. торг.-екон. ун-т / Л.О. Лігоненко. – К.: Київ. нац. торг.-екон.ун-т, 2001. – 580 с.
8. Науково-практичний коментар Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [текст] / Д. В. Журавльов, С. В. Петков, Ю. В. Скакун та ін. – К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 352 с.
 9. Пачоли Л. Трактат о счетах и записях [Электронный ресурс]: научное электронное издание / перевод и редакция проф. М. И. Кутера. Майкоп.: ЭЛИТ., – 2015. –161 с.
 10. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навчальний посібник //К.: КНЕУ. – 2000.
 11. Троц І. В. Визначення поняття банкрутства та причини його виникнення у сучасних умовах розвитку / І. В. Троц // Вісник Дніпропетровського університету. – 2011. – Вип. 5 (2). – С. 221-228.
 12. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: Підручник. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.
 13. Шапунова О. О. Моделі оцінки банкрутства та кризового стану підприємств //Економіка та держава. – 2009. – №. 4. – С. 59-64.
 14. Шарп У.,Александр Г.,Бейли Дж.Инвестиции:Пер.с англ.М.:ИНФРА-М,2003.–С.406.
 15. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / А.М. Штангрет, О.І. Копилюк. – К.: Знання, 2007. – 335 с.
 16. Altman E. Corporate distress prediction models in a turbulent economic and Basel II environment. / E. Altman [Электронный ресурс]. – September, 2002. – Режим доступа: <http://hdl.handle.net/2451/26496>.
 17. Altman E. Financial ratios, discriminant analysis, and the prediction of corporate bankruptcy // The Journal of Finance, 1968. September. – P. 594 – 595.
 18. Beaver W. H. Financial ratios as predictors of failure // Journal of Accounting Research. Vol. 4. Empirical Research in Accounting: Selected Studies. 1966. – P. 71-111.
 19. FitzPatrick P.J. A comparison of the ratios of successful industrial enterprises with those of failed companies // Certified Public Accountant. 1932. October. P. 598 – 605; November. P. 656 – 662; December. – P. 727 – 731.
 20. Merwin C.L. Financing small corporations in five manufacturing industries, 1926-36. New York: National Bureau of Economic Research, 1942Taffler R.J. Empirical models for the monitoring of UK corporations//Journal of Banking and Finance. 1984.–No 8.– P. 216, 217.
 21. Rosendale W. M. Credit department methods // Bankers' Magazine. 1908. P. 183 –184.
 22. Vishwanath S.R., Krishnamurti C. Investment management: a modern guide to security analysis and stock selection. Berlin:Springer-Verlag Berlin Heidelberg,2009.–P. 471, 472.
 23. Winakor A., Smith R.F. Changes in financial structure of unsuccessful industrial companies // Bureau of Business Research. Bulletin No 51. Urbana: University of Illinois Press, 1935.
 24. Yates J. Graphs as a managerial tool: a case study of DuPont's use of graphs, 1904-1949. Alfred P. Sloan School of Management. WP 1524-84. 1984. – P. 4.

УДК 330.837: 665.7

**НЕФОРМАЛЬНІ ІНСТИТУТИ ЯК ЧИННИК МОНОПОЛІЗАЦІЇ
РИНКУ НАФТОПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ****Кантур К.С.***Львівський національний університет імені Івана Франка*

Публікація присвячена проблемі поширення монопольних тенденцій на ринку нафтопродуктів в Україні. Першочергова увага зосереджена на чинниках антиконкурентної поведінки суб'єктів цього ринку, зокрема на дослідженні тих неформальних інститутів, які сприяють поширенню картельних угод між імпортерами нафтопродуктів до України. Основним завданням дослідження є виявлення основних неформальних інститутів, які спричиняють поширенню монопольних тенденцій на вітчизняному ринку нафтопродуктів, та окреслення пріоритетних засобів їх подолання.

Методологічною основою дослідження стали теоретичні напрацювання представників економічного інституціоналізму, а також праці теоретиків класичної та неокласичної економіки, зокрема учених австрійської та фрайбурзької шкіл. Головний акцент дослідження зроблено на дослідженні впливу неформальних інститутів на учасників ринку нафтопродуктів в Україні, які переважно випадають із поля зору дослідників. Саме у цьому полягає основний елемент наукової новизни дослідження та його оригінальність.

Доведено, що неформальні інститути в сучасних соціально-економічних умовах чинять переважно деструктивний вплив на розвиток ринку нафтопродуктів в Україні, оскільки спонукають імпортерів та інших гравців цього ринку до узгодженої антиконкурентної поведінки. Водночас, встановлено, що в нинішніх українських реаліях не достатньою мірою використовується потенціал позитивного впливу неформальних інститутів на стимулювання конкуренції між учасниками ринку нафтопродуктів. Передусім це стосується диверсифікації інституційного середовища ринкового регулювання та посилення регуляторного впливу інститутів громадського суспільства. На цій підставі запропоновано більш активно залучати допоміжні та конкуруючі неформальні інститути до механізмів антимонопольного регулювання ринку нафтопродуктів в Україні.

Позитивними соціальними наслідками втілення запропонованих заходів у життя стане обмеження монопольних тенденцій на вітчизняному ринку нафтопродуктів, зокрема недопущення картельних змов у його межах, а також усунення практики необґрунтованого завищення цін на паливо-мастильні матеріали чи продажу неякісного пального за цінами більш елітних видів.

Ключові слова: ринок нафтопродуктів, неформальні інститути, антиконкурентна поведінка, картельні змови, антимонопольне регулювання

UDC 330.837: 665.7

INFORMAL INSTITUTES AS A FACTOR OF MONOPOLISATION OF THE PETROLEUM MARKET IN UKRAINE**Kantur K.***National University of Lviv named after Ivan Franko*

The publication is devoted to the problem of the distribution of monopolistic tendencies in the market of petroleum products in Ukraine. The primary attention has been focused on the factors of the anticompetitive behavior of the subjects of this market, in particular the study of those informal institutions that promote the proliferation of cartel agreements between importers of petroleum products to Ukraine. The main objective of the study is to identify the main informal institutions that cause the spread of monopolistic tendencies in the domestic market of petroleum products, as well as outline the priority means to overcome them. The works of scientists of economic institutionalism, as well as the works of scientists of the classical and neoclassical economies, in particular the scientists of the Austrian and Freiburg schools, have been used as the methodological basis of the study. The studies of the influence of informal institutions on oil product market participants in Ukraine, which largely fall out of the field of view of researcher, have been the main focus of the study. This is the main element of the scientific novelty of the study and its originality. It has been proved that informal institutions in modern socio-economic conditions have got a predominantly destructive effect on the development of the oil products market in Ukraine, as they encourage importers and other players in this market to co-ordinate anticompetitive behavior.

At the same time, it has been established that in the current Ukrainian realities the potential of the positive influence of informal institutes to stimulate competition between oil product market participants is not used to a sufficient degree. First of all, it concerns the diversification of the institutional environment of market regulation and the strengthening of the regulatory influence of civil society institutions. On this basis, it has been proposed to more actively involve auxiliary and competing informal institutions in the mechanisms of antimonopoly regulation of the oil products market in Ukraine.

Positive social consequences of implementation of the proposed measures would be the restriction of monopolistic tendencies in the domestic market of petroleum products, in particular the prevention of cartel conspiracies within it, as well as the elimination of the practice of unreasonable excessive prices for fuel and lubricants or the sale of low-quality fuel at prices of more elite species.

Keywords: oil products market, informal institutions, anticompetitive behavior, cartel conspiracies, antimonopoly regulation.

Актуальність проблеми. Ситуація на українському ринку нафто-продуктів протягом останніх років перебуває у полі зору багатьох

вітчизняних дослідників, що зумовлено його суттєвим впливом на розвиток національної економіки, зокрема в умовах посилення коливань на валютному ринку. Адже переважна частина нафтопродуктів завозиться в Україну з-за кордону, що призводить до значного зростання їх вартості у зв'язку зі знеціненням національної грошової одиниці. У свою чергу, подорожчання нафтопродуктів негативно відображається на ціновій ситуації на суміжних ринках: транспортних послуг і пасажирських перевезень, сільськогосподарського виробництва, енергетики та комунальних послуг тощо.

Особливо гостро вказані проблеми проявляються через наявність тенденцій до монополізації вказаного ринку, на якому переважає невелика кількість потужних гравців, що робить його вразливим з погляду ризиків виникнення картельних змов та проявів узгодженої антиконкурентної поведінки, спрямованої на завищення цін. Це актуалізує наукові дослідження, спрямовані на виявлення основних чинників монополізації ринку нафтопродуктів в Україні, та розробку заходів, спрямованих на подолання монопольних тенденцій у його межах, як у короткостроковому періоді, так і середньо- та довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх наукових досліджень. Зважаючи на актуальність вказаної проблематики, висвітленню різних її аспектів присвячені численні публікації українських науковців. Так, проблеми антимонопольного регулювання вітчизняної економіки аналізуються в наукових працях Ю. Архангельського [1], С. Валітова [2], О. Горняка [4], І. Дахна [7], Ю. Журика [10], Н. Кузнецової [13], В. Лагутіна [14], П. Матюшка [17], Ю. Ульяновченка [24] та інших вчених.

Особливостям розвитку ринку нафтопродуктів України та його окремих складових, у тому числі в контексті антимонопольного регулювання, приділяли увагу А. Дронова [8], В. Лесик [15], А. Остапко [20], Г. Рябцев [21], Г. Семів [22], С. Семів [22], В. Харук [25] та інші.

Водночас, окреслена проблематика здебільшого досліджувалася з погляду інституційно-правових та організаційно-економічних аспектів її формування та розвитку. Проте з поля зору багатьох дослідників випадає вплив неформальних інститутів на функціонування вітчизняного ринку нафтопродуктів, зокрема у контексті монопольних тенденцій його розвитку.

Метою роботи є виявлення основних неформальних інститутів, які спричиняють поширення монопольних тенденцій на вітчизняному ринку нафтопродуктів, та окреслення пріоритетних засобів їх подолання.

Викладення основного матеріалу дослідження. Однією з найбільших проблем, що ускладнюють розвиток ринку нафтопродуктів в Україні за зразком цивілізованих держав світу є поширення монопольних тенденцій у його межах.

Зокрема, вітчизняні дослідники відзначають поширеність картельних форм антиконкурентної поведінки основних учасників цього ринку. Ідеться переважно про паралельну цінову поведінку, коли компанії підтримують на власних АЗС майже однакові ціни. Попри відсутність видимого зв'язку між власниками АЗС – усі вони піднімають і опускають ціни одночасно. При цьому ані Антимонопольний комітет, ані правоохоронні органи не бачать у цьому порушень. Крім того, українські споживачі не мають повної інформації про характеристики пального, що реалізується на заправках. Тож трейдер без жодних зусиль може видати звичайний бензин за «іменний» і брати додаткові 2 гривні з кожного його літра. Більше того, оскільки три одиниці октанового числа для сучасних двигунів – не така й велика різниця, районні заправки іноді видають 92-й бензин за 95-й. [23]

Підтвердженням підвладності вітчизняного ринку нафтопродуктів різним формам монополізації, включаючи узгоджені антиконкурентні дії, стало накладення Антимонопольним комітетом штрафів на нафтотрейдерів за узгоджені дії щодо підвищення ними цін на світлі нафтопродукти в січні 2013 року – січні 2016 року (на бензин А-95 за цей період ціни зросли з 10,78-11,6 грн/л до 22,97-24,99 грн/л). При цьому вітчизняне антимонопольне відомство виклало своє бачення проблем розвитку вказаного ринку в листі до Кабміну, в якому, зокрема, зазначалося, що ситуація на ринках нафти і нафтопродуктів (у тому числі скрапленого газу) характеризується значною ціновою нестабільністю, а також активізацією проявів недобросовісної конкуренції. [3]

Ситуація на українському ринку нафтопродуктів ускладнюється тим, що урядові структури нашої держави своїми діями також спонукають підприємців до картельних форм антиконкурентної поведінки на цьому ринку.

Наприклад, у 2006 р. Кабінет Міністрів України ініціював підписання Меморандуму про партнерство з компаніями, які провадять діяльність на ринку нафтопродуктів. Поряд з іншим цей Меморандум

передбачав створення експертно-аналітичної групи у складі посадовців центральних органів виконавчої влади та представників компаній. [18]

За період своєї діяльності вказана експертно-аналітична група неодноразово ініціювала рішення, спрямовані на реалізацію інтересів цих компаній на нафтовому ринку, як шляхом зниження для них тарифів на транспортні перевезення чи мінімізації трансакційних витрат, так і через перерахунок формули встановлення цін на пальне. Так, у 2012 році під тиском компаній-імпортерів нафтопродуктів згадана експертно-аналітична група дала згоду на збільшення ціни на бензин, не зважаючи на те, що достатніх передумов для цього на внутрішньому ринку не існувало. [9]

Як наслідок, вітчизняні експерти неодноразово критикували «меморандумний» підхід до регулювання діяльності нафтового ринку, вказуючи не те, що управління за домовленостями між урядом і представниками бізнесу є спробою замаскувати ручне управління ситуацією на ринку, а низька ефективність меморандумів, які лише фіксують непрозорі домовленості сторін, не в змозі вирішити реальних проблем, що веде до збільшення цін, а відтак кожне підписання меморандуму – це небажання вирішувати серйозні проблеми на рівні зміни принципів управління. [19]

Не позбувся згубної практики «управління за домовленостями» і нинішній уряд, який продовжує шукати компроміси з представниками ринку нафтопродуктів шляхом проведення спільних зустрічей і переговорів, на яких робляться спроби домовлятися і шукати компроміси, узгоджуючи короткострокові інтереси сторін. [6]

Таким чином, небажання уряду вирішувати проблему картельної інтегрованості вітчизняного ринку нафтопродуктів у принципі призводить до того, що в його межах відбувається неконтрольоване поширення численних неформальних інституційних норм, які консервують картельну модель функціонування цього ринку. Більше того, можна навіть вести мову про те, що ринок нафтопродуктів в Україні, на відміну від розвинених держав світу, регулюється насамперед неформальними інститутами, укоріненими протягом тривалого періоду часу.

У працях українських і закордонних авторів відзначається, що неформальні інститути мають переважно альтернативний до формальних інститутів характер, і можуть виступати у ролі допоміжних, акомодативних, конкуруючих і заміщуваних. Допоміжні неформальні

інститути заповнюють прогалини, які виникають у формальних інститутах (наприклад у разі відсутності певної регулюючої норми, потреба у якій з'явилася у зв'язку з розвитком ринкових відносин). Акомодаційні неформальні інститути створюють мотиви для тих видів економічної поведінки, які суттєво змінюють наслідки дотримання формальних правил без їх прямого порушення (наприклад поширення тіньових операцій чи корупційних дій). Акомодаційні неформальні інститути можуть створюватися суб'єктами, які не схвалюють діючих формальних правил, але які неможливо змінити за допомогою існуючих формальних інститутів. Такі неформальні інститути допомагають поєднати інтереси господарюючих суб'єктів із діючими формальними інститутами, що може, з одного боку, призводити до зменшення ефективності цих інститутів, а з іншого – до їх посилення в разі браку стимулів до їх зміни. Конкуруючі неформальні інститути виникають тоді, коли існуючі формальні правила стають менш результативними та потребують свого перезавантаження, тобто вони потрапляють в систему діючих формальних норм та часто суперечать їм (так, наприклад, дотримання етичних стандартів ведення бізнесу часто відіграє значно важливішу інституційну роль ніж існуючі формальні покарання за порушення правил чесної конкуренції). Заміщувані неформальні інститути виникають унаслідок функціонування неефективних та слабких формальних норм та беруть на себе їх функції з метою подолання інституційних пасток, заміщення відсутніх владних авторитетів та виправлення дисфункцій правових норм, що стає найбільш актуальним у період економічних трансформацій. Наприклад це стосується діяльності неформальних інститутів громадянського суспільства, зокрема волонтерських рухів, які часто беруть на себе роль формальних політичних і навіть державних інститутів, значно ефективніше виконуючи частину їхніх завдань. [5, с. 19]; [11]

Аналізуючи основні неформальні інститути, які сприяють монополізації українського ринку нафтопродуктів та спричиняють до його картельної інтегрованості, першочергову увагу слід акцентувати на акомодаційних і конкуруючих інститутах. Перші з них знаходять свій вияв у різного роду домовленостях між учасниками цього ринку та представниками урядових структур, у тому числі на основі підписаних спільних меморандумів і створених спільних експертних груп, покликаних підміняти собою існуючі нормативно-правові інститути і чинні регуляторні акти. Другі проявляються у поширенні

неконкурентних механізмів економічної поведінки суб'єктів вітчизняного ринку нафтопродуктів, які вдаються до узгоджених форм обмеження конкуренції, усупереч інтересам споживачів і держави.

З метою подолання деструктивного впливу описаних неформальних інститутів, які в сучасних соціально-економічних умовах набувають переважно латентного характеру і ведуть до зниження ефективності функціонування ринкового механізму ціноутворення на паливно-мастильні матеріали в Україні, першочергову увагу слід приділити нівелюванню негативного впливу цих інститутів шляхом усунення передумов для їх створення, укорінення та поширення в межах економіки нашої держави. Для цього необхідно ініціювати внесення відповідних змін у систему інституційного забезпечення вітчизняного ринку нафтопродуктів. Передусім це стосується розвитку допоміжних і заміщуваних неформальних інститутів, покликаних компенсувати деструктивний вплив окреслених акомодативних і конкуруючих інститутів.

Так, активізація таких допоміжних інститутів, як інститути громадянського суспільства, зокрема товариства захисту прав споживачів, науково-аналітичні центри та інформаційні агенції, дозволить мінімізувати ризики непрозорого прийняття рішень щодо узгодженого ціноутворення на ринку нафтопродуктів, а також суттєво звузить поле для зловживань і нечесної конкуренції з боку недобросовісних суб'єктів ринку.

Водночас, створення низки потужних конкуруючих інститутів в особі незалежних контролюючих органів, консалтингових служб, міжнародних спеціалізованих інстанцій, а також максимальна лібералізація цього ринку з метою його відкриття для конкуренції з боку іноземних компаній може стимулювати суб'єктів вітчизняного ринку нафтопродуктів уникати картельних змов і проявів антиконкурентної поведінки через суттєве збільшення ризиків, які вона тягнутиме за собою.

Висновки. Таким чином, пріоритетним напрямом ослаблення деструктивного впливу неформальних інститутів у контексті антимонопольного впливу на розвиток ринку нафтопродуктів у нашій державі є зміцнення тих інститутів, які спроможні чинити позитивний вплив на прозору діяльність учасників цього ринку. Передусім це стосується активізації інститутів громадянського суспільства з метою посилення їх впливу на підтримку конкурентних механізмів функціонування ринку нафтопродуктів, а також адаптації інституційних стандартів

розвитку цього ринку до європейських принципів антимонопольного регулювання.

Подальші дослідження у цьому напрямі доцільно сконцентрувати у площині трансформації стандартів ділової етики вітчизняних учасників ринку нафтопродуктів та ролі недержавних органів у цьому контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Архангельський Ю. Чи є шкода від монополій? / Ю Архангельський // Економіка України. – 2006. – № 11. – С. 62-69.
2. Валітов С. Конкурентне право України: навчальний посібник / С. Валітов. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 432 с.
3. Голубєва О. АЗС оштрафували на мільйони гривень: Чи зупинить це зростання цін на паливо / О. Голубєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.112.ua/statji/azs-oshtrafuvaly-na-miliony-hryven-chy-zupynyt-tse-zrostannia-tsin-na-palyvo-349684.html/>
4. Горняк О. Теоретичні підходи до вимірювання рівня концентрації та монополізації на сучасних ринках / О. Горняк, В. Філіпович // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова: Економічні науки. – 2012. – Вип. 1 (6). – Т. 17. – С. 14-23.
5. Гриценко О. Неформальні інститути впливу на владу в контексті економічного аналізу / О. Гриценко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2014. – № 2 (17). – С. 17-25.
6. Гройсман: надприбутків на ринку пального бути не повинно – «каратимемо нещадно» за зловживання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economics.unian.ua/transport/2388780-groysman-nadpributkiv-na-rinku-palnogo-buti-ne-povinno-karatimemo-neschadno-za-zlovjivannya.html/>
7. Дахно І. Антимонопольне право : курс лекцій / І. Дахно. – К. : Четверта хвиля, 1998. – 352 с.
8. Дронова А. Ю. Інвестиційний аспект розвитку роздрібного ринку нафтопродуктів України / А. Ю. Дронова // Збірник наукових робіт. – Харків, ХНЕУ, 2010. – № 20 (96). – С. 21–23.
9. Експертно-аналітична група тимчасово збільшила ціновий коридор на бензин та дизпаливо на 10 коп [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ekspertno-analiticheskaya-gruppa-vremenno-uvulichila-tsenovoy-01032012123000/>
10. Журик Ю. Актуальні питання антимонопольно-конкурентного законодавства України / Ю. Журик // Вісник господарського судочинства. – 2010. – № 6. – С. 82–87.
11. Институциональная структура общества. Формальные и неформальные институты. Сравнение механизмов принуждения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ornatus.ru/themes/ekonomika/institutsionalnaya-ekonomika/>

12. Кобець С. Світовий та вітчизняний досвід антимонопольного законодавства / С. Кобець // Держава та регіони : Серія «Економіка та підприємництво». – 2013. – № 4 (73). – С. 27-33.
13. Кузнецова Н. Конкурентное законодательство Украины: проблемы и перспективы / Н. Кузнецова, Ю. Семенюк // Юридическая практика. – 2003. – № 9. – С. 11–19.
14. Лагутін В. Шкода від монополій і користь від конкуренції: чи все так просто?/ В.Лагутін // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 55-61.
15. Лесик В. Статистичний аналіз ринку нафтопродуктів : автореф. дис. на здобуття канд. екон. наук: спец. 08.00.10 «Статистика»/ В. Лесик.КНЕУ.– К.,2007.–20с.
16. Марков Б. Антимонопольне регулювання: зарубіжний досвід та межі його адаптації до реалій України / Б. Марков // Ефективна економіка. – 2014. – № 3. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2834/>
17. Матюшко П. Антимонопольна політика Європейського співтовариства / П. Матюшко // Юридичний журнал. – 2003. – № 12. – С. 124–129.
18. Меморандум про партнерство між Кабінетом Міністрів України та підприємствами і компаніями, які провадять діяльність на внутрішньому ринку нафти та нафтопродуктів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/643_310/
19. Меморандум як маскхалат адміністративного свавілля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2007/08/22/146256/>
20. Остапко А. Кон'юнктурні дослідження діяльності України на міжнародному ринку нафтопродуктів // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2009. – Вип. 28, т. 1. – С. 113–120.
21. Рябцев Г. Концептуальні засади державної політики розвитку ринку нафтопродуктів в Україні : автореф. дис. на здобуття докт. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 „Механізми державного управління”/ Г. Рябцев. – К.: НАДУ при Президентові України, 2013. – 36 с.
22. Семів Г. Модель імпортозаміщення на вітчизняному ринку світлич нафтопродуктів / Г. Семів, С. Семів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <fkd.org.ua/article/download/109952/105443/>
23. Сінченко Д. Картель «АЗС». Хто влаштовує змови на ринку нафтопродуктів / Д. Сінченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2017/07/10/626902/>
24. Ульянченко Ю. Антимонопольне регулювання конкурентного середовища в аграрному секторі економіки України / Ю. Ульянченко // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 3. – С. 125-129.
25. Харук В. Ринок нафтопродуктів України як об'єкт інвестування / В. Харук // Вісник Хмельницького національного університету 2014. – № 4. – Т. 1. – С. 148-150.

УДК 330.322.5

**МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ
ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ****Кишакевич Б.Ю., д.е.н,
Нахаєва М.М.***Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Проаналізовано проблемні аспекти оцінювання інвестиційної привабливості регіонів. Розглянуто основні методи, які використовуються для визначення рівня інвестиційної привабливості регіонів. Досліджено вплив інвестиційного клімату на середній рівень ефективності економік на макро- та мезорівнях. Проаналізовано чому вжиті останнім часом українською владою заходи щодо дерегуляції економіки не зупинили відтоку іноземних інвестицій. Відзначено, що сьогодні існуючі методи оцінювання інвестиційної привабливості економіки регіонів повинні бути суттєво доповнені. Показано, що у країнах, де захищені права власності, уряд проводить гнучку регуляторну політику, а інфраструктура добре розвинена, вважається, що вони мають хороший інвестиційний клімат, який у свою чергу зменшує витрати на ведення бізнесу та підвищує ефективність інвестицій. Аргументовано чому вжиті українською владою заходи щодо дерегуляції економіки не зупинили відтоку іноземних інвестицій. Показано, що причини слід шукати у високому рівні корумпованості на усіх рівнях управління національною економікою та державою загалом.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, інвестиційний клімат, іноземні інвестиції, дерегуляція, інвестиційний потенціалі, інвестиційні ризики

UDC 330.322.5

**METHODS OF EVALUATION THE INVESTMENT
ATTRACTIVENESS FOR REGIONS****Kyshakevych B., Dr.of Econ.Sc.
Nahayeva M.***Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko*

The problem aspects of the investment attractiveness assessment of the regions are analyzed. The main methods used to determine the level of investment attractiveness of the regions are considered. The influence of the investment climate on the average efficiency of economies on macro- and meso-levels is investigated. It is analyzed why the measures taken recently by the Ukrainian authorities to deregulate the economy did not stop the outflow of foreign investments. It is noted that the existing methods of evaluating the investment attractiveness of the regional economy must be substantially supplemented. It has been shown that in countries where property rights are protected, the government is implementing a flexible regulatory policy and the infrastructure is well developed, it is believed that they have a good investment climate, which in turn Reduces the cost of doing business and increases the efficiency of investments. It is

argued why measures taken by the Ukrainian authorities to deregulate the economy did not stop the outflow of foreign investment. It is shown that reasons should be sought at a high level of corruption at all levels of management of the national economy and the state as a whole.

Keywords: investment attractiveness, investment climate, foreign investment, deregulation, investment potential, investment risks

Актуальність теми. Вихід економіки України із затяжної економічної кризи та підвищення якості життя населення неможливі без активізації інвестиційної діяльності та покращення інвестиційної привабливості як на загальнодержавному рівні, так і на рівні регіонів. Оскільки соціально-економічний розвиток регіонів значною мірою визначається рівнем їх інвестиційної привабливості, аналіз економічної сутності поняття «інвестиційна привабливість регіону» набуває особливої актуальності. Оцінка інвестиційної привабливості регіону є найважливішим аспектом прийняття будь-якого інвестиційного рішення. Проте відсутність в економічній літературі уніфікованого визначення категорій «інвестиційна привабливість» та «інвестиційний клімат» привело до того, що не існує єдиного методичного підходу щодо їх оцінювання.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. У сучасній науковій літературі можна зустріти чимало трактувань таких понять як інвестиційна привабливість та інвестиційний клімат. Численні визначення поняття «інвестиційна привабливість регіону» в економічній літературі містять спільні ознаки. Інвестиційна привабливість розглядається як інтегральний показник доцільності вкладання коштів, рівня задоволення вимог або інтересів інвестора, фінансово-майнового стану регіону та перспектив його розвитку, сукупності зовнішніх та внутрішніх умов [1, с. 92]. Більшість науковців пропонують оцінювати інвестиційну привабливість регіонів через визначення їх рейтингів або шляхом обчислення інтегральних показників. Такий підхід було реалізовано у роботах С. Герасименко, Л. Свистун-Золотаренко [2, с. 155–159], І. Заблудської, О. Шаповалової [3, с. 69–71] та Савлук Ольга [4]. У наукових статтях Савлук О. [5], Ясурія [7], Д. Яросі [9], А. Ескрібано [10], Б. Кишакевича [11] розглянуто методику застосування інструментарію економіко-математичного моделювання та факторного підходу. Проте, незважаючи на наявність значної кількості публікацій та розглянутих у них підходів і моделей, присвячених проблемі оцінювання

інвестиційної привабливості, більшість із них побудована із використанням статистичної інформації високо розвинутих країн, що обумовлює потребу у розробленні власних методик та підходів.

Мета статті: аналіз сучасних методів оцінювання інвестиційної привабливості регіонів та вивчення можливості їх адаптації до українських реалій.

Виклад основного матеріалу. Про надзвичайну важливість формування сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій в економіку України, попри їх стратегічне значення для успішної інтеграції вітчизняної економіки в європейський і світовий економічний простір, вказує також факт значного поживавлення інвестиційного процесу у світі. Останніми роками обсяг сукупних прямих іноземних інвестицій у цілому світі демонструє значне зростання. Так, лише за 2015 рік потік сукупних прямих іноземних інвестицій у світі зріз на 38% у порівнянні із 2014 роком і становив приблизно 1,7 трл. дол. США, продемонструвавши найбільші темпи зростання, починаючи із до кризового 2007 року [10, с. 7].

Аналізуючи інвестиційний клімат у різних регіонах світу загалом, слід відзначити зростання останнім часом інвестиційної привабливості європейських країн. На рис. 1 подано результати опитування топ-менеджерів провідних інвестиційних компаній світу, яке регулярно проводиться EY Advisory щодо привабливості різних регіонів світу для інвестування.

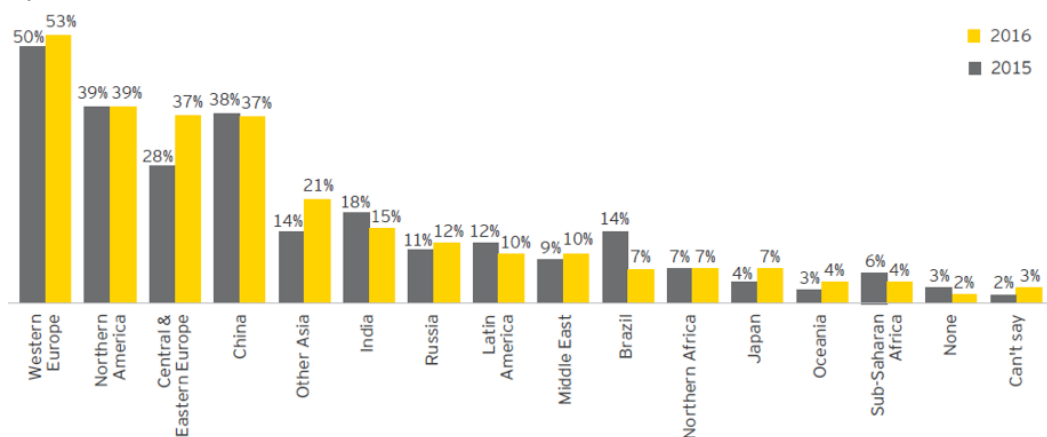

Рис. 1. Інвестиційна привабливість різних регіонів світу
Джерело[5]

Аналізуючи інвестиційний клімат в Україні слід перш за все відзначити брак коштів у бюджетах різних рівнів, у зв'язку із чим, держава фактично не має дієвих регулятивних важелів управління

інвестиційним процесом. Проте, як стверджують деякі аналітики, на руках у громадян знаходиться близько 100 млрд. доларів США, які є серйозним внутрішнім інвестиційним ресурсом, залучити який в реальну економіку можна буде лише створивши відповідний інвестиційний клімат в країні.

На жаль позитивні тенденції щодо значного зростання обсягів інвестування у світі, не є характерними для української економіки. Починаючи із 2014 року в Україні навпаки спостерігається різке скорочення обсягу прямих іноземних інвестицій (див. рис. 2).

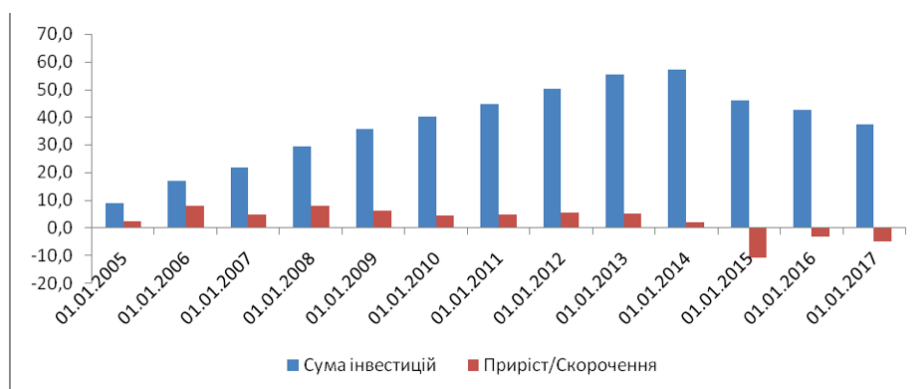

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції в Україну за 2004-2016 рр.

Розраховано автором на основі [13]

Слід відзначити, що в Україні останнім часом зроблено спроби покращити інвестиційний клімат шляхом дерегуляції та лібералізації. Проте, незважаючи на те, що у 2014 р. Україні вдалося покращити свої позиції на 16 пунктів у рейтингу Doing Business, але, попри очікування багатьох експертів, додаткові кошти від іноземних інвесторів так і не надійшли.

Очевидно, що вжитих заходів із дерегуляції є недостатньо і причини відтоку іноземних інвестицій слід шукати у високому рівні корумпованості на усіх рівнях управління державою. Україна опинилася на першому місці за рівнем корупції серед 41 країни Європи, Близького Сходу, Індії та Африки (ЕМЕІА). Про це свідчать результати дослідження, проведеного аудиторською компанією Ernst & Young. Керуючий партнер компанії ЕУ в Україні Олексій Кредісов зазначає, що "відсутність економічного зростання і поліпшення бізнес-клімату в Україні, в поєднанні з відсутністю ефективної системи покарання, може підштовхнути бізнесменів до порушення етичних норм"[12].

Обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну за шість місяців 2017 р., у порівнянні із аналогічним періодом минулого року, скоротився вчетверо і склав всього 711,2 млн. дол. США.

Стосовно розподілу іноземних інвестицій по регіонах України, слід зазначити, що у порівнянні з першим кварталом 2017 року свої позиції в першій п'ятірці зберегли Дніпропетровська, Донецька та Кіровоградська області (таблиця 1). Львівська та Запорізька поступилися своїми місцями Чернігівській та Івано-Франківській. Херсонський регіон, який має негативну динаміку за підсумками першого кварталу, за шість місяців істотно поліпшив свої показники.

Таблиця 1. - Обсяг прямих іноземних інвестицій за регіонами станом на 1.01.2017

Область	Прямі іноземні інвестиції, тис. \$	Частка регіону, %
Вінницька	180027,8	0,48%
Волинська	226791,6	0,61%
Дніпропетровська	3452834,2	9,25%
Донецька	1429681,8	3,83%
Житомирська	216266,4	0,58%
Закарпатська	316979,5	0,85%
Запорізька	815263,3	2,18%
Івано-Франківська	826632,7	2,22%
Київська	1518262,7	4,07%
Кіровоградська	58928,3	0,16%
Луганська	436542,8	1,17%
Львівська	1096721,4	2,94%
Миколаївська	213536,2	0,57%
Одеська	1330425,3	3,57%
Полтавська	1002956	2,69%
Рівненська	182163,7	0,49%
Сумська	189984,8	0,51%
Тернопільська	48157,3	0,13%
Харківська	636598,1	1,71%
Херсонська	201050,4	0,54%
Хмельницька	158158,3	0,42%
Черкаська	334581,4	0,90%
Чернівецька	57145,8	0,15%
Чернігівська	240809,6	0,65%
м. Київ	22142809,1	59,34%
Усього	37313308,5	

Розраховано автором на основі [13]

У регіональному розрізі, як і раніше, іноземні інвестори віддають перевагу Києву: столиця забезпечила майже 60% від загального обсягу чистого припливу акціонерного капіталу нерезидентів.

Під інвестиційною привабливістю регіону у подальшому ми будемо розуміти узагальнену оцінку сукупності соціальних, економічних, організаційних, правових, політичних, соціокультурних чинників, яка визначає рівень відповідності регіону основним цілям інвестора, що полягають у можливості досягнення ним необхідного рівня прибутковості, ліквідності та ризикованості інвестицій в конкретному регіоні.

Як правило при оцінюванні інвестиційного клімату враховуються інвестиційний потенціал, який визначає можливості регіону залучати капітал, та інвестиційний ризик. Проте, у деяких роботах інвестиційна привабливість розглядається як обернений до інвестиційного ризику показник. Хоча економетричні дослідження, присвячені аналізу інвестиційної привабливості на міждержавному та регіональному рівнях свідчать про існування сильної кореляції між інвестиційним кліматом та економічним зростанням, проте існування чіткого причинно-наслідкового зв'язку не встановлено. Різні емпіричні дослідження, проведені в різних країнах на макро- та мезорівнях, дозволяють припустити, що такі фактори, як інституційна структури, права власності, рівень бюрократизації та політична стабільність безпосередньо впливають на рівень приватних внутрішніх та іноземних прямих інвестицій та економічне зростання.

Так, дослідження Doing Business, проведене Світовим банком у 2005 році [6] стверджує, що покращення інфраструктури асоціюється із пришвидшенням економічного зростання до 2%. У дослідженні спеціалістів Світового банку [8] показано, що потік прямих іноземних інвестицій є значно більшим для економік із вищим значенням відповідних показників Doing Business Світового банку, навіть якщо враховувати інші фактори, які пов'язані із прямими іноземними інвестиціями. Причому, зміна на один процент якості регуляторної політики матиме результатом зміну потоку прямих іноземних інвестицій на 250-500 млн. дол. США. У дослідженні Світового банку [8], проведеного у 2012 році показано, що 10-денне зменшення терміну, необхідного для започаткування власного бізнесу асоціюється із 0,3% збільшенням приросту інвестицій та 0,36% збільшенням темпів

зростання ВВП. В Індії рівень інвестицій у штатах із сприятливим регуляторним законодавством у чотири рази більший ніж у штатах із несприятливим регуляторним середовищем [9].

А. Ескрібано у роботі [10] проаналізував вплив інвестиційного клімату на середній рівень ефективності економік чотирьох країн. Для цього було ідентифіковано чотири категорії змінних, які визначають інвестиційний клімат: 1) інфраструктура; 2) бюрократія, корупція та кримінал; 3) фінанси та державне управління; 4) якість, інновації та трудові навички. Аналіз показав, що змінні, які характеризують такі визначальні для інвестиційного клімату чинники, як бюрократія, корупція, кримінал, розвиток інфраструктури та інновації, пояснювали більше 30 % загальної ефективності діяльності підприємств цих країн. Визначення відносної частки кожної такої змінної та впливу відповідного чиннику на ефективність дозволить розробити індивідуально для кожної країни дієву програму реформ, спрямованих на покращення інвестиційного клімату.

Проте сам факт важливості інвестиційного клімату та інвестиційної привабливості регіонів не достатній для вироблення дієвої інвестиційної політики як на макро-, так і на мезорівні. Проведення необхідних реформ зазвичай обтяжене політичними чинниками, обмеженістю ресурсів тощо. Незважаючи на те, що певні реформи в сфері політики можуть бути запроваджені відносно швидко, багато змін, таких як покращення інфраструктури та підвищення якості робочої сили, тривають роки. Для того, щоб реформи були ефективними, політики повинні мати можливість коректно визначати пріоритетність змін у різних сферах, що дозволить виробити ефективну стратегію реформування економіки.

Концептуально усі підходи, які використовуються на практиці при оцінюванні інвестиційної привабливості регіонів можна поділити на шість груп (рис. 3).

Щодо інструментарію, який використовується при оцінюванні інвестиційної привабливості регіонів, усі методи можна умовно розділити на три групи:

- 1) Економіко-математичні методи;
- 2) Методи факторного аналізу;
- 3) Методи експертних оцінок.

До першої групи входять методи, які ґрунтуються, як правило, на кореляційно-регресійному та дисперсійному аналізах. Факторний аналіз

доцільно застосовувати, коли у наявності є величезна кількість різнорідних показників, які потім групують за укрупненими групами для подальшого аналізу. Перевагою методу експертних оцінок є можливість використання експертами не тільки статистичного інструментарію, але й приймати рішення на основі нерегулярної разової інформації. Методики факторного аналізу та експертних оцінок дозволяють отримувати рейтинги регіонів щодо їх привабливості для зовнішніх та внутрішніх інвесторів.

Підходи до оцінювання інвестиційної привабливості регіонів	Визначення інвестиційної привабливості через оцінювання рівня прибутковості інвестицій
	Розглядається економічна та ризикові складові. Економічна складова – прибутковістю операцій. Ризикова складова необхідна для оцінки рівня сукупного ризику
	Інвестиційна привабливість представляється як сукупність соціально-економічних та суспільно-політичних характеристик
	Інвестиційна привабливість визначається через рейтингове місце регіону
	Експертним шляхом визначається значимість кожного синтетичного показника в сукупній оцінці інвестиційної привабливості регіонів
	Інвестиційна привабливість дозволяє визначити найбільш інвестиційно-привабливий регіон з позицій вкладень в конкретну галузь економіки

Рис. 3. Підходи до оцінювання інвестиційної привабливості регіонів

Джерело: авторська розробка

Розглянемо найвідоміші методи оцінювання інвестиційної привабливості регіонів. Однією із найперших була методика Гарвардської школи бізнесу, яка оцінює інвестиційну привабливість на основі аналізу ризиків, яким піддавався інвестор в тому чи іншому регіоні. Рейтинги при такому підході формуються на основі експертних висновків, а сам метод можна вважали «вузьким». У зв'язку з цим, з метою удосконалення методики у подальшому було збільшено кількість факторів і оцінюваних експертами параметрів та введено статистичні показники.

Метод кредитних рейтингів полягає у прийнятті інвестиційних рішень на основі кредитних рейтингів відомих міжнародних рейтингових агентств, таких як Moody's, Fitch, Standard & Poor's та національних рейтингових компаній. Для позначення місць в рейтингах використовуються літерні позначення від найвищої категорії «AAA» до найнижчої «D». Для

уточнення місця в рейтингу можуть бути використані «+» і «-». Цей підхід став найпопулярнішим методом подання інформації щодо інвестиційної привабливості регіонів через його інтуїтивну зрозумілість. Універсальність цього підходу полягає у тому, що його можна використовувати для дослідження інвестиційного клімату на мікро-, мезо- та макрорівнях. Але в ньому не відображено баланс інтересів, ігноруються об'єктивні зв'язку інвестицій з ресурсними факторами, а інвестиційний клімат не пов'язаний з інноваційним типом розвитку і економічною стійкістю.

Методика журналу "Euromoney" полягає в оцінці показників, які згруповано у дев'ять груп. З їх допомогою отримують оцінки політичного ризику, кредитоспроможність регіону, доступність банківського кредитування тощо, які потім зважуються відповідно до значущості того чи іншого показника.

Таким чином, у більшості випадків оцінювання інвестиційної привабливості регіону зводиться до зіставлення двох ключових параметрів, що характеризують зовнішнє середовище інвестора: інвестиційний потенціал та інвестиційний ризик. Кількість ризиків, пов'язаних з інвестиційною діяльністю є дуже великою і складність їх кількісного та якісного аналізу на рівні регіонів є основною проблемою, яка виникає при оцінюванні інвесторами доцільності вкладення коштів у ці регіони.

Висновки. В даний час існує досить велика кількість методів оцінювання інвестиційної привабливості економіки регіонів та показників, що використовуються для цього, однак ці методи повинні бути суттєво доповнені. У сучасні глобалізованій світовій економіці, яка характеризується значними темпами розвитку технологій і мобільністю капіталу, збереження суттєвих дисбалансів у продуктивності різних країн може бути в значній мірі пояснено відмінностями в інвестиційному кліматі цих країн – політиці, інституційному та регуляторному середовищу, в якому підприємства змушені функціонувати. У країнах, де захищені права власності, уряд проводить гнучку регуляторну політику, а інфраструктура добре розвинена, вважається, що вони мають хороший інвестиційний клімат, який у свою чергу зменшує витрати на ведення бізнесу та підвищує ефективність інвестицій.

Вжиті останнім часом українською владою заходи щодо дерегуляції економіки не зупинили відтоку іноземних інвестицій. Очевидно, що причини слід шукати, на думку багатьох спеціалістів, у високому рівні корумпованості на усіх рівнях управління національною економікою та державою загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Петровська С.А. Оцінки інвестиційної привабливості регіону: порівняльний пофакторний аналіз / С.А. Петровська // Механізм регулювання економіки, 2012.– № 2.– С. 90–97.
2. Герасименко С. С. Статистична оцінка інвестиційної привабливості регіонів / С.С. Герасименко, Л. О. Свистун-Золотаренко // Актуальні проблеми економіки. — 2004. — № 12 (42). — С. 155–159/
3. Заблудська І. В. Оцінювання інвестиційної привабливості регіону за допомогою поліструктурного показника / І. В. Заблудська, О. М. Шаповалова // Держава та регіони. — 2009. — № 4. — С. 67–72. — (Серія " Економіка та підприємництво").
4. Савлук О. Оцінка інвестиційної привабливості регіонів України // О. Савлук / Вісник КНТЕУ. 2013. № 5 с. 31-44.
5. Investors vote “remain” in Europe [Електронний ресурс]. EY’s Attractiveness Survey Europe // May 2017. 46 p. Режим доступу: <http://www.ey.com/gl/en/issues/business-environment/ey-attractiveness-survey-europe-may-2017>.
6. Doing Business in 2005 – Removing Obstacles to Growth [Електронний ресурс]. Washington DC. The World Bank. 2005. – 161 p. Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB05-FullReport.pdf>
7. Jayasuriya, D. Improvements in the World Bank's ease of doing business rankings: do they translate into greater foreign direct investment inflows? / D. Jayasuriya / World Bank Policy Research.– Working Paper .– 2011.– pp. 57-87.
8. Doing Business in 2012 – Doing business in a more transparent world [Електронний ресурс]. Washington DC. The World Bank, Washing DC. 2011.– 212 p. Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/~media/WBG/DoingBusiness/Documents/Annual-Reports/English/DB12-FullReport.pdf>
9. Dollar, D. Investment climate and economic performance: Some firm level evidence from India // Dollar, D., Iarossi, G., & Mengistae / Center for Research on Economic Development and Policy Reform, Stanford University, Working Paper, 2002. – 143 p.
10. Escribano A. Robust Methodology for Investment Climate Assessment on Productivity: Application to Investment Climate Surveys from Central America // Escribano Alvaro, J. Luis Guasch / Working Paper 08-19 Series (11) Departamento de Economía Economic Universidad Carlos III de Madrid.– June 2008.– 68 p.
11. Кишакевич Б.Ю. Аналіз оптимальних стратегій портфельної конкуренційної моделі ринку акцій // Б.Ю. Кишакевич, А.К. Прикарпатський, І.П. Твердохліб / Доповіді Національної академії наук України, 2009. – с. 40-47.
12. ЛІГАБізнесІнформ. Рейтинг корупції Е&У: Україна на першому місці серед 41 країни [Електронний ресурс] (10.04.2017) Режим доступу: http://news.liga.net/ua/news/politics/14730211-reyting_korupts_e_u_ukra_na_na_pershomu_m_sts_sered_41_kra_ni.htm
13. Офіційний сайт державної служби статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

УДК 338.12.017

МОНІТОРИНГ РИНКУ АТОСЕРВІСНИХ ПОСЛУГ

Ложачевська О.М., д.е.н.

Григоренко Р.В.

Національний транспортний університет, м. Київ

Підприємства автосервісу сьогодні знаходяться в постійній конкурентній боротьбі. Вимоги до якісного обслуговування все більше набуває значення в діяльності підприємств сфери послуг в сучасних умовах модернізації економіки України. Тенденції розвитку суспільства свідчать про те, що соціально-економічні зміни суттєво впливають на реакцію споживачів транспортних послуг і головним питанням автосервісу стає залучення та утримання постійних клієнтів. В статті проведено моніторинг ринку автосервісних послуг. Встановлено, що при високому зростанні в Україні рівня автомобілізації дуже знизилася кількість підприємств, які надають послуги з сервісу та ремонту транспортних засобів. Доведено, що така тенденція свідчить про низький рівень обслуговування та якості послуг. Проведений аналіз показує, що до європейських стандартів якісної послуги в м. Києві належать тільки спеціалізовані автосервіси, діяльність яких спрямована на обслуговування іномарок.

Ключові слова: якість послуги, автосервіс, автомобілізація, обслуговування, рівень задоволеності клієнта, ефективність

UDC 338.12.017

MONITORING OF MARKET OF CAR SERVICES

Lozhachevska O., Dr.of Econ.Sc.,

Grigorenko R.

National Transport University, Kyiv

Today car service companies are in constant competition. Requirements for services quality are becoming more and more important in the activity of enterprises in the sphere of services in the modern conditions of modernization of the Ukrainian economy. Trends show that socio-economic changes have significantly influenced the reaction of consumers of transport services and the main issue of the car service is the attraction and maintenance of regular customers.

The article carries out monitoring of the market of autoservice services. It was found that with the high growth of the level of motorization in Ukraine the number of enterprises that provide services for maintaining and repairing vehicles has been reduced. It has been shown that this tendency is indicative of low level of service and quality of services. The conducted analysis shows that to European standards of high-quality service in Kiev belong only specialized service centers whose activities are aimed to servicing foreign cars.

Keywords: service quality, car service, automation, service, customer satisfaction level, efficiency

Актуальність проблеми. Залучення України до євроінтеграції призводить до постійної адаптації підприємств до сучасних динамічних

змін, що відбуваються в суспільстві. Діяльність підприємств в старому режимі, які спрямовують увагу, в основному, на щоденну роботу, внутрішні проблеми, які пов'язані з підвищенням ефективності використання ресурсів у поточній діяльності, не може повною мірою забезпечити ефективне функціонування підприємств на сучасному етапі модернізації економіки країни. Особливі зміни відбуваються в транспортній галузі, яка є головним зв'язуючим ланцюгом між іншими провідними галузями, що стрімко розвиваються. Актуальними проблемами транспортної галузі в кризовий період є нестабільний курс валют, зниження попиту на перевезення, підвищення цін на матеріали, комплектуючі, на енергоресурси та нове устаткування. Тенденції розвитку суспільства показують, що соціально-економічні зміни суттєво вплинули на реакцію споживачів транспортних послуг і головним питанням стає якісне обслуговування клієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ці питання протягом тривалого часу обговорюються в роботах вітчизняних та зарубіжних науковців Ансоффа І., Бідняка М.Н., Божкова В.В., Віханського О.С., Володькина М.В., Градова А.П., Треньова М.М., Лабурцева О.І., Ламбена Ж.Ж., Портера М., Стрікланда А., Томпсона А., Фатхутдінова Р.А. та інших. Їх наукові роботи доводять, що якісне обслуговування автотранспорту істотно впливає на економічний стан автопідприємства. Так, підприємства автосервісу, оснащені сучасним устаткуванням, які мають ефективну систему управління і використовують передові інформаційно-комунікаційні, організаційно-управлінські та маркетингові технології мають темпи приросту річного обсягу реалізації послуг на 9-13%, а рентабельності продажів на 11-17%, ніж у рядових підприємствах [8, 9]. В Україні існує безліч автосалонів, що пропонують клієнтам свої послуги, надають можливість їм насолоджуватися новим комфортом, відчувати себе більш впевненіше та надійніше. Але для того, щоб донести свої послуги до потенційних споживачів, підприємству необхідно правильно робити все для завоювання більшої частини автомобільного ринку, стабільних партнерів і, насамперед, задоволення клієнтів.

Метою роботи є питання щодо оцінки якості послуг, пошуку дієвих важелів впливу на поведінку споживача, оцінки реальних перетворень в суспільстві, що змінюють світогляд людини і формують модифіковані критерії якості обслуговування, які призводять до загострення боротьби підприємств за споживача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансформація економічного, політичного та демографічного простору України вплинула на добробут громадян, останні показники свідчать про зниження реального наявного доходу (рис. 1). Але ця тенденція не корелюється з даними статистики з автомобілізації населення. Доходи населення значно знизились, а кількість транспортних засобів в Україні стрімко зростає. За останніми статистичними дослідженнями «Радіо Свобода» навела данні, що м. Київ наздогнав Нью - Йорк за рівнем автомобілізації на 1000 осіб (рис.2). В українській столиці різко збільшилася кількість автомобілів.

Зміна обсягу реального наявного доходу
(% до відповідного кварталу попереднього року)

Рис.1 Зміна обсягу реального наявного доходу
Джерело: розроблено автором за даними: [8]

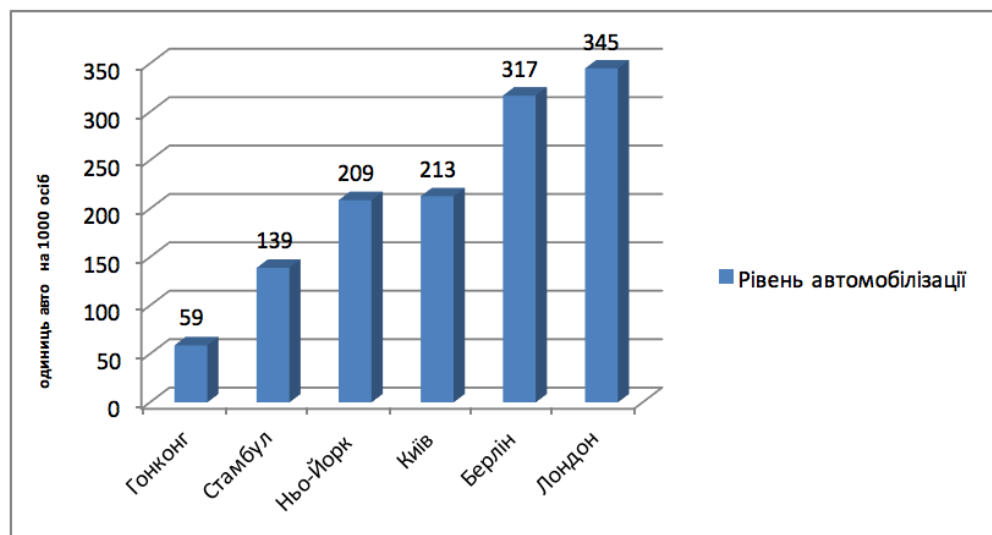

Рис.2 Рівень автомобілізації

Джерело: розроблено автором за даними: [1]

У Києві цей показник тримається на рівні 213 авто на 1000 жителів, повідомив експерт з питань транспорту Дмитро Беспалов у своєму блозі. Фахівці компанії А+S протягом масштабного соціологічного дослідження зафіксували в опитаних домогосподарствах 18025 автомобілів. Кількість людей у цих домогосподарствах склала

84609 осіб. Середня кількість людей в одному домогосподарстві - 2,9 осіб. Так, виходить у середньому 0,213 автомобіля на людину. Показово, що рівень автомобілізації Гонконгу складає 59 автомобілів на 1000 жителів, Стамбула - 139, Нью-Йорка - 209, Москви - 297, Берліна - 317, Лондона - 345, Сан-Паулу - 368 автомобілів на 1000 жителів [2]. Питома вага легкових автомашин у загальній кількості усіх автомобілів країни становить 81–82 % (рис. 3).

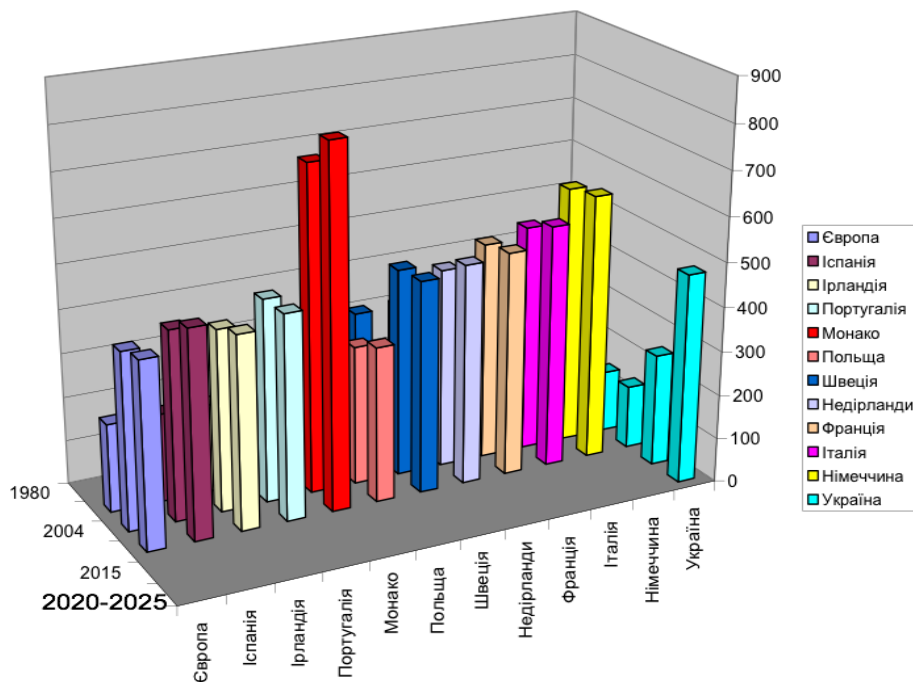

Рис. 3. Динаміка збільшення кількості автомобілів на 1000 осіб у країнах світу
Джерело: розроблено автором за даними: [1,2]

Таким чином, при такому зростанні власних транспортних засобів у м. Києві спостерігається зовсім інша динаміка щодо діяльності підприємств, які надають послуги з сервісу автомобілів. Так за останніми даними Головного управління статистики у м. Києві кількість зареєстрованих підприємств суттєво зменшилась (табл.1).

Таблиця 1 – Кількість підприємств ремонту автотранспортних засобів

Роки	Усього, од.	У тому числі							
		Великі підприємства		Середні підприємства		Малі підприємства		з них мікропідприємства	
		Од.	у % до загальної кількості підприємств	Од.	у % до загальної кількості підприємств	Од.	у % до загальної кількості підприємств	Од.	у % до загальної кількості підприємств
2014	26887	65	50,8	1029	28,6	25793	30,8	22442	31,0
2015	26708	56	46,7	932	28,3	25720	30,6	22656	30,8
2016	24184	60	51,7	909	28,2	23215	31,9	20059	32,2

Таблиця сформована на підставі джерел [4,5,6]

Така тенденція може свідчити тільки про те, що підприємства автосервісу не повною мірою задовольняють потреби споживачів в якості наданих їм послуг. Ринкові відносини суттєво змінили структуру вітчизняного автосервісу і привели до втрати ознак єдиної для сучасних умов системи.

Кількісне зростання потреб у послугах автосервісу залишається незадоволеним: 43,5% власників автомобілів іноземного виробництва обслуговують і ремонтують свої автомобілі самостійно, близько 34% – користуються послугами спеціалізованих за марками автомобілів станцій обслуговування, 3 – 4% - обслуговують свої авто за межами України, до 3% - використовують автомашини до першої суттєвої несправності, а потім їх реалізують [3].

Створення ефективної системи моніторингу задоволеності клієнта неможливе без застосування різних шляхів одержання інформації від споживача. Відповідно до одного з підходів до вивчення задоволеності і лояльності споживачів виділяють основні групи методів, що використовуються для одержання інформації від споживачів.

Суттєвим показником оцінки якості обслуговування є індекси, отримані в результаті опитувань споживачів. Відносини між клієнтами та автосервісами щодо рівня обслуговування та виявлення ступеня задоволення або незадоволення споживачів своїми діловими відносинами з компанією дозволяє зрозуміти індекс задоволеності споживача. Той факт, що такі індекси є кількісними, протягом тривалого періоду часу за допомогою анкети досліджувались скарги, поради, фіксувалися позитивні явища, що залишали споживачі послуг підприємств автосервісу. На підставі отриманих результатів індексу задоволення споживача було сформовано вибірку автосалонів м. Києва за якістю обслуговування клієнтів (рис 4).

Тобто в м. Києві якісне обслуговування можуть надавати тільки спеціалізовані автосервіси, діяльність яких спрямована на конкретну марку та модель автомобілів і, як видно, переважно закордонного виробництва.

Таким чином, на функціонування підприємств автосервісу впливає рівень автомобілізації країни, кількісні та якісні показники ринку автомобілів, розвиток ринку автозапчастин і матеріалів. Це відображається на забезпеченні автотранспортними засобами країни, ринку сировини і необхідних для ремонту матеріалів, запчастин, від чого залежить якість послуг автосервісних підприємств. Збільшення попиту на

послуги, розширення їх асортименту при одночасному підвищенні якості дасть можливість забезпечення економічно стабільної роботи підприємств автосервісу.

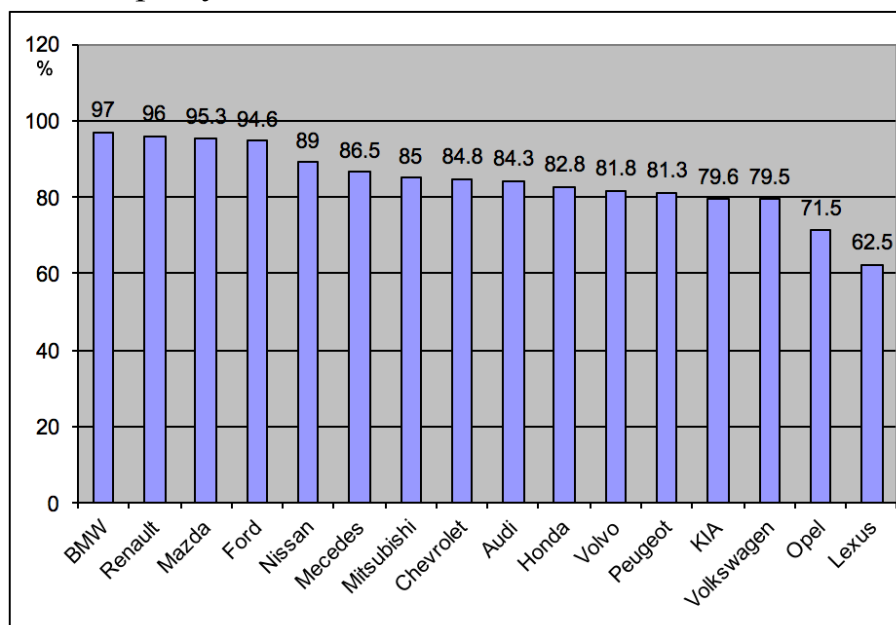

Рис. 4. Рейтинг автосалонів за якістю обслуговування клієнтів
Авторська розробка

Дослідження ринку автосервісів по відгукам на форумах та сайті Zoop показано в табл 2.

Таблиця 2 – Оцінка ТОП автосервісів по зваженим показникам

Назва автосервісу	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8
«Голосеевский»	4,8	4,5	4,2	4,8	4,3	3,9	4,4	3,7
«Диас»	4,2	4,3	4	4,7	4,2	4,2	4,3	3,6
«PRO&СТО»	3,9	3,7	4,6	4,5	4,4	3,8	4,2	3,8
«Авто-Люкс»	3,8	4	4,3	4,6	4	4,5	4,1	4,5
«Автошум»	4	3,5	4,1	4,4	4,1	4	4,5	3,9
«Автоюз»	4,4	4,1	3,9	4,3	3,9	4,1	4	4,2
«CAR LIGHT Design»	4,9	3,6	3,2	3,9	3,6	4,3	3,5	3,4
«Центр кузовного ремонта на Лепсе»	4,1	4,2	3,8	4,2	3,8	3,7	3,9	4,1

Авторська розробка

Було виділенні основні оціночні показники:

- X1 – місце розташування;
- X2 – компетентність персоналу;
- X3 – співвідношення ціни та якості;
- X4 – асортимент додаткових послуг;
- X5 – гарантії безпеки;

- X6 – швидкість обслуговування;
- X7 – гнучкість цінових пропозицій;
- X8 – сайт підприємства.

Оцінку проводили в межах оціночної шкали від 1 до 5. Були вибрані автосервіси які надають послуги технічного ремонту та обслуговуванню автомобілей.

Для критичної оцінки і підтвердження оцінок застосували метод відстані до еталону. Об'єктом аналізу стали вибрані критерії, спрямовані на обслуговування. Метою є визначення по кожному окремому показнику підприємства, що являє собою еталон, і порівняння його з іншими підприємствами репрезентативної вибірки.. Порівняння показників здійснюється за формулою:

$$X_{ij} = \frac{a_{ij}}{a_{\text{еталон}}} \quad (1),$$

де a_{ij} – експертна оцінка окремого бізнес-процесу окремого підприємства;

$a_{\text{еталон}}$ – значення еталону (5 балів).

Безпосередньо відстань до еталону розраховували за формулою (2), а результати аналізу представлені в табл. 3 .

$$R_j = \sqrt{(1 - x_{1j})^2 + (1 - x_{2j})^2 + (1 - x_{3j})^2 + (1 - x_{4j})^2} \quad (2)$$

Таблиця 3 - Відстань до еталону підприємств автосервісу м. Києва

Назва автосервісу	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	R
«Голосеевский»	0,98	1	0,91	1	0,98	0,87	0,98	0,82	0,26
«Диас»	0,86	0,96	0,87	0,98	0,95	0,93	0,96	0,8	0,29
«PRO&СТО»	0,8	0,82	1	0,94	1	0,84	0,93	0,84	0,36
«Авто-Люкс»	0,78	0,89	0,93	0,96	0,91	1	0,91	1	0,29
«Автошум»	0,82	0,78	0,89	0,92	0,93	0,89	1	0,87	0,36
«Автоюз»	0,9	0,91	0,85	0,9	0,89	0,91	0,89	0,93	0,29
«CAR LIGHT Design»	1	0,8	0,7	0,81	0,82	0,96	0,78	0,76	0,55
«Центр кузовного ремонту на Лепсе»	0,84	0,93	0,83	0,88	0,86	0,82	0,87	0,91	0,39

Авторська розробка

Проведений аналіз дозволяє присвоїти аналізованим автосервісним підприємствам ранги, що відображають їх місце у загальній структурі показників ефективності.

Висновки. Таким чином, серед ТОП підприємств найменшу відстань до еталону має автосервіс «Голосеевский» (0,26), а також «Диас», «Авто-Люкст» та «Автоюз» мають по (0,29). Станція технічного обслуговування

«CAR LIGHT Design» має найнижчий (0,55) і це означає, що керівництво даного підприємства необхідно докорінно змінювати систему управління, впроваджувати новітні методи управління та застосовувати інформаційні технології, що забезпечить організацію бізнес-процесів на більш високу рівні. Лідером по всіх критеріях, за якими відбувався аналіз є автосервіс «Голосеевский» але дане значення може бути ближчим до еталону, для цього необхідно удосконалювати всі процеси управління та пам'ятати про те, що вся діяльність повинна бути направлена на споживача і якісь обслуговування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Місто заторів: За кількістю автомобілів Київ наздогнав Нью-Йорк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://styler.rbc.ua/ukr/zhizn/kolichestvu-avtomobiley-kiev-dognal-nyu-york-1488461072.html>
2. Дослідження показало реальну кількість автомобілів у Києві / Журнал «Новое время» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/techno/auto/doslidzhennja-pokazalo-realnu-kilkist-avtomobiliv-v-kijevi-73121.html>
3. Рибалко Н. В. Управління якістю послуг: дис. канд. ек. наук / Рибалко Н. В. – Донецьк, 2007. – 178 с.
4. Діяльність підприємств сфери послуг. Статистичний бюлетень.– К. Головне управління статистики у м. Києві – 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=3049&lang=1>
5. Діяльність підприємств сфери послуг. Статистичний бюлетень.–К. Головне управління статистики у м. Києві – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=3049&lang=1>
6. Діяльність підприємств сфери послуг. Статистичний бюлетень.– К. Головне управління статистики у м. Києві – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=3049&lang=1>
7. Бідняк М.Н. Методичні засади підвищення конкурентоспроможності підприємств автосервісу / М.Я. Городецький, М.Н. Бідняк // Вісник. – К.:НТУ, 2016. – Вип. №2. – С. 47-53
8. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Волгин В.В. Автомобильный дилер: практическое пособие по маркетингу и менеджменту сервиса и запасных частей [Текст] / В.В. Волгин – М.: Ось-89, 1997 – 224с.
10. Волков В.П. Направление использования вибродиагностики в автосервисе [Текст] / В.П. Волков, В.М. Мищенко // Вісті Автомобільно–дорожнього інституту. – 2007. – Вип № 2. – С. 31– 35.

УДК 339.13.025 (477)

**ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
ТРАНСПОРТНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ****Орловська Ю.В., д.е.н.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м. Дніпро*

Метою статті є пояснення взаємозв'язку між розвитком транспортної системи та її широким економічним впливом, а саме економічним зростанням та глобальною конкурентоспроможністю країн у світовому господарстві, розроблення пропозицій та рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України в умовах європейської інтеграції. Методологічна база роботи включає положення концепцій конкурентоспроможності, концептуальних підходів до дослідження конкурентоспроможності транспортного сектору. В роботі відзначено, що на сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин транспортний сектор є одним з ключових драйверів економіки, забезпечуючи можливість вільного пресування людей та товарів, підвищуючи доступ бізнесу та споживачів до ринків і послуг, сприяючи диверсифікації економіки та регіональній інтеграції. Досліджено особливості діяльності транспортного сектору України, зокрема проаналізовано обсяги пасажирських та вантажних перевезень всіма видами транспорту, обсяги зовнішньої торгівлі товарами та послугами України, обсяги експорту та імпорту транспортних послуг України, визначено стратегічних торговельних партнерів у сфері транспортних послуг, досліджено місце України за Індексом глобальної конкурентоспроможності в світовому рейтингу. На основі ґрунтовного аналізу транспортного сектору виявлено низку системних викликів, які стоять перед Україною в умовах інтеграції до ЄС, та запропоновано заходи з підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України. Результати роботи можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях і практичних розробках у сфері формування конкурентоспроможності транспортного сектору України.

Ключові слова: конкурентоспроможність, економічне зростання, транспорт, транспортні послуги, транспортний сектор, інфраструктура

UDC 339.13.025 (477)

**INCREASING COMPETITIVENESS OF THE TRANSPORT SECTOR
OF UKRAINE****Orlovskaya Yu., Dr.of Econ.Sc.***Pydniprovsk state academy of civil engineering and architecture, Dnipro*

The purpose of the article is to explain the relationship between the development of the transport system and its wide economic impact, namely economic growth and global competitiveness of countries in the world economy, the development of proposals and recommendations for improving the competitiveness of Ukraine's transport sector in terms of European integration. The methodological basis of work includes the

provisions of the concepts of competitiveness, conceptual approaches to the study of the competitiveness of the transport sector. It is noted that at the present stage of development of international economic relations the transport sector is one of the key drivers of the economy, providing the possibility of free pressing of people and goods, increasing access of business and consumers to markets and services, promoting economic diversification and regional integration. The peculiarities of activity of the transport sector of Ukraine have been investigated, in particular, the analysis of volumes of passenger and freight transportations by all types of transport, volumes of foreign trade in goods and services of Ukraine, volumes of export and import of transport services of Ukraine. The strategic trade partners in the field of transport services have been defined. The place of Ukraine according to the Global Competitiveness Index in the world ranking has been investigated. On the basis of the analysis of the transport sector, a number of systemic challenges facing Ukraine in the context of EU integration were identified and measures to improve the competitiveness of Ukraine's transport sector were proposed. The results of the work can be used in further research and practical developments in the field of formation of the competitiveness of the transport sector in Ukraine.

Key words: competitiveness, economic growth, transport, transport services, transport sector, infrastructure

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин транспортний сектор є одним з ключових драйверів економіки, забезпечуючи можливість вільного пресування людей та товарів, підвищуючи доступ бізнесу та споживачів до ринків і послуг, сприяючи диверсифікації економіки та регіональній інтеграції. Так, з соціальної точки зору транспорт підтримує індивідуальну мобільність, забезпечуючи доступ населення до основних суспільних послуг, як от охорона здоров'я, освіта тощо, а також доступ до ринків праці. З точки зору формування світових ринків товарів та послуг слід зазначити, що в сьогоденних умовах розвитку світового господарства жодна країна не є самодостатньою й завдяки транспортній системі забезпечується включення країн до міжнародного поділу праці, інтеграції в світову економіку.

Тому, враховуючи вдале географічне розташування, а також особливості інтеграційної політики, перед Україною гостро постає питання необхідності підвищення конкурентоспроможності вітчизняного транспортного сектору, який би відповідав вимогам та стандартам Європейського союзу й слугував базисом для забезпечення соціально-економічного зростання суспільства, що обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблему розвитку транспортного сектору України намагалася вирішити низка вітчизняних вчених і фахівців у сфері розвитку транспортно-дорожнього комплексу України. Чернявська Т.А. досліджувала особливості розвитку вітчизняної транспортно-комунікативної системи в умовах політичної та економічної нестабільності, зокрема стан і перспективи інтеграції України до транспортної системи «Європа – Азія». Науковцем визначено пріоритети державної політики України щодо розвитку міжнародного співробітництва з Китаєм [10; 11]. Жаліло Я.А. розглядає ключові проблеми практичної реалізації стратегічних орієнтирів європейської інтеграції України. На підґрунті дослідження участі України в європейському поділі праці автором зроблено висновки щодо основних викликів, пов'язаних з євроінтеграцією України, запропоновано кроки щодо поліпшення практичних результатів у цій сфері, в тому числі з урахуванням транспортного сектору [5]. Гудимою Р.Р. детально розглянуто проблемні аспекти розвитку транспортної інфраструктури України [2].

Валіулліною З. В. визначено системні причини, що обумовлюють сучасний кризовий стан транспортно-дорожнього комплексу України, унеможливають ефективний розвиток транспортного сектору в перспективі та перешкоджають повноцінній інтеграції національної транспортної системи в європейську. Обґрунтовано й запропоновано комплекс першочергових заходів державної політики, спрямованих на подолання кризового стану в транспортно-дорожньому комплексі України та створення умов для організації його функціонування на принципах, наближених до європейських [1]. Никифрук О.І. досліджено конкурентоспроможність транспортної інфраструктури України, зокрема проаналізовано рейтингові позиції України за Індексом глобальної конкурентоспроможності [8]. Дорофєєвою Х.М. проаналізовано конкурентоспроможність транспортної інфраструктури України в умовах інтеграції до ЄС, виявлено проблем та напрями її підвищення в контексті інтеграції до єдиного транспортного простору Європейського Союзу [4]. Д. Прейгер досліджував питання реалізації транзитного потенціалу України у контексті розширення ЄС [9]. Кулаєв Ю.Ф. розглядав соціально-економічну ефективність експорту транспортних послуг України [7].

Водночас, не зважаючи на наявність ґрунтовних праць, у науковій літературі недостатньо повно висвітлено питання підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України, бракує науково обґрунтованих пропозицій з урахуванням особливостей євроінтеграційних процесів.

Мета статті: пояснити взаємозв'язок між розвитком транспортної системи та її широким економічним впливом, а саме економічним зростанням та глобальною конкурентоспроможністю країн у світовому господарстві, запропонувати рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України в умовах європейської інтеграції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Для досягнення цілей наукової роботи перш за все є необхідним дослідження сутності конкурентоспроможності, виявлення взаємозв'язку між підвищенням конкурентоспроможності транспортного сектору країни і соціально-економічним зростанням.

Всесвітній економічний форум (World Economic Forum) у своїх щорічних звітах (Global competitiveness report) [16] протягом багатьох років застосовує поняття «конкурентоспроможність» на рівні країни як набір установ, політик і факторів, що визначають рівень продуктивності країни. Науковці Європейської комісії визначають конкурентоспроможність як здатність економіки забезпечувати своє населення високими та зростаючими стандартами життя й високими показниками зайнятості. Енергійна конкуренція в сприятливому бізнес-середовищі є ключовим чинником зростання продуктивності та конкурентоспроможності [12].

Вчені Кембриджського університету [15] провели дослідження факторів впливу на конкурентоспроможність країн й дійшли висновків, що причини конкурентоспроможності зазвичай пов'язані з наслідками сукупності факторів, а не впливом будь-якого індивідуального чинника.

Науковці Б. Гардінер, Р. Мартін та П. Тайлер [13] зазначають, що основна концепція конкурентоспроможності – різниця у продуктивності. За такої моделі продуктивність регіону (країни) є фактором довгострокового ендогенного зростання, а структурні відмінності в продуктивності сигналізують про різний рівень конкурентоспроможності. Вчені виділяють прямі та непрямі компоненти, що впливають на конкурентоспроможність регіону (країни). Важливими

факторами є економічний результат, рентабельність, продуктивність праці та рівень зайнятості. Але також слід враховувати фактори успіху, що мають непрямий вплив, такі як соціальні, економічні, культурні та екологічні процеси. Також, на бачення науковців, однією з необхідних (але не достатніх) передумов підвищення якості та рівня життя населення, є транспортна система (інфраструктура).

Науковці ОЕСР на Міжнародному транспортному форумі [14] зазначають, що конкурентоспроможний транспортний сектор є одним з ключових драйверів економіки, оскільки стимулює: інвестиційну та інноваційну активність в країні; підвищення ефективності бізнесу за рахунок економії часу на транспортування; створення привабливого бізнес-середовища; агломерацію економічної діяльності; поліпшення ефективного функціонування ринків праці, доступність робочих місць; підвищення конкуренції шляхом відкриття доступу до нових ринків; підвищення внутрішньої та міжнародної торгівлі шляхом зменшення витрат на торгівлю тощо.

Таким чином, аналіз наукових підходів до сутності конкурентоспроможності та дослідження особливостей впливу транспорту на забезпечення соціально-економічного зростання дає можливість стверджувати, що конкурентоспроможний транспортний сектор країни є необхідним підґрунтям для отримання економічних та соціальних можливостей і переваг, що впливає загалом на всю економічну систему. Даний зв'язок проявляється через вплив підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору на стимулювання підвищення якості надання транспортних послуг, скорочення тривалості обслуговування та скорочення транспортних витрат (рис. 1).

Рис. 1. Вплив конкурентоспроможності транспортного сектору на економічне зростання країни

Джерело: розроблено автором

Транспорт сприяє вільному потоку людей, товарів та послуг, сприяє підвищенню продуктивності праці в усіх інших секторах економіки та є важливою частиною стратегічного розвитку України. Транспортна система України представлена всіма видами транспорту, однак в обсягах перевезень пасажирів та вантажів спостерігаються значні диспропорції за окремими видами транспорту (рис. 2, рис. 3).

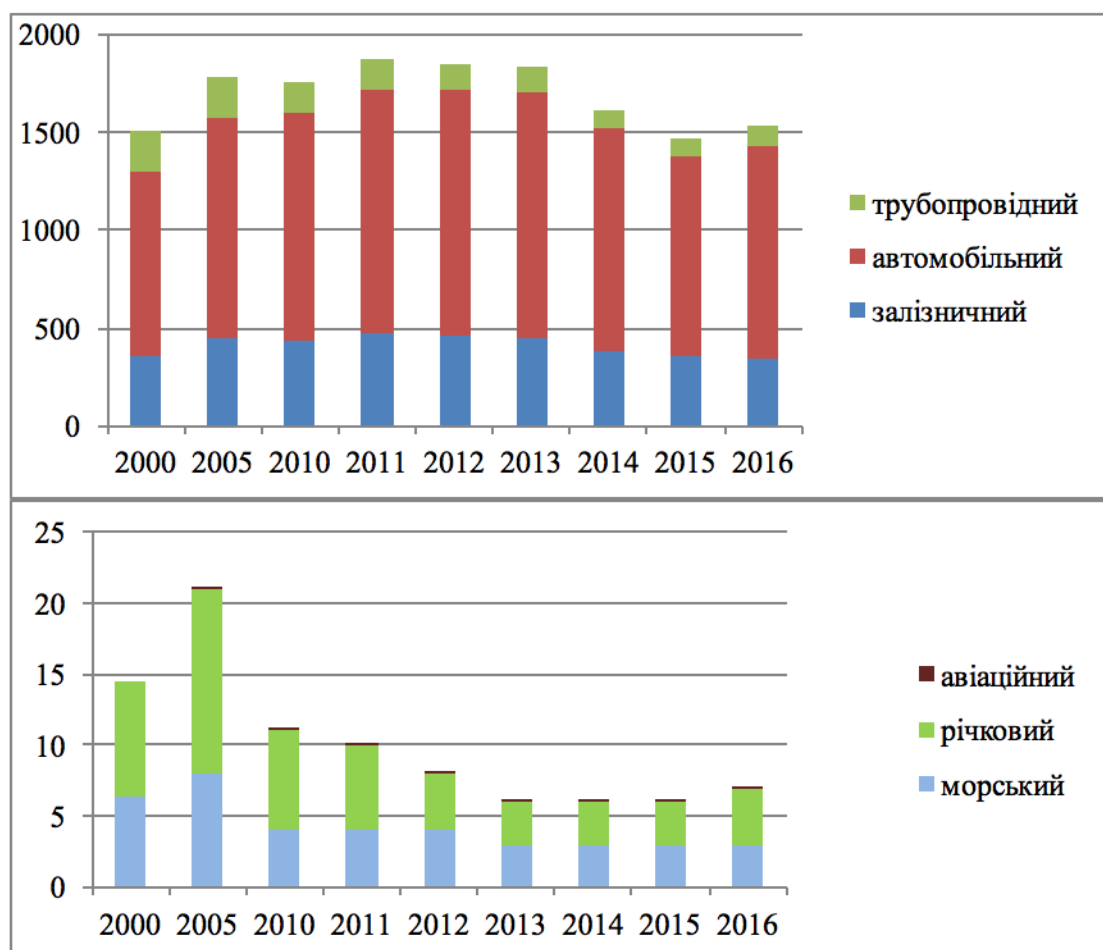

Рис. 2. Обсяги перевезених вантажів за видами транспорту, млн. т

**Примітки: починаючи з 2014 р. не враховано тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.*

Джерело: складено автором за даними [3]

Так, у 2016 році загальний обсяг перевезених вантажів становив 1543 млн. т, лівова частка перевезень припадала на автомобільний транспорт (70,38%). Необхідним є уточнити, що при аналізі перевезень автомобільним транспортом враховувалися обсяги перевезень, виконаних для власних потреб, а з 2005 року – з урахуванням комерційних вантажних перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями.

Частка перевезень залізничним транспортом складала (22,26%) від загального обсягу, трубопровідного транспорту становила 6,92%, у свою чергу на водний та авіаційний види транспорту припадало 0,44% та 0,01% відповідно.

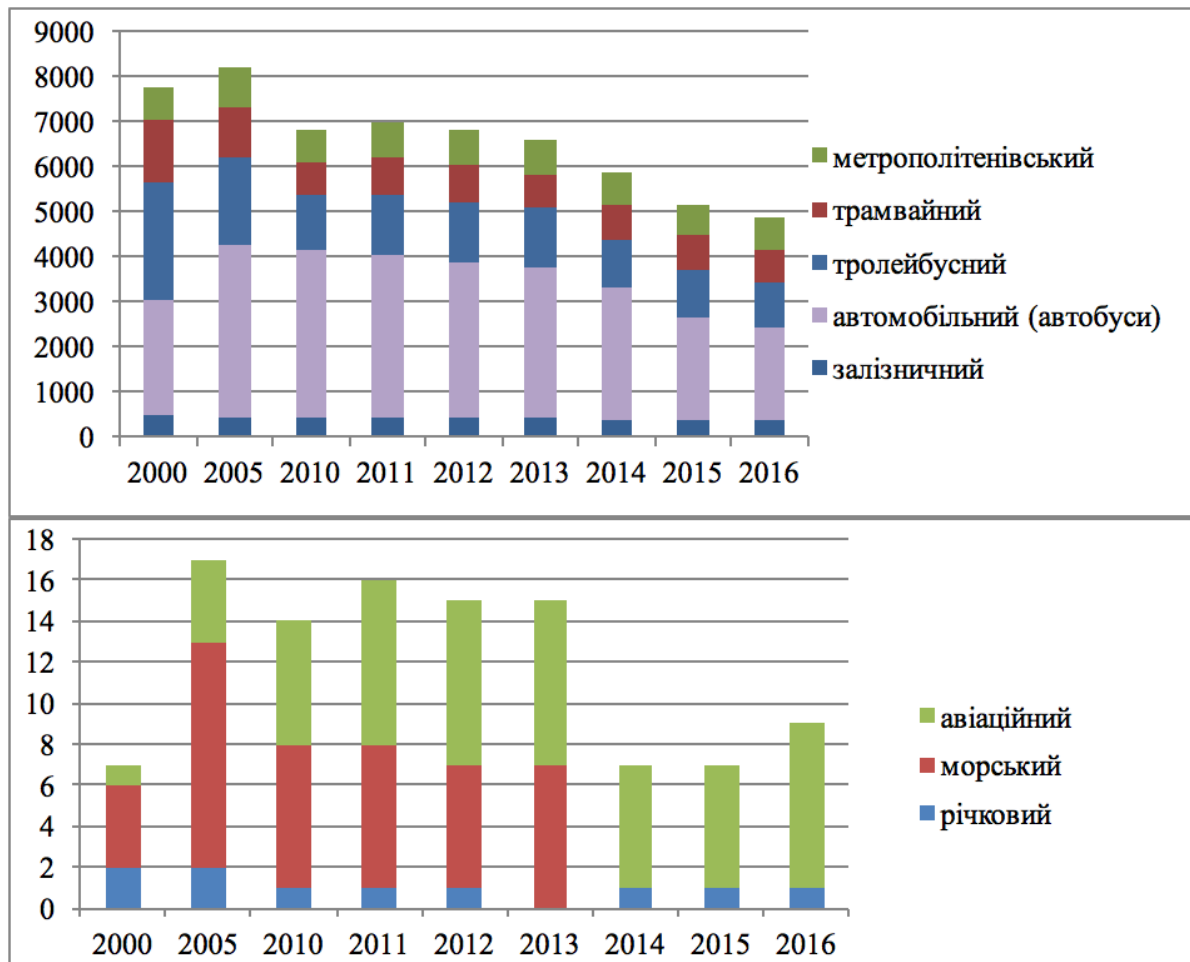

Рис. 3. Обсяг перевезених пасажирів за видами транспорту, млн. осіб

*Примітки: починаючи з 2014 р. не враховано тимчасово окуповану територію Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: складено автором за даними [3]

Загальна кількість пасажирів, транспортованих рухомим складом окремих видів транспорту у 2016 році, складала 4854,4 млн. Зокрема автомобільним транспортом перевезено 41,72% пасажирів, троллейбусним, трамвайним та метрополітенівським видами транспорту 21,4%, 14,3%, 14,4% відповідно, залізничним 8%. На авіаційний транспорт припадало 0,17% пасажирських перевезень, на річковий – лише 0,01%.

Як показує динаміка, загальні обсяги перевезень як пасажирів так і вантажів у 2016 році порівняно з 2000 роком набувають тенденції до

скорочення. Такі зміни у динаміці спричинені за рахунок світової економічної кризи 2009-2010 рр., яка позначилася на всіх сферах господарської діяльності, в тому числі й на діяльності транспортної системи України. Політичні події на території України у 2014 році (тимчасова окупація території Автономної Республіки Крим, проведення антитерористичної операції) призвели до втрат значних обсягів перевезень на всіх видах транспорту. Однак вже у 2016 році відзначається позитивна тенденція у діяльності всієї транспортної системи України.

Головний чинник, який впливає на розвиток транспортної системи країни – це здійснення експортних та імпорتنих операцій на міжнародних ринках. Так, зовнішньоторговельні операції з товарами у 2016 р. Україна здійснювала з партнерами із 226 країн світу. Експортували товари до 198 країн світу, імпортували – із 207 країн. Кількість підприємств, що здійснювали зовнішню торгівлю товарами, становили в експорті 15,6 тис. одиниць, в імпорті – 24,9 тис. одиниць [6, с. 9]. Експорт товарів у 2016 р. становив 36,3 млрд. дол. США (табл. 1), та зменшився на 4,6% проти обсягу 2015 р. та на 32,5% проти обсягу 2014 р., імпорту товарів – 39,2 млрд. дол., та збільшився на 4,6% і зменшився на 27,9% відповідно [6, с. 9].

Таблиця 1 - Показники обсягів зовнішньої торгівлі товарами та послугами України у 2016 році

Показник	експорт, млн. дол.	імпорт, млн. дол.
Товари		
Країни СНД	6031,5	8565,4
Інші країни світу	30330,2	30684,4
з них країни ЄС (28)	13496,3	17140,8
Послуги		
Країни СНД	3727,9	672,6
Інші країни світу	6140,1	4653,9
з них країни ЄС (28)	3004,9	2421,6

Джерело: складено автором за даними [3]

Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами у 2016 році становило 2,9 млрд. дол., в той час як сальдо зовнішньої торгівлі послугами є додатнім і становить 4,5 млрд. дол. Слід зазначити, що частка країн ЄС у 2016 році відносно 2015 року збільшилася і становила в експорті 37,1%, в імпорті – 43,7% (у 2014 р. – 31,5% та 38,7%) [6, с. 9].

Експорт послуг у 2016 р. становив 9,9 млрд. дол. США, і збільшився на 1,3% проти обсягу 2015р. та зменшився на 14,3% проти обсягу 2014 р., імпорт послуг – 5,3 млрд. дол., і зменшився на 3,6% та на 16,4% відповідно. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами становило 4,6 млрд. дол. (у 2014 р. також позитивне – 5,1 млрд. дол.) [6, с. 10]. На формування позитивного сальдо міжнародної торгівлі послугами України у 2016 році зокрема вплинули обсяги торгівлі транспортними послугами, які займають 53,7% від загального обсягу експорту (рис. 4).

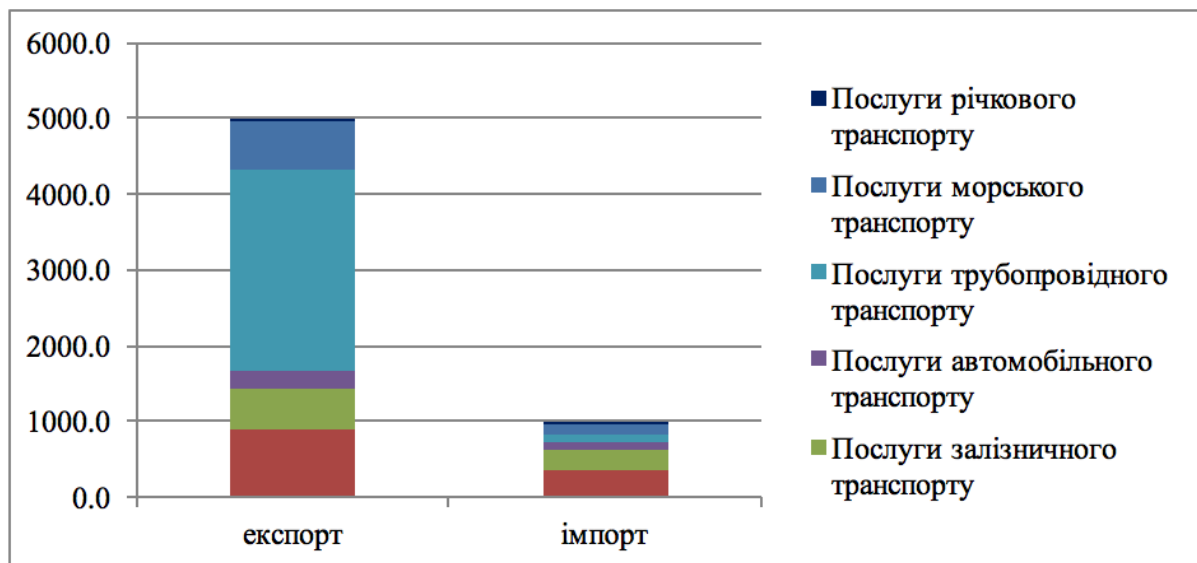

*Рис. 4. Обсяги експорту та імпорту транспортних послуг України у 2016 р., млн. дол. США
Джерело: складено автором за даними [3]*

Основними торговельними партнерами України у сфері транспортних послуг є Російська Федерація (52,3% експорту та 14,7% імпорту послуг трубопровідного, залізничного транспорту), Велика Британія (послуги повітряного транспорту, залізничного, морського транспорту), Німеччина (послуги авіаційного та автомобільного транспорту), Польща (послуги автомобільного, повітряного, залізничного транспорту), США (послуги повітряного транспорту), Швейцарія (послуги морського та залізничного транспорту, інші допоміжні та додаткові транспортні послуги) [6, с. 130-134].

Якщо розглядати позиціювання України за Індексом глобальної конкурентоспроможності в світовому рейтингу, розрахованим фахівцями Всесвітнього економічного форуму, то можна спостерігати позитивну динаміку у рейтингових позиціях нашої країни – переміщення з 85 на 81

місце (4,11). За складовою «інфраструктура» досягнуто наступних показників (табл. 2).

Таблиця 2 - Оцінка субіндекса «інфраструктура» України в Глобальному індексі конкурентоспроможності

Показник	Ранг у 2015-2016	Ранг у 2016-2017	Ранг у 2017-2018
Якість інфраструктури в цілому	82	88	88
Якість автошляхів	132	134	130
Якість залізничної інфраструктури	28	34	37
Якість портової інфраструктури	108	96	93
Якість авіаційної інфраструктури	97	103	92
Доступний кілометраж посадкових смуг	61	60	59
Якість електропостачання	75	86	85
Розвиток мобільних мереж (кількість мобільних підключень на 100 осіб населення)	32	26	37
Якість стаціонарних телефонних мереж (у розрахунку на 100 осіб населення)	44	47	51

Джерело: складено автором за даними [16]

Грунтовний аналіз особливостей функціонування вітчизняного транспортного сектору дає можливість побачити, що транспорт є однією з сильних сторін України. Однак в умовах євроінтеграційних процесів наша країна стоїть перед такими системними викликами:

- посилення глобальної конкуренції на ринках товарів і послуг, ринках капіталу;
- поява нового виду конкуренції – конкуренція на основі продукування та впровадження інновацій;
- необхідність підвищення якості життя населення як конкурентної переваги країни у світовому господарстві;
- недостатня розвиненість транспортного сектору в умовах глобальної конкуренції.

Висновки. Таким чином, для підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України та забезпечення успішної інтеграції до європейської транспортної системи, необхідно найближчим часом запровадити низку заходів:

1. Розробка та впровадження розумних та інноваційних рішень – вирішення цих проблем представляє великі економічні та технологічні можливості для нашої країни;

2. Оптимальне використання транспортної мережі, що забезпечить скорочення заторів та підвищення безпеки транспортних операцій;

3. Створення умов для поширення застосування електрифікованих видів транспорту та на основі екологічно чистих видів пального, що сприятиме скороченню викидів шкідливих речовин, й подальшого переходу до впровадження більш ефективного, екологічно безпечного та більш інтелектуального транспорту, що дасть можливість вирішення екологічних проблем;

4. Будівництво мультимодальних логістичних центрів на околицях міст та підключення їх до залізничного, річкового, авіаційного видів транспорту, що поліпшить міську логістику та сприятиме зниженню викидів шкідливих речовин від вантажів у містах;

5. Створення інтегрованої модальної транспортної системи, в тому числі інтеграція графіків руху транспорту та впровадження одноразово багаторазових квитків – реалізація даного заходу сприятиме підвищенню мобільності в країні та підвищенню попиту на транспортні послуги;

6. Вдосконалення інфраструктури і транспортних засобів, зокрема для кращого захисту пішоходів, дані заходи повинні включати впровадження технологічних інновацій, а також підвищення стандартів підготовки та навчання водіїв.

У підсумку слід зазначити, що для підвищення конкурентоспроможності транспортного сектору України як важливої частини економіки необхідно, перш за все, забезпечити доступність, надійність та безпеку на всіх видах транспорту нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Валіулліна З. В. Транспортний сектор України в євроінтеграційних процесах / З.В. Валіулліна // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 2. – С. 23-26.
2. Гудима Р. Р. Проблемні аспекти розвитку транспортної інфраструктури України / Р. Р. Гудима // Проблеми і перспективи розвитку національної економіки в умовах євроінтеграції та світової фінансово-економічної кризи. Чернівці / МФУ, БДФА та ін. гол. ред. В.В. Прядко – Чернівці, 2009. – С. 238–239.
3. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: [http gov.stat.ua](http://gov.stat.ua).

4. Дорофєєва Х. М. Конкурентоспроможність транспортної інфраструктури України в умовах інтеграції до ЄС1 / Х. М. Дорофєєва // Економіка та суспільство, 2016. – №7. – С. 30-35.
5. Жаліло Я.А. Євроінтеграційні перспективи України: від декларацій – до дій / Я.А. Жаліло // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 3 (12) – С. 129-135.
6. Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2016 році. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 146 с.
7. Кулаєв Ю.Ф. Соціально-економічна ефективність експорту транспортних послуг України // Автошляховик України. – 2008. – № 3. – С. 7-10.
8. Никифорок О. І. Конкурентоспроможність транспортної інфраструктури України / О. І. Никифорок // Проблеми формування та реалізації конкурентної політики : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 19–20 вересня 2013 року, Львів / Національний університет "Львівська політехніка" [та інші]. – Львів : АртДрук, 2013. – С. 161-162.
9. Прейгер Д. К., Собкевич О. В., Ємельянова О. Ю. Стратегічні напрями розвитку транспортної галузі України у післякризовий період. – К.: НІСД, 2011. – 48 с.
10. Танклевська Н.С., Чернявська Т.А. Сучасні проблеми розвитку транспортного сектору України / Н. С. Танклевська, Т. А. Чернявська // Облік і фінанси АПК. – 2011. – №3. – С. 156-159.
11. Чернявська Т. А. Стратегічні напрями розвитку транспортно-комунікативної системи України в контексті забезпечення національної безпеки і самодостатності / Т.А. Чернявська // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2015. – №3. – С. 68-76.
12. European Commission. Commission Staff Working document. Operational Guidance for assessing impacts on sectoral competitiveness within the commission impact assessment system [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/smart-regulation/impact/key_docs/key_docs_en.htm.
13. Gardiner B., Martin R., Tyler P. Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions. – Cambridge: University of Cambridge, 2004.
14. International Transport Forum. New Features of Transport Outlook 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.itf-oecd.org/4th-itf-meeting-transport-statistics>
15. Ronald L. Martin. A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A draft final report for The European Commission Directorate-General Regional Policy. – Cambridge: Rotterdam, 2003. – 184 p.
16. WEF. Competitiveness Report 2017-2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2017-2018>

УДК 330.3. 635.21

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ КАРТОПЛЯРСТВА
В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ****Федуняк І.О., к.е.н.***Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів
і природокористування України «Бережанський агротехнічний інститут»*

Стаття присвячена проблемі дослідження теоретичних аспектів економічних основ та практичних засад формування ефективного виробництва картоплі у сільськогосподарських підприємствах, а також обґрунтовано стратегію щодо його підвищення. Досліджено сучасний стан, проблеми і тенденції розвитку галузі картоплярства у Тернопільській області, проаналізовано та визначено ефективність виробництва картоплі у сільськогосподарських підприємствах. Як свідчать матеріали дослідження, навіть за різноманіття форм і методів господарювання домінуюча роль все ж належить великому товарному виробництву, яке в силу своїх переваг дає змогу ефективніше використовувати обмежені виробничі ресурси. Встановлено, що зменшення виробництва картоплі зумовлено переходом сільськогосподарських підприємств до вирощування культур, які менш примхливі до природних умов та мають стабільні канали реалізації. Обґрунтовано, що одним з найважливіших напрямків підвищення прибутковості галузі є збільшення великотоварного виробництва української насінневої продукції, що позитивно вплине на кінцевий фінансовий результат господарювання. Зроблено висновки, що ключовими складовими формування конкурентоспроможної агропродукції галузі картоплярства України мають стати підвищення її якості до рівня світових стандартів із докорінною зміною системи заготівлі та зберігання продовольчої картоплі.

Ключові слова: галузь картоплярства, великотоварне виробництво, урожайність культури, валовий збір, канали збуту, рентабельність, ефективність виробництва

UDC 330.3. 635.21

**THE MODERN STATUS AND DYNAMICS OF THE DEVELOPMENT
OF KAPLOPRY IN AGRICULTURAL ENTERPRISES****Feduniak I., Ph.D in Economics***SS of NULES of Ukraine "Berezhany Agrotechnical Institute"*

The article is devoted to the problem of studying the theoretical aspects of economical foundations and practical principles of formation of efficient potato production in agricultural enterprises, as well as a strategy for its increasing. The modern state, problems and tendencies of the development of the potato industry in the Ternopil region are investigated; the efficiency of potato production in agricultural enterprises is analyzed and determined. According to the materials of the study, even for the diversity of forms and methods of management, the dominant role nevertheless belongs to the

large commodity production, which, because of its advantages, makes it possible to use more efficiently limited production resources. It was established that reduction of potato production is due to the transition of agricultural enterprises to growing crops less sensitive to natural conditions and stable channels of realization. It is substantiated that one of the most important directions of increasing profitability of the industry is the increase of large-scale production of Ukrainian seed products, which will positively affect the final financial result of management. It is concluded that the key components of the formation of competitive agroproducts of Ukrainian potato fields should be to increase its quality to the level of world standards with a radical change in the system of harvesting and storage of food potatoes.

Keywords: branch of potato, large-scale production, productivity of crops, gross production, sales channels, profitability, efficiency of production.

Актуальність проблеми. Ґрунтовні зміни в господарському механізмі України, зумовлені переходом до ринкової економіки, визначили потребу створення підприємствами такого інструментарію, що сприятиме реалізації принципів ринкових відносин, забезпечить їм стабільне положення та конкурентоспроможність на ринку.

Сучасна економічна політика держави повинна сприяти удосконаленню організаційно-правових умов становлення всебічно розвинутого конкурентоспроможного виробництва сільськогосподарської продукції. Забезпечення такого вектора розвитку значною мірою залежить від практичного функціонування первинних ланок сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх наукових досліджень. Внесок у підвищення ефективної діяльності в галузі картоплярства як у теоретичному, так і в практичному плані здійснили такі вчені, як А. Бондарчук, Н. Буняк, В. Вітенко, М. Власенко, М. Калінчик, А. Кобилкін, В. Кононученко, О. Крупа, В. Куценко, Р. Лавров, О. Маслак, Л. Мех, М. Молоцький, О. Положенець, Є. Ходаківський та інші.

Віддаючи належне науковому доробку дослідників, необхідно зазначити, що на сучасному етапі розвитку галузі картоплярства залишаються невирішеними проблеми формування собівартості, прибутку та рентабельності, а також забезпечення покращення показників ефективності виробництва картоплі під впливом різноманітних факторів.

Мета роботи: дослідження та аналіз виробництва картоплі сільськогосподарськими підприємствами Тернопільської області у

динаміці за останні роки з обґрунтуванням теоретичних положень щодо підвищення ефективності галузі.

Викладення основного матеріалу дослідження. В сучасних умовах господарювання основними проблемами картоплярства є: відсутність спеціалізованого виробництва, низька матеріально-технічна забезпеченість галузі технікою, добривами, засобами захисту; висока ресурсомісткість виробництва, складності із збутом вирощеної продукції через відсутність налагодженої системи збуту, відсутність повноцінного ринкового середовища і нерегульованість взаємовідносин інфраструктурних суб'єктів ринку картоплі.

З метою стабілізації виробництва, поліпшення якості та створення оптового ринку картоплі необхідно забезпечити: застосування досягнень науково-технічного прогресу, збільшення площ посадки картоплі в сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах та переорієнтацію їх на спеціалізовані господарства, створення сучасного комплексу елементів інфраструктури ринку; вдосконалення організаційної структури насінництва; кооперацію виробників, спрямовану на створення насінницьких, постачальницьких, збутових та інших об'єднань; завоювання зовнішнього ринку шляхом підвищення конкурентоспроможності картоплі та створення і модернізації переробних підприємств [1].

Аналіз регіонального ринку проведено на основі дослідження обсягів споживання і виробництва картоплі у Тернопільській області, оскільки вона є однією із провідних у вирощуванні даного продукту та до 2014 р. входила до десятки областей із найбільшим валовим виробництвом картоплі. Сприятливе географічне розташування області забезпечує необхідні умови для розвитку рослинницької галузі.

Одним із ключових завдань аграрної реформи є розвиток багатокладності сільського господарства, що передбачає співіснування різних за розміром і формою власності господарств. Як свідчить передова світова практика, навіть за різноманіття форм і методів господарювання домінуюча роль все ж належить великому товарному виробництву, яке в силу своїх переваг дає змогу ефективніше використовувати обмежені виробничі ресурси.

Враховуючи незначну роль сільськогосподарських підприємств у виробництві картоплі, не слід все ж применшувати їх значення у

подальшому розвитку галузі, в тому числі на інноваційній основі. Уже сьогодні ми можемо спостерігати процес зменшення площ під картоплею в окремих сільськогосподарських підприємствах.

Пропозицію продукції у досліджуваній області забезпечують як сільськогосподарські підприємства, так і господарства населення (табл. 1).

Таблиця 1 – Основні показники виробництва картоплі в Тернопільській області усіма категоріями господарств

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилен-ня 2016 р. до 2012 р., +,-
Зібрана площа, тис. га	65,8	63,1	63,5	57,9	58,6	-7,2
Урожайність, ц/га	195	191	202	160	168	-27
Валовий збір, тис. т	1284,6	1206,2	1282,7	927,8	987,0	-297,6

Проаналізовано на основі даних джерела [2]

У 2016 році валовий збір картоплі в Тернопільській області значно зменшився у порівнянні із попередніми роками та склав 987 тис. тонн. Причинами цього стало зменшення зібраних площ на 7,2 тис. га та зниження середньої врожайності культури у 2016 році на 27 ц/га. При вищій урожайності культури можна максимізувати валовий збір з меншої площі. Це дуже важливо зараз, коли посівні площі під культурами зменшуються.

Головними товаровиробниками картоплі в краї залишаються господарства населення, на долю яких припадає 96,2 % виробництва всієї культури, що на 5,7 % більше ніж у 2012 р, це говорить про певне зменшення товарного виробництва якісної продукції в підприємницьких структурах області, а саме з 9,5 % в 2012 р. до 3,8 в 2016 році [2].

Урожайність – це якісний показник, на рівень якого впливає багато факторів. Найважливішою умовою підвищення урожайності культур є внесення органічних і мінеральних добрив. Урожайність картоплі та інші показники її виробництва значною мірою визначаються дією природних чинників, ключовим серед яких є якість земельних ресурсів (табл. 2).

Технічний дефолт однієї з найбільших агрохолдингових компаній України, основна діяльність якої зосереджена на території Тернопільської області призвів до скорочення виробництва картоплі та зменшення фінансування по догляду за даною культурою і, як наслідок, різкого зниження урожайності. Загалом по області за 2016 рік аграрні підприємства збирали в середньому по 165 ц картоплі з гектару.

Таблиця 2 – Порівняльний аналіз урожайності картоплі в аграрних підприємствах та особистих селянських господарствах Тернопільської обл., ц з 1 га

Виробники картоплі	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення 2016 р. до 2012 р., +,-
Аграрні підприємства	231	341	329	169	165	-66
Особисті селянські господарства	192	182	191	160	169	-23

Джерело: проаналізовано на основі джерела [2].

В області реалізується лише незначна частка вирощеної картоплі, а саме та частка, яка в основному припадає на сільськогосподарські підприємства (рис. 1).

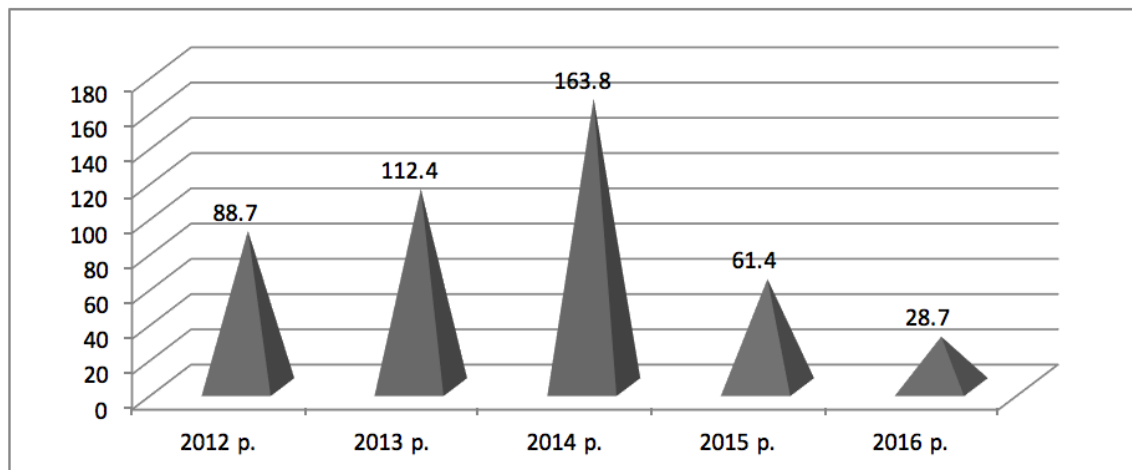

*Рис. 1 Реалізація картоплі сільськогосподарськими підприємствами, тис. тонн
Розроблено на основі даних джерела [2]*

Обсяги зменшення виробництва картоплі в 2016 р. зумовлені переходом сільськогосподарських підприємств на розширення виробництва продукції інших видів.

Для ефективного виробництва продукції картоплярства, підприємствам необхідно знати обсяг і структуру попиту, вони мають бути впевнені у каналах збуту своєї продукції і своєчасному одержанні коштів. Важливим напрямом, який міг би підвищити попит на продукцію є використання на переробку. Однак невелика кількість переробних крохмале-патокових підприємств і відсутності ліній з переробки картоплі на спиртових заводах Тернопільської області зменшує попит.

Доведення продукції до споживача вважається кінцевим етапом процесу виробництва і є також кінцевою стадією по кожному колу кошту. Ефективність показників діяльності підприємства залежить в повній мірі не тільки від виробничих показників, але і від результатів реалізації продукції.

Показниками, які визначають величину виручки від реалізації продукції виступають кількість та ціна, на яку впливають якісні параметри продукції, строки реалізації та величина попиту, як основні джерела прибутковості (табл. 3).

Таблиця 3 – Результати реалізації картоплі сільськогосподарськими підприємствами в 2012 – 2016 рр.

Роки	Ціна реалізації, грн/т	Собівартість, грн/т	Прибуток, збиток «-», грн/т
2012	1462,0	1910,0	-448,8
2013	1896,0	1454,0	442,0
2014	2328,5	2451,0	-122,5
2015	1822,0	1458,0	364,5
2016	1200,6	1927,6	-727,0

Проаналізовано на основі даних джерела [3]

Аналіз даних показав, що собівартість виробництва картоплі в сільськогосподарських підприємствах за досліджуваний період змінювалася, як в сторону збільшення, так і в сторону зменшення, а саме найнижчим показник собівартості був в 2012 р. і становив 1910 грн за тонну, найвищого рівня він досяг в 2014 р., і відповідно становив 2451 грн за тонну. Найбільший чистий прибуток від реалізації даної культури господарства отримували в 2013 році, який становив 442 гривні за тонну.

Аналізуючи показник рентабельності, який більш точно відображає результативність господарської діяльності, оскільки характеризує ефективність роботи в цілому – бачимо, що відбулася негативна тенденція, яка призвела не тільки до зниження рентабельності, але і до збитковості виробництва, яка в 2016 році встановилася на позначці 39,9 %.

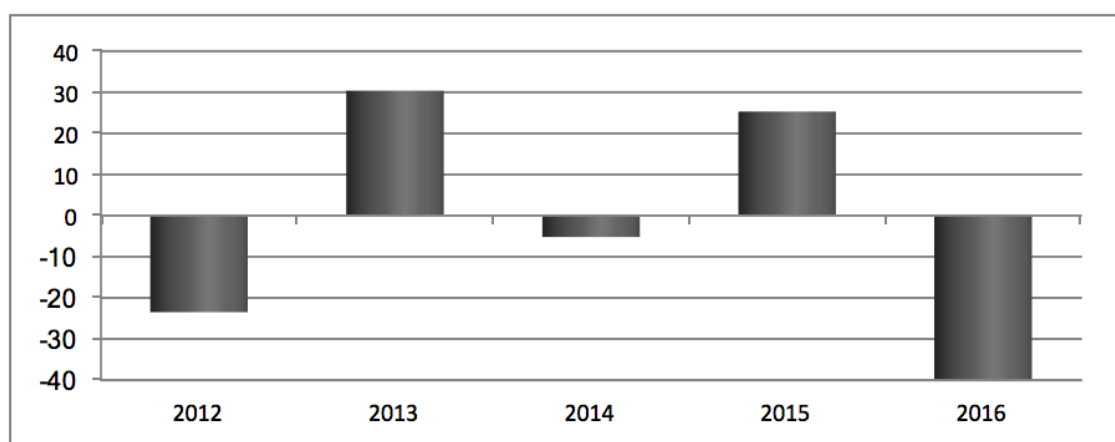

Рис. 2 – Динаміка рівня рентабельності продукції картоплярства в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської обл., %

Розроблено на основі даних джерела [3]

Необхідно відмітити, що урожайність картоплі в Україні навіть у фермерів в кращі роки не перевищує 25-27 т/га, тоді як поріг прибутковості – 30 т/га. Щоб урожайність не зменшувалася, промислові картоплярі змушені інвестувати у кожен гектар посадок 90-100 тис. грн. У собівартості фермерської картоплі імпортні компоненти займають значну частку, оскільки майже все насіння картоплі – імпортне. Переважно постачальники – це Франція та Нідерланди [4].

Рентабельність виробництва в рослинництві, так само як і в сільськогосподарському виробництві в цілому, формується під впливом багатьох факторів. Виділяють низку чинників, що впливають на формування рентабельності сільськогосподарського виробництва. По-перше, внутрішні чинники: матеріально-технічні, організаційно-управлінські, фінансові, кадрові. По-друге, зовнішні чинники – ринкові, адміністративні, зовнішньоекономічні.

Зрозуміло, що неможливо досягти однакового рівня рентабельності для всіх сільськогосподарських культур, однак певні кроки щодо уникнення зниження рівня рентабельності тих чи інших культур потрібно робити. Це є необхідним перш за все в зв'язку з тим, що у виробничій структурі сільського господарства України продукція рослинництва займає близько 65%, а експортні можливості вітчизняного рослинництва відомі в усьому світі [5].

Основними напрямками збільшення виробництва продукції галузі є насамперед підвищення ефективності використання землі, у тому числі за рахунок використання науково обґрунтованого чергування вирощуваних культур, удосконалення структури посівних площ та підвищення урожайності, збільшення обсягів застосування органічних і мінеральних добрив, засобів захисту рослин тощо.

Хімізація сільськогосподарського виробництва – один з основних напрямів його інтенсифікацій. Вона забезпечує підвищення врожайності культур та продуктивності праці.

Органічні добрива поліпшують фізичні та фізико-хімічні показники ґрунту, є додатковим джерелом ґрунтового живлення й вуглекислого газу, поліпшують біологічну активність ґрунту на противагу патогенній мікрофлорі, підвищують ефективність застосування мінеральних добрив. Проте вносити гній чи гноївку безпосередньо під картоплю для переробки не рекомендовано, краще – сидерати. Основою забезпечення елементами

живлення столової картоплі є внесення мінеральних добрив. В отриманні високого та якісного урожаю бульб принципово є їх збалансованість [6].

Зазвичай вносять гній із розрахунку 30-40 т/га, але не більш як 60-80 т/га [7]. Необхідно відмітити, що раціональні норми внесення добрив підприємницькими структурами Тернопільської області суттєво зменшились із настанням кризових явищ в економіці України на початку 90-х років ХХ ст. (рис. 3).

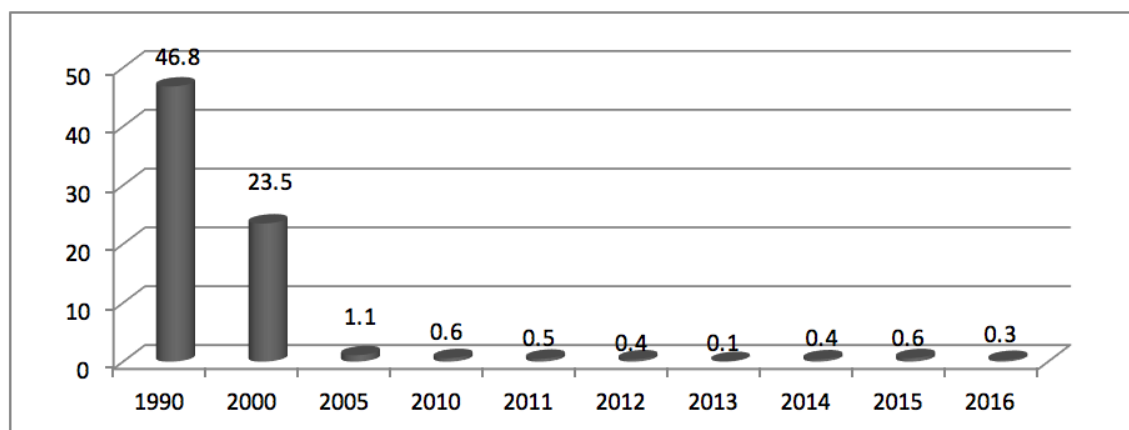

*Рис. 3 – Динаміка показників щодо внесення органічних добрив на 1 га посівної площі, тонн
Розроблено на основі даних джерела [3]*

Для підвищення ефективності хімізації важливо раціонально використовувати добрива. При цьому слід пам'ятати про те, що мінеральні добрива дають найвищий економічний ефект в поєднанні з органічними, передусім з гноєм.

Промислова переробка картоплі в Україні – це перспективна галузь, яка здатна не лише забезпечити населення широким асортиментом продуктів харчування, збут вирощеної сільськогосподарськими товаровиробниками сировини, а й збалансування на економічно вигідній основі інтересів суб'єктів ринку.

Провідною позицією є вирощування та переробка картоплі на харчові цілі. Для виробництва харчових продуктів важлива умова – вміст сухих речовин, оскільки це забезпечує збільшення виробництва готової продукції на виході. Необхідною умовою є використання сортів із низьким вмістом редукуючих цукрів, які впливають на ступінь потемніння картоплі при переробці [8].

Цінність картоплі пояснюється наявністю в ній білка (1,5 – 3 %), оскільки його харчова цінність вища від білка в інших

сілськогосподарських культурах. Наявності клітковини в картоплі містить калій, який потрібний організму людини для травних процесів і роботи серця. Важливою складовою картоплі є вміст вітаміну С та наявність інших вітамінів. Калорійність картоплі лише вдвічі нижча від калорійності м'яса та яєць та в 2-4 рази перевищує калорійність моркви, капусти і помідорів [9].

Головною проблемою експорту є неконкурентоспроможність картоплі, що зумовлено високою витратністю виробництва в умовах застарілих технологій, низькими сортовими якостями бульби, тим, що немає ефективної маркетингової діяльності, потрібної для просування продукції на зовнішній ринок [10].

До основних заходів підвищення ефективності експортного потенціалу необхідно віднести:

1. Підвищення рівня конкурентоздатності товарів через покращення показників якості продукції вітчизняної селекції.
2. Диверсифікація виробництва.
3. Зменшення витрат на виробництво власної продукції.
4. Встановлення тісних контактів із контрагентами.
5. Мінімізація витрат на транспортування.
6. Проведення маркетингових заходів.
7. Гнучка цінова політика.

Висновки. Ключовими складовими формування конкурентоспроможної агропродукції галузі України мають стати підвищення її якості до рівня світових стандартів із докорінною зміною системи заготівлі та зберігання продовольчої картоплі.

Однією з умов збільшення виробництва картоплі в Україні в ринкових умовах є суттєвий вклад у розвиток переробної галузі цього продукту, налагодження випуску нових продуктів. Є необхідність у виготовленні замороженої картоплі, картопляного грануляту (сушеної картоплі, сухого пюре, борошна, тощо), тобто продуктів транспортабельних із довгим строком зберігання, а також переробка картоплі на спирт та крохмаль.

Створення єдиної систему заходів, до яких повинні входити такі як: державне регулювання галузі, обґрунтована податкова політика, зниження цін на матеріально-технічні засоби, регулювання фінансово-кредитного механізму для залучення інвесторів в даний сектор, розвиток

селекції, а також розвиток інфраструктури в сільській місцевості дасть поштовх для стабільного розвитку даної галузі в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондарчук А. А. Стан картоплярства в Україні та перспективи його розвитку / А.А. Бондарчук // Вісник аграрної науки. – 2006. – № 3/4. – С. 49–51.
2. Статистичний щорічник Тернопільської обл. за 2016 рік / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Терноп. обл. –Т., 2017. – 429 с.
3. Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2016 рік : статистичний бюлетень / Державний комітет статистики України. Головне управління статистики в Тернопільській обл. – Т., 2017. – 25 с.
4. Рентабельність картоплі у 2016-му дорівнювала нулю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://propozitsiya.com/ua/cogorich-rentabelnist-kartopli-dorivnyuvala-nulyu-eksperti>.
5. Васильєва Н.К. Прогнозування цін у галузі рослинництва в Україні та її регіонах / Н.К. Васильєва // Економіка та управління національним господарством. – 2013. – № 11-12(2). – С. 26-29.
6. Разкевич М. Картопля для переробки – удобрення та захист / М. Разкевич // Плантатор. – 2014. – № 3. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.agrotimes.net/journals/archive/119-plantator>.
7. Шувар І. Особливості технології вирощування картоплі / І. Шувар // Агробізнес Сьогодні. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/153-osoblyvosti-tekhnologii-vyroshchuvannia-kartopli.html>.
8. Картопля / [А. А. Бондарчук, І. Бугаєва, М. Ю. Власенко та ін.] : за ред. А.А. Бондарчука, М. Я. Малоцького, В. С. Куценка.–Біла Церква,2007. –Т. 3. – 536 с.
9. Картопля / [В. А. Вітенко, В. С. Куценко, М. Ю. Власенко та ін.] ; за ред. В.А. Вітенка, В С. Куценка, М. Ю. Власенка. – К. : Урожай, 1990. – 256 с.
10. Демченко Р. Ринок картоплі в Україні / Р. Демченко // Пропозиція. – 2009. – № 2. [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.propozitsiya.com.

УДК 336.02:336.6

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

**Шевцова С. А., к.т.н.,
Велика Д.М.,
Кривогуз Д.С.**

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

У статті проаналізовані фактори, що стримують розвиток інноваційної діяльності у промисловості України та запропоновані заходи щодо стимулювання інноваційної та науково-технічної діяльності. Виявлено характерні тенденції інноваційної діяльності в промисловості України. Встановлено основні причини і наслідки низької інноваційної активності підприємств. Досліджено основні джерела фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств реального сектору економіки, проаналізовано можливості їх розширення та ефективного використання. Виявлено значний потенціал залучення додаткових фінансових ресурсів, який на сьогодні залишається незадіяним, та обґрунтовано пропозиції щодо його використання. Запропоновано заходи щодо стимулювання інноваційної та науково-технічної діяльності. Подано пропозиції щодо напрямків реалізації державної інноваційної політики, серед яких залучення інвестицій для фінансування інноваційної діяльності підприємств за допомогою механізму фінансового ринку.

Ключові слова : інновації, інноваційна діяльність, інвестиції, джерела фінансування, модернізація виробництва, розвиток промисловості

UDC 336.02:336.6

PROBLEMS OF FINANCING OF THE INNOVATIVE ACTIVITY OF ENTERPRISES

**Shevtsova S., PhD in Tech. Sc.
Velyka D.M.,
Kryvohyz D. S.**

Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture

In the article the factors hampering the realization of the innovative activity in Ukraine's industry have been analyzed, and the measures for stimulation of the innovative and scientific-technical activities have been proposed. The characteristic tendencies of the innovative activity in Ukraine's industry have been revealed. The main reasons and consequences of a low innovative activity of enterprises have been established. The main sources of financing of the investment-innovative activity of enterprises in economy's real sector have been studied and the possibilities of their extension and the efficient use have been analyzed. A significant potential, which is not applied at the

present time, for attracting additional financial resources have been revealed, and some proposals as for its use have been substantiated. The measures for stimulation of the innovative and scientific-technical activities have been proposed. Some propositions on the directions of realization of state innovative policy, which include the attraction of investments for financing of the innovative activity of enterprises with the help of mechanism of the share market, have been presented.

Keywords: innovation, innovative activity, investments, sources of financing, modernization of production, development of industry

Актуальність проблеми. Формування інноваційної економіки передбачає створення і запровадження механізму фінансового забезпечення інноваційної діяльності, який би відповідав принципам розширеного відтворення інноваційного процесу та стратегічним завданням розвитку економіки України.

Загальновідомо, що якісне оновлення виробництва, впровадження новітніх технологій, розвиток ринкової інфраструктури і формування сучасної конкурентоспроможної економіки неможливе без відповідних інвестицій, розробки та впровадження інноваційних програм і проектів. Але, на жаль, інноваційне відтворення розвитку економіки України і, зокрема, її провідної галузі – промисловості – відбувається надто повільно. Низький рівень інноваційної активності підприємств характерний для всіх видів економічної діяльності (промислового виробництва, включаючи мале підприємство і сфери послуг), а також для всіх типів інновацій (технологічних, організаційних, маркетингових). Незважаючи на численні програми модернізації багатьох галузей економіки, істотних позитивних зрушень у реалізації цих програм так і не відбулося, внаслідок відсутності можливості ресурсного забезпечення їх виконання. Актуальною проблемою розвитку вітчизняної економіки була і залишається невирішеність питань фінансового забезпечення інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблеми організації регулювання інноваційної діяльності розглядаються у працях А. Александрової, Л. Антонюка, Ю. Бажала, В. Гейця, А. Гальчинського, В. Соловйова. Питання ефективності державної інноваційної політики та засобів її підвищення досліджуються в роботах М. Гамана, О. Лапко, Л. Федулової. Проблеми фінансового забезпечення і стимулювання інноваційної діяльності досліджували Д. Гуменюк, М. Крупка. Дослідження проблем і перспектив розвитку інноваційної діяльності в

регіонах здійснювали А. Валюх, І. Кукурудза, В. Демиденко та інші. Аналіз досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів показує, що Україна має значний потенціал для розвитку інноваційної діяльності за умови вирішення питань забезпечення ефективної політики.

Для оцінки перспектив інноваційного розвитку промисловості потрібен аналіз факторів, що його стримують. Як показують багаторічні дослідження українських та зарубіжних учених, для підприємств такими є, насамперед, брак власних фінансових ресурсів (причому цей фактор має вирішальне значення практично в усіх секторах національної економіки), висока вартість нововведень, економічні ризики, тривалі строки окупності інвестицій і викликані цим посилені обмеження [1]. Уже на початку нинішнього десятиліття проявився вплив внутрішньовиробничих факторів. Підприємства стали повніше усвідомлювати обмеженість власного інноваційного потенціалу: недосконалість дослідницької бази, неготовність до освоєння новітніх науково-технологічних досягнень, нестачу кваліфікованих кадрів, відсутність кооперативних зв'язків. Їм бракує інформації про нові технології та потенційні ринки збуту інноваційної продукції [2, 3].

Отже, існують різні підходи до оцінки перспектив розвитку інноваційної діяльності в Україні та визначення чинників, що її стримують. Але проблема пошуку шляхів оптимізації фінансового забезпечення інноваційної складової економічного розвитку потребує подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження джерел та форм фінансування інноваційної діяльності підприємств реального сектору економіки та обґрунтування пропозицій щодо оптимізації їх використання.

Викладення основного матеріалу дослідження. В Україні інноваційна інфраструктура ще недостатньо розвинена, не охоплює всі ланки інноваційного процесу і не має системного підходу до забезпечення відповідними послугами у сфері інноваційної діяльності. Конкурентоспроможність українських компаній у майбутньому знаходиться в залежності від наукових досліджень уже сьогодні. На даному етапі недостатньо швидким є реагування на ринкові тенденції, що постійно змінюються, проте саме використання нових технологій, їх упровадження, стратегічна та інноваційна співпраця мають стати основними елементами підґрунтя для побудови ефективної та високотехнологічної економіки. Інноваційна політика являє собою

цілісний підхід, який базується одночасно на створенні та на практичному використанні знань і при якому основне значення має комерційна віддача від нових технологій. Розробка інноваційної політики для України є особливо актуальною проблемою, оскільки показники наукомісткості більшості підприємств вітчизняної промисловості суттєво нижчі, ніж у країнах ЄС та США, незважаючи на високий науковий потенціал.

Сучасна економічна ситуація в Україні характеризується низьким рівнем використання наукових знань, вкрай повільним нарощуванням інноваційного виробництва (таблиця 1).

Таблиця 1. - Витрати на інноваційну діяльність в Україні, млн. грн.

Рік	Дослідження і розробки	Придбання нових технологій	Придбання машин обладнання та програмного забезпечення	Інші витрати	Загальна сума витрат
2010	996,4	141,6	5051,7	1855,8	8045,5
2011	1079,9	324,7	10489,1	2440,2	14333,9
2012	1196,3	47,0	8051,8	2185,5	11480,6
2013	1638,5	87,0	5546,3	2290,9	9562,6
2014	1754,6	47,2	5115,3	778,8	7695,9
2015	2039,5	84,9	11141,3	548,5	13813,7

Складено авторами на основі даних [4]

З таблиці 1 можна зробити висновки, що протягом 5 років, а саме з 2010 – 2014 рр. відбувався спад інноваційної активності, але у 2015 р. обсяги витрат на інноваційну діяльність у порівнянні з попереднім роком збільшились на 16,2 %. Загальна сума витрат на інноваційну діяльність збільшилась майже вдвічі у 2015 р. у порівнянні з 2010. Таке збільшення відбулося за рахунок підвищення майже всіх статей витрат: витрати на дослідження і розробки - в 2010 та в 2015 рр. становили 996,4 млн. грн. та 2039,5 млн. грн. відповідно; витрати на придбання машин обладнання та програмного забезпечення - у 2015 р. у порівнянні з 2010 р. збільшились на 45,5 %.

Незважаючи на те, що Україна належить до восьми держав світу, що мають необхідний науково-технічний потенціал для створення й виробництва найсучасніших моделей авіаційної техніки, входить до десятки найбільших суднобудівних держав світу, а вітчизняна продукція машинобудування займає одне з провідних місць у Європі - за загальним рівнем інноваційної активності Україна значно відстає від країн Європейського Союзу. Причиною цьому є цілий комплекс проблем різного характеру, який склався історично і посилюється за останній рік серйозною політичною нестабільністю.

Унаслідок подій останніх років відтворення національної індустрії потребує значних обсягів інвестування. Цей процес має проводитися на основі останніх світових науково-технічних досягнень, з урахуванням тенденцій розвитку світової економіки, з поєднанням стратегічних інтересів суспільства в цілому, інтересів власників бізнесу і людей, які працюють у промисловості, а також регіонів, де зосереджені промислові комплекси.

Країни Балтії та Східної Європи, а в останні роки і Грузія, вирішували проблему модернізації виробництва, здебільшого, у процесі приватизації, ставлячи цю умову як основну при проведенні аукціонів за рівноправної участі іноземних інвесторів. При цьому передбачалися дійовий контроль над виконанням відповідної програми і жорсткі санкції за її невиконання.

Законом України “Про інноваційну діяльність” встановлено, що це діяльність, яка спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок та зумовлює випуск на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг [5]. Цим законом визначено форми фінансової підтримки інноваційної діяльності: надання безпроцентних кредитів за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів; надання державних гарантій та майнового страхування реалізації інвестиційних проектів. Регламентується механізм здійснення такої підтримки шляхом створення Державної інноваційної фінансово-кредитної установи (ДІФКУ), основними завданнями якої є організація відбору найефективніших інвестиційно-інноваційних проектів. Передбачено підтримку створення венчурних фондів для фінансування нерідко ризикових інноваційних проектів шляхом надання їм певних пільг. Такі фонди, зокрема, звільняються від сплати податку на прибуток і ПДВ до моменту завершення своєї роботи та виплати дивідендів.

Проте діяльність зазначених фондів та установ поки що не є ефективною, і при всьому різноманітті інвестиційно-інноваційних проектів найбільш актуальною залишається проблема їх фінансового забезпечення.

За даними Державного комітету статистики України, доцільно дослідити зміни у фактичних обсягах і джерелах фінансування інноваційної діяльності протягом останнього періоду (табл.2).

Аналіз розподілу джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств показав, що фінансування у 2012-2016 рр. здійснювалось в основному за рахунок власних коштів від 63% до 98%.

Власні джерела інвестицій підприємства у порівнянні з залученими та позиковими характеризуються простотою і швидкістю залучення, високою віддачею за критерієм норми прибутковості капіталу, оскільки не вимагають сплати позикового відсотка у будь-яких його формах. Використання власних ресурсів істотно знижує ризик неплатоспроможності й банкрутства підприємства і при цьому управління цілком зберігається в руках його власників. Разом з тим власні джерела обмежені, не дозволяють значно розширити інвестиційну діяльність за сприятливої кон'юнктури ринку. В 2016 році обсяги інвестування в основний капітал за рахунок власних коштів підприємств знизилися у порівнянні з попереднім роком на 3,3 %. При цьому питома вага цього джерела фінансування залишилась на рівні майже 95 %.

Таблиця 2. - Джерела фінансування інноваційної діяльності

Джерела фінансування інноваційної діяльності									
Роки	Загальні витрати	У тому числі за рахунок коштів							
	Млн. грн.	власних		Державного бюджету		Іноземних інвесторів		Інших джерел	
		Млн. грн	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%	Млн. грн.	%
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	1,9	994,8	8,6	2925,6	25,4
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,2	1253,2	13,2	1311,6	13,7
2014 ¹	7695,9	6540,3	85,1	344,1	4,48	138,7	1,8	672,8	8,8
2015 ¹	13813,7	13427,0	98,2	55,1	0,4	58,6	0,42	273,0	1,98
2016 ¹	23229,5	22036,0	94,9	179,0	0,8	23,4	0,1	991,1	4,7

¹ - дані наведенні без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення АТО.

Складено авторами на основі даних [4]

Обсяг загального фонду державного бюджету у 2016 р. становив 179 млн. грн. або 0,8 %, що на 0,4% більше, ніж минулого 2015 р.

Тим часом кошти державного бюджету мають особливо важливе значення для реалізації інвестиційно-інноваційних програм і проектів в економіці, адже ряд заходів, необхідних для їх успішного здійснення, не може бути профінансований за рахунок інших джерел. Зокрема, це розвиток інноваційної інфраструктури; надання державної підтримки у вигляді здешевлення кредитів; співфінансування; надання державних гарантій щодо проектів, які передбачають впровадження сучасних технологічних процесів та енергозберігаючих технологій. Кошти на такі заходи необхідно передбачати у бюджетах окремим рядком у максимально можливому обсягу та збільшувати за рахунок надходжень від

приватизації. Особливої уваги вимагає контроль за їх ефективним використанням.

Аналізуючи статистичні дані з ВВП можна зробити висновок про те, що за 4 роки питома вага витрат державного бюджету на інноваційну діяльність в структурі ВВП України складала не більше 0,02 % (табл. 3). Для порівняння – у розвинених країнах прямі державні витрати на наукові інноваційні проекти становляться 1.6–3.7 % від ВВП.

Таблиця 3. - Розрахунок питомої ваги витрат державного бюджету на інноваційну діяльність в структурі ВВП України

Показник	2012	2013	2014	2015 ¹
ВВП, млн. грн.	1459096	1522657	1586915	1988544
Загальна сума витрат державного бюджету на інноваційну діяльність, млн. грн.	224,3	24,7	344,1	55,1
Питома вага витрат державного бюджету на інноваційну діяльність в структурі ВВП України, %	0,015	0,002	0,022	0,003

¹ - дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Складено авторами на основі даних [4]

Це обумовило зниження кількості організацій, які виконують наукові дослідження та розробки, а також чисельності науковців в даній сфері (табл. 3).

Таблиця 3. - Наукові кадри та кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки

Роки	Кількість організацій, які виконують наукові дослідження й розробки	Чисельність науковців, осіб
2012	1208	82032
2013	1143	77853
2014	999	69404
2015	978	63864

Складено авторами на основі даних [4,6]

Вирішити проблему інноваційного розвитку та модернізації виробництва, з огляду на величезний обсяг потрібних для цього ресурсів, неможливе без залучення іноземних інвесторів. Іноземні інвестори вклали в економіку України у 2016 році 4,406 млрд дол. прямих інвестицій (акціонерного капіталу), що на 642 млн дол., або на 17,1%, більше показника за 2015 рік [7].

У розвинених країнах до фінансування реального сектору економіки широко залучаються заощадження домогосподарств, які за наявності ефективного механізму трансформації перетворюються на капітал,

необхідний для зростання й розвитку виробництва. Механізми трансформації заощаджень населення в інвестиції та залучення їх до економічного обороту в Україні та в економічно розвинутих країнах принципово різняться. У США і Європі основним суб'єктом інвестування заощаджень домашніх господарств є інвестиційні фонди, страхові компанії та пенсійні фонди.

В Україні заощадження домогосподарств вкладаються майже виключно у банківські депозити. За 2014-2015 роки обсяги депозитів населення в українських банках зменшились. Головна вада використання заощаджень населення для фінансування інвестиційної діяльності підприємств полягає у надвисоких депозитних ставках, які вимушено встановлюються банками в умовах постійного дефіциту ліквідності.

Від початку 2016 року кредитування залишалося стриманим через збереження високих кредитних ризиків, низьку платоспроможність позичальників та усе ще жорсткі умови кредитування. Так, на початок 2017 р., порівняно із 2008р., кількість банків зменшилася майже удвічі – зі 175 до 93 установ. Упродовж 2014-2016 років були виведено з ринку 86 банківських установ, і ще 3 банки були визнано неплатоспроможними в 2017 році. Це є наслідком «чистки», яку проводив НБУ. Станом на 31.12.2016 р. власний капітал банківської системи займає лише 5,32 % у валовому внутрішньому продукті країни. У структурі кредитних портфелів українських банків кредитування реального сектору економіки займає 34 %, з яких тільки 15 % (тобто тільки 5 % від загального обсягу банківських кредитів) припадає на кредитування інвестиційної діяльності [8]. Банки використовують кошти населення, в основному, для споживчого кредитування та надання кредитів торговельним підприємствам із швидким оборотом коштів.

У той же час на руках у населення перебуває понад 50 млрд. дол. та, згідно з інформацією НБУ, 185 млрд. грн., які значною мірою обслуговують тіньову економіку. Такі заощадження населення виключаються з інвестиційного процесу, спричиняючи одночасно і зменшення споживання, і скорочення інвестиційних ресурсів суспільства. Щоб дістати можливості ефективно використати цей величезний ресурс, необхідно зменшити питому вагу готівкової національної валюти поза банками у структурі грошової маси – з нинішніх 28-30 % до стандартів розвинутих країн (8-10 %) – шляхом реалізації заходів щодо поширення безготівкових розрахунків.

Заощадження домогосподарств розвинутих країн інвестуються

переважно у корпоративні цінні папери. В Україні населення традиційно зберігає заощадження у вигляді готівки та банківських вкладів як у національній, так і в іноземній валютах. До інших форм розміщення заощаджень, спрямованих на прямі або опосередковані інвестиції у цінні папери, більшість населення ставиться з недовірою.

Розвиток інноваційних процесів в економіці країни безпосередньо пов'язаний з її інвестиційною привабливістю. Потрібно зазначити, що Україна володіє величезним потенціалом для залучення інвестицій. Багаті природні ресурси та сприятливі природні умови України значно цьому сприяють. Перспективними галузями для інвестування могли б стати сільськогосподарський, туристичний та енергетичний сектори.

Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами залучення капітальних інвестицій, у січні – червні 2016 року залишаються: промисловість – 33,7 млрд. грн., будівництво – 15,0 млрд. грн., інформація та телекомунікації – 14,5 млрд. грн., сільське, лісове та рибне господарство – 9,4 млрд. грн., оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 7,6 млрд. грн., транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 6,0 млрд. грн., операції з нерухомим майном – 3,8 млрд. грн. [9].

Зазначені капітали можуть уже найближчим часом стати потужним стартовим поштовхом для оновлення економіки України та прискореного підвищення її конкурентоспроможності. Для цього, на наш погляд, необхідно прийняти політичні рішення, спрямовані на стимулювання власників цих капіталів до їх використання для модернізації своїх же українських підприємств, без втрати контролю над цими ресурсами.

Висновки. Для модернізації економіки України необхідні величезні інвестиції, що вимагає використання усіх зазначених національних та іноземних джерел фінансування. Україна повинна використовувати позитивний досвід розвинених країн щодо застосування інструментів стимулювання інноваційної діяльності, зокрема з підтримки інвестиційно-інноваційних програм з боку держави, державних гарантій та пільгового кредитування інноваційних проектів, формування венчурних фондів та технологічних парків та ін.

Для найбільш повного використання наявного фінансового потенціалу та прискорення інноваційного розвитку економіки необхідними є:

1) забезпечення економічної та політичної стабільності, детінізація економіки для поліпшення умов ведення бізнесу в Україні та залучення коштів приватних іноземних інвесторів та міжнародних фінансових установ;

2) посилення протидії з боку ДПА України вивезенню з України через офшорні компанії тіньових капіталів та стимулювання їх власників до залучення капіталів на модернізацію українських підприємств, та створення нових імпортозаміщуючих виробництв;

3) подальший розвиток вітчизняного фондового ринку та створення сприятливих умов для залучення заощаджень населення в інвестиції у придбання корпоративних цінних паперів;

4) підвищення ролі ринку венчурного капіталу, що повинен стати основою розширення бізнесу на стадії впровадження інноваційних проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні : VIII Міжнародний бізнес-форум (Київ, 19 березня 2015 р.) ; відп. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. – 272 с.
2. Федулова Л. І. Інноваційний вектор розвитку промисловості України // Економіка України. – 2013. – №5. – С.30–37.
3. Інновації і трансфер технологій: від ідеї до прибутку: матеріали Четвертої міжнар. наук. - практ. конф. – Д.: НГУ, 2013. – 107 с.
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Закон України "Про інноваційну діяльність" № 40-IV від 4 червня 2002р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15>.
6. Яценко В. Активізація інноваційної підприємницької діяльності в Україні / В. Яценко // Зб. наук. праць ЧДТУ. – 2013. – № 34 (1). – С. 5–9.
7. Іноземні інвестиції в Україну зросли до 4,4 мільярда [Електронний ресурс] .– Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/03/1/622136/>
8. Дані фінансової звітності банків України [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=649
9. Інвестиційний клімат України: проблеми формування та заходи поліпшення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Marrch/12.htm>.

ФІНАНСИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНО – БУДІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 336.71:336.76:336.3

УДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СИСТЕМНИХ БАНКІВ В КОНТЕКСТІ СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Полішко Г.Г., к.е.н.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Фінансова криза після краху Lehman Brothers у вересні 2008 року призвела до гарантування безумовної підтримки будь-якої проблемної системної фінансової установи, банкрутство якої потенційно може викликати великі фінансові шоки. Вирішення проблеми системних банків є одним із головних завдань в рамках реформування банківського регулювання. Метою даної статті є обґрунтування необхідності удосконалення банківського регулювання діяльності системних банків з позицій підтримки ринкової дисципліни на фінансових ринках. Для зменшення ризиків розповсюдження фінансової кризи запропоновано основні напрями щодо реформування організації фінансових ринків в контексті банківського регулювання. Концепцію «інституту системної значущості» доцільно замінити «платформою системної значущості», яка має бути безпосередньо доступною для «уповноважених фінансових установ», що дотримуються спеціальних нормативних вимог банківського регулятора. Деструктивна роль позабіржових фінансових ринків повинна зменшуватись та не становити суттєву загрозу для фінансово-кредитної системи.

Ключові слова: системні банки, фінансові ринки, банківське регулювання, ринкова дисципліна, банкрутство, центральний кліринговий контрагент, платформа системної значущості

UDC 336.71:336.76:336.3

IMPROVING THE REGULATION OF THE ACTIVITIES OF SYSTEMIC BANKS IN THE CONTEXT OF STABLE DEVELOPMENT OF FINANCIAL MARKETS

Polishko G., PhD in Economics

National University named after Oles Honchar, Dnipro

The financial crisis after the collapse of Lehman Brothers in September 2008 led to the provision of unconditional support of any troubled systemic financial institution, the bankruptcy of which could potentially cause large financial shocks. The solution of the problem of systemic banks is one of the main tasks in the framework of the reform of

banking regulation. The purpose of this article is to justify the need to improve the banking regulation of system banks' activities from the point of view of supporting market discipline in financial markets. To reduce the risks of spreading the financial crisis, the main directions of reforming the organization of financial markets in the context of banking regulation are proposed. The concept of «the institute of systemic significance» should replace «platform systemic importance», which should be directly available «authorized financial institutions» that must adhere to specific regulatory requirements of the banking regulator. The destructive role of Over-The-Counter (OTC) financial markets should decrease and not pose a significant threat to the financial and credit system.

Keywords: system banks, financial markets, banking regulation, market discipline, bankruptcy, central clearing counterpart, platform of system significance.

Актуальність проблеми. Головним уроком у політиці банківських регуляторів основних світових держав під час останньої фінансової кризи є те, що в майбутньому кожен великий фінансовий інститут (або інститут, який займає найважливіше місце в інфраструктурі фінансової системи) зможе розраховувати на підтримку держави, якщо він стикається з труднощами просто тому, що він «занадто великий, щоб збанкрутувати» («too-big to fail»). Зустрічаються ще такі характеристики даних установ: «занадто взаємопов'язаний, щоб збанкрутувати» («too-interconnected-to-fail»), «велика і складна банківська організація» («large and complex banking organisation»), «системно важлива фінансова установа» («systematically important financial institution»). Фінансова криза після краху Lehman Brothers у вересні 2008 року призвела до гарантування безумовної підтримки будь-якої фінансової установи, що має труднощі і чие банкрутство могло б викликати великі потрясіння. Звичайно, таке зобов'язання є катастрофічним з точки зору моралі і ризику ринкової дисципліни. Банківські регулятори не могли передати гіршого повідомлення для учасників ринку та банкірів. Однак, криза мала опосередкований вплив на підвищення в багатьох країнах рівня концентрації банківської системи, коли банків «too-big to fail» стає ще більше, ніж раніше. Тому, вирішення проблеми банків «too-big to fail» є одним з головних завдань у рамках реформування банківського регулювання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Деякі аспекти діяльності системних банків та небанківських фінансово-кредитних установ в контексті проблемності, етичності менеджменту і ринкової дисципліни

знайшли своє відображення у роботах О. Грабчук [4-5], О. Шевцової та М. Суганяки [9], В. Бобиля [1], В. Горьової [3, Г. Бовсуновської [2], а також інших вчених [6-8; 14-15]. Окремі питання регулювання діяльності банків «too-big-to-fail» розглянуто Д. Морганом [17], Г. Штерном та Р. Фельдманом [19] та іншими дослідниками [13]. Проте, основний акцент зміщується на державну підтримку системних банків, а не «платформи системної значущості» та ринкову дисципліну.

Метою роботи є обґрунтування необхідності удосконалення банківського регулювання діяльності системних банків з позицій підтримки ринкової дисципліни на фінансових ринках.

Викладення основного матеріалу дослідження. У травні 1984 року, федеральний уряд США врятував від банкрутства Continental Illinois Bank. Він був тільки сьомим за величиною чистих активів банком США, але був одним з основних фінансових центрів, маючи великі рахунки сотень дрібних банків. Американське керівництво було стурбоване тим, що банкрутство цієї установи буде поширюватися на більш дрібні банки. Держава організувала його порятунок, в основному, в інтересах незастрахованих кредиторів банківського холдингу.

Викликаний для дачі показань перед Конгресом США фінансовий контролер визнав, що інші великі банки можуть скористатися аналогічною підтримкою. Стюарт Маккінні, член Конгресу США, сформулював знамениту тепер фразу: «Пане Президенте, у нас тепер є новий вид банків – ті, які є занадто великими, щоб впасти і занадто великими, щоб збанкрутувати...» [17]. Знадобилося більше п'яти років для відновлення ринкової дисципліни. Але дане спасіння було одиничним випадком. В контексті останньої фінансової кризи, сумніви були зняті – усі великі фінансові інститути будуть збережені. Навіть країни G20 публічно погодилися на системну фінансову підтримку. Крім того, фінансова криза мала опосередкований вплив на підвищення рівня концентрації банківської системи. В багатьох країнах банки, які вижили, стають ще більшими, ніж раніше.

Уряди були стурбовані повною відсутністю стійкості на фінансових ринках під час кризи в 2008 році. Крім того, вражає, що обмежені потрясіння на іпотечному ринку призвели до повного виснаження (протягом року) ліквідності на фінансових ринках. На наш погляд, така відсутність стійкості пов'язана з фундаментальними недоліками у

конструкції даних ринків. Значною мірою, фінансова криза 2008 року була результатом пасивності органів банківського нагляду, які дали можливість банкам розширювати величезні мережі непрозорих двосторонніх зобов'язань.

В роботі [18] досліджено теоретичні обґрунтування децентралізованої організації міжбанківських ринків. На наш погляд, така організація ринків буде працювати стабільно при наявності ринкової дисципліни. Єдино можливою причиною того, що керівництво банківського нагляду провідних світових держав дозволило банкам організувати вільну торгівлю в режимі позабіржового ринку було бажання сприяти взаємному моніторингу, тобто взаємний контроль здійснюється між самими конкуруючими банками. Однак, взаємний моніторинг має свою ціну: ризик фінансового зараження та поширення. Ринкова дисципліна існує тільки в тому випадку, коли регулятори здатні переконати учасників ринку про невтручання при системній кризі. Відсутність втручання уявляється малоімовірним.

Ринкова дисципліна може бути відсутньою на міжбанківському ринку не тільки через високу ймовірність порятунку системних банків з боку влади у разі фінансової кризи, але і через концептуальні недоліки їх організації. Децентралізована торгівля банківськими активами має суттєвий недолік – вона пов'язує ризик ліквідності з ризиком еквівалентності, так що спосіб виявлення цін є практично неможливим.

Банківське регулювання повинно бути спрямовано на захист «життєвих» платформ (мають важливе значення для нормального стабільного функціонування фінансової інфраструктури), а не самих системних банків. Багато центральних банків позиціонують свою місію досить розпливчасто: «зберігати фінансову стабільність». Така позиція дає їм занадто велику свободу дій та відкриває двері для лобіювання з боку великих фінансових установ, а також політичного тиску.

Даний ефект можна пом'якшити, якщо центральним банкам чітко визначити їх повноваження. Наша пропозиція з даного питання зводиться до здійснення нагляду за цілісністю «життєвого» переліку ринків та інфраструктури: міжбанківських ринків, включаючи гарантії за кредитами під операції РЕПО; грошових ринків; деяких ринків деривативів і платіжних систем при високих сумах. Для того, щоб втілити це у практику, було б доцільно, ознайомитися з досвідом приватних

клірингових палат, які розробили складну політику для захисту від дефолту своїх учасників.

Багато дослідників стверджують, що відсутність прозорості у міжбанківських відносинах на фінансових ринках та ринках деривативів відіграло особливу роль в поширенні кризи. Позабіржові угоди, як правило, дуже непрозорі, і можуть бути важливим джерелом системного ризику. Т. Гайтнер (колишній міністр фінансів США) сприяв розвитку платформ централізованого клірингу за кредитними деривативами. Пом'якшення гостроти проблеми банків «too-big-to-fail» може бути досягнуто шляхом зниження ризику контрагента через централізацію клірингу за деривативами.

Цю думку підтримує Б. Бернанке, який вважає, що для пом'якшення проблеми платоспроможності контрагентів, регулятори також заохочують розвиток централізованих розрахункових палат для позабіржових угод, суворо регламентованих і обчно керованих. Як приклад він наводить задоволення заявки, що була подана до ФРС від керуючої компанії ICE Trust, яка повинна була виступати в якості центрального контрагента та клірингової палати для операцій в секторі кредитних дефолтних свопів [10].

Б. Бернанке робить аналогічну пропозицію для ринку РЕПО, пропонуючи поліпшити його стійкість тристоронніми заставними операціями, в яких присутні первинні дилери, а також брокер-дилери (характеризуються високим рівнем неприйняття ризику), що отримують достатньо великі гарантовані обсяги фінансування як з фондів інститутів спільного інвестування, так і з інших джерел короткострокового фінансування [10].

Також, Б. Бернанке [10] акцентує увагу на тому, що учасники ринку прагнуть розробити план надзвичайних заходів у відповідь на втрату довіри, з чим міг би зіткнутися один з двох клірингових банків, які сприяють врегулюванню тристоронніх операцій РЕПО. Досвід останніх років показує, що додаткові заходи будуть обов'язкові для поліпшення стійкості позабіржових ринків, особливо тому, що великі гравці зазнали значного тиску. Кредитна лінія первинного дилера, введена ФРС після краху Bear Stearns, а потім розширена в результаті банкрутства Lehman Brothers, стабілізувала цей дуже важливий ринковий сегмент та підтримало довіру до ринку. Однак, дана програма була прийнята у

виняткових умовах, тому необхідні ґрунтовні реформи (враховуючи масштаби здійснених впливів і життєву важливість цього ринку для дилерів та інвесторів) та було б доцільно вивчити витрати і вигоди від централізованої клірингової системи.

На наш погляд, доцільно поширити централізовану модель не тільки на ринках РЕПО й деривативів, але також і на міжбанківський ринок незабезпечених кредитів. Вважаємо, що посилення централізації може бути ефективним засобом для стабілізації міжбанківських ринків. Банки були б зобов'язані, наприклад, пропонувати вибір між централізованим ліквідним ринком, забезпеченим та контрольованим банківським регулятором, і операціями на позабіржових ринках, які залишаються в зоні «ризик» з усіма наслідками, що з цього випливають. Як і у разі грошових ринків, повинна бути можливість рухатися в напрямку більшої централізації.

Враховуючи важливість інститутів спільного інвестування та особливо важливу роль, що вони відіграють на ринках комерційних паперів, які є основним джерелом фінансування для багатьох компаній, слід розглянути питання про те, як підвищити стійкість цих фондів (які сприйнятливі до масових вилучень) [10]. Необхідно більш ретельно визначати інструменти, в які інститути спільного інвестування можуть інвестувати, вимагаючи при необхідності більш коротких термінів погашення та велику ліквідність. Також необхідно розробити систему граничного забезпечення для інститутів спільного інвестування з метою збереження стабільної вартості чистих активів [10].

Європейська Комісія в своєму дослідженні з безпеки та ефективності ринків похідних інструментів [11] констатує, що центральний кліринговий контрагент (ЦКК) є найбільш ефективним способом зниження кредитного ризику і який можна застосувати до всіх сегментів фінансових ринків. Справедливо вказується, що «квазі-банкрутство» Bear Stearns у березні 2008 року, банкрутство Lehman Brothers 15 вересня 2008 та порятунок AIG підкреслили той факт, що позабіржові похідні інструменти в цілому і кредитні деривативи зокрема, містять системні ризики для фінансових ринків [11]. Ці три фінансові установи були важливими гравцями на позабіржовому ринку деривативів як споживачі або як дилери, або у якості і тих та інших.

Основний принцип центрального клірингового контрагента полягає у

тому, що після того як обидві сторони дійшли згоди про угоду, клірингова платформа бере участь в двох етапах угоди, виступаючи в якості контрагента для кожної сторони. Це те, що називається заміною одного зобов'язання іншим – за допомогою цього механізму, платформа принципово стає «покупцем для всіх продавців і продавцем для всіх покупців». Даний механізм дає можливість багатостороннього клірингу (а не тільки двостороннього) та й централізацію забезпечення, в результаті чого виникає ефект диверсифікації, зокрема, якщо існує певний рівень перехресної застави між різними типами фінансових ринків.

Щоб зменшити ризик та можливі наслідки дефолту одного з учасників клірингової палати або одного з її клієнтів, ЦКК розробив ряд процедур з управління ризиками. Основний захист забезпечується початковою маржею, тобто гарантійним внеском, який учасники повинні розмістити на рахунку ЦКК. Як правило, ЦКК також вимагає поповнення маржі для захисту в міру зміни цін протягом довгого часу. Крім того, ЦКК зазвичай має доступ до додаткових ресурсів у разі дефолту, як, наприклад, взаємні гарантійні або страхові фонди, і зобов'язує учасників клірингової палати виконувати взяті фінансові зобов'язання, що скорочує ймовірність дефолту.

Щоб захистити себе і клірингову палату, учасники повинні встановити мінімальний рівень маржі для своїх клієнтів відповідно до правил клірингової палати. Справді, банкрутства ЦКК вкрай рідкісні. Автори роботи [16] нарахували три: Париж (1973 г.), Куала-Лумпур (1983 р) і Гонконг (1987 р).

Теоретично, ЦКК зобов'язані щодня робити оцінку ринкових цін за відкритими позиціями, а якщо внутрішньоденна зміна ціни вичерпує суму депозитної маржі учасника, то такі позиції повинні бути закриті. На практиці, ЦКК тримають відкритими позиції довше, оскільки потрібен час для прийняття рішення, про те чи повинен учасник оголосити дефолт, і лише після цього закривають позиції.

У ряді досліджень зроблена спроба кількісно оцінити потенційний вплив наслідків такого тимчасового розриву на клірингові палати. Деякі з цих моделей є строго статистичними та вивчають вплив зовнішніх факторів на прийнятний рівень маржинального покриття. Автори роботи [17] розробили модель, яка прагне зменшити загальну суму депозитної маржі, витрат по ліквідації збитків та витрати на врегулювання дефолтів.

При встановленні розміру депозитної маржі, клірингові палати повинні зробити вибір залежно від мети. Висока депозитна маржа (як запорука високої якості) є витратною для учасників клірингової палати. До того ж, оцінка відкритих позицій по ринковій ціні, так само як і щоденне врегулювання доходів та втрат призводять до додаткових витрат. Для визначення оптимальної величини депозитної маржі, клірингова палата повинна співставити ці витрати з можливих втратами у результаті дефолту за контрактами.

Сприяючи мінімізації ризику контрагента та надаючи послуги клірингу, ЦКК дасть змогу учасникам ринку економити на заставі, в порівнянні з тим, що вони зобов'язані були б тримати в іншому випадку для отримання такого ж рівня захисту на ринках з двосторонніми розрахунками. Члени клірингової палати можуть також скоротити витрати на моніторинг контрагентів, оскільки їх реальним контрагентом є ЦКК. За допомогою цієї системи депозитної маржі та якісної застави (вимагається від учасників) ЦКК знижує ймовірність поширення на платоспроможних членів втрат та збитків неспроможних учасників.

Крім того, використання ЦКК досить сильно підвищує прозорість ринку, тому пропоновані реформи часто зустрічають опір тих суб'єктів, які у даний час мають інформаційну перевагу (тобто основних дилерів позабіржового ринку деривативів, наприклад в США). Як видно на прикладі краху Lehman Brothers, коли великий гравець на позабіржовому ринку деривативів оголошує дефолт, інші учасники ринку, в тому числі потерпілі контрагенти, зазнають збитків та не відразу можуть оцінити масштаб власних втрат. Така невизначеність може мати руйнівні наслідки для довіри до ринку, про що свідчать випадки Bear Stearns, Lehman Brothers і AIG. Невизначеність буде скорочуватись при використанні ЦКК, що має ефективні способи розподілу збитків та не прагне використовувати для власного блага, наявну у нього інформацію. Даний нейтралітет знижує для учасників ринку занепокоєння, пов'язані з інформацією. Використання ЦКК також забезпечує більшу ефективність роботи за рахунок централізації моніторингу над торгівлею та зниження ризиків судових розглядів.

ЦКК довели свою стійкість навіть у періоди криз, як це мало місце у 2008 році та продемонстрували свою здатність підтримувати нормальне функціонування ринку у випадку дефолту одного зі своїх основних

гравців. Як доказ наведемо успішне закриття позицій за процентними свопами, які продовжували бути відкритими відразу після оголошення банкрутства Lehman Brothers. Ця операція була проведена LCH.Clearnet, яка адмініструє SwapClear, що є в даний час основним постачальником клірингових послуг центрального контрагента у світі з процентних свопів. Портфель по 66 000 операцій Lehman Brother, сформований в п'яти різних валютах, був оновлений, і менш ніж 50% від початкової депозитної маржі Lehman Brothers було необхідно для того, щоб покрити ризики та управляти позиціями.

Традиційно, приватні клірингові палати роблять відмінності між своїми учасниками, одні з яких отримують привілейований статус, а інші статус звичайних учасників. В обмін на свій привілейований статус, учасники клірингової палати зобов'язані приймати сукупність заходів по зменшенню ризику, зокрема дотримуватися вимог у питанні власних коштів та якості застави, а також двосторонніх кредитних лімітів. Таким чином, учасники повинні, як правило, заздалегідь розміщувати внесок у гарантійний фонд, який покриває втрати, що перевищують гарантовані внески учасників в стані дефолту. Вважаємо, що банківські регулятори могли б прийняти таку стратегію та не дозволяти фінансовим установам безпосередньо брати участь в «життєво важливих» складових фінансової інфраструктури, крім випадків, коли такі установи відповідають конкретним вимогам (наприклад, з точки зору ліквідності та платоспроможності) і виходять за рамки традиційних вимог від регулюючих органів для кредитних організацій.

На наш погляд, концепцію «інституту системної значущості» доцільно замінити «платформою системної значущості». Такі платформи будуть безпосередньо доступними для «уповноважених фінансових установ», що, в свою чергу, повинні дотримуватися спеціальних нормативних вимог банківського регулятора, який може позбавити їх цього статусу при недотриманні таких вимог. Ухвалення спеціального рішення дасть можливість банківському регулятору закривати такі заклади, або, принаймні, обмежувати їх діяльність до того як не стало надто пізно.

Такий підхід вписується у позицію, висловлену Б. Бернанке про те, що США потребують удосконалення інструментів, які сприяють впорядкованому регулюванню банкрутства небанківських фінансових

установ, що мають системне значення [10]. У більшості випадків законодавство США про банкрутство має адекватну базу для вирішення по небанківських фінансово-кредитних установах, однак, в рамках закону не захищаються досить сильно громадські інтереси, тому, у разі банкрутства можуть виникнути значні системні ризики. Удосконалення процедур вирішення питань за такими установами дозволить пом'якшити проблеми «too-big-to-fail», скорочуючи ряд причин, які можуть підштовхнути державу втрутитися для того, щоб фінансовий інститут міг продовжувати свою діяльність.

Висновки. «Уповноважені фінансові установи» замінять теперешні «системно значимі інститути», які мають полегшений доступ до спеціальних коштів для підтримки ліквідності та можливим державним гарантіям у разі дефолту. Лише банківський регулятор буде приймати рішення про надання статусу «уповноваженої фінансової установи» та якщо переваги такого статусу набагато перевищують витрати, то загроза позбавлення його буде потужним інструментом підтримки ринкової дисципліни. Позабіржові ринки, як і раніше, залишаться активними, але так як за законодавством вони будуть в більш не вигідному становищі, то швидше за все, втратять своє значення і не будуть становити загрозу для всієї фінансово-кредитної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бобиль В. В. Сучасний ризик-менеджмент у банківській діяльності: теоретичний аспект // В. В. Бобиль. Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11 (153). – С. 28-32.
2. Бовсуновська Г. С. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки страхового ринку України / Г. С. Бовсуновська // Економічний аналіз. – 2014. – Том. 16. – № 1. – С. 167-173.
3. Горьова В. М. Сутність та значення рейтингової оцінки страхових компаній / В. М. Горьова, С. О. Смирнов, Р. А. Павлов // Економічний простір : зб. наук. праць. – 2010. – № 36. – С. 100-108.
4. Грабчук О. М. Фінансове прогнозування невизначеності економічних процесів на макрорівні : монографія / О. М. Грабчук. – Дніпропетровськ, 2012. – 358 с.
5. Грабчук О. М. Фінансові інструменти впливу на банківську систему / О. М. Грабчук // Культура народів Причорномор'я. – 2011. – № 217. – С. 16-20.
6. Павлов Р. А. Банківський сектор національної економіки: стан, тенденції розвитку та проблеми антикризового регулювання / Р. А. Павлов // Держава і регіони. – (Серія

- економіка та підприємництво). – 2007. – № 2 – С. 177-184.
7. Павлов Р. А. Організаційно-економічний механізм антикризового регулювання банківського сектору національної економіки: теоретичні аспекти та вдосконалення / Р. А. Павлов // Схід. – 2007. – № 2. – С. 39-41.
 8. Павлова Т. С. Відмінності між мораллю і правом як етичними емоціями / Т.С. Павлова // Культура народів Причорномор'я. – 2013. – № 247. – С.192-195.
 9. Шевцова О. Й. Принципи формування механізму антикризового управління системним банком / О. Й. Шевцова, М. В. Суганяка // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 7 (133). – С. 208-217
 10. Bernanke, B. S. (2009). Financial Reform to Address Systemic Risk. Speech at the Council on Foreign Relations, Washington DC, March 10.
 11. EU Commission (3 July 2009). Ensuring efficient, safe and sound derivatives markets. COM 332 final.
 12. Fenn, G., & Kupiec, P. 1993. Prudential margin policy in a futures-style settlement system. Journal of futures markets, 13(4), 389-408.
 13. Flannery, M., & Sorescu, S. (1996). Evidence of bank market discipline in subordinated debenture yields: 1983-1991. Journal of Finance, 51(4), 1347-1377.
 14. Khmarskyi, V., & Pavlov, R. (2016). Ranking system for Ukrainian banks based on financial standing. Actual Problems of Economics, 184(10), 348-360.
 15. Khmarskyi, V., & Pavlov, R. (2017). Relation between marketing expenses and bank's financial position: Ukrainian reality. Benchmarking: An International Journal, 24(4), 903-933. doi:10.1108/BIJ-02-2016-0026.
 16. Knott, R., & Mills, A. (2002). Modelling risk in central counterparty clearing houses: a review market infrastructure division. Bank of England Financial Stability Review, 162-174.
 17. Morgan, D., & Stiroh, K. (2005). Too big to fail after all these years. Federal Reserve. Bank of New York Staff Report, № 220.
 18. Rochet, J., & Tirole, J. 1996. Interbank lending and systemic risk. Journal of Money, Credit and Banking, 28(4), 733-762.
 19. Stern, G., & Feldman, R. (2004). Too-big-to-fail the hazards of bank bailouts. Washington DC: Brookings Institution Press.

УДК: 330.3+338.2

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**Разживін В. М.***Університет митної справи та фінансів*

Побудова ефективного механізму фінансування та бюджетної підтримки інвестиційно-інноваційного сектору є для української економіки значною проблемою. Наразі, внаслідок недостатньо сприятливого економічного клімату, національна економіка є не надто привабливою для інвесторів. Крім того, в галузі державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні склалося не найкраще становище, внаслідок, зокрема, відсутності продуманої державної податкової політики стимулювання інноваційної діяльності підприємств і галузей. Тому метою статті є висвітлення основних податкових інструментів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку економік у провідних зарубіжних країнах, а також визначення механізмів, які можуть бути адаптовані до реалій національного економічного розвитку. Встановлено, що використання пільгового оподаткування з метою стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств є досить поширеним й ефективним підходом для багатьох провідних країн світу. Але цей підхід можна застосовувати в українській економіці, якщо врахувати велику зношеність основних фондів, малі прямі іноземні інвестиції і значну корупцію. Пропонується впровадження механізму оподаткування, що стимулює сам по собі інноваційну діяльність підприємств. Це може дозволити лібералізувати підприємницьку діяльність, зменшити забюрократизованість і суб'єктивізм процесу регулювання і стимулювання інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, державне регулювання, пільгове оподаткування, податкові кредити, ОЕСР

UDC: 330.3+338.2

GLOBAL EXPERIENCE OF GOVERNMENT TAX OF STIMULATION OF INNOVATION ACTIVITY OF FIRMS**Razzhyvin V.***University of Customs and Finance, Dnipro*

Building an effective mechanism for funding and budget support for the investment and innovation sector is a significant problem for the Ukrainian economy. Now because the economic climate is not favorable, the national economy is not very attractive to investors. In addition, in the field of state support of innovation and investment activity in Ukraine there was not the best situation, in particular due to the lack of the efficiency government tax politic of to stimulate the innovation activity of firms and industries.

© Разживін В. М., 2017

Therefore the purpose of the paper is to highlight the main tax instruments for stimulating innovation and investment development of economies in leading foreign countries, as well as identify mechanisms can be adapted to the realities of national economic development. It is established that the use of preferential taxation to stimulate innovation and investment activity of enterprises is common and effective approach for many leading countries of the world. Both this approach can be applied to the Ukrainian economy, if consider the high ageing of fixed funds, low foreign direct investment and the grand corruption. We propose the introduction of a taxation mechanism that by itself stimulates the innovative activity of firms. This may allow liberalizing entrepreneurial activity, reducing the bureaucracy and subjectivism of the regulatory processes and stimulating innovation.

Keywords: innovations, government regulation, tax incentives, tax credits, OECD

Актуальність проблеми. Необхідність виведення української економіки із кризи, спричиненої геополітичними подіями останніх років, наявність у країні чималого зовнішнього боргу гостро ставлять питання її прискореного розвитку. З іншого боку, випереджаючі темпи зростання економіки в сучасних умовах може забезпечити лише її інноваційно-інвестиційна орієнтація.

Проте побудова ефективного механізму фінансування та бюджетної підтримки інвестиційно-інноваційного сектору є для української економіки досить значною проблемою. Наразі, внаслідок недостатньо сприятливого економічного клімату, національна економіка не надто приваблива для інвесторів. До того ж в галузі державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні склалося не найкраще становище, внаслідок, зокрема, відсутності продуманої державної податкової політики стимулювання інноваційної діяльності підприємств і галузей. Водночас, наявний досвід багатьох країн світу, в тому числі із провідними економіками, щодо організації стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств за допомоги податкових заходів. Більше того, можна стверджувати, що всі промислово-розвинуті країни світу активно застосовують непрямі методи державного регулювання, передовсім механізми податкової й амортизаційної політики.

Тому використання позитивного досвіду провідних країн світу в регулюванні інвестиційно-інноваційної сфери є однією з основних передумов побудови ефективної моделі економічного розвитку України, а його вивчення, аналіз й оцінка – актуальним завданням.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вивченню й аналізу міжнародного досвіду регулювання інвестиційно-інноваційної політики присвячена теоретичні та прикладні дослідження таких авторів, як Б. Артур [1], Н. Калдор [4], Г. Сільбергер [5], М. Туган-Барановський [13; 14], Р. Солоу [6] та інші. Але недостатнє наукове опрацювання проблеми адаптації зарубіжного досвіду до реалій розвитку вітчизняної економіки породжує актуальність даної статті.

Метою статті є висвітлення основних податкових інструментів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку економік у провідних зарубіжних країнах, а також визначення механізмів, які можуть бути адаптовані до реалій національного економічного розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Пряме державне регулювання інноваційних процесів у різних країнах має відмінності, проте скрізь відіграє важливу роль у забезпеченні інноваційного розвитку. Вивчаючи досвід промислово розвинутих країн, серед основних засад державної науково-технічної політики в інноваційній сфері варто звернути увагу на її 3 засадничі структурні елементи (напрямки, принципи):

1)технологія. Потребує визначення та встановлення пріоритетів науково-технічного розвитку, за якими створюватимуться технології. Як правило, вибираються напрямки, в яких національна економіка вже має певні успіхи;

2)фінанси. Окреслюється фінансове та ресурсне забезпечення створення та впровадження технологій;

3)інфраструктура та її менеджмент.

Порівняння національних інноваційних систем дозволяє дійти висновку про їх позитивний або негативний вплив на економічний розвиток країни.

Залученням інвестицій у більшості випадків займаються інституції, що координуються урядами країн. Низка держав обрали змішану державно-приватну форму організації агентств із залучення інвестицій, а деякі, серед яких є провідні економіки світу (див, напр. [3]) – взагалі суто державну. Наявна низка причин, чому діяльність, пов'язана зі стимулюванням інвестицій, регулюється урядом. Зокрема, це пояснюється тим, що результати такої діяльності приватним структурам використати для отримання прибутку не надто просто. Держава може собі

дозволити не гнатися за безпосереднім економічним ефектом й робити інвестиції стратегічного характеру.

Звертаючись до принципу фінансів, зауважимо, що загалом у промислово розвинутих країнах під час реалізації політики стимулювання інноваційної активності в промисловості фінансовими методами прямого державного регулювання простежується постійно зростаюча тенденція переходу від державного субсидювання підприємств промисловості, що розробляють нову наукоємну продукцію, до механізмів, що збільшують фінансову відповідальність промисловців за отримання та використання науково-технічних результатів.

Набір методів і засобів державної підтримки інноваційної діяльності в підприємницьких структурах є досить широким. Це – різні державні заходи, що стимулюють інноваційну активність бізнесу; коригування податкового, патентно-ліцензійного законодавства; амортизаційних відрахувань; регулювання передавання технології; система контрактних взаємовідносин; зняття окремих обмежень щодо охорони навколишнього середовища, антитрестовського законодавства; різні форми підтримки міжорганізаційної кооперації та малого інноваційного бізнесу.

Стимулювання державою інноваційно-інвестиційних процесів потребує використання ефективних інструментів грошово-кредитної політики задля забезпечення необхідної збалансованості монетарних і макроекономічних показників. Податкові пільги є традиційним методом впливу на розвиток інновацій у промисловості. Зокрема, існує практика, коли витрати на науково-дослідні й експериментально-конструкторські розробки відносять до поточних витрат на виробництво і вираховують з оподаткованого прибутку.

У країнах із розвинутою ринковою економікою інструментарій непрямих методів управління інноваційною діяльністю зосереджено переважно у сфері пільгового оподаткування.

Отже, розглянемо більш детально світовий досвід стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності шляхом податкового регулювання у найбільш економічно розвинутих економіках світу: країни – членах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

У Сполучених Штатах Америки податкова система є складовою частиною реалізації державної інноваційної політики.

Стимулювання інновацій у країні поступово змінюється від адміністративно-бюджетного фінансування до програмно-цільового та доповнюється заходами непрямого стимулювання – диференційною системою податкових пільг, наданням пільгових кредитів тощо. Тобто, податкові пільги є одним з основних непрямих механізмів, що стимулюють інноваційний розвиток у США. Податкові знижки для стимулювання малого наукомісткого бізнесу, заохочення тощо відновлення капіталу вводяться спеціальними урядовими постановами. На кошти, що на постійній основі вкладаються в інноваційну діяльність, можуть надаватися податкові кредити. В різних штатах кредит може надаватися на:

- інвестиції в об'єднання компаній стартового капіталу, що забезпечують фінансування підприємствами малого бізнесу розробки експериментальних зразків продукції або процесів;
- проведення маркетингових і техніко-економічних досліджень для нових продуктів або процесів;
- розробку бізнес-планів створення та виробництва нової продукції та послуг [10].

Також поточні витрати на власні інноваційні дослідження можуть не включатися у прибуток компанії й відповідно не обкладатися податком на прибуток.

Велика Британія, як і США, йде шляхом зменшення адміністративного регулювання стимулювання інноваційної діяльності. Ключовим інструментом державної політики стимулювання інвестицій є надання податкових кредитів на відповідні види робіт. Його доповнює реалізація механізму надання податкових пільг у галузі інноваційної діяльності, звільнення підприємств, що займаються R&D, від сплати корпоративного податку на доходи, отримані від такої діяльності; податкові пільги у сфері амортизаційних відрахувань. Впровадження пільгових податкових режимів було розпочато в Об'єднаному Королівстві на початку 2000-х років: спочатку для малих і середніх, а згодом – і для великих підприємств.

Дослідження британських фінансових фахівців свідчать, що податкові стимули можуть мати позитивний ефект для інвестицій в R&D, збільшивши інвестиції у цю галузь, щонайменше на величину податкового відшкодування [2].

Пільговий режим оподаткування, може стосуватися таких статей R&D-витрат:

- витрати на найм персоналу, прямо або опосередковано залученого у R&D;

- придбання споживчих чи видозмінних матеріалів для їх безпосереднього використання у процесі R&D;

- витрати на електроенергію, воду, паливо, програмне забезпечення, що використовується для потреб R&D.

Бельгійські чи зареєстровані в Бельгії іноземні компанії, що здійснюють інвестиції у науково-дослідницький сектор, займаються інноваційною діяльністю або розробляють екологічно чисті технології, можуть отримати спеціальні податкові кредити, а також зменшену ставки оподаткування на суму інвестицій у нематеріальні активи, як ці активи будуть використовуватися для ведення професійної діяльності у Бельгії.

Ефективним шляхом заохочення інноваційної діяльності в Ірландії так само є створення податкових стимулів, зокрема, надання компаніям, які здійснюють інноваційну діяльність, податкового кредиту від обсягів їх інвестицій у дослідження і розвитку.

Згідно інформації Асоціації науково-технологічних парків Італії підприємствам, що входять у ці парків, надаються такі переваги:

- звільнення від сплати реєстраційного податку для нових підприємств, що створюються у складі науково-технологічних парків;

- звільнення від сплати податку на прибуток у перші 2 роки діяльності та сплата податку на прибуток за пільговою ставкою в наступні роки для підприємств, що вже функціонують у складі науково-технологічних парків;

- звільнення від сплати земельного податку та податку на майно.

Спеціальні податкові режими встановлює також уряд Люксембурга.

У Норвегії одним із механізмів сприяння розвитку інновацій є запровадження непрямой схеми підтримки інноваційної діяльності приватних компаній Норвегії «SkatteFUNN», завдяки якій приватні компанії можуть отримати певне відшкодування від суми сплачених податків за умови їх використання для ведення інноваційної діяльності. Проте, інноваційні проекти попередньо повинно бути погоджено Науково-дослідницькою Радою Норвегії.

Загальна інноваційна стратегія Португалії реалізується шляхом здійснення низки окремих, спеціалізованих програм, зокрема: PPCE (Program for Productivity and Economic Growth), що передбачає, серед іншого, податкове стимулювання та IDEIA (Applied Research and Development in Companies) – для підтримки наукових досліджень на замовлення промислових компаній, учасники якої можуть претендувати на податкові пільги.

У Туреччині підприємствам, що функціонують на базі інноваційних об'єктів, надаються певні переваги. У податковій сфері це звільнення від сплати корпоративного податку, податку на прибуток на діяльність ДР і програмного забезпечення тощо. Важливим кроком щодо створення більш сприятливих умов для інноваційної діяльності стало прийняття 1 квітня 2008 р. Закону № 5746 «Про підтримку діяльності у сфері досліджень і розвитку», яким встановлюється спеціальний правовий режим пільгового оподаткування підприємств, що здійснюють розробку та виробництво інноваційної продукції. Цей закон, серед іншого, регламентує звільнення від оподаткування науково-дослідницьку діяльність підприємств і значне (на 80-90%) зменшення податку на доходи (заробітна плата й інші виплати) персоналу [10].

Узагальнюючи вищенаведений огляд, наведемо перелік країн, в яких для підприємств уведено податкові пільги в сфері R&D, а також види цих пільг узагальнено (табл. 1).

Таблиця 1. - Країни, в яких для підприємств уведено податкові пільги в сфері R&D

Вид пільги	Об'ємні пільги (що стосуються загальної суми витрат на R&D за поточний податковий період)	Прирісні пільги (пов'язані із приростом витрат на R&D у порівнянні із середніми витратами у попередньому році)	Змішані пільги
Податкові кредити, що зменшують обрахований податок на прибуток	Канада, Італія, Корея, Нідерланди	Франція, Японія, Мексика, США	Португалія, Іспанія
Податкові списання, що зменшують базу для обрахунку податку на прибуток	Данія, Велика Британія	Норвегія, Бельгія	Австралія, Австрія, Угорщина

Складено автором на підставі: [7]

Підсумовуючи, можна стверджувати таке. Стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності з допомогою пільгового оподаткування є досить поширеним у світовій практиці. Найпоширенішим

пільговим інструментом у країнах із розвинутою економікою є пільги з податку на прибуток підприємств. Також широко використовується такий пільговий інструмент, як інноваційний податковий кредит. Інноваційний податковий кредит для стимулювання інноваційної діяльності застосовують, зокрема, такі країни, як: Австрія, Бельгія, Велика Британія, Ірландія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США, Франція, Японія. У цих країнах механізми податкового кредиту передбачають варіювання бази та ставки оподаткування, а іноді й величину підприємства (малі, середні, великі).

Тут є певний нюанс. В українському законодавстві податковий кредит визначається як «відстрочка сплати податку на прибуток, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк із метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм, з наступною компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку, що буде отримано внаслідок реалізації інноваційних програм» [11]. Натомість в багатьох інших країнах податковий кредит розглядається як засіб зменшення вже нарахованого податку на прибуток на суму, що складає визначений відсоток від витрат на R&D. Зокрема, у США, Японії та Франції величина податкового кредиту залежить від приросту витрат на R&D за певний часовий проміжок. У Канаді та Нідерландах його пропорційна збільшенню загальної суми витрат на R&D. На наш погляд такий підхід більшою мірою стимулює інноваційну діяльність.

Іншим поширеним методом фіскального стимулювання інвестиційно-інноваційної політики підприємств у розвинутих країнах є застосування спеціального режиму оподаткування інноваційної сфери. Податкове стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств у порівнянні з прямим бюджетним фінансуванням має низку переваг, а саме воно

- зберігає незалежність приватного сектору у виборі напрямів реалізації інвестиційно-інноваційної політики;

- унікає формування ринку інноваційних продуктів, що штучно підтримується державою;

- сприяє мінімізації рівня бюрократизму в системі органів державної влади;

не залежить від стадійності бюджетного процесу та необхідності затвердження асигнувань, а також узгодження інтересів різних відомств і ухвалення законодавчих актів;

заохочує реалізацію інвестиційно-інноваційної політики підприємств різних галузей промисловості на основі дотримання принципів справедливості та ефективності господарського процесу [12].

Отже, на підставі аналізу використання інструментів податкового стимулювання задля стимулювання інноваційної діяльності та залучення інвестицій у сектор R&D, ми можемо стверджувати, що підходи майже всіх економічно розвинутих країн мають такі спільні риси:

- 1) віднесення витрат на R&D на поточні виробничі витрати;
- 2) відстрочення сплати податків для підприємств, що здійснюють інвестування в розроблення й освоєння виробництва нової наукоємної продукції, до початку надходження прибутку від її реалізації;
- 3) знижка з податку на прибуток, пропорційна приросту витрат підприємства на R&D.

Водночас, відмінність ситуації в українській економіці від провідних країн світу (і проблемність, що ускладнює перехід до інноваційної моделі розвитку) полягає, крім іншого, у фізичній і моральній зношеності основних засобів підприємств, особливо у промисловості (рис. 1).

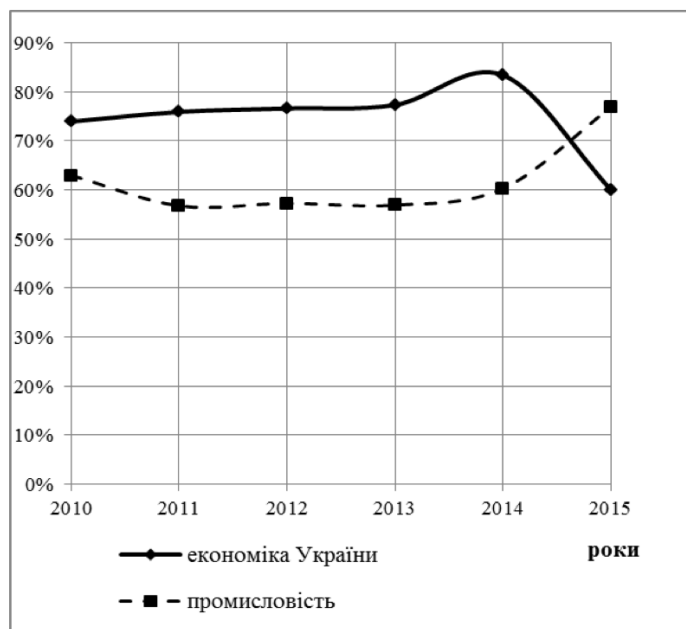

Рис 1. Ступінь зносу основних засобів у національній економіці

Складено автором на підставі: [9]

Проте, як було підкреслено на початку статті, національній економіці для надійного забезпечення її виходу із кризової ситуації бракує інвестицій

[8]. Тому на чинному етапі внаслідок обмеженості бюджетних ресурсів інвестувати інноваційну діяльність підприємства змушені переважно за власний кошт. Переймаючи світовий досвід, нам доведеться враховувати цей факт, як і той, що в Україні, на відміну від більшості економічно розвинутих країн, нажаль, досить високий рівень корупції, а отже вірогідні маніпуляції та зловживання при, напр., наданні податкових пільг тощо. Тому пропонується стимулювати інновації й узагалі оновлення ресурсної бази не за рахунок пільгового оподаткування, пільгових кредитів і таке ін., а через зміну системи оподаткування, яка би сама по собі стимулювала підприємців вкладати кошти в оновлення фондів (у том числі й людських й інтелектуальних ресурсів), тобто, не через винятки, а через правило, для якого непотрібні подання заяв, обґрунтування, спеціальний розгляд справ й окремі рішення, що до всього іншого спростить процес податкового адміністрування.

Висновки. Використання пільгового оподаткування з метою стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств є досить поширеним й ефективним підходом для багатьох провідних країн світу, що є членами Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Основними інструментами пільгового оподаткування в цих країнах є пільги при оподаткуванні прибутку діяльності пов'язаної з R&D, інноваційний податковий кредит і спеціальні режими оподаткування інноваційної сфери.

Перелічені інструменти можуть бути застосовані й в українській економіці, проте слід зважити на надмірну зношеність основних фондів, порівняно малі прямі іноземні інвестиції, натомість, значну корупцію. Все це потенційно зменшує ефективність підходів, що передбачають винятки для суб'єктів господарювання на підставі оцінки тих чи інших показників їхньої діяльності.

Тому пропонується замість підходу, що створює винятки, впровадити такий механізм оподаткування, який мінімізує суб'єктивність оцінок і сам по собі мотивує підприємства до оновлення й інноваційної діяльності.

Напрямок подальших досліджень у цьому випадку може бути деталізація механізму об'єктивної оцінки, а після того – конкретизація зазначеного податкового механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Arthur, B., Ermoliev, Y. and Kaniovski Y. 1987. Path-dependent processes and the emergence of macrostructure, *European Journal of Operations Research*, 30, 294-303.
2. Bloom, Griffith and Van Reenen, 'Do R&D tax credits work? Evidence from an international panel of countries 1979 1994', IFS, Working paper 99/8, 1999.
3. Invest in Canada. The Canadian Trade Commissioner Service, 2017. Available: www.investincanada.gc.ca [Last accessed: 29.11.2017].
4. Kaldor, N., 1957. A model of economic growth. *Economic Journal*, 67, pp. 561-624.
5. Silverberg, G., Dosi, G. and Orsenigo, L., 1988. Innovation, diversity and diffusion. A self-organization model, *Economic Journal*, 98, pp.1032-1054.
6. Solow, R. M., 1956. A contribution to the theory of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, February, pp. 65-94.
7. Дагаев, А. (2004) Налоговое стимулирование инноваций в предпринимательском секторе. Проблемы теории и практики управления, М., 3, с. 80-86.
8. Державна служба статистики України [ДССУ]. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010-2016 роки, 2017. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [Дата звернення: 24.11.2017].
9. Державна служба статистики України [ДССУ]. Наявність і стан основних засобів, 2017. Режим доступу: [http:// ukrstat.gov.ua / operativ / operativ 2011 / ibd / nsoz / arh_nsoz_u.html](http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/ibd/nsoz/arh_nsoz_u.html). [Дата звернення: 24.11.2017].
10. Інноваційна політика зарубіжних країн: концепції, стратегії, пріоритети, 2010. Інформаційно-аналітичні матеріали, підготовлені Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти та Міністерством закордонних справ України, с. 335-520.
11. Про оподаткування прибутку підприємств (1994) Закон України від 28.12.1994 р. № 334/94-вр, Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0>.
12. Савченко, Я. О. (2009) Криза: роль інвестицій та інновацій у виході з неї: тези виступу. Додаток до службової записки від 20.05.2009 року № 346-06-4/04, К.: Державне агентство з інвестицій та інновацій, 7 с.
13. Туган-Барановский, М. И., 1997. Периодические промышленные кризисы. Избранное. М., 1997.
14. Туган-Барановский, М. И., 2004. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии. Т. И. Деревянкин, ред. К.: Наук. думка.

УДК 336.76 (477)

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ****Тіверіадська Л.В.,
Якименко А.М.***ДВНЗ Придніпровська Державна Академія Будівництва та Архітектури, м. Дніпро*

Дана стаття присвячена проблемам сучасного розвитку фондового ринку в Україні, які не дають змоги ефективно виконувати поставлені державою завдання та цілі. Фондовий ринок сприяє фінансовій стабілізації та поступовому розвитку національної економіки, а також її захисту від несприятливих зовнішніх впливів. Метою роботи є аналіз сучасного стану та виявлення проблемних місць у розвитку фондового ринку, а також встановлення пріоритетних векторів інтеграції фондового ринку України у світовий фондовий ринок. Проведено аналіз його сучасного стану в Україні. Обґрунтовано, що фондовий ринок є ключовим фактором мобілізації фінансово капітальних ресурсів, а також інструментом проведення інноваційної політики у державі. Визначено ефективність державного регулювання фондового ринку України. Запропоновано комплекс регулятивних заходів щодо підвищення стійкості та прозорості фондового ринку.

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, акції, облігації, інвестори, залучення інвестицій

UDC 336.76 (477)

**CURRENT STATE AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT
OF THE STOCK MARKET OF UKRAINE****Tiveriadska L.
Yakymenko A.***Pridniprovs'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dnipro*

This article is devoted to problems of the modern development of the stock market in Ukraine, which don't allow to effectively performing state tasks and goals. The stock market promotes financial stabilization and gradual development of the national economy, as well as its protection against adverse external influences. The purpose of the work is to analyze the current state and identify the problem areas in the development of the stock market, as well as to establish the priority vectors of integration of the Ukrainian stock market into the world stock market. An analysis of its current state in Ukraine is conducted. It is substantiated that the stock market is a key factor in the mobilization of financial capital resources, as well as an instrument for conducting innovation policy in the state. The effectiveness of state regulation of the stock market of Ukraine is determined. A set of regulatory measures aimed at increasing the stability and transparency of the stock market is proposed.

Keywords: stock market, securities, stocks, bonds, investors, attraction of investments

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку фондового ринку України існує велика необхідність забезпечення ефективного управління ризиками, які супроводжують діяльність на фондовому ринку. Нестабільна ситуація та постійні кризові явища спричиняють значні втрати для економіки країни у вигляді відтоку капіталу. Як елемент вітчизняної економічної системи, розвинутий та впорядкований фондовий ринок може полегшити розв'язання важливих цілей, які стоять перед Україною, таких як забезпечення стабілізації економіки та поступового її переходу до стійкого зростання за допомогою залучення інвестиційних ресурсів у економіку країни, сприяння перетворенню заощаджень фізичних та юридичних осіб в інвестиції, тим самим підштовхуючи та підтримуючи вітчизняний фондовий ринок для інтеграції у світове фінансове середовище.

Сучасний розвиток фондового ринку України не дає змоги ефективно виконувати поставлені державою завдання та цілі. Тому дослідження основних проблем сучасного фондового ринку України та способів їх розв'язання є досить актуальним.

Аналіз досліджень та публікацій. Різні аспекти розвитку фондового ринку, а також аналізу проблем його функціонування присвячено величезну кількість наукових робіт. Серед вітчизняних слід відзначити Д. Бутенко, Д. Леонова, С. Москвіна, С. Боринець, О. Жумаєву, О. Мендрула, О. Вівчар, О. Белікова, А. Непран та інших. Серед зарубіжних дослідників, таких як Г. Марковіц, У. Шарп, М. Міллер. Слід відзначити дослідження фондового ринку О.Мертенса, також роботи Л.В. Жураховської, у яких вона різнобічно розкриває аспекти функціонування фондового ринку. Не варто забувати про роботи В. Д. Базилевича спрямовані на дослідження фондового ринку як частини фінансового ринку.

Проте незважаючи на велику кількість досліджень, присвяченим проблемам розвитку і функціонування сучасного фондового ринку в Україні, залишається багато актуальних не вирішених питань щодо причин його нестабільного функціонування. Високі ризики на фондовому ринку які виникають в наслідок недосконалої законодавчої бази, а також нестабільна політична ситуація в державі, не сприяють широкому залученню фінансових ресурсів для інвестування інноваційних та інших довгострокових економічних проєктів, що є основним завданням вітчизняного фондового ринку.

Метою статті є аналіз сучасного стану та виявлення проблемних місць у розвитку фондового ринку, а також встановлення пріоритетних векторів інтеграції фондового ринку України у світовий фондовий ринок.

Виклад основного матеріалу. Фондовий ринок – складна організаційно-економічна система з високим рівнем цілісності і закінченості технологічного циклу. Розвиток фондового ринку, як необхідного елементу інфраструктури ринкової економіки, є чутливим індикатором економічних процесів, що відбуваються, важливим стимулятором економічного розвитку країни. Фондовий ринок є багатограним, тому і проаналізувати його можливо у різних розрізах. Найбільш зручними та наглядними буде аналіз ринку за цінними паперами та за учасниками, які діють на ньому. Але почнемо із загального стану.

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) обсяг торгів на ринку цінних паперів за підсумками 2016 року знизився на 2,07%, порівняно з показником 2015 року, та становив 2 127,55 млрд. грн. (рис. 1).

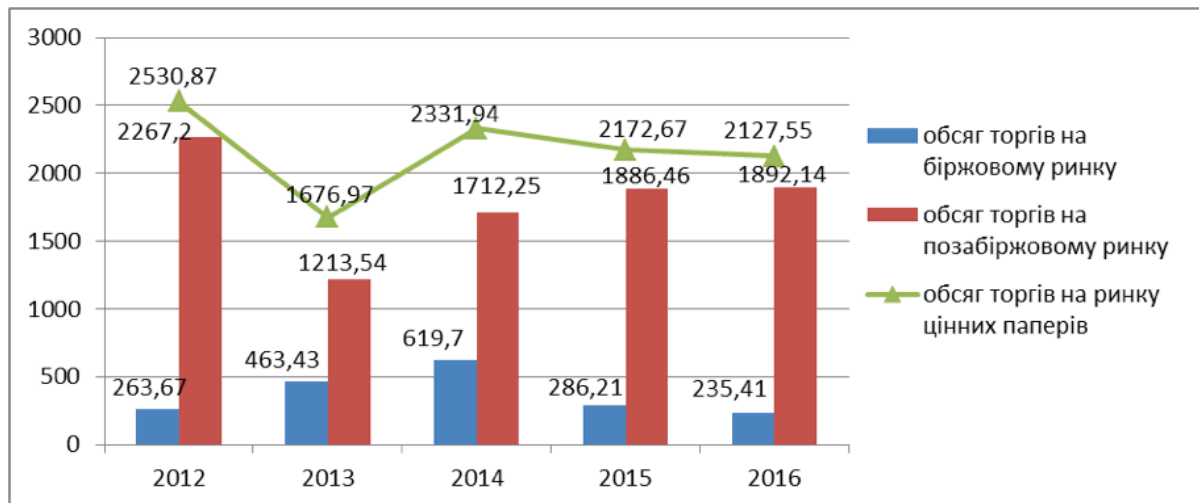

Рис. 1. Обсяги торгів цінними паперами на фондовому ринку України у 2012 – 2016 роках, млрд. грн.

Складено авторами на основі даних [7]

За підсумками 2015 року обсяг торгів на ринку цінних паперів знизився на 6,83% у порівнянні з 2014 роком та становив 2 172,67 млрд. грн. Загалом, обсяг торгів на організованому ринку скоротився більше ніж вдвічі досягнувши рівня 2012 року. Це фактично призвело до притоку капіталу на позабіржовий ринок, що ми і спостерігаємо у збільшенні обсягу торгів, порівняно із 2013-14 роками.

Зміну структури обсягу торгів на ринку цінних паперів з розподілом за фінансовими інструментами наведено у таблиці 1. Дані таблиці дуже інформативно показують зміни тенденцій стосовно обсягу торгів на фондовому ринку у розрізі цінних паперів.

У період з 2005 по 2008 роки – лідерами за обсягами торгів є акції, векселі та корпоративні облігації. Це є найбільш прибуткові цінні папери, які обертаються на ринку, але водночас і найбільш ризикованими. Дивлячись на це, можна сказати, що в цей період інвестори були зацікавлені в отриманні прибутків та вели агресивну політику.

Таблиця 1 - Структура обсягу торгів фінансовими інструментами на фондовому ринку України за 2005-2016 рр.

Вид цінного паперу	обсяг торгів фінансовими інструментами по роках, %											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Акції	44,5	45,8	37,6	39,9	44,1	36,7	29,8	23,4	10,2	17,9	21,3	22,9
Векселі	33,0	28,9	28,2	21,3	25,2	20,5	16,5	16,9	0,2	0,08	1,34	0,99
Державні облігації	6,77	8,29	7,94	7,07	9,28	23,0	39,4	48,1	43,0	29,5	13,1	16,0
Облігації підприємств	8,08	12,7	17,9	23,2	7,6	4,51	4,78	4,93	5,9	3,0	2,47	2,61
Депозитні сертифікати	5,19	0,85	2,39	2,67	6,59	8,1	3,53	0,54	8,99	38,3	56,7	53,9
Деривативи	0,5	0,05	0,02	0,03	0,01	0,24	1,10	0,98	1,07	0,41	0,27	0,11
Інвестиційні сертифікати	1,45	2,89	5,36	4,97	7,15	6,91	4,78	5,37	29,7	10,3	4,7	3,3
інші	0,55	0,61	0,65	0,37	0,09	0,08	0,11	0,34	1,01	0,56	0,12	0,15
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело складено авторами на основі даних [7]

Але криза 2008 року повертає картину в інший бік – на місце корпоративних облігацій приходять державні, які приносять менший дохід, але й водночас менший ризик. І поступово державні облігації витісняють обсяги торгівлі колишніми лідерами, такими як акції та векселі. Така ситуація відбувається до 2013 року. У період з 2008 по 2013 роки, ми бачимо збільшення консервативності фондового ринку України та зменшення обсягів інвестування у ризикові цінні папери та поступове зменшення їх частки. У 2013 році обсяги торгів акціями, порівняно з іншими цінними паперами, були найменшими за всю історію незалежної України. Торгівля векселями практично повністю зникла з ринку і зараз складає неймовірно низькі значення. Безпосередньо у 2013 році поряд із консервативними державними облігаціями зростає роль похідних цінних паперів. Це спричинено пошуком інвесторів альтернативних засобів заробітку окрім акцій, стан яких погіршується, та збільшення можливих прибутків. Але у 2014 році різка зміна валютного курсу знову розвертає інвесторів в інших напрямках. Державні облігації перестають бути засобом обігу, а використовуються лише для захисту частини інвестованого капіталу. Досить невдалий досвід із деривативами призводить до поступового зменшення обсягів торгів ними. Водночас із

чим, поживається торгівля акціями. Та все ж таки, лідером з обсягу торгів являється новий цінний папір – депозитний сертифікат, який в свою чергу є достатньо прибутковим (має прибутковість вищу за облігації) та відносно незначний ризик.

Що стосується організованого ринку, то там ситуація відрізняється досить кардинально (табл. 2). На даний час, на організованих ринках значну роль відіграють обсяги торгівлі саме облігаціями державних позик і цьому є логічне пояснення – така тенденція спричинена зменшенням популярності акцій та постійними емісіями нових облігацій.

Таблиця 2 - Структура обсягу торгів фінансовими інструментами на організованому фондовому ринку України за 2005-2016 рр

Вид цінного паперу	розподіл за фінансовими інструментами по роках, %											
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Акції	22,3	23,9	38,7	31,3	37,6	40,2	33,7	8,90	9,69	4,15	2,03	0,92
Державні облігації	23,6	29,3	8,25	22,7	22,7	46,4	42,1	67,8	74,6	88,1	87,4	89,3
Облігації підприємств	39,8	41,8	49,4	44,0	19,6	5,11	9,1	9,99	10,3	5,3	4,7	3,9
Депозитні сертифікати	4,98	0,15	0,06	0,13	0,08	0,11	0,20	2,42	0,20	0,13	0,03	4,72
Деривативи	4,14	0,31	0,14	0,32	0,14	2,84	10,1	9,39	3,89	1,55	2,04	0,97
Інвестиційні сертифікати	1,1	1,14	1,25	0,53	19,8	5,44	4,84	1,51	1,34	0,68	0,76	0,17
інші	4,08	3,41	2,25	1,22	0,08	0,11	0,20	2,42	0,20	0,09	3,04	0,02
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Джерело складено авторами на основі даних [7]

Останнім часом це пов'язано зі зменшенням дохідності акцій, особливо капітальної. Саме ці чинники спричинили зростання такої частки державних облігацій, яка у 2016 році складала майже 89%. Стосовно інших цінних паперів, то на організованому ринку їх частка просто мізерна: Інвестиційні сертифікати – 0,17%, акції – 0,92%, корпоративні облігації – 3,9%, деривативи 0,97%.

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку станом на листопад 2016 року в Україні зареєстровано 10 організаторів торгів на фондовому ринку [7]. Розглянемо структуру безпосередньо на цих ринках (табл. 3).

Як ми бачимо, існувала величезна прірва між організаторами торгів. Деякі не обслуговують і десятої відсотка обсягу, в той час як на інших обертається майже 58%. Це стосується біржі Перспектива, яка за останні декілька років вийшла в лідери за обсягами торгів залишивши далеко позаду своїх найбільших суперників – Українські біржу та біжу ПФТС.

Таблиця 3 - Структура обсягу торгів на організаторах торгівлі протягом 2012 – 2016 рр.

Організатор торгівлі	Обсяг торгів на організаторах торгівлі по роках, %				
	2012	2013	2014	2015	2016
Перспектива	55,21%	67,23%	79,15%	76,98%	57,80%
ПФТС	33,93%	23,78%	15,47%	18,58%	39,81%
УБ	9,11%	2,35%	1,38%	2,34%	1,50%
КМФБ	0,81%	2,54%	1,60%	1,25%	0,74%
Універсальна	0,25%	2,82%	2,06%	0,21%	0,11%
СЄФБ	0,14%	0,23%	0,20%	0,49%	0,03%
УМВБ	0,02%	0,0003%	0,04%	0,04%	0,01%
УФБ	0,16%	0,72%	0,07%	0,11%	0,01%
ІННЕ КС	0,004%	0,05%	0,004%	0,002%	0,001%
УМФБ	0,38%	0,26%	0,02%	0,002%	-
Усього	100	100	100	100	100

Джерело складено авторами на основі даних [7]

Стосовно 2016 року більшість фондових бірж демонструють зниження загального обсягу біржових контрактів. Причиною такого падіння є різке зменшення неринкових угод на організованому ринку. Крім того, 3 із 8 фондових бірж не виконали вимоги до мінімальної кількості наявних торговельних днів протягом року. Зростання спостерігається лише на ПФТС, до якої перейшла частина торгів з ОВДП [7]. Все ж таки, названі три біржі є найбільшими організаторами торгів в Україні. Кожна з них спеціалізується на одному з видів цінних паперів, хоча спеціалізація є вимушеною, а не свідомою. Так на біржі Перспектива обертаються в основному державні облігації України. На біржі ПФТС – корпоративні облігації, хоча у 2016 році також збільшилась частка державних облігацій України. На біржі УБ – домінують акції (табл.4).

Таблиця 4 - Обсяги біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі в Україні у 2016 році (в розрізі цінних паперів), млн. грн.

Організатор Торгівлі	Акції	Облігації підприємств	Державні облігації України	Облігації місцевої позики	Депозитні сертифікати	Інвестиційні сертифікати	Деривативи	Усього
УФБ	8	9	0	0	0	1	0	18
ІННЕКС	2	0	0	0	0	0	0	2
Універсальна	11	40	0	0	0	4	0	55
ПФТС	245	5 012	86 138	0	0	1	0	91 396
КМФБ	31	1 343	0	0	0	299	0	1 673
УМВБ	22	0	0	0	0	0	0	22
Перспектива	3	2 112	102 876	0	11 377	49	689	117 106
СЄФБ	0	58	0	0	0	1	0	59
УБ	1 681	17	201	0	0	25	1247	3 172
Усього у 2016 р.	2 003	8 590	189 215	0	11 377	380	1937	213 502
Усього у 2015 р.	5 811	13 534	250 133	20	8 715	2 170	5 210	286 208

Джерело складено авторами на основі даних [7]

Розглянувши детально таблицю, видно, що три лідери організації торгівлі є спеціалізованими, тобто кожна із бірж є лідером у певному виді цінного паперу. Українська біржа (УБ) – має найбільший обсяг контрактів по акціям (1,68 млрд. грн.), сильно випереджаючи всіх інших, крім того на біржі обертаються значні обсяги біржових контрактів з деривативами. На Біржі ПФТС домінують облігації підприємств (5,0 млрд. грн.) та у 2016 році збільшилась частка контрактів із державними облігаціями (86,1 млрд. грн.). Біржа Перспектива спеціалізується на державних облігаціях (102,9 млрд. грн.) та депозитних сертифікатах (11,4 млрд. грн.).

Фондовий ринок забезпечує рух капіталу шляхом обігу різноманітних видів цінних паперів та їх похідних. Саме через механізми фондового ринку формуються пропозиція і попит на інвестиційні ресурси, відбувається їх акумуляція та перерозподіл з метою економічного зростання.

Залучення інвестицій в економіку є для України пріоритетним завданням, що потребує використання як внутрішніх, так і зовнішніх джерел. Однак ускладнення доступу до дешевих зовнішніх джерел фінансування, слабкий розвиток українського фондового ринку та неповне використання його можливостей призводять до зниження конкурентоспроможності української економіки [9].

Розглянемо загальний стан речей, який буде стосуватися безпосередньо ситуації всередині країни, тобто залучення інвестицій через вітчизняні фондові біржі.

Механізм залучення іноземних коштів в економіку країни через фондовий ринок відбувається досить просто, а саме – участю нерезидентів у здійсненні операцій на ринку цінних паперів. А фіксація резидентності осіб, які інвестують капітал на українському фондовому ринку, дозволяє підрахувати, скільки ж іноземного капіталу пройшло через біржу.

За даними НКЦПФР у 2016 році обсяг торгів на ринку цінних паперів за участю нерезидентів становив 413,32 млрд. грн. (рис. 2)

Обсяги торгів, пов'язані із нерезидентами на даний час не мають певної тенденції, адже дуже сильно залежать від ситуації в країні. Це спостерігається у 2012-2013 роках, коли обсяг торгівлі різко впав (як з резидентами, так і з нерезидентами), причиною цього стали події

всередині нашої країни. Що стосується 2014-2015 років, то не дивлячись на зменшення загального обсягу торгів (у тому числі і зменшення обсягу торгів пов'язаних із резидентами), обсяг торгівлі за участю нерезидентів збільшився приблизно на 0,3%. Це незначний показник, але факт того, що відбулося зростання порівняно із падінням загального обсягу – є гарним знаком та свідчить про правильно сформовану стратегію.

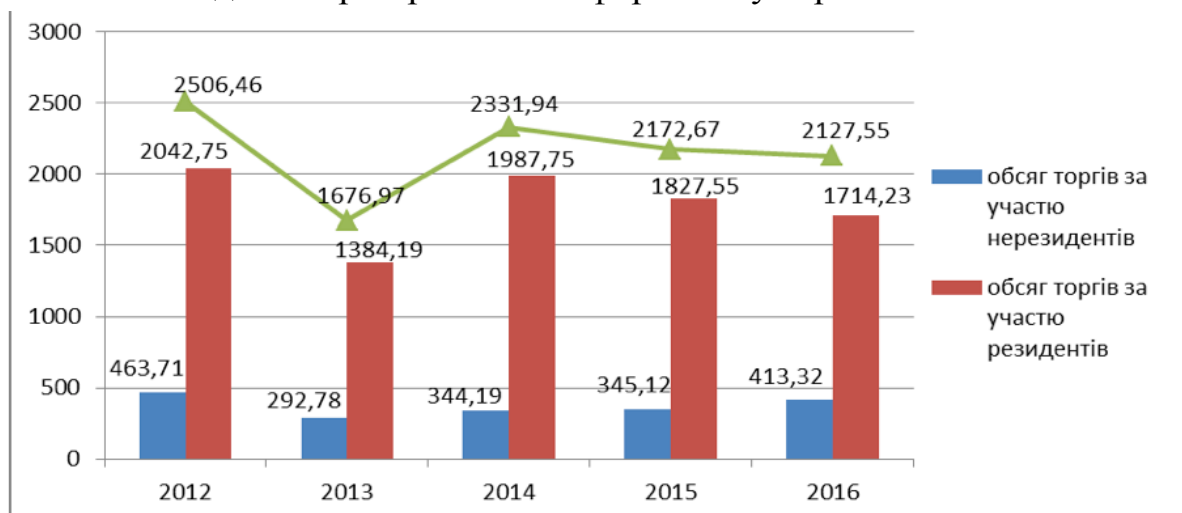

Рис. 2. Обсяг торгів на ринку цінних паперів порівняно з обсягом виконаних договорів з нерезидентами у 2012 – 2016 роках, млрд. грн.

Складено авторами на основі даних [7]

Для розуміння, чи відбувався притік капіталу, чи його відтік лише показників обсягів торгів недостатньо, необхідно розглянути структуру операцій, які відбувалися на фондовому ринку за участю нерезидентів за останні 5 років. Протягом останніх років обсяги продажу цінних паперів нерезидентами переважають обсяги придбання (табл. 5).

Таблиця 5 - Структура операцій з цінними паперами за участі нерезидентів на фондовому ринку України 2012-2016 роки, млрд. грн.

	Купівля	Продаж	Сальдо
2012 рік	236,19	224,99	11,20
2013 рік	160,87	131,68	29,18
2014 рік	169,09	173,64	-4,37
2015 рік	160,80	183,58	-22,78
2016 рік	163,66	248,54	-84,88

Джерело складено авторами на основі даних [7]

Поглянувши на динаміку, можна сказати, що найбільш привабливими були 2012 та 2013 роки, коли було отримано позитивне сальдо обсягу інвестицій. У 2013 році це значення сягнуло 29 млрд. грн.

Але у зв'язку із негативними подіями у державі, відбулося різке падіння в протилежний бік і у 2014 та 2016 роках сальдо обсягу

інвестицій було від'ємним. Причому у 2016 році воно сягнуло майже 85 млрд. грн. з негативним знаком мінус. Це є досить негативним сигналом і демонструє занепад іноземного капіталу на фондовому ринку України.

З усього вище сказаного можна зробити висновок, що нині фондовий ринок не виконує своєї основної функції – залучення інвестицій і перерозподіл капіталу.

Проаналізувавши сучасний стан фондового ринку в Україні, необхідно розглянути перспективні вектори подальшого розвитку фондового ринку України та інтеграції у світовий фондовий ринок.

Розвиток фондового ринку України з самого початку свого зародження в незалежній Україні зустрічався із великою кількістю перешкод та проблем. Беручи до уваги світовий досвід, протягом останніх 20 років вітчизняний фондовий ринок намагається сформуватися, але існує низка перешкод, які заважають українському фондовому ринку стати на той же рівень, що й європейські фондові ринки, а саме:

- недосконалість нормативно-правового забезпечення з регулювання фондового ринку;
- низький рівень капіталізації;
- відсутність належної державної підтримки фондового ринку;
- високий ступінь ризиків;
- відсутність розвиненої мережі інституційних інвесторів;
- нестача кваліфікованого персоналу;
- низький рівень участі населення в діяльності фондового ринку;
- порушення прав інвесторів;
- відсутність відкритого доступу до інформації. [10]

Для розв'язання цих проблем роль держави як стабілізуючого фактора неминуче зростає. Будь-які зміни починаються з реформ, які неможливо здійснювати без держави. Тому реформування українського фондового ринку потребує втручання держави. Саме держава повинна виконувати системоутворювальну функцію, визначаючи параметри майбутньої соціально-економічної системи, темпи й напрям перетворень.

Незмінними головними завданнями державного регулятора, як і раніше, є збільшення капіталізації та ліквідності фондового ринку, вдосконалення ринкової інфраструктури, поліпшення механізмів захисту прав інвесторів, вдосконалення умов і правил державного регулювання та нагляду на фондовому ринку, концентрація зусиль на підвищенні відповідальності учасників ринку, розвитку ринку облігацій,

вдосконаленні емісії цінних паперів та діяльності акціонерних товариств у цілому.

Також уваги регулятора вимагають окремі аспекти бухгалтерського обліку на фондовому ринку. Одним з пріоритетних напрямів державного регулювання фондового ринку є створення комфортних умов для інвесторів і захист їх прав, тому державні регулятори зосередилися на розчищенні фондового простору від фіктивних цінних паперів, боротьбі з маніпулюванням цінами на ринку [11].

Досягнення мети перетворення фондового ринку в механізм інвестиційного обслуговування економіки можливо тільки за наявності ясної стратегії держави по реформуванню фондового ринку, яка визначить основоположні напрями його подальшого реформування та суттєвої модернізації на усіх рівнях – правовому, інституційному і технологічному. Наразі у Верховній Раді України зареєстровано проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту інвесторів від зловживань на ринках капіталу» (реєстраційний номер №6303 від 06.04.2017р.). Проектом передбачені зміни до законодавства, які дозволять забезпечити чіткі та прозорі правила гри для учасників ринку капіталів України; протидіяти зловживанням з цінними паперами; збільшити інвестиції в економіку через підвищення довіри до системи державного регулювання ринку капіталів в Україні.

Зокрема, законопроектом пропонується закріплення в законодавстві гарантій незалежності регулятора ринку – Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), – у тому числі фінансової, а також удосконалення системи нагляду та контролю за діяльністю на ринку капіталів з урахуванням найкращого світового досвіду. Незалежність регулятора буде гарантуватися стабільним і гарантованим фінансуванням, обсяг якого повинен визначатися на підставі необхідних витрат для нагляду за ринком; заборорою втручатися у діяльність регулятора жодним політичним силам чи посадовим особам; механізмом прийняття рішень, які не повинні потребувати погодження чи реєстрації іншими державними органами. [12].

Подальший розвиток фондового ринку залежить від конкретних заходів держави у сфері розбудови фінансової системи. Для стимулювання розвитку фондового ринку України та сприятливого інвестиційного клімату необхідно активно впроваджувати низку заходів, а саме:

- удосконалення конкурентоспроможності фондового ринку, шляхом створення сприятливих умов з боку державної політики стосовно оподаткування на фондовому ринку;
- узгодження суперечностей в законодавстві, налагодження внутрішньої роботи регуляторів та чіткого розділення повноважень між ними, вирішення суперечливих ситуацій між учасниками фондового ринку використовуючи прямі та непрямі методи впливу;
- розширення ринку для залучення більшої кількості інвесторів та забезпечення його ліквідності й оборотності, задля пришвидшення обертання капіталу на ринку;
- забезпечення достатнього рівня захисту інвесторів, які могли б вкласти свої кошти у цінні папери, тим самим покращивши ситуацію на фондовому ринку;
- покращення умов функціонування інвестиційних та пенсійних фондів, шляхом впровадження міжнародних стандартів результативності інвестування GIPS, здійснення реформ з метою вдосконалення інфраструктури ринку;
- розширити спектр інвестиційних інструментів, що обертаються на фондовому ринку для покращення диверсифікації інвестиційного портфелю;
- створити передумови поступової централізації національного біржового ринку, централізації ліквідності, переходу конкуренції в біржовому сегменті з локального рівня на міждержавний.

Висновки. Отже, фондовий ринок України є важливим фундаментом для зростання і розвитку стабільності національної ринкової економіки, а також інструментом проведення інноваційної політики у державі. Аналіз основних показників діяльності фондового ринку показав, що сучасний ринок цінних паперів України має надзвичайно високий ступень фрагментації, обмежену ліквідність, недосконале законодавче регулювання ціноутворення, обмежену різноманітність видів цінних паперів, дефіцит внутрішніх грошових ресурсів для інвестицій. Саме це є основними перешкодами на шляху розвитку фондового ринку та ринку капіталу в цілому.

Попри недоліки, ринок цінних паперів має потенційні можливості для подальшого розвитку, а пріоритетним напрямком повинно стати оздоровлення інвестиційного клімату, шляхом удосконалення законодавчої бази і захисту потенційних інвесторів, що сприятиме залученню інвестиційних ресурсів для спрямування їх на оновлення

виробничого потенціалу та забезпечення подальшого зростання виробництва й економіки країни в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беліков О. Цінні папери та фондовий ринок в контексті європейських прагнень України / О. Беліков // Юстиніан : юрид. журн. – 2012. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.justinian.com
2. Боринець С.Я. Економічна природа та призначення державних цінних паперів / С.Я. Боринець, Л.В. Могилюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 13. – С. 29-31.
3. Вівчар О.Й. Сучасні тенденції розвитку ринку цінних паперів в Україні / О.Й. Вівчар [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/
4. Жумаєва О.І. Ринок цінних паперів України: значення та перспективи розвитку / О.І. Жумаєва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer24/794.htm>
5. Мендул О.Г. Фондовий ринок: операції з цінними паперами: Навч. посіб. / О.Г. Мендул, І.А. Павленко. – К.: КНЕУ, 2000. – 156 с.
6. Непран А.В. Ресурси ринку капіталу в системі інвестиційного фінансування реального сектору економіки України [текст] / А.В. Непран // Фінанси України. – 2012. – № 5. – С. 99-109.
7. Річний звіт НКЦПФР за 2016 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/activities/annual>
8. Краснова І.В. Фондовий ринок України: стан та перспективи розвитку / І.В. Краснова // Проблеми економіки – 2014. – №1. – С. 129-134.
9. Завезіон М. Фондовий ринок і формування інвестиційного капіталу / М. Завезіон // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 1.
10. Калюга О.О. Державне регулювання фондового ринку в Україні: проблеми і шляхи вирішення / О.О. Калюга // Теорія та практика державного управління. – 2012. – № 2 (37) – С. 270-276.
11. Кіктенко О.В. Питання державного регулювання балансу фондового ринку України та його саморегулювання / О.В. Кіктенко // Державне управління. – 2013. – № 4 (44) – С. 19-22.
12. Офіційна сторінка Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/fund/analytics>.

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОСТОРОВО – КЛАСТЕРНИЙ БІЗНЕС

УДК 502:338:622.3

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МОДЕЛЮВАННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ВНУТРІШНІХ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗЕРВІВ ВУГЛЕДОБУВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Ащеулова О.М.

ДВНЗ «Національний гірничий університет»

Стаття спрямована на розуміння механізму моделювання системи формування внутрішніх економічних резервів вугледобувного підприємства з урахуванням впровадження диверсифікації виробництва. Визначено, що механізм моделювання дозволить забезпечити беззбиткову роботу вугледобувних підприємств та систематизувати чинники формування внутрішніх економічних резервів. Метою роботи є узагальнення теоретичних особливостей щодо забезпечення беззбиткової роботи вугледобувних підприємств та обґрунтування механізму моделювання систем формування внутрішніх економічних резервів. Обґрунтовано відповідний механізм моделювання систем такого типу. Методологічна база роботи включає положення теорії особливості оптимізації потужності вугледобувних підприємств динамічним методом. Визначено, що динамічне моделювання сприяє пошуку внутрішніх економічних резервів, представлених тіньової ціною матеріальних, людських і природних ресурсів. Встановлено, що універсальний алгоритм економіко-математичного моделювання визначення економічного резерву вугледобувних підприємств і стратегічних параметрів його реалізації зводиться до встановлення критичного рівня економічного потенціалу і критичних значень параметрів діяльності підприємства шляхом розв'язання системи рівнянь, а потім порівняння еталонного та критичного рівнів економічного резерву підприємства. Запропоновано застосування концепцій динамічного програмування з метою управління політикою збереження потенціалу збиткових державних шахт, що може стимулювати інвесторів зробити диверсифікацію гірничодобувних підприємств процесом добре спланованим і керованим у часі. Результати роботи можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях і практичних розробках у сфері формування внутрішніх економічних резервів вугледобувних підприємств.

Ключові слова: вугледобувні підприємства, моделювання, оцінка ресурсів, собівартість збитковості

UDC 502:338:622.3

SUBSTANTIATION OF A MECHANISM TO MODEL A SYSTEM FOR THE FORMATION OF THE INTERNAL ECONOMIC RESERVES OF A COAL MINING ENTERPRISE

Ashcheulova O.

National Mining University, Dnipro

The paper is aimed at the understanding of a mechanism to model a system for the formation of the internal economic reserves of a coal mining enterprise taking into consideration the implementation of diversification production. It has been determined that the modeling mechanism will make it possible to provide profitable operations of coal mining enterprises and to systemize factors for the formation of internal economic reserves. Objective of the paper is to generalize theoretical features concerning the support of profitable activities of coal mining enterprises and substantiation of a mechanism to model a system for the formation of the internal economic reserves. Adequate mechanism to model systems of such a type has been substantiated. Methodological background of the paper involves theoretical features concerning optimization of the capacities of coal mining enterprises with the help of a dynamic method. It has been identified that the dynamic modeling favours the search of internal economic reserves represented by means of a «shadow» price of material resources, human resources, and natural ones. It has been determined that the universal algorithm of the economic and mathematical modeling to define economic reserves of coal mining enterprises as well as strategic parameters of its implementation to identify critical level of economic potential as well as critical values of parameters of the enterprise activities while solving equation system with the following comparison of index level and critical level of economic development of the enterprise. It has been proposed to apply concepts of dynamic programming to manage the policy of preserving the potential of unprofitable state mines which may promote investors to make the process of mining enterprises diversification in the form of well-staged and time-driven process. The results of the studies may be used in future research and practical developments in the sphere of formation of internal economic reserves in the context of coal mining enterprises.

Keywords: coal mines, modeling, estimation of resources, cost price un- profitableness

Актуальність проблеми. Резервами вважаються запаси ресурсів (сировини, матеріалів, устаткування, палива і т.ін.), які необхідні для безперебійної роботи підприємства. Вони створюються на випадок додаткової потреби в них. По-друге, резервами вважаються як вимірювані, ще невикористані можливості розвитку та вдосконалення основного або інших видів діяльності відносно вже досягнутого рівня, тобто можливості підвищення ефективності виробництва. Отже, резерви як запаси і як – можливості підвищення ефективності виробництва – це зовсім різні поняття і відсутність чіткого розмежування між ними часто веде блокування точних методів економічного аналізу. Економічна сутність резервів як невикористаних можливостей полягає в забезпеченні стійкого розвитку суб'єкта господарювання в конкурентному середовищі. Для організації комплексного та цілеспрямованого пошуку резервів їх класифікують за різноманітними ознаками [1,2]

У сучасних складних умовах відновлення потенціалу вугільної галузі, коли централізоване фінансування або припинено, або носить епізодичний характер, моделі пошуку внутрішніх економічних резервів видобування палива є важливим інструментом стратегії розвитку галузі за відсутності нового будівництва. Важливим представляється і той факт, що такий підхід з точки зору економіки підприємства прийнятний до окремих вуглепромислових регіонів, оскільки в них структура видобутку вугілля задана в варіантах розвитку підприємств, створенні різних асоціацій, корпорацій та ін. При цьому підході необхідно дотримуватися кількох вихідних постулатів, серед яких наявність одного монопродукту (готової вугільної продукції), в ряді випадків може допускатися кілька видів вихідних продуктів (наприклад, продукція диверсифікації виробництва), але набір виробничих ресурсів повинен бути єдиним. Можливий також і облік двоступеневих транспортних зав'язків [3]. В існуючій економічній ситуації вугільної галузі динамічні моделі пошуку резервів можуть бути використані в якості основи оптимізації, оскільки вони враховують всі найважливіші особливості розвитку вугледобувних підприємств, специфіку виробництва, динаміку розміщення та розподілу капітальних вкладень, характер зміни експлуатаційних витрат на видобуток від потужності підприємства тощо.

Аналіз останніх наукових досліджень. Питанням пошуку та використання внутрішніх економічних резервів у гірничий промисловості присвячені роботи багатьох вчених: Амоші А.І., Астахова О.С., Бузько І.Р., Галушко О.С., Трифонові О.В., Залознової Ю.С., Фесенко І.А. та інших.

Проблема моделювання системи формування та вимірювання резервів ставиться майже в усіх дослідженнях, які стосуються підвищення ефективності та забезпечення беззбиткової роботи вугледобувних підприємств. Власне організація промислового видобутку вугілля так чи інакше базується на консолідації та управлінні деяким набором виробничих ресурсів та управлінні ними з метою впливу на економіку вугледобувного підприємства.

Петенко І.В., Майдукова С.С. представляють засоби управління станом вугледобувних підприємств, як рівень і якість запасів шахтного поля, трудові, матеріальні (особливо енергетичними) ресурси [4].

Особливо значущим з позицій моделювання системи формування та вимірювання резервів підприємств в умовах конкурентного середовища, що є невід'ємною частиною ринкової економіки, стало фундаментальне

дослідження конкурентоспроможних можливостей та беззбиткової роботи промислових підприємств описане в роботах Бойченко М.В. [5] та Вагонової О.Г. [1].

Костарев А.С [6] відзначає можливості моделювання системи формування та вимірювання резервів підприємств для більш повного і ефективного використання ресурсів на всіх стадіях виробництва продукції (послуг) з урахуванням переходу до нової системи виробничих відносин, реалізація яких забезпечує підвищення рівня економічних показників підприємства і як наслідок – його беззбиткова робота.

Наявна методологія моделювання системи формування та вимірювання резервів для забезпечення беззбиткової роботи вугледобувних підприємств є занадто складною та важко зрозумілою для практичного використання.

Мета роботи – узагальнення теоретичних особливостей щодо забезпечення беззбиткової роботи вугледобувних підприємств та обґрунтування механізму моделювання систем формування внутрішніх економічних резервів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У загальному вигляді задача описується наступним чином [7]. У заданому вуглепромисловому регіоні є пункти – джерела сировинних продуктів – діючі вугледобувні підприємства, пункти диверсифікованого виробництва і пункти – споживачі продукції – збагачувальні фабрики. Частина діючих вугледобувних підприємств може бути модернізована або закрита у зв'язку з відпрацюванням запасів або глибокої збитковістю.

Математична постановка такої задачі має вигляд:

$$\sum_{i=1}^n \varphi_i(A_i) + \sum_{j=1}^m \varphi'_j(A_j) + \sum_{j=1n+1}^N \varphi''_j(A_j) \rightarrow \min \quad (1)$$

за умов:

$$\sum_{i=1}^n A_i + \sum_{j=1}^N A_j = D; \quad (2)$$

$$D_i \leq A_i \leq R_i^{\max}; \quad (3)$$

$$D_j \leq A_j \leq R_j^{\max}; \quad (4)$$

де n – безліч діючих вугледобувних підприємств; m – безліч модернізованих підприємств; N – безліч диверсифікованих підприємств; A_i – виробнича потужність i -го нового підприємства; A_j – виробнича потужність j -го діючого підприємства; $\phi(A_i)$ – витрати, пов’язані з будівництвом і експлуатацією диверсифікованих підприємств; $\phi'(A_i)$ – витрати, пов’язані з модернізацією та експлуатацією діючих підприємств; $\phi''(A_i)$ – витрати, пов’язані з експлуатацією діючих підприємств; D – сумарна запланована виробнича потужність підприємств; $R_i^{\max}$ $R_j^{\max}$ – найбільша виробнича потужність, яку може мати відповідно i -е і j -е підприємство.

Нижні межі виробництва продукції є обмеженнями рівня споживання продукції, а верхні межі – обмеженнями по використанню лімітованих ресурсів (сировинних, матеріальних, трудових тощо). Витрати $\phi(A_i), \phi_j(A_j), \phi_j(A_i)$ представляють собою функціональні залежності і однозначно визначаються виробничою потужністю, тобто для кожного підприємства можливий лише один варіант модернізації або розвитку. Невідомими є A_i – виробничі потужності всіх підприємств. Виходячи з цих умов, необхідно вибрати оптимальний план розвитку і розміщення виробництва, тобто такий план, який з мінімальними витратами (або максимальним прибутком) задовольняв би заданим потребам регіону в умовах обмеженості ресурсів, що використовуються [8].

Відмінною особливістю пропонованої методики оцінки внутрішніх економічних резервів за рахунок управління ресурсним потенціалом є градієнтне скорочення ліміту за ресурсами і регулювання величини функціонала до значень, які забезпечують бездотаційну роботу підприємства. Створення такого регулюючого механізму дасть можливість порівняти можливості вугледобувних підприємств за основними ресурсами (запаси вугілля, робоча сила, енергія, матеріали) з технічними аспектами планування розвитку гірничих робіт, стан яких кількісно оцінюється рівнем концентрації. У таблиці 1 наведено матрицю побудови прямої та зворотної задачі впливу внутрішніх економічних резервів на рівень виробничих витрат.

Метою моделювання є крім мінімізації витрат на виробництво визначення внутрішніх економічних резервів, представлених тіньовою ціною матеріальних, кадрових та природних ресурсів U_i . Саме тіньова ціна буде свідчити про питому вагу кожного ресурсу у процесі виявлення внутрішніх економічних резервів. Ліміти ресурсів, представлені в головній

частині матриці, не розглядаються як постійні величини. Вже в постановці задачі відзначається однозначно про їх перевищення над тим рівнем, який є необхідним для забезпечення досягнутих сьогодні обсягів виробництва. Проте, маючи дуже низьку тіньову ціну вартість виробничих ресурсів переноситься на продукцію, що випускається, роблячи її неконкурентоспроможною на ринку енергоносіїв [9].

Таблиця 1 – Матриця моделювання економічних резервів

Пряма задача						
Джерела резервів		Відношення до 1т готової вугільної продукції				
		1	2	3	...	n
Продуктивність праці, т/міс		f_{11}	f_{12}	f_{13}	...	f_{1n}
Рівень концентрації робіт, м/1000т		k_{21}	k_{22}	k_{23}	...	k_{2n}
Інтенсивність відпрацювання запасів, м/міс		r_{31}	r_{32}	r_{33}	...	r_{3n}
Економічна надійність підприємства, долі од.		p_{41}	p_{42}	p_{43}	...	p_{4n}
		S_1	S_2	S_3	...	S_n
MIN						
Зворотна задача						
Відношення до 1т готової вугільної продукції						
Структурні ланки підприємства	Продуктивність праці, т/міс	Рівень концентрації робіт, м/1000т	Інтенсивність відпрацювання запасів, м/міс	Економічна надійність підприємства, долі од.	Вплив на рівень витрат	
1	f_{11}	k_{12}	r_{13}	p_{14}	S_1	
2	f_{21}	k_{22}	r_{23}	p_{24}	S_2	
...	...	...	...	...	...	
m	f_{m1}	k_{m2}	r_{m3}	p_{m4}	S_3	
	U_1	U_2	U_3	U_4	MAX	

Джерело: складено автором

Як відомо, ступінь тиску вугледобувного підприємства, як природокористувача, на навколишнє середовище визначається, з одного боку, ефективністю кожного виробничого підрозділу, що входить до нього, з іншого – взаємною координацією цілей всіх виробничих підрозділів, що сприяють досягненню загальних цілей підприємства. Тобто для вугледобувних підприємств, що відрізняються специфікою впливу природного компоненту, можливості досягнення спільних цілей представляють собою суму локальних можливостей досягнення цілей за всіма виробничими підрозділами з умовою мінімізації тиску на навколишнє середовище (F) [10]:

$$F = C + R + G + W \rightarrow \min \quad (4)$$

Оскільки у виразі (4) всі складові позитивні, мінімізація суми означає мінімізацію кожного доданка. Мінімізація першого доданка C рівносильна зниженню відходів збагачення і збитку від підробітку поверхні до мінімального допустимого значення. Мінімізація другого доданка R означає максимальний обсяг залишеної у вугледобувному підприємстві породи та її використання як об'єкта диверсифікації виробництва. Зокрема, якщо вся порода не видається на поверхню, R приймає своє мінімальне значення і дорівнює нулю. Мінімізація третього доданка G веде до зниження викидів метану в атмосферу, а зниження значення параметра W – до зниження обсягу викидів у навколишнє середовище високо мінералізованої шахтної води. Всі доданки у виразі (4) незалежні, і їх мінімізація реалізує в ряді випадків протилежні тенденції, тому порівняльна величина коефіцієнтів в цільовій функції повинна відображати баланс впливу цих протилежних тенденцій. Досвід показує, що ідеальні за одним із цих показників вугледобувні підприємства, в цілому необов'язково відносяться до числа дбайливих природокористувачів. Наприклад, значні запаси можуть залягати в несприятливих гірничо-геологічних умовах, вугілля високозольні і відпрацьовуються в умовах високої деконцентрації гірничих робіт.

Вплив природної складової добре узгоджується з параметром економічної надійності, представленого трьома компонентами, одним з яких є ступінь забезпеченості запасами [8]. Показник економічної надійності оцінює технологічний стан вугледобувного підприємства та його геологічну базу, а раціональна повнота вилучення запасів, у свою чергу, залежить від стану самого підприємства. При низькому значенні показника економічної надійності повнота відпрацювання запасів (або допустимих втрат) має істотне значення, і необхідно прагнути до можливо повної виїмки запасів. Межа такої можливості визначається конкурентоспроможністю вугілля, що видобуваються на аналізованому вугледобувному підприємстві. У випадку, коли рівень економічної надійності вугледобувного підприємства перевищує 1.5, тобто у підприємства достатньо запасів на 30 – 40 років роботи, то втрати запасів (неповнота їх видобутку) мають віддалені наслідки. Звичайно, втрати запасів можуть мати істотне місцеве значення, і доцільна повнота вилучення запасів у таких випадках визначається шляхом зіставлення додаткових витрат, викликаних залишенням запасів, і збитку від більш раннього введення в експлуатацію нового горизонту або виїмкового блоку.

Використовуючи рекурентні співвідношення і початкові дані залежності приросту потужності вугледобувних підприємств (табл. 2), що визначені з використанням встановлених закономірностей (рис. 1) та в залежності від рівня економічної надійності цих підприємств, приступаємо до знаходження розв'язку задачі перерозподілу 600 млн грн, що передбачається планами розвитку ДП «Державна вугільна компанія» для завершення реконструкції шахт «Південнодонбаська №1», «Південнодонбаська №3» та «Капітальна», тобто до визначення спочатку умовно оптимальних, а потім і оптимальних розподілів інвестицій між підприємствами.

Таблиця 2 – Вихідні дані динамічного моделювання приросту потужності вугледобувних підприємств

Обсяг інвестицій X_i (млн. грн.)	Приріст потужності вугледобувних підприємств $f(X_i)$ в залежності від обсягу інвестицій		
	«Південнодонбаська» №3	«Південнодонбаська» №1	«Капітальна»
50	86,8	1,6	24,2
100	222,6	99,3	148,9
150	302,1	156,5	221,9
200	358,5	197,1	273,7
250	402,2	228,5	313,9
300	437,9	254,2	346,7
350	468,2	276,0	374,4
400	494,3	294,8	398,5
450	517,4	311,4	419,7
500	538,1	326,3	438,6
550	556,7	339,7	455,8
600	573,8	352,0	471,4

Джерело: розроблено автором

Рисунок 2 свідчить про те, що кожне вугледобувне підприємство реагує на інвестиції в залежності від стану гірничого господарства, гірничо-геологічних умов залягання та технології відпрацювання запасів. Зокрема, шахта «Капітальна», яка має показник економічної надійності вище за шахти «Південнодонбаська №3» та «Південнодонбаська №1» більш дієво забезпечує приріст потужності.

За іншими варіантами реструктуризації вугледобувного підприємства (підприємств) сума капітальних вкладень на гірничі роботи визначається, виходячи з розрахованої величини капітальних вкладень на гірничі роботи у відсотках від потужності вугледобувного підприємства. Обсяг капітальних вкладень на гірничі роботи у відсотках росте із збільшенням потужності вугледобувного підприємства.

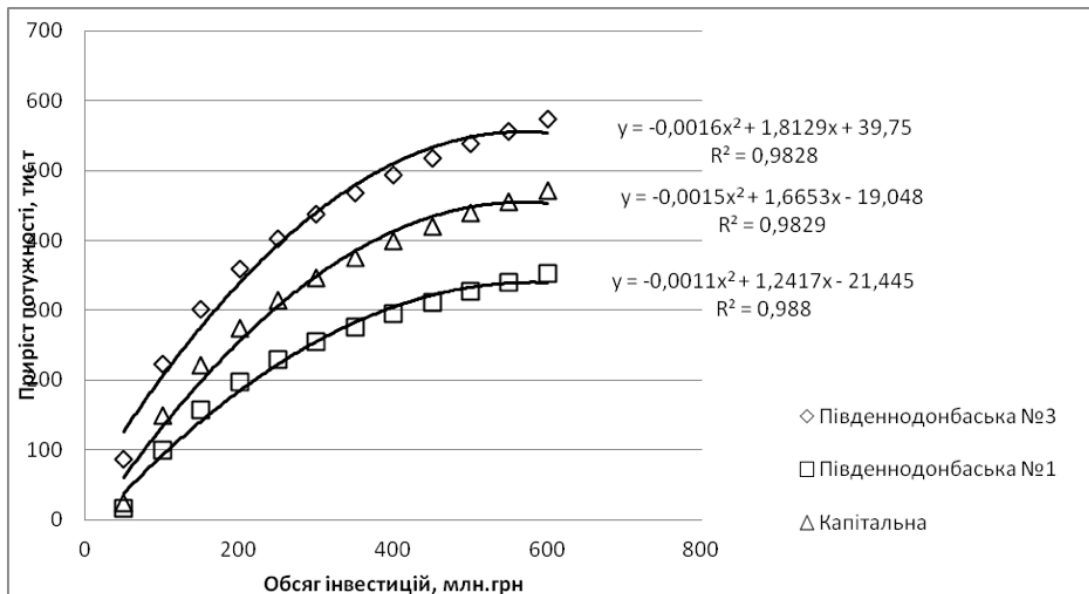

Рис. 2. Приріст потужності вугледобувних підприємств в залежності від обсягу інвестицій (за даними 2016 року)

Джерело: побудовано автором за результатами табл. 2

Різниця у сприйнятливості інвестицій, насамперед, збільшує постійні витрати вугледобувного підприємства, які суттєво впливають на такий показник видобутку як собівартість. Витрачена електроенергія в період невеликого чи неповного завантаження підприємства може довести її споживання до 1500кВт/т видобутку, що в структурі собівартості сягає 30-40% (при середньому споживанні за беззбиткової роботи 35-40 кВт/т видобутку). Також істотна різниця між розрахованими точками беззбитковості роботи вугледобувного підприємства з фактичним видобутком та навіть з проектною потужністю дає змогу стверджувати, що чималі резерви на покриття постійних витрат незалежно від коливання змінних витрат на видобуток вугілля приховані в раціональному простому відтворенні виробництва (навіть без спроб розширеного) [9].

Слід зазначити, що на даний час не існує обґрунтованого методу розділення загальних витрат на видобуток рядового вугілля на постійні та змінні – у середньому рахується 65% постійні й 35% змінні витрати на видобуток. В цю пропорцію також включені приховані можливості для пошуку економічних резервів вугледобувного підприємства, як в детальному аналізі структури собівартості. На деяких підприємствах, пов'язаних із видобутком вугілля, існує до 12 видів собівартості в залежності від попиту.

Розглянемо собівартість видобутку вугілля як джерело пошуку внутрішніх економічних резервів. Собівартість продукції будь-якого

підприємства представляє найважливішу характеристику результатів його діяльності, оскільки вона визначає величину витрат розраховуючи на одиницю продукції. Продуктивність праці відображає ефективність використання лише одного компонента виробничого процесу – робочої сили. На відміну від цього собівартість відбиває результат використання всіх трьох компонентів: знарядь праці (основних фондів або основного капіталу), предметів праці (обігових фондів або обігового капіталу), робочої сили [10].

До 2000 року собівартість видобутку вугілля розраховувалась за наступними елементами витрат: матеріальні витрати, оплата праці, відрахування на соціальні заходи, амортизаційні відрахування, інші витрати. Сума за цими п'ятьма елементам утворює виробничу собівартість, до них додаються «невиробничі витрати», і тоді одержуємо повну собівартість. З 2000 року з елементу інші витрати виділені адміністративні витрати, а витрати, пов'язані з використанням природної сировини, які раніше входили в інші, перенесені в матеріальні витрати. Матеріальні витрати складаються з елементів, до яких належать: сировина та основні матеріали (у вугільній промисловості відсутні), допоміжні матеріали, паливо, електроенергія, послуги виробничого характеру і витрати, пов'язані з використанням природної сировини. Нижче буде розглянута структура й динаміка зазначених елементів витрат, а поки проаналізуємо рух собівартості в цілому [11].

При вивченні динаміки собівартості за тривалий період, насичений великими соціально-економічними змінами, виникає питання про порівнянність даних, тим більше розрахованих у різних курсах гривні до долара. Може виникнути думка про приведення собівартості до однієї грошової одиниці (долара), що повинно зробити величину собівартості порівнянною. Однак це зробити практично неможливо: у якості підстави для перерахування потрібно було б мати деякі стандартні комплекси, наприклад, вартості однотипного устаткування та матеріалів, а також оплати праці, але через нестійкість цін та з інших причин, (зокрема, через зміну постачальників), вартісне вираження таких комплектів буде непостійним і в різних регіонах неоднаковим. Фактично при такому перерахуванні непорівнянність буде захована в коефіцієнтах перерахування, і він буде носити суб'єктивний характер. Зміна собівартості за окремими елементами витрат відбувалося вкрай нерівномірно. Для того, щоб оцінити амплітуду витрат у табл. 3. наведені

індекси зміни собівартості за період 2006 – 2016 роки (2006 рік прийнятий за 1).

Інфляційні процеси, контрольований курс гривні, падіння виробництва значне подорожчання матеріального забезпечення всіх без винятку видів робіт, які необхідно проводити для підтримки мінімальної виробничої потужності, спричинили стрімкий ріст собівартості. Чого не можна сказати про ціну реалізації вугільної продукції, особливо для державних підприємств, які знаходяться в оточенні фірм-посередників для спрощення проведення торгів по обладнанню, техніці і, зрозуміло, реалізації продукції.

Таблиця 3 – Індекси зміни собівартості по елементах витрат

Елементи витрат	Значення індексів по роках	
	2013	2016
Матеріальні витрати	8,1	12,1
Оплата праці	2,1	3,87
Відрахування на соціальні заходи	2,2	5,21
Амортизація	0,72	0,25
Інші витрати	4,76	9,11
Виробнича собівартість	2,7	5,43
Позавиробничі витрати	7,2	13,81
Повна собівартість	2,82	4,97

Джерело: розроблено автором

Таким чином, для визначення оптимального варіанта підтримки потужності підприємства або можливостей диверсифікованих виробництв для побудови перспективного плану розвитку підприємства застосовувалися різні економічні критерії. Узагальнені положення дають підставу для висновку про те, що з'ясування сутності показників собівартості, продуктивності праці, видобутку або ціни має теоретичне й практичне значення, оскільки відкриває можливості пошуку внутрішніх економічних резервів окремих підприємств і галузі в цілому.

Висновки. 1. Основним методом виявлення внутрішніх економічних резервів на вугледобувних підприємствах є управління ресурсним потенціалом до забезпечення бездотаційної роботи. Створення такого регулюючого механізму дасть можливість порівняти можливості вугледобувних підприємств за основними ресурсами (запаси вугілля, робоча сила, енергія, матеріали).

2. Для побудови моделей управління збитковими вугледобувними підприємствами потрібна дієва державна регуляторна політика, спрямована на стимулювання скорочення витрат. У традиційно збитковій вугільній галузі складається зворотна картина – чим більше вугледобувне

підприємство одержує збитків, тим на більшу суму державної підтримки на покриття собівартості воно може розраховувати.

3. Застосування концепцій динамічного програмування з метою управління політикою збереження потенціалу збиткових державних вугледобувних підприємств може стимулювати інвесторів зробити диверсифікацію гірничодобувних регіонів процесом, що є добре спланованим і керованим у часі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вагонова О.Г. Економічні проблеми підтримання потужності та інвестування вугільних шахт України: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.07.01 / О.Г. Вагонова. – НАН України; Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2006. – 30 с.
2. Ганицкий В. Менеджмент горного производства / В. Ганицкий, В. Велесевич. – М.: Изд-во Москов. гос. горного ун-та, 2004. – 385 с.
3. Даянц Д.Г. Управление персоналом на горных предприятиях / Д.Г. Даянц, Н.П. Романова. – М.: Изд-во Москов. гос. горного ун-та, 2001. – 302 с.
4. Петенко И.В. Проблемы рентабельности угольной продукции / И.В. Петенко, С.С. Майдукова // Уголь Украины. – 2014. – №10 – С. 18-20.
5. Бойченко Н.В. Определение экономического потенциала антрацитовых шахт / Н.В. Бойченко // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ. – 2004. – Вип. 197, т. 2. – С. 330-339.
6. Костарев, А.С. Резервы развития угледобывающего предприятия / А.С. Костарев // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). Отдельная статья (специальный выпуск). – 2013. – № 12. – 176 с. – М.: издательство «Горная книга»
7. Макогон Ю. Вугільна галузь України: проблеми та перспективи сталого розвитку: аналітична записка [Електронний ресурс] / Ю. Макогон; Регіональна філія Нац. інституту стратегічних досліджень у м. Донецьку. – Режим доступу: <http://www.old.niss.gov.ua/Monitor/desember08/5.htm/>.
8. Лозинський І.Є. Методичні основи формування стратегії розвитку вугільної галузі / І.Є. Лозинський // Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». – 2013. – № 10. – С.161-166.
9. Петенко И.В. Экономико-математическая модель прогнозной оценки параметров зон отрицательного влияния породных отвалов / И.В. Петенко // Проблемы сбора, перспектив и проблем утилизации отходов. – Одесса: ОЦНТИ, 2001. – С. 274 – 278.
10. Mamaykin A. Inner potential of technological networks of coal mines//S. Salli, A. Mamaykin //Geomechanical Processes During Underground Mining – Pivnyak, Bondarenko, Kovalevs'ka&Illiashev © 2013 Taylor & Francis Group, London, ISBN 978-0-415-66174-4 (p. 243-246)
11. Акамаєв А.І. Нові підходи до аналізу діяльності вугледобувного підприємства / А.І. Акамаєв, В.Н. Белозерцев // Вугілля України. – №2. –2006. – С. 7-8.

УДК 330.341.1 : 658.5

**ЕФЕКТИВНІСТЬ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ
ПРОЕКТІВ ЯК ЧИННИК ПРИВАБЛИВОСТІ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ****Вагонова О.Г., д.е.н.****Досужий В.С.***Національний гірничий університет, м.Дніпро*

В статті оцінена працездатність основних засобів виробництва як функція обсягів процесів утворення їх відновленої вартості (вибуття, оновлення, ремонту, модернізації, інновації устаткування). Поглиблений методичний підхід до визначення узагальнених показників схеми кредитування: вартості кредиту й терміну його погашення при введення виробничої потужності в дію у два етапи: спочатку - на пускову, а потім на повну потужність. Встановлена ефективність різних за часом надання та обсягами траншів схем кредитування підприємницького проекту залежно від співвідношення банківської ставки за наданий кредит та прибутковості основного капіталу, введеного в експлуатацію за проектом. Ефективність схем оцінена виходячи з накопиченого дисконтованого грошового потоку. Запропонована конкретизація оцінки впливу умов надання позики та інфляції грошей на ефективність кредитування. Рекомендація щодо введення виробничої потужності об'єкту в дію у два етапи дозволяє знизити вартість отриманого кредиту. Досліджена ефективність різних схем кредитування проекту будівництва інноваційних ІСТ-печей для виготовлення металевих злитків на заводі «Дніпроважмаш». Запропонована доцільна схема, що забезпечує найбільший прибуток.

Ключові слова: основні засоби виробництва, підприємництво, вартість кредиту, банківська ставка, машинобудівне підприємство

UDC 330.341.1 : 658.5

**EFFECTIVENESS OF LENDING TO ENTREPRENEURIAL
PROJECTS AS A FACTOR OF ATTRACTIVENESS
FOR THEIR IMPLEMENTATION****Vagonova O., Dr. of Econ.Sc.****Dosuzhi V.***National Mining University, Dnipro*

An assessment of the fixed assets working capacity as a function of the volume of their recovered value creating processes (disposal, renovation, repair, modernization, equipment innovation) was carried out. An in-depth methodical approach to the definition of generalized indicators of the credit scheme was established: the cost and the maturity of the loan when putting the production capacity into operation in two stages: first - to start-up, and the second - to run at full capacity. The effectiveness of schemes for lending to an entrepreneurial project of different delivery times and tranche volumes has been established, depending on the ratio of the bank rate for the loan granted and the profitability of the fixed capital put into operation for the project. The effectiveness of the schemes has been estimated based on the accumulated discounted

cash flow. It was offered to concretize an estimation of influence of the conditions of loan granting and inflation on the efficiency of lending and credit. The recommendation of commissioning the facility's production capacity in two stages makes it possible to reduce the cost of the loan received. The effectiveness of different lending schemes to construct innovative ICT-furnaces for the production of metal ingots at Dnieprotiazhmash has been investigated. An expedient scheme has been proposed to ensure the highest rate of return.

Keywords: the durable means of production, entrepreneurship, the cost of a loan /credit cost, the bank rate, machine-building enterprise

Актуальність проблеми. Підприємства машинобудування сьогодні мають майже на 100% морально та до 70 % фізично застарілі основні засоби виробництва. Лише близько 1% обсягу продукції машинобудівного комплексу відповідає вимогам світового ринку [1]. Загалом в складі промислової продукції частка машинобудування -1,2%, проте її якість в основному визначає конкурентоздатність металургійної, гірничодобувної й інших галузей промисловості. Останнім часом значне зростання цін на енергоносії робить актуальною проблему швидкого розвитку і технічного інноваційного переоснащення основних фондів машинобудування.

Забезпечення конкурентних переваг машинобудівних підприємств може бути здійснено шляхом впровадження у виробництво нових виробів, подальшим технічним та технологічним його вдосконаленням, що вимагає суттєвих витрат часу і ресурсів. Для нормального розвитку виробництва потрібна постійна витрата коштів на зміну технологічних можливостей та забезпечення ефективного розширеного відтворення основного капіталу. В інвестиційному процесі особливо важливим є якісний ріст технічного складу капіталу. Саме втілення наукомістких, високотехнологічних інвестицій відображає якісну сторону цього капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розглянуто наукові праці щодо чинників впливу на ефективність підприємницької діяльності, а також визначення умов кредитування, які утворюють інвестиційну привабливість розробки та реалізації підприємницьких проектів. У свій час Дж. Кейнс [2] визначив інвестиції як «поточний приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності певного періоду», або як ту «частину доходу за цей період, що не була використана для споживання». Досліджуючи механізм здійснення підприємницької діяльності, Гудзевич Ю.І. [3] звертає увагу на особливості спільної реалізації її економічної, організаційної та соціальної складових.

Рівень інноваційно-інвестиційної активності українських підприємств, на думку Ушеренко С.В. [4], обумовлений не тільки недоліками державної політики, але й недостатніми фінансовими можливостями суб'єктів господарювання. Кашуба О. М. [5] визначила проблеми розвитку підприємництва на макро- і мікрорівнях української економіки, серед яких основними є низька конкурентоспроможність вітчизняних підприємств, непривабливий інвестиційний клімат, відтік інвестицій та інших коштів за кордон тощо. Розглядаючи стан інвестиційної діяльності України, Черненко Л.В. [6], запропонував напрями її активізації на основі усунення негативного впливу низки політичних та соціальних факторів.

Аналіз результатів досліджень [7] показав, що на сьогодні більш системними та масштабними факторами щодо відтворення засобів виробництва і в прямому, і опосередкованому значенні залишаються фінансові труднощі. Через обмеження власних ресурсів фінансування нововведень важливим джерелом частіше розглядаються кредитні ресурси. Позитивні та негативні наслідки кредитування визначили Яструбецька Л.С. та Баб'як Я.Б. [8]. Вони підкреслили необхідність використання банківських кредитів у період фінансових криз, коли підприємства повинні розв'язувати проблему нестачі коштів для безперебійної роботи. На думку Науменка О.В. [9], ефективність кредитних засобів на впровадження того чи іншого проекту обумовлена співвідношенням рівня прибутковості фінансових ресурсів та їх вартості.

Підприємництво ґрунтується на новаторстві шляхом використання різних проектів докорінної перебудови виробництва через здійснення нових комбінацій щодо техніки і технології, а також випуску нових або старих видів продукції новими методами. Проекти стимулюються ціновою конкуренцією та необхідністю зниження витрат або пристосуванням до нової ресурсної ситуації. Інвестиційний ефект від впровадження технологічних нововведень може полягати й у підвищенні потужностей у рамках наявного асортименту продукції, тому що завдяки новій технології можливі поліпшення умов виробництва продукції, а також зниження виробничих витрат і збільшення обсягу продажів.

Прикладний характер питання, що розв'язується, стосується умов підприємництва на машинобудівних підприємствах. Незважаючи на широке коло наукових результатів з цього питання, сучасний підхід до привабливості інвестування розробки та реалізації інновацій на цих підприємствах потребує додаткового теоретичного обґрунтування.

Практичну значимість для розвитку і підвищення ефективності підприємницької діяльності має поглиблення методичних підходів до визначення параметрів кредитування, які будуть поліпшувати умови надання підприємцям фінансових ресурсів й цим самим підвищувати привабливість реалізації інвестиційно-інноваційних проектів. Цей напрям дослідження заслуговує на особливу увагу з боку малого бізнесу, адже малі підприємницькі фірми не завжди конкурують з великими, насамперед що стосується ринку капіталів. Банки й інші джерела позичок сприймають малий бізнес як більше ризикований, ніж великий.

Пошук і впровадження нових підходів до модернізації виробничо-технічного комплексу кожного машинобудівного підприємства, що забезпечують підвищення конкурентоздатності його продукції, у цілому зводяться до розв'язання проблеми підвищення технічного рівня основних засобів виробництва. Нові підходи в кінцевому рахунку повинні полягати в прискореному інноваційному розвитку при відповідному рівні і нетрадиційних формах інвестиційного забезпечення [10].

Показники й схема інвестування розширеного (інноваційного) відтворення основних засобів виробництва шляхом кредитування визначається цілком цього відтворення, що поставлена підприємцем. На підставі вищевикладеного для підвищення його зацікавленості в розробці та реалізації підприємницьких проектів має бути обґрунтована ефективність впровадження нового інноваційного та модернізаційного наявного діючого обладнання.

Метою статті є поглиблення наукових засад щодо встановлення доцільної структури основних засобів за складом процесів, що здійснюються для їхнього відтворення, а також удосконалити методичних підходів до визначення показників й схеми кредитування проектів, що сприятимуть поліпшенню умов їхньої реалізації.

Виклад основного матеріалу статті дослідження. Обсяг основних засобів, що підлягають відтворенню, є функцією їх придатності до експлуатації в заданих умовах. Пропонується оцінювати цю придатність за різницею втраченої та відновленої вартостей робочого устаткування. Враховуючи часткове оновлення й вибуття частини основних засобів, їх модернізацію, впровадження інноваційних проектів протягом поточного року, придатність цих засобів можна визначати за коефіцієнтом:

$$K_{3.6} = 1 - \frac{W_n - W_6 - A_{6.3} + B_m + W_{in}}{W_n}, \text{ частка од.}, \quad (1)$$

де $K_{3,6}$ - коефіцієнт, який характеризує зміну вартості основних засобів протягом року, що розглядається, порівняно з їх вартістю W_n на початок цього року;

W_n , W_e - вартість основних засобів виробництва, відповідно, що вибули з експлуатації та введені в експлуатацію протягом року;

$A_{a,3}$ - амортизаційні відрахування;

B_m - витрати на ремонт і модернізацію засобів виробництва;

W_{in} - витрати на впровадження інноваційних об'єктів у поточному році.

За вираженням (1) можуть бути сплановані витрати B_m на ремонтні й відновлювальні заходи, що слід реалізувати на кінець поточного року для забезпечення прийняттого рівня придатності технологічного устаткування для виготовлення якісної продукції. Відповідно до втрати залишкової вартості основних засобів на кінець цього року будуть придбані нові одиниці устаткування, здійснена його модернізація тощо й загалом проаналізовані всі процеси утворення відновленої вартості основних засобів щодо доцільності обсягів цих процесів згідно із змістом. Для досягнення кращої придатності засобів обсяги процесів можуть бути змінені за величиною у межах певної суми витрат. Ефективність впливу того чи іншого процесу (вибуття, оновлення, ремонту, модернізації, інновації устаткування) на поліпшення умов реалізації підприємницького проекту залежить різною мірою від умов його виконання, ставлення інвесторів, зовнішніх та внутрішніх ризиків. Природно, рішення щодо ухвалення тієї чи іншої схеми розподілу грошових засобів за процесами відтворення на досягнення поставлених проектом цілей має бути оцінено за кількісними показниками. Для цього має бути здійснений економічний аналіз й оцінка впливу внеску кожного процесу за змістом в підвищення придатності основних засобів. Вимір придатності за j -ю схемою розподілу інвестиційних вкладень може бути здійснений виходячи з економічного результату $\Pi_{e,\phi}$, що бути отриманий підприємцем при інноваційному відтворенні основного капіталу виробництва. Цей ефект визначається сумою:

$$\Pi_{e,\phi} = R_1 W_{1j} + R_2 W_{2j} + \dots + R_m W_{mj}, \text{ грн./рік} \quad (2)$$

де $\Pi_{e,\phi}$ - валовий прибуток від реалізації продукції, виробленої при інноваційному відтворенні основного капіталу, грн./рік;

R_1, R_2, R_m – рентабельність основних засобів за 1-м, 2-м, m -м процесами їх розширеного відтворення, грн. /грн.;

W_{1j}, W_{2j}, W_{mj} – обсяг інвестиційних вкладень на здійснення 1-го, 2-го, m -го процесу відтворення засобів за j -ю схемою розподілу грошових засобів, грн.

Для вибору доцільної схеми забезпечення підприємницького проекту грошовими засобами обчислюють орієнтовне значення валового прибутку для кожної прийнятної схеми розподілу коштів. Технічний аналіз звичайно виконується групою власних експертів підприємства за безпосередній участі інвестора та осіб, що займаються підприємництвом, з можливим залученням сторонніх вузькоспеціалізованих фахівців. Вимір економічного результату проводять з урахуванням технології відтворення основного капіталу, найбільш прийнятної з погляду цілей проекту, місцевих умов, у тому числі доступності й вартості сировини, енергії, робочої сили, а також наявності потенційних можливостей здійснення проекту.

В основі методичного підходу до вибору доцільної схеми надання кредиту та її реалізації має бути забезпечення сприятливих умов для позичальника з тим, щоб він був задоволений умовами кредитування. Це сприяння формується за таких умов: 1) зменшення тіла кредиту, що можливо за рахунок менших витрат на розробку проекту та його впровадження в дію; 2) скорочення суми відсотків за отриману позику, що визначається порядком надання позики (кількість траншів, їх розподіл у часі). Цей підхід покращуватиме умови позичальника, на які можна активно впливати. Кредитору такий підхід буде також привабливим, адже він матиме більшу кількість позичальників, яка забезпечуватиме його прибуток.

Таким чином буде встановлено наскільки підвищиться (або знизиться) придатність засобів, що застосовуватиме підприємство для виготовлення продукції у наступному році. Як впливає з вираження (1), необхідний обсяг коштів залежить від співвідношення величин залишкової вартості основних фондів на початок і кінець планованого року, а також обсягу виділених коштів на підтримку виробничої потужності фондів у попередньому році. На підставі цього підходу підприємець матиме змогу оцінити суму інвестиційних вкладень, потрібних для впровадження у виробництво певного інноваційного об'єкту.

Для спрощення методичного підходу до визначення основних показників схеми кредитування, формулювання узагальнених висновків

прийнято, що кредитні надходження виділяють позичальнику рівномірно за часом та однаковими сумами (траншами). Розглянемо ці показники стосовно окремих етапів введення підприємницького об'єкту в експлуатацію. Передбачається, що виробнича потужність вводиться в дію спочатку на деяку пускову потужність, а потім – на повну потужність згідно з підприємницьким проектом.

Оплата відсотків за використання кредиту в t -му періоді (місяці, півріччі, році) від початку надання траншів:

- за початковий кредит K_0 на підготовчі роботи щодо утворення підприємницького об'єкту, грн.

$$O_{nt} = \frac{p}{100K_0}, \quad (3)$$

де p – банківська ставка за кредит, %.

- протягом періоду функціонування кредитної лінії до вводу пускової потужності в експлуатацію

$$O_{et} = \frac{p(K_t - K_0)}{100} = \frac{ptK_{mp}}{100T_{mp}}, \quad (4)$$

де t – період надання кредитної суми (траншу) від початку кредитування ($1 \leq t \leq T_{e.n}$);

K_t – сума капіталу, інвестованого протягом часу t функціонування кредитної лінії до початку $T_{e.n}$ пускової експлуатації об'єкту, грн.,

K_{mp} – обсяг кредитного траншу (одноразового інвестування), грн.:

T_{mp} – інтервал часу між траншами (частками кредиту);

- після вводу підприємницького об'єкту на пускову потужність

$$O_{et} = \frac{p}{100}(K_t - K_0 - (t - T_{e.n})P_{e.n}), \quad (5)$$

де $P_{e.n}$ – сума платежу підприємця з повернення тіла кредиту в t -му періоді після вводу пускової потужності об'єкту в дію ($T_{e.n} \leq t \leq T_e$);

$T_{e.n}$, T_e – початок експлуатації об'єкту на пускову і на повну виробничу потужність, відповідно.

У формулах (3) - (5) відсоток p за нині діючим підходом виходить з рівня прибутковості R_k наданого кредиту, який планує банк виходячи з рентабельності на свій капітал, частка од. Повна банківська ставка розраховується за сумою $p = R_k + i_{zz}$, де i_{zz} – рівень знецінення грошової одиниці протягом періоду часу, що планується, частка од. Цей підхід не

дозволяє урахувувати вплив на величину вказаних платежів факторів надання позики та інфляції (дефляції) кредитних сум незалежно один від одного.

Надаючи довготермінові позики, банк повинен враховувати можливе зростання цін як у наступному році, так і у віддаленій перспективі, інакше встановлена відсоткова ставка буде нереальною. Тому її доцільніше визначати, ураховуючи окремо можливу зміну рівня цінності грошей протягом прогнозованого періоду. Такий підхід буде висвітлювати певне інфляційне очікування, на основі якого економічні суб'єкти зможуть формувати свою цінову, грошову, кредитну політику.

Протягом часу T_e будування виробничого об'єкту витрати складатимуть:

$$B_k = K_i + pT_e K_o + \sum_{t=1}^{T_e.n} O_{et} + \sum_{t=T_e.n+1}^{T_e} O_{et} - (T_e - T_{e.n})P_e, \text{ грн}, \quad (6)$$

де B_k – сумарні інвестиційні витрати підприємця на будування об'єкту, грн;

K_i – сума капіталу, виділеного на введення в експлуатацію та освоєння виробничої потужності в повному обсязі;

P_e – величина одноразового платежу з погашення боргу підприємцем (повернення залишку тіла кредиту та сплата відсотків за цей залишок).

З урахуванням виразу (6), повна вартість отриманого кредиту B_k розраховується шляхом сумування початкового кредиту K_o , банківських

надходжень K_i та відсотків $\sum_{t=1}^{T_{k.p}-1} O_{k.it}$, де $T_{k.p}$ – кінцевий період розрахунку за отриманий кредит.

Підприємець вводить в t -му періоді ($T_e < t \leq T_{k.p}$) об'єкт в експлуатацію й за рахунок загальних витрат на виготовлення та реалізацію продукції, вироблюваної цим об'єктом, погашає кредит. Він має погасити тіло кредиту, що залишилось на час розрахунку, й сплатити відсотки за цей залишок. Розрахунок здійснюється за умовами кредитного договору, які передбачають термін $T_{k.p}$ погашення кредиту або цей термін не передбачають. Розглянемо обидва варіанти:

1) термін погашення тривалістю $T_{k.y}$ встановлений угодою між кредитором і позичальником. Цього разу автором прийнято підхід до методу розрахунку за залучений капітал, згідно з яким можливі за

собівартістю продукції витрати O_k передбачаються на оплату процентів за кредит та його тіла. Визначена сума платежу, достатня для погашення боргу за s періодів та час $T_{к.у}$. Прийнято, що відсотки за кредит сплачуються повністю, а решта витрат O_k спрямовується на оплату самого кредиту. Отже, якщо встановлений термін погашення отриманого кредиту, то підприємство – позичальник має що періоду сплачувати кредиторів таку суму грошей:

$$B_k = \frac{(K_o + K_i)(1 + p \sum_{j=1}^s (1 + p)^{j-1})}{\sum_{j=1}^s (1 + p)^{j-1}}, \quad (7)$$

де j – порядковий номер періоду оплати відсотків та залишку тіла кредиту; $j = 1, 2, \dots, s$;

2) термін повернення боргу за кредитом визначається тривалістю повернення боргу за кредит, що пов'язано з можливою сумою коштів, яку підприємство в змозі виділити з доходу підприємства. Його загальний борг дорівнюватиме витратам B_k , що можуть бути розраховані за вираженням (6). Ці витрати будуть складатися з витрат, понесених підприємцем до та після введення об'єкту в експлуатацію на повну потужність. Обсяг продукції, що може бути виготовлений виробничим комплексом на реалізацію, залежить в основному від його потужності. Комплекс характеризується певною вартістю як складова основних засобів виробництва. Утворення засобів потребує певного обсягу інвестицій (капіталу) відповідно до їхньої виробничої потужності. Значить, орієнтовні розрахунки прибутку машинобудівного підприємства можуть базуватися на рентабельності інвестицій $R_{інв}$. Остання вимірюється за показником прибутковості інвестиційної діяльності підприємства, який обчислюють як частку від ділення суми чистого прибутку на суму інвестицій. У такому разі прибуток Π_c , що залишається у підприємця після сплати податків, відрахувань, обов'язкових платежів, визначатиметься за добутком $\Pi_{c.н} = R_{інв} K_{інв}$. При цьому має виконуватися умова: $R_{інв} K_{інв} \geq \Pi_{ч.л} Q_o = \Pi_{c.н}$, де $\Pi_{ч.л}, Q_o$ – відповідно, чистий прибуток на 1 т продукції та виробнича потужність побудованого комплексу. Наведена умова дозволяє визначити тривалість погашення банківського боргу й тим самим економічну доцільність проекту, що реалізується.

Інвестиційний кредит буде повністю оплачений протягом періоду тривалістю $T_{к.у}$ при виконанні умови:

$$\sum_{t=1}^{T_{\kappa.p}-1} \frac{B_{in,t}}{(1+\alpha)^t} = \sum_{t=T_e+1}^{T_{\kappa.y}} \frac{P_{e,t}(1-\delta_p)}{(1+\alpha)^t}, \quad (8)$$

де $B_{in,t}$ – капітальні вкладення в підприємницький проект у t -му періоді його реалізації (банківські надходження, включаючи оплату відсотків), грн./рік;

α – дисконтна ставка, частка од.;

$P_{e,t}$ – платіж підприємства на відтворення основних засобів в t -му періоді реалізації проекту ($T_e < t \leq T_{\kappa.p}$), грн./міс. (півріччя, рік);

δ_p – частка платежу, що спрямовується на подальший розвиток засобів виробництва власними силами, частка од.

Ліва частина рівності (8) являє собою сумарну вартість капіталу, інвестованого у розробку і впровадження нового об'єкту, права – сумарні платежі за наданий кредит протягом періоду цього впровадження. Після вводу об'єкту в дію на повну потужність протягом часу $T_y = (T_{\kappa.p} - T_e)$ підприємець має витратити на сплату відсотків за кредит у розмірі $(K_i - P_{en}(T_e - T_{e.n}))$ таку суму грошей:

$$B_p = \sum_{t=T_e+1}^{T_{\kappa.p}} O_{pt}, \text{ грн}, \quad (9)$$

де O_{pt} – оплата відсотків за залишок кредитної суми на t -й період розрахунку;

$$O_{pt} = \frac{P}{100} (K_i - (T_e - T_{e.n})P_{e.n} - (t - T_e - 1)P_e), \quad (10)$$

P_e – сума грошей від реалізації продукції, що виділяється на погашення тіла кредиту при експлуатації підприємницького об'єкту на повну потужність.

На підставі викладеного підходу досліджена ефективність різних схем кредитування проекту відновлення основних засобів для випуску металевих злитків на заводі «Дніпроважмаш». За проектом утворюють дві інноваційні ІСТ-печі ємністю 20 т вартістю 21 млн.грн. кожна та одну піч 5 т вартістю 7 млн.грн. Додатковий грошовий потік від цієї інновації запланований у розмірі 14,71 млн. грн. на рік. Потрібні за розрахунком витрати склали 54 млн.грн., в тому числі на передінвестиційний (довиробничий) етап - 5 млн. грн. та на впровадження устаткування - 49

млн. грн. Інвестування здійснюється на початку планованого року, розрахунок за кредитом - вкінці року. Банківський капітал надходить та повертається протягом 5 років (10 піврічних періодів), ставка плати за кредит що періоду - 12% (0,12).

Закупка та введення в експлуатацію обладнання здійснені за 5 схемами вкладення інвестицій (у сумі 21,0, 21,0 і 7,0 млн. грн.), що відрізняються між собою порядковим номером періоду вкладення. Стосовно кожної схеми розглянуто такі варіанти: А - кредит погашається рівномірними частинами протягом 2,5 року; В – тіло кредиту погашається одноразово через 2,5 року; а відсотки сплачуються за півріччями; С – кредит погашається рівномірними частинами протягом 5 років, відсотки сплачуються що півріччя. Всі розрахунки виконано а умови, що додатковий грошовий потік від реалізації злитків зростає пропорційно обсягу вкладених за півріччя інвестицій – від 6,54 млн. грн. при вкладенні 21,0 млн. грн. до 14,71 млн. грн. при вкладенні 49,0 млн. грн.

Приклад зміни грошового потоку за схемою 2 поданий на рис. 1.

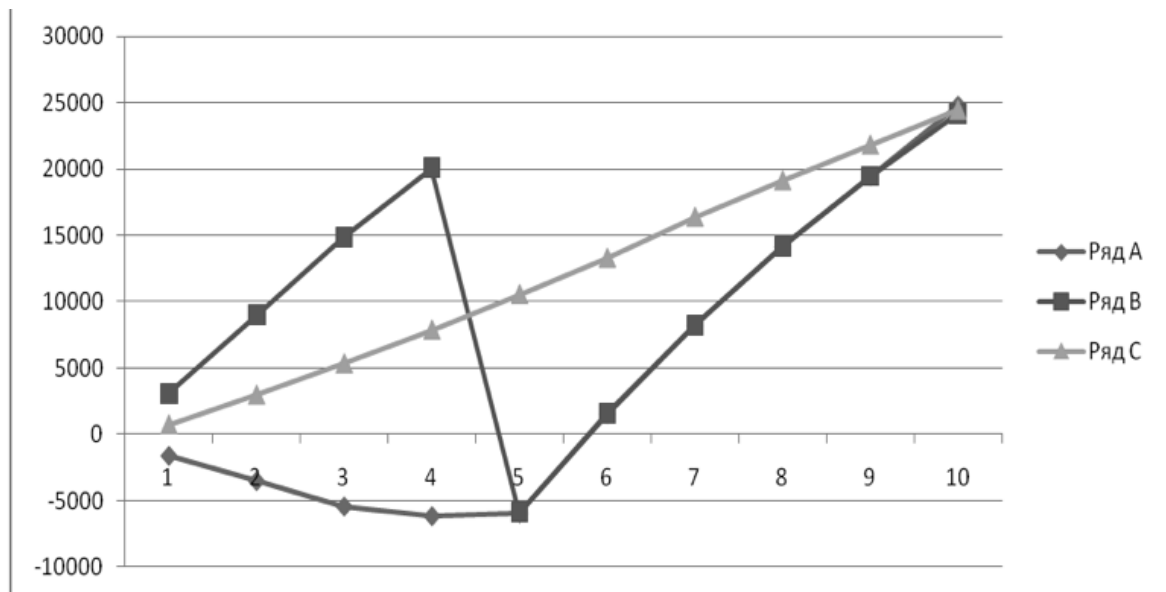

*Рис. 1. Графік накопичених дисконтованих грошових потоків за 2-ю схемою кредитування: А,В,С - схеми погашення кредиту
Розроблено авторами*

Схемою передбачена закупка обладнання протягом перших трьох півріч: перше та друге півріччя – печі ємністю 20 т, третє півріччя - піч 5 т. Накопичений дисконтований грошовий потік за варіантами А, В, С відповідно склав 65,935, 55,075, 49,735 млн. грн.

Отже, з метою поліпшення умов кредитування проекту будівництва об'єкту інвестору слід скоріше вложити всю суму позики на введення об'єкту в експлуатацію, що дозволить скоріше погасити тіло кредиту й

зменшити відсотки за його використання. Це приведе до збільшення накопиченого грошового потоку, що є основною ціллю підприємця.

Зі збільшенням тривалості окупності отриманого кредиту зростатимуть і вартість інновації, і дохід підприємства від її впровадження, причому ця тривалість залежить від співвідношення ставки позикових обов'язків підприємства та рівня рентабельності інноваційного продукту.

Висновки. 1. Для досягнення вищої працездатності основних засобів виробництва обсяги процесів утворення їх відновленої вартості (вибуття, оновлення, ремонту, модернізації, інновації устаткування) можуть бути змінені за величиною у межах певної суми витрат. Доцільні обсяги процесів встановлюються за схемою розподілу капітальних вкладень на їх здійснення, яка забезпечує найбільший валовий прибуток від реалізації продукції.

2. З метою поглиблення методичного підходу до визначення узагальнених показників схеми кредитування складено аналітичні вирази для розрахунку відсотків згідно з наданими траншами на окремих етапах введення підприємницького об'єкту в експлуатацію. Прийнято введення виробничої потужності в дію у два етапи: спочатку - на пускову, а потім на повну потужність, що знижує вартість отриманого кредиту.

3. Обґрунтована теоретично доцільність розрахунку банківської ставки по оплаті кредиту за сумою рівня прибутковості кредиту, який планує банк, та рівня знецінення грошової одиниці протягом періоду часу, що планується, встановлюючи ці рівні окремо один від одного. Цей підхід дозволяє позичальнику конкретизувати оцінку впливу умов надання позики та інфляції грошей на ефективність кредитування.

4. Оцінена в аналітичному виді вартість кредиту для різних схем його погашення залежно від умов визначення терміну погашення, передбачених кредитним договором для підприємницького проекту. Ефективність того чи іншого терміну погашення залежить від співвідношення банківської ставки за наданий кредит та прибутковості основного капіталу, введеного в експлуатацію за проектом.

5. Досліджена ефективність різних схем кредитування проекту будівництва інноваційних ІСТ-печей для виготовлення металевих злитків на заводі «Дніпроважмаш». Розглянуто 5 схем вкладення інвестицій, що відрізняються між собою часом періоду вкладення коштів та методом погашення кредиту. Ефективність схем оцінена виходячи з накопиченого дисконтованого грошового потоку. Цей потік збільшується при скорішому введенні об'єкту в експлуатацію та погашенні тіла кредиту.

6. Інвестиційно-інноваційна ефективність підприємницьких проектів на тепер досліджена достатньо за окремими складовими цієї науково-прикладної проблеми, а саме інвестицій, інновацій та підприємництва. Тому подальші дослідження мають більш глибоко розглядати питання ефективності об'єднання зазначених складових, що підвищить привабливість цих проектів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Плоткін Я.Д. Організація і планування виробництва на машинобудівному підприємстві/ Я.Д. Плоткін, О.К. Янушкевич. – Львів: Світ, 2001. – 352 с.
2. John Maynard Keynes. The General Theory of Employment, Interest and Money/ John Maynard Keynes. – Palgrave Macmillan. – 1936. – 472 с.
3. Гудзевич Ю.І. Сутність механізму реалізації підприємницької діяльності та його складових / Ю.І. Гудзевич // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. «Економіка»: зб. наук. праць.- Острог: Вид-во Нац. ун-тету «Острозька академія», 2014.- Вип. 25.- С. 9-14.
4. Ушеренко С.В. Інноваційно-інвестиційна діяльність українських підприємств: сучасний стан і пріоритети активізації / С.В. Ушеренко // Економічний часопис-XXI. - № 7-8 (2). – 2014. – С. 56 – 59. http://soskin.info/userfiles/file/2014/7-8_2014/7-8_2/Usherenko.pdf
5. Кашуба О. М. Підприємництво в Україні: проблеми і перспективи розвитку / О.М. Кашуба // Економіка та держава. – 2015. – № 6. – С. 103-106. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/6_2015/24.pdf
6. Черненко Л.В. Інвестиційна діяльність підприємств та джерела їх фінансування / Л.В. Черненко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії.- 2011. - № 3.- Т. 2.- С. 174-178.
7. Волотковська Ю.О. Вибір типу інвестора для техногенного родовища із застосуванням методу аналізу ієрархій / О.М. Ерперт, Ю.О. Волотковська // Соц.- екон. розвиток регіонів в контексті міжнар. інтеграції. – Херсон: Херсонський національний технічний університет, 2014. - №14. –с.109-115.
8. Яструбецька Л.С. Аналіз особливостей залучення вітчизняними підприємствами банківських кредитів / Л.С. Яструбецька, Я.Б. Баб'як // Молодий вчений. – 2015. – № 12 (27). – Частина 2.- С. – 195 – 198.
9. Науменко О.В. Напрями підвищення інвестиційної привабливості підприємства з метою його розвитку / О.В. Науменко // Управління розвитком.-2013.-№ 21. – С. 21–23.
10. Алексеева С. Етапи та показники оцінювання можливостей підприємства щодо проведення науково-технічної підготовки виробництва / С. Алексеева // Науковий вісник «Демократичне врядування». Вип. 9. – 2012. – С. 88-93.

УДК 005.7:330.341.1

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
КОНСАЛТИНГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ****Виноградова О.В., д.е.н.,
Євтушенко Н. О.***Державний університет телекомунікацій*

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні положення формування організаційно-економічного механізму консалтингової взаємодії та розроблені його складові, виходячи з взаємообумовлених залежностей організаційно-нормативних та соціально-економічних процесів у системі управління консалтинговою компанією. Представлено основні цільові орієнтири механізму консалтингової взаємодії, які реалізуються у системі управління компанією через принципи розвитку. Запропоновано організаційно-економічний механізм консалтингової взаємодії аналізувати з позиції двох аспектів: інституційного та функціонального, в основі яких покладене авторське бачення ефекту комунікативної конвергенції. Інституційний аспект виражено через моделі: модель інституційного механізму консалтингу в Національній інноваційній системі України; модель стратегії нарощування інноваційного потенціалу консалтингової взаємодії; концептуальну модель консалтингової взаємодії. Функціональний аспект даного механізму представлений через системи: систему управління потенціалом консалтингової компанії та систему управління її людським капіталом. Сформований організаційно-економічний механізм консалтингової взаємодії представляє інституційне підґрунтя діяльності консалтингових компаній на вітчизняному ринку послуг, передбачає розгляд цієї взаємодії з позиції динамічності системи та акцентує увагу на необхідності мобілізації інтелектуальних ресурсів у системі управління потенціалом консалтингу відносно допустимого рівня втрат в даний період часу.

Ключові слова: консалтингова взаємодія, консалтингова компанія, організаційно-економічний механізм, ефект комунікативної конвергенції, механізм консалтингової взаємодії, модель консалтингової взаємодії

UDC 005.7:330.341.1

**ORGANIZATIONAL - ECONOMIC MECHANISM
OF CONSULTING INTERACTION****Vynogradova O., Dr.of Econ.Sc.
Yevtushenko N.***State University of Telecommunications, Kyiv*

In the article, the theoretical and methodological positions of forming the organizational and economic mechanism of consulting interaction were substantiated and its components were developed, based on interdependent dependencies of organizational-normative and socio-economic processes in the management system of the consulting company. The main target guides of the mechanism of consulting interaction are presented, which are realized in the system of management of the company through the principles of development. The proposed organizational and economic mechanism of consulting interaction is analyzed

© Виноградова О.В., д.е.н., Євтушенко Н. О., 2017

from the standpoint of two aspects : institutional and functional, which is based on the author's vision of the effect of communicative convergence. The institutional aspect is expressed through models: the model of the institutional mechanism of consulting in the National Innovation System of Ukraine; the model of the strategy of growth innovative potential of consulting interaction; the conceptual model of consulting interaction. The functional aspect of this mechanism is represented through the systems: the management system of the potential of the consulting company and the human capital management system. The formed organizational and economic mechanism of consulting interaction represents the institutional basis of the activity of consulting companies in the domestic market of services, envisages consideration of this interaction from the standpoint of the dynamism of the system and emphasizes the need to mobilize intellectual resources into the management system of consulting potential relative to the permissible level of losses in the given period of time.

Keywords: consulting interaction, consulting company, organizational and economic mechanism, the effect of communicative convergence, mechanism of consulting interaction, model of consulting interaction

Актуальність проблеми. Аналіз вітчизняного ринку послуг довів його нерозвиненість, відсутність затребуваності послуг консалтингових компаній та їхню інституційну незахищеність відносно міжнародних компаній. Для підвищення рівня конкурентоспроможності українських консалтингових компаній та розповсюдження їхніх послуг на світовий ринок або окремі ринки країн Європейського Союзу потрібно спочатку вирішити наступні завдання: 1) узгодити на законодавчому рівні стандарти консалтингових послуг (єдиної класифікації консалтингових послуг) та методичні основи щодо формування й реалізації механізму консалтингової взаємодії, а також критеріїв якості консалтингових послуг та методики їхнього оцінювання; 2) сприяти зацікавленості держави щодо участі консалтингових компаній в державних та регіональних стратегічних програмах соціально-економічного розвитку, а також у програмах державно-приватного партнерства; 3) підтримувати розвиток людського капіталу як головного інтелектуального ресурсу консалтингової компанії з урахуванням узгодженої системи управління його потенціалом; 4) використовувати у процесі реалізації консалтингової взаємодії ефективні організаційно-управлінські структури на засадах організаційної моделі корпоративної культури та стратегії поведінки людського капіталу консалтингової компанії; 5) враховувати систему критеріїв оцінювання та заохочування персоналу до підвищення якості надання консалтингових послуг у процесі консалтингової взаємодії; 6) проводити координацію процесів консалтингової взаємодії відповідно до підвищення рівня якості управління та результативності функціонування на засадах

синергетичного ефекту;7) налагодити систему оцінки результатів відповідно через розробку програм управління знаннями;8) вчасно застосовувати інструменти маркетингу для просування консалтингових послуг.

Вирішення поставлених завдань стає можливим за умов формування узгоджених за змістом і часом відносин між консалтинговою компанією та підприємством-замовником, які реалізуються механізми консалтингової взаємодії через систему комунікацій з урахуванням організаційно-економічних та соціально-психологічних складових, що виникають протягом взаємодії та проявляються через набір компонентів комунікативного процесу. Враховуючи специфіку проявизагроз розвитку ринку консалтингу, який досі не має чіткого інституційного підґрунтя, та кризового стану економіки України, все більш актуальним стає необхідність побудови теоретико-методологічних положень щодо формування організаційно-економічного механізму консалтингової взаємодії, який у процесі реалізації забезпечить учасників взаємодії унікальними конкурентними перевагами.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми та визначення питань, що не вирішені. Питання щодо вирішення проблем регулювання взаємовідносин суб'єктів господарювання займалися видатні зарубіжні вчені: Акофф Р.[1], Ансофф І. [2], Дж. Гібсон [3], Коуз Р.[4], Найт Ф., Бернанд Ч., Портер М., Уіл'ямсон О. та інші. Дослідженнями щодо сутності механізму взаємодії суб'єктів господарювання відповідно до системи управління та політики партнерських відносин займалися зарубіжні вчені-економісти: Абалкин Л.И. [5], Владимірова Т.А. [6], Малицький А.А. [7], Полозова Т.В. [8], та українські науковці, що внесли суттєвий вклад у розвиток категоріального апарату різних видів регуляторних механізмів підприємства, формування їх складників та методів управління ними: Астапова Г.В. [9], Виноградова О.В. [10;11], Довгань Л.Є. [12], Євтушенко Н.О. [13; 14], Ландіна Т.В. [15], Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. [16], Ставська С.М. [17], Супрун О.М. [18], Чухно А. [19] та ін. Проте до теперішнього часу в Україні, яка володіє значним інтелектуальним потенціалом, не отримали широкого освітлення процеси формування взаємодії між консалтинговою компанією та підприємством-замовником, а також проблеми, які виникають у ході реалізації цієї взаємодії. В сучасних умовах господарювання, які характеризуються невизначеністю, динамічністю та ризикованістю постають питання розробки теоретико-методологічних положень формування організаційно-економічного механізму

консалтингової взаємодії щодо регуляції соціально-економічних процесів у системі управління.

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних положень формування організаційно-економічного механізму консалтингової взаємодії, виходячи з взаємообумовлених залежностей організаційно-нормативних та соціально-економічних процесів у системі управління консалтинговою компанією.

Викладення основного матеріалу дослідження. У процесі дослідження було обґрунтовано зміст поняття «організаційно-економічний механізм консалтингової взаємодії»(ОЕМКВ), в основі якого лежить система взаємозалежних цілей, організаційно-правових інструментів, форм, методів і економічних важелів, за допомогою яких буде здійснюватися професійний комунікативний процес консалтингової взаємодії та вироблятися управлінські рішення з одночасним формуванням високого рівня корпоративної культури. За даних обставин теоретико-методологічні положення ОЕМКВ представлено системою, формування та реалізація якої складається з переліку взаємозалежних завдань, що проявляються через цільові орієнтири щодо: достатнього обсягу фінансових ресурсів для безперебійного функціонування консалтингової компанії; оптимального обсягу використання інтелектуальних ресурсів консалтингової компанії у розрізі основних напрямів діяльності, що забезпечить достатній рівень рентабельності та продуктивності; оптимізації процесів управління потенціалом людського капіталу компанії з урахуванням шляхів щодо постійного оновлення професійних знань; організаційно-економічних та соціально-психологічних умов для ефективної реалізації системи комунікацій у комунікативному процесі консалтингової взаємодії; якості комунікативного процесу консалтингової взаємодії з елементами системи комунікацій соціально-економічною та технічною складовими; якості консалтингових послуг у процесі реалізації механізму консалтингової взаємодії за критеріями оцінки інтелектуального ресурсу (консультант-менеджера, консультант-експерта) відповідно до набору ключових компетенцій; раціонального розподілу інтелектуальних ресурсів консалтингової компанії завдяки оптимізації співвідношення активи-прибуток-ризик; виконання «золотого правила економічного розвитку компанії», яке забезпечує єдність основних соціально-економічних критеріїв, в основу яких покладено процес трансформації інтелектуальних ресурсів в інтелектуальний капітал, що обумовлює рівень зростання ринкової вартості компанії; укріплення конкурентних позицій консалтингової компанії в майбутніх періодах.

Вищезазначені цільові орієнтири закладаються в основі процесів економічного і технічного розвитку консалтингової компанії та реалізуються у теоретико-методологічних положеннях OEMKB, що створює підґрунтя для раціоналізації комунікативних процесів консалтингової взаємодії з метою якості їх виконання на фоні позитивної динаміки результатів економічного та соціального характеру.

Вважаємо, що теоретико-методологічні положення формування OEMKB окрім цільових орієнтирів мають враховувати принципи розвитку організаційно-економічного механізму консалтингової взаємодії, які з одного боку складають базисну теоретичну основу регуляції консалтингової взаємодії, зокрема, 1) системності; 2) адаптивності; 3) інформативності; 4) інноваційності; 5) єдності дій; 6) узгодження цілей; 8) симпліфікації; 9) раціональності. А з іншого, ці принципи є основними вимогами управління консалтинговою компанією, застосування яких доцільні під час формування консультантами управлінських рішень з приводу вирішення проблемних питань підприємства-замовника, зокрема: 1) принцип орієнтації на стратегію; 2) принцип створення доданої вартості; 3) принцип динамічного балансу; 4) принцип якісного виконання завдань; 5) принцип комунікацій; 6) принцип контролю; 7) принцип управління конфліктами; 8) принцип управління потенціалом; 9) принцип винагороди; 10) принцип координації. Відібрані принципи дозволяють розкрити зміст OEMKB через сукупність умовних механізмів - моделей консалтингової взаємодії в єдиній ієрархії теоретичного та практичного рівнів пізнання відповідно до економічних законів попиту та пропозиції, що відображають інтереси суб'єктів як у процесі формування консалтингової взаємодії на рівні консалтингової компанії так і у ході її реалізації підприємству-замовнику. У першому випадку OEMKB розглядається як внутрішня взаємодія, а у другому – зовнішня. Враховуючи ці обставини пропонуємо розглядати механізм консалтингової взаємодії з позиції двох аспектів: інституційного та функціонального, в основі яких покладено авторське бачення ефекту комунікативної конвергенції, що проявляється у ході вироблення спільної ідеї, взаємо-порозуміння, продукування спільних комунікативних дій, тотожність мотиваційного відношення, ціннісної єдності учасників комунікативного процесу консалтингової взаємодії.

Опишемо OEMKB відповідно до процесів формування та реалізації внутрішньої та зовнішньої консалтингової взаємодії (рис. 1).

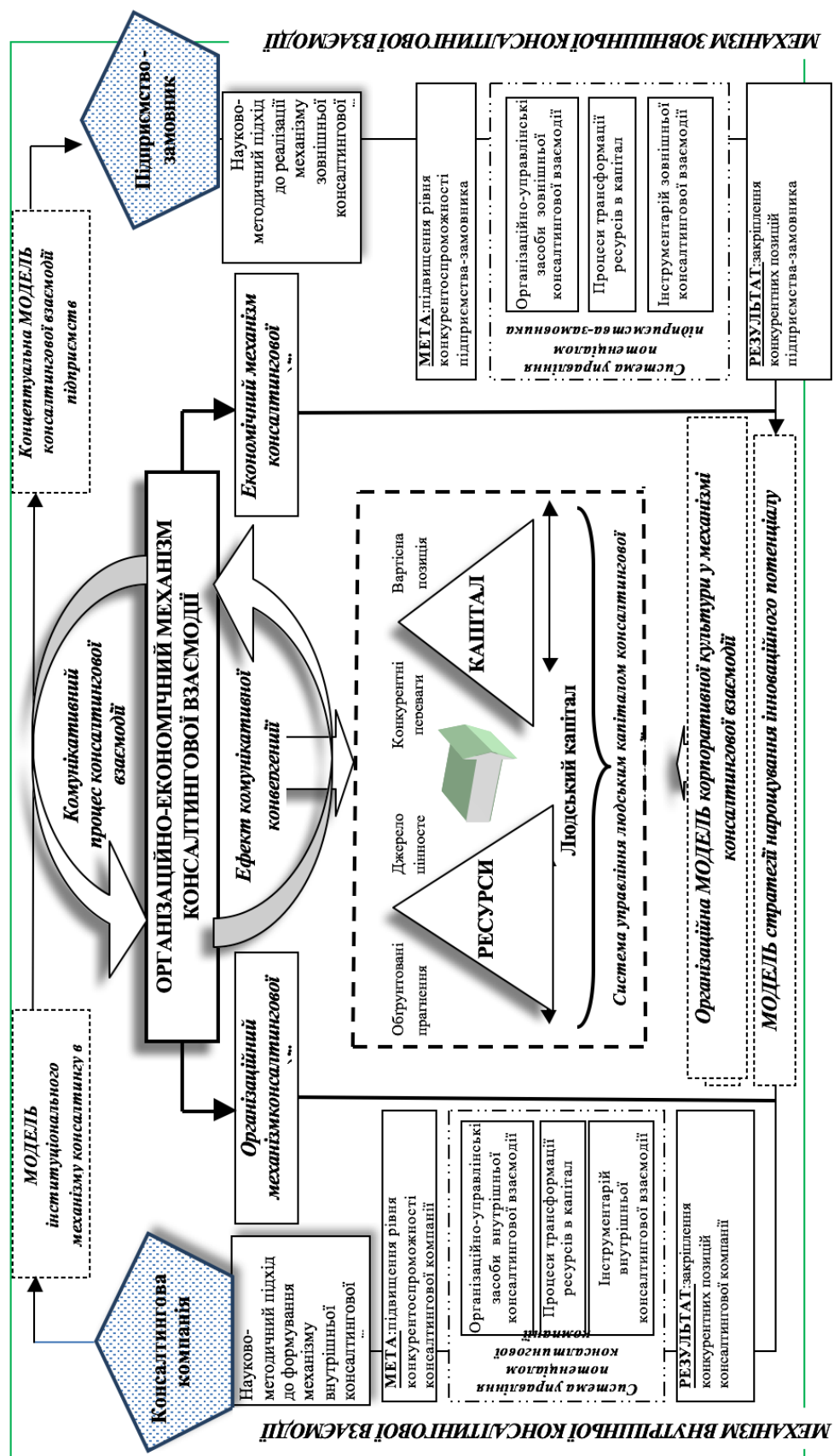

Рис. 1 – Організаційно-економічний механізм консалтингової взаємодії
(побудовано авторами)

Інституційний аспект теоретико-методологічних положень OEMKB представлено з позиції державного регулятора формалізованих правил та обмежень, який не зважаючи на різноманітні спроби вчених щодо його побудови, досі не впроваджено на державному рівні України та не працює на рівні суб'єктів господарювання. Тож, пропонується інституційний аспект OEMKB представити моделями, які було побудовано у процесі дослідження: 1) модель інституційного механізму консалтингу в Національній інноваційній системі (НІС) України; 2) модель стратегії нарощування інноваційного потенціалу консалтингової взаємодії; 3) концептуальна модель консалтингової взаємодії. У сукупності ці моделі виступають інституційним базисом консалтингу в структурі національної інноваційної системи України з урахуванням міжнародних вимог, а також напрямів співпраці українських підприємств з консультантами в рамках державно-приватного партнерства.

Модель інституційного механізму консалтингу в НІС України спрямована на забезпечення узгодження, коригування та координацію інтересів різних стейкхолдерів у процесі консалтингової взаємодії. Зміст даної моделі реалізується через прийняття законів та інших нормативних актів, які будуть регулювати нормативно-правові відносини консалтингової взаємодії та сприяти зростанню рівня затребуваності консалтингу з боку підприємств-замовників. За вищезазначеною моделлю було визначено структурну позицію консалтингу в НІС, в якій консалтинг розглядається як її окремий елемент завдяки розширенню функціональних напрямів формування консалтингової взаємодії з метою створення ефективних партнерських відносин між суб'єктами господарювання.

У зв'язку з цим запропоновано удосконалити схему взаємозв'язку та взаємодії консалтингу з основними підсистемами НІС України, в якій закладаються умови генерації знань шляхом реалізації OEMKB підприємств України.

Крім того, нормативно-правове забезпечення за моделлю інституційного механізму консалтингу доводить необхідність змін в національному класифікаторі України за видами економічної діяльності, відповідно до яких назву секції М «Професійна, наукова та технічна діяльність» змінити на «Консалтингові послуги» та запропонувати, у межах складових цієї секції, внести суттєві корективи відносно видів консалтингових послуг. Такі зміни дозволять якісно оцінювати стан ринку консалтингу України та аналізувати напрямки вітчизняного консалтингу в єдиному форматі у відповідності до сервісних напрямків Європейського

ринку консалтингу: «стратегія», «операції», «технології», «кадри і зміни», «фінанси та ризик», «продаж і маркетинг».

Запропонована модель стратегії нарощування інноваційного потенціалу консалтингової взаємодії в структурі НІС України буде сприяти створенню безперервного процесу запровадження нововведень в діяльність підприємств-замовників за умов інтеграції фундаментальних та прикладних досліджень в діяльність підприємств-замовників через форми державно-приватного партнерства, що буде забезпечувати зростання показників ефективності функціонування та продуктивності праці на мікрорівні, а у сукупності підтримувати економічне зростання та підвищення добробуту населення в країні. В основі формування моделі інституційного механізму консалтингу та моделі стратегії нарощування інноваційного потенціалу лежить концептуальна модель консалтингової взаємодії, яка передбачає наявність концептуальних категорій: об'єкт, суб'єкт управління та канал комунікативного процесу консалтингової взаємодії, потенціал консалтингової взаємодії, ключові функції, принципи та методи управління консалтинговою взаємодією, підходи до управління консалтинговою взаємодією та компоненти комунікативного процесу.

Другий аспект OEMKB – функціональний, представляє собою сукупність методів, прийомів, пізнавальних засобів, способів та процедур відповідної діяльності в системі управління консалтинговою компанією з метою поліпшення її функціональних підсистем та процесів, у тому числі і комунікативних. Функціональний аспект OEMKB доцільно представляти через наступні системи управління: систему управління потенціалом консалтингової компанії та систему управління її людським капіталом.

Систему управління потенціалом консалтингової компанії (СУПКК) побудовано як комплекс взаємопов'язаних заходів і процесів, у ході яких відбувається повноцінний ланцюг комунікативного процесу консалтингової взаємодії відповідно до структури інтелектуального капіталу для досягнення ефекту комунікативної конвергенції на фоні зростаючих соціально-економічних результатів, забезпечених функціональними та копінг-стратегіями що буде сприяти розвитку потенційних можливостей консалтингової компанії. Структуру інтелектуального капіталу консалтингової компанії у СУПКК запропоновано розглядати як ресурсний базис OEMKB у вигляді сукупності капіталів: людського, структурного (організаційний капітал) та споживчого (капітал взаємодії), оборот яких буде забезпечувати досягнення нової якості стратегічного розвитку та отримання права компанії на соціально-

економічні результати забезпечених корпоративною культурою. Причому корпоративна культура буде представлена як організаційна модель, що заснована на науковому підході через компоненти організаційної культури, культури знань та культури навчання. Така структура інтелектуального капіталу у СУПКК дозволить консалтинговій компанії своєчасно реагувати на зміни, досягати високого рівня конкурентоспроможності, покращувати стратегічні позиції, нарощувати потенціал розвитку відносно ефективної реалізації системи комунікацій людським капіталом у комунікативному процесі консалтингової взаємодії. Ефективність СУПКК забезпечується наступними складовими:

- системою формування ресурсів консалтингової компанії, в якій на відміну від існуючих, людський капітал вміло використовує нематеріальні активи за рахунок унікальної компоненти знань (компетенцій) у кожному окремому бізнес-процесі;

- системою управління розвитком консалтингової взаємодії, яка, на відміну від існуючих, сформована за процесами впровадженні і реалізації інновацій, що зумовить поліпшення кількісних та якісних характеристик діяльності суб'єктів консалтингової взаємодії, забезпечить зміцнення їхніх ринкових позицій та створить умови для їхнього прогресивного зростання через програми та стратегії розвитку.

Систему управління людським капіталом консалтингової компанії OEMKB запропоновано розглядати у поєднанні підсистем управління конфліктами та ризиками взаємодії, що забезпечить ефективність функціонування компанії та її інтелектуального ресурсу – людському капіталу. Вважаємо, що ця система передбачає науково-методичний підхід до управління конфліктами та ризиками взаємодії який, на відміну від існуючих, враховує процес переходу конфліктів в якісні та кількісні характеристики ризику взаємодії, що дозволить визначити місце людського капіталу у механізмі консалтингової взаємодії, який є основним джерелом виникнення цих ризиків та створити заходи щодо їхньої мінімізації через методи управління компанією як системою та програми до підвищення продуктивністю праці.

Визначені у процесі дослідження види консалтингової взаємодії дозволять розглядати OEMKB як бінарний процес. Так OEMKB забезпечується взаємодією у межах консалтингової компанії, мета формування якого пов'язана з підвищенням рівня її конкурентоспроможності. Реалізація мети відбувається за науково-методичним підходом до формування OEMKB через систему управління

потенціалом консалтингової компанії, що у результаті забезпечить закріплення конкурентних позицій компанії через підвищення рівня продуктивності праці її консультантів. Дана система враховує специфічність діяльності консалтингової компанії та виконується за допомогою: 1) організаційно-управлінських засобів внутрішньої консалтингової взаємодії, 2) методики формування набору ключових компетенцій людського капіталу консалтингової компанії, цінність яких необхідна для процесу перетворення знань інтелектуальних ресурсів у капітал, та визначення у цьому процесі провідної ролі менеджерів компанії відносно експертів; 3) інструментарію внутрішньої консалтингової взаємодії, за яким відбувається закріплення досягнутих здобутків за чітко сформованими управлінськими задачами менеджерів, програмами та стратегіями розвитку.

Що стосується реалізації OEMKB, то вона відбувається відповідно до цілей внутрішньої взаємодії, але на користь підприємства-замовника. У цьому випадку формується науково-методичний підхід до реалізації зовнішньої консалтингової взаємодії через організаційно-економічні заходи та інструментарій з приводу вирішення проблемних питань підприємства-замовника, що у перспективі призведе до закріплення його конкурентних позицій. А також визначення у цьому процесі провідної ролі експертів, які будуть аналізувати сучасний стан підприємства-замовника, виявляти причини виникнення проблемних питань та розробляти рекомендації щодо поліпшення економічного та соціально-психологічного становища підприємства відносно його конкурентів.

Проте зазначимо, що одним із ключових чинників ефективності бізнес-процесів у компанії протягом внутрішньої та зовнішньої взаємодії є людський капітал компанії, який розглядають як найбільш коштовний капітал, яким вона володіє. В умовах постійного економічного розвитку перед консалтинговою компанією постає ряд завдань підвищення ефективності управління людським капіталом або персоналом, які пов'язані з найманням працівників, їхнім навчанням, оцінкою й оплатою їхньої праці. Виконання даних завдань можливо за умов збільшення частки наукомістких технологій, що обумовлює ріст вимог до професійних, соціально-психологічних якостей і культурного рівня працівника.

Висновки. Таким чином, комунікативний процес внутрішньої та зовнішньої консалтингової взаємодії передбачає формування OEMKB в єдиному тимчасовому і організаційному просторі відповідно до умов співвідпорядкованості і взаємозв'язку.

Побудований механізм по-перше, створює умови щодо інституційного підґрунтя діяльності консалтингових компаній на вітчизняному ринку послуг, що буде характеризуватися дослідженнями їхнього функціонування в минулі періоди і встановленням вихідного стану на даний поточний момент часу.

По-друге, ОЕМКВ передбачає розгляд цієї взаємодії з позиції динамічності системи (ринку послуг), змін її показників і очікуваних тенденцій, що дозволить спрогнозувати рівень конкурентоспроможності як консалтингових компаній так і підприємств-замовників.

По-третє, ОЕМКВ припускає необхідність мобілізації інтелектуальних ресурсів у системі управління потенціалом консалтингу відносно допустимого рівня втрат в даний період часу, та розробки альтернативних заходів щодо їхнього зниження. Допустимий рівень витрат означає наявність методів, засобів і способів оцінки, виявлення і усунення різних форм і видів загроз, які існують в даних організаційно-економічних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Акофф Р.Л. Планирование в больших экономических системах. Нью-Йорк, 1970. Пер с англ. Режим доступа :<http://lib.mexmat.ru/books/79256>
2. Ансофф И. Корпоративная стратегия: аналитический подход к стратегии развития. СПб.: Питер Ком, 2004. — 592 с.
3. Гибсон Дж.Л., Иванцевич Д.М., Доннелли Д.Х. Организации: поведение, структура, процессы: Пер. с англ. — 8-е изд. — М.: ИНФРА-М, 2000. — 662с.
4. Коуз Р. Фирма, рынок и право / Пер. с англ. М.: Новое издательство, 2007. — 224 с.
5. Абалкин Л.И. Сущность, структура и актуальные проблемы совершенствования хозяйственного механизма // Экономические науки. — 1978. — № 8. — С. 33-44.
6. Владимирова Т.А. Финансово-экономический механизм интеграционного взаимодействия в сложной экономической системе: рычаги и методы. — Новосибирск: СИФБД, 2002. — 127 с.
7. Малицький А.А. Структуризація організаційно-економічного механізму управління підприємством торгівлі в умовах ринку // Торгівля і ринок України. — 2009. — № 27. — С. 198-205.
8. Полозова Т.В., Овсяченко Ю.В. Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості - Режим доступа: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=business_economic_science&id=6558

9. Астапова Г.В., Астапова Е.А., Лойко Д.П. Организационно-экономический механизм корпоративного управления в современных условиях реформирования экономики Украины–Донецк: ДонГУЭТим. М. Туган-Барановского, 2001. – 528 с.
10. Виноградова О.В., Євтушенко Н.О. Корпоративна культура як стратегічний інструмент в системі управління телекомунікаційними підприємствами // Економіка. Менеджмент. Бізнес. - Київ:ДУТ, 2016. - № 4(18). - С. 23-30
11. Vynogradova O.V., Yevtushenko N.O. Consulting role in the enterprise development management system (Місце консалтингу в системі управління розвитком підприємств) // Economic Processes Management: International Scientific E-Journal. - 2016. №4. Available: http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2016_4/epm2016_4_16.pdf
12. Довгань Л.Є., Дудукало Г.О. Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2012. – Режим доступу: <http://economy.kpi.ua/uk/node/376>
13. Yevtushenko N.O. Methodological principles for establishment of consulting cooperation organizational and economic mechanism Economic Processes Management: International Scientific E-Journal. – 2017. – №2. – Режим доступу: http://epm.fem.sumdu.edu.ua/download/2017_2/2017_2.pdf
14. Євтушенко Н.О., Гончаренко С.В. Механізм управління конвергентно-орієнтованим розвитком телекомунікаційних підприємств // «Економіка та суспільство». – Мукачево: МДУ, 2017. – №11 – С.220-228. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/37.pdf
15. Ландіна Т.В. Організаційно-економічні механізми адаптації підприємства до умов ринку. К.: Наукова думка, 1994. – 283 с. Режим доступу: <http://ird.gov.ua/publication/lmon.pdf>
16. Козаченко А.В., Пономарев В.П., Ляшенко А.Н. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения: Монография. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
17. Ставська С. М. Маркетингова складова механізму впровадження інновацій // Економічний вісник НТУУ «КПІ». – 2010. - С. 190-196.
18. Супрун О.М. Господарський механізм у розвитку та регулюванні економіки // Вісник Полтавської державної аграрної академії – № 1, 2011. – С. 122-124.
19. Чухно А. Господарський механізм та шляхи його вдосконалення на сучасному етапі // Економіка України. – 2007. – № 3. – С. 60-67.

УДК 338.45:330.3(477)

**ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА****Котькалова-Литвин І.В., к.е.н.***Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», м. Київ*

Проведене дослідження ставило за мету обґрунтування авторського погляду на типи організаційних структур підприємства, які за своїм змістом спроможні забезпечити його розвиток. Методологічною базою дослідження служили надбання теорії організації в частині визначення сутності системи управління підприємством, класифікації типів організаційних структур підприємства та їх аналізу з погляду орієнтації на розвиток підприємства. В ході дослідження було обґрунтовано, що організаційні структури, які відносяться до ієрархічного типу (лінійно-функціональні, дивізійні) дозволяють підприємству успішно виконувати поточні завдання, без спроможності пристосовуватись до динамічного зовнішнього середовища; водночас, такі сучасні типи організаційних структур управління як мережева, едхократична, віртуальна, за своїм змістом орієнтовані на розвиток підприємства. Такі висновки дають імпульс подальшим дослідженням щодо вдосконалення системи управління промисловим підприємствам з урахуванням особливостей його діяльності та стратегічних цілей. Отримані результати можуть бути корисними для вищої управлінської ланки промислових підприємств у формуванні або вдосконаленні поточної системи управління з метою забезпечення стійких конкурентних позицій та розвитку підприємства.

Ключові слова: організаційна структура управління, промислове підприємство, розвиток підприємства, система управління, типи організаційних структур

UDC 338.45:330.3(477)

**ORGANIZATION OF DEVELOPMENT
MANAGEMENT SYSTEM AT INDUSTRIAL ENTERPRISE****Kotkalova-Lytvyn I.V., PhD in Economics***Private Higher Education Institution "European University", Kyiv*

Conducted research was aimed at substantiating author's view on the types of organizational structures of the enterprise, which in their content are capable to support and ensure development of the enterprise. Methodologically research is based on achievements of the theory of organization in terms of determining the essence of the enterprise management system, classification of types of organizational structures of the enterprise and their analysis in terms of orientation to the development of the enterprise. During the research it was substantiated that organizational structures related to the hierarchical type (linear-functional, divisional) allow the enterprise to successfully execute current tasks without the ability to adapt to a dynamic external environment; at

the same time, such modern types of management organizational structures as network-based, adhocratic, virtual models, in their content are focused on the development of the enterprise. Such conclusions provide momentum to further researches on the improvement of the management system for industrial enterprises, which would take into account specifics of their activities and strategic goals. Obtained results can be useful for the higher management of industrial enterprises in forming or improving current management system in order to ensure stable competitive position and development of the enterprise.

Keywords: organizational structure of management, industrial enterprise, development of an enterprise, management system, types of organizational structures

Актуальність проблеми. Промислові підприємства являють собою складні, багатомірні системи, які підвладні впливу множинної кількості зовнішніх та внутрішніх факторів. Спроможність підприємницької структури протистояти викликам мінливого зовнішнього середовища; створювати механізм ефективного використання сприятливих тенденцій глобальних перетворень; адаптувати внутрішні управлінські процеси під динамічні зміни кон'юнктури ринку, є визначальною умовою життєздатності підприємства та його конкурентоспроможності. За умови оптимального вибору організаційної структури управління, підприємство може не тільки зміцнити свої поточні позиції, а й забезпечити якісний розвиток виробничої діяльності. Означені речі актуалізують тему дослідження, формують його мету та завдання.

Аналіз останніх наукових досліджень. Такі вчені-економісти, як А.І. Амоша, П. Друкер, І.І. Новаківський, Б.З. Мільнер, Л.І. Євченко, В.С. Рапопорт, Є.І. Хомаківський, досить ґрунтовно досліджували питання проектування та вдосконалення системи управління підприємством. Водночас, теоретичні положення теорії організації дотепер не дають однозначного вирішення проблеми формування системи управління підприємством, орієнтованої на його розвиток.

Метою статті є дослідження змісту існуючих організаційних структур управління підприємством та обґрунтування, на основі отриманих висновків, вибору таких структур управління, які спроможні забезпечити розвиток промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу. З метою забезпечення даному дослідженню глибини, об'єктивності та обґрунтованості отриманих результатів, необхідно, в першу чергу, зупинитись на аналізі семантичних аспектів термінів «система управління підприємством» та

«організаційна структура управління», виявлення взаємозв'язку цих наукових категорій.

Так, Ю.В. Ободовський, стверджує, що «структура управління» та «організаційна структура управління» є тотожними поняттями, які поєднують в собі управлінські елементи системи [1, с.68]. В свою чергу, поняття «система управління» та «структура управління» різняться за змістом. Система управління – більш містке поняття, що охоплює всю управлінську складову підприємства, у тому числі й структуру управління [1, с.69]. «Система управління підприємством включає такі елементи, як функції управління, організаційну структуру управління, персонал управління, технічні засоби управління, інформацію, методи управління, технологію, фінанси, управлінські рішення» [2, с. 2]. «Організаційна структура управління підприємством - це сукупність елементів (структурних підрозділів) і зв'язків між ними з урахуванням рівнів взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем, відносин керівництва з персоналом, формування внутрішніх та зовнішніх інформаційних потоків» [3, с. 245]. Отже, організаційна структура є фундаментальною основою системи управління підприємства, її своєрідним скелетом, на якому побудовані усі управлінські процеси, що здійснюються на підприємстві.

Подібної точки зору дотримується вчений-економіст, І.І. Новаківський, який стверджує, що «організаційна структура управління – це цілісна сукупність порівняно самостійних внутрішньо впорядкованих елементів, в яких виокремлюють ланки (відділи, департаменти); за кожним елементом сукупності закріплено функції управління і його повноваженнями для забезпечення досягнення цілей управління» [4, с. 28]. Система управління підприємством є більш ширшим поняттям «в якому об'єднують різні складнопорядковані організаційні структури, які більш повно охоплюють сучасні методи менеджменту» [4, с. 28].

Таким чином, на даному етапі нашого дослідження нас цікавить зміст саме організаційної структури управління підприємством, оскільки саме в ній формуються передумови для забезпечення розвитку підприємства.

На сучасному етапі розвитку менеджменту, на ряду із традиційними (ієрархічних) типами організаційної структури управління, з'явилися

адаптивні моделі та інноваційні форми організації функціональних підприємницьких зв'язків. Класифікацію типів, моделей та форм організаційних структур управління підприємствами унаочнено на рис.1.

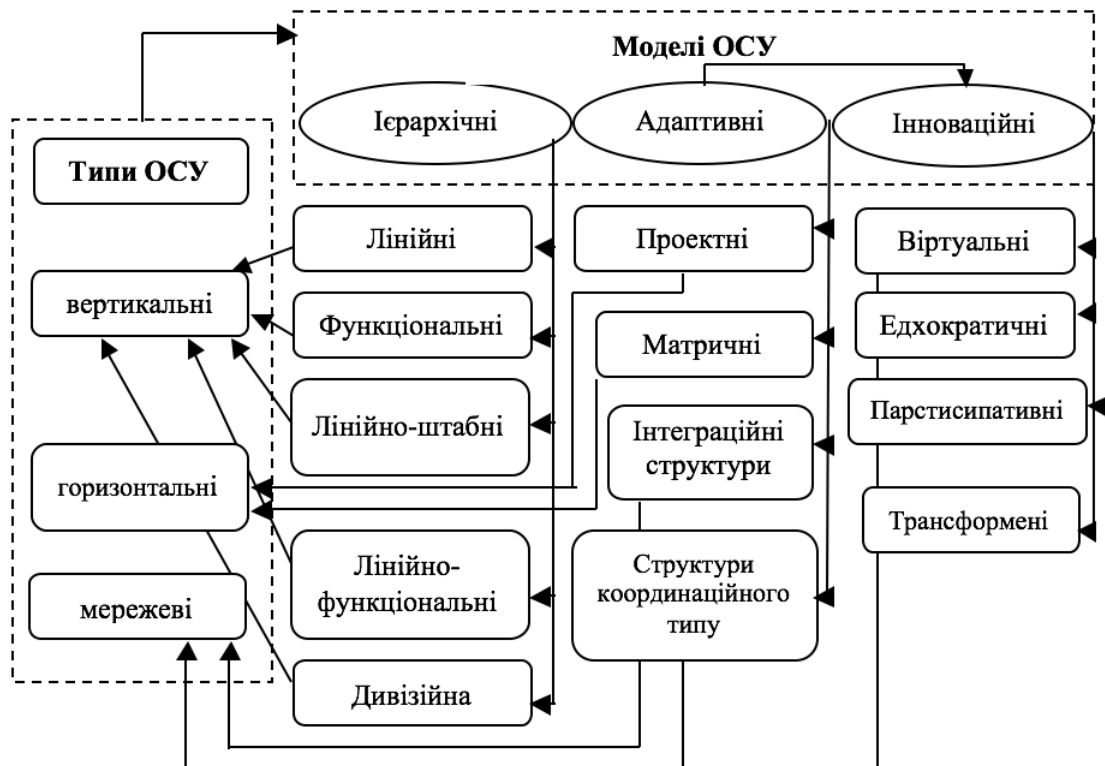

Рис. 1. Класифікація типів, моделей і форм організаційної структури управління (ОСУ) підприємством
Узагальнено автором на основі: [4, с.28; 6, с.536; 7, с.249-251; 8, с.52; 9, с.62]

До вертикального типу структури управління відносяться ієрархічні (їх ще називають механістичні, бюрократичні) моделі, такі як лінійна, функціональна, лінійно-функціональна, лінійно-штабна та дивізійна організаційні структури управління підприємством. Характерними рисами цього типу управління є громіздка конструкція із складних, іноді дублюючих функцій і задач між підрозділами, службами та відділами підприємства. Розвиток підприємства за таким типом структури управління гальмується через складні міжфункціональні координації дій, вирішальну роль керівницької ланки та низьку мотивацію підлеглих приймати самостійні рішення.

Зміст лінійної моделі полягає в централізації управління підприємством при якому управлінські рішення сходять від керівництва до підлеглих службовців. За такої структури управління, по-перше, увага концентрується на вирішенні оперативних задач, по-друге, знижується мотивація підлеглих до розвитку творчого потенціалу, оскільки відповідальності за кінцеві результати вони не несуть.

Функціональна організаційна структура управління передбачає функціональний розподіл праці та функціональну спеціалізацію підрозділів. Найбільш важливі для діяльності підприємства функції (виробництво, маркетинг, фінанси тощо) знаходять організаційне відокремлення у відповідних підрозділах. При цьому кожний такий підрозділ може одержувати розпорядження одночасно від декількох керівників функціональних підрозділів [5]. До переваг функціональної моделі можна віднести те що реалізується єдина політика підприємства; та модель управління сприяє підтриманню високих професійних стандартів фахівців; будує передумови для стратегічного управління; веде до скорочення адміністративно-управлінських витрат. Недоліками такої структури управління є недосконала ринкова орієнтація всієї діяльності підприємства; перевантаження вищого керівництва; уповільнені темпи прийняття та реалізації управлінських рішень; досить вузький підхід менеджерів до проблем підприємства, виключно з позицій своїх функцій.

Дивізійна структура управління зазвичай використовується на великих промислових підприємствах з метою підвищення гнучкості системи управління в процесі розвитку підприємства через виокремлення самостійних підрозділів в кожній окремій організаційній ланці. Зв'язок цих органів із центральним керівництвом та функціональними підрозділами забезпечує керованість об'єкта із верхнього до нижнього рівня ієрархії управління. Таким чином, нижчим ланкам делегуються керівні повноваження, що забезпечує більшу швидкість оперативного управління, розвиток здорової конкуренції між дивізіонами та збільшення часу топ-менеджерів для вирішення стратегічних задач. До переліку недоліків означеної структури управління можна віднести збільшення витрат на утримання управлінської ланки; можливість конфлікту інтересів кожного із дивізіонів; складності при розподілі ресурсів між підрозділами.

Горизонтальний тип структури управління підприємством з'явилась в сучасній теорії організації як органічні, адаптивні моделі, які можуть протистояти змінам зовнішнього середовища. Головне завдання адаптивного управління підтримка внутрішньої стабільності системи, виживання і ефективне функціонування підприємства, досягнення стратегічної стійкості, в умовах постійної мінливого зовнішнього середовища, що забезпечується, у першу чергу, за рахунок розробки та

реалізації концепцій оригінальних інноваційних продуктів, нестандартних оперативних управлінських рішень, оригінальних управлінських нововведень. Важливою задачею адаптивного управління є забезпечення реакції на дію зовнішніх чинників, скорочення часу стратегічної реакції, постійне вдосконалення форм і методом господарювання [6, с. 536].

До адаптивних моделей управління підприємством відносяться проектні, матричні, інтеграційні структури, структури координаційного типу. Характерними рисами горизонтального типу організаційної структури управління є зміна керівництва в залежності від характеру задач, що вирішуються; зміна цілей управління в залежності від динаміки зовнішнього середовища; горизонтальна система функціональних зв'язків, що сприяє розвитку творчого потенціалу колективу підприємства, тимчасове закріплення роботи за інтегрованими проектними групами.

Проектні структури управління поділяються на програмно-цільові централізованого типу, за якими чітко розподіляється відповідальність між всіма учасниками проекту, проте управління роботами координується єдиним органом лінійного керівництва та проектно-цільові координаційного типу, які утворюються в рамках лінійно-функціональних структур та виконують задачу ефективного розподілу інформаційних зав'язків та раціонального використання ресурсів. Слабким місцем такий структур є кваліфікація менеджерів, які здійснюють координацію проекту, оскільки від них залежить успішність роботи команди і в кінцевому результаті всього проекту.

В результаті синтезу лінійно-функціональної та проектно-організаційних структур утворилась матрична структура управління, яка ставить за мету забезпечення ефективної координації багатої кількості координаційних зв'язків.

У матричній організації члени проектно-групи підпорядковуються керівнику проекту, і безпосереднім керівникам своїх відділів. Керівник проекту в матричній організації відповідає в цілому за інтеграцію всіх видів діяльності і ресурсів, які належать до цього проекту. Керівники функціональних відділів делегують керівникам проекту деякі з своїх обов'язків, приймають рішення про місце і якість виконання робіт і контролюють хід вирішення завдань. Основною перевагою матричної

організаційної є високий потенціал пристосування до змін навколишнього середовища [7, с.250].

Мережевий тип організаційної структури управління підприємством – це сукупність самостійних або спеціалізованих структурних одиниць підприємства, які пов'язані між собою системою договірних відносин, діяльність яких координується ринковими механізмами. Замість того, щоб утримувати всередині підприємства всі ресурси, необхідні для виробництва певної продукції (товарів, робіт, послуг), мережеві організаційні структури використовують активи кількох підприємств, які розташовані в різних точках ланцюга створення споживчої цінності [8, с.51].

Інноваційні моделі організації управління на підприємствах утворились в результаті інформатизації суспільства, глобалізації промислових ринків, посилення конкуренції та трансформації світових економічних процесів. Так, в основі «трансформеної» моделі лежить мультисистемна інформаційна технологія, яка об'єднує організаційні та технічні системи підприємства, які забезпечують створення, зберігання, а також використання інформаційного ресурсу проектно-орієнтованого підприємства. В даному випадку, організаційна структура підприємства трансформується під тип інформаційного ресурсу, що супроводжується змінами керованої та виконавчої ролі залежно від того, хто є отримувачем, а хто – відправником інформаційного ресурсу [9, с.62].

Едхократія є прогресивною, сучасною моделлю, які змінює парадигму організації управління підприємством. Едхократичний тип управління ґрунтується не на ієрархії вертикалі влади, а на компетентності та знаннях колективу. Оскільки, едхократія являє собою одночасно і організаційну структуру управління і своєрідний стиль управління, за цієї структури не має жорсткого визначення керівних ланок на підприємстві. Едхократична структура управління опирається, з одного боку, на свободу управлінських рішень персоналу, і іншого, на високоякісне виконання виробничих задач. Позитивними рисами такої модулі управління є формування творчої, висококваліфікованої команди, яка вирішує складні технологічні завдання; гнучкість та простота комунікаційних зв'язків; швидке реагування на зміни во внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства; орієнтація на стратегічний розвиток та використання інноваційного потенціалу організації.

Віртуальна організація – це прогресивна мережева організація, яка за допомогою сучасних інформаційних технологій організовує співпрацю із партнерами та споживачами в Інтернет-просторі. Основою підприємства є не фізичний колектив, а системне об'єднання особливих здібностей працівників. Концепція віртуальних структур створює принципово нові можливості для бізнесу, які дають змогу уникнути постійних змін підприємства і водночас максимально повно використовувати його переваги. Створення і час існування віртуальної структури визначаються метою у зовнішньому середовищі. Віртуальна організація створюється у потрібний час у вказаному місці для реалізації визначеної сукупності завдань і зникає після їх виконання. Найскладнішим завданням стає практична реалізація загальних функцій менеджменту в нових умовах, коли на чільному місці довіра, дисципліна і взаєморозуміння, на яких побудовані відносини у віртуальному просторі [4, с.34].

Партисипативна (від англ. *participate* - брати участь) - організація, яка надає право робітникам приймати участь в ухваленні рішень, які стосуються їх роботи. Тобто, така організація передбачає участь співробітників в управлінні, а саме: участь в прийнятті рішень, встановленні цілей, в вирішенні проблем. Розрізняють три форми участі: висування пропозицій; розробка альтернатив; вибір кінцевого рішення. При правильно організованій роботі в робітників з'являється відчуття власника, підвищується мотивація діяльності, вони ефективніше виконують рішення, що приймаються ними самими [10]. Формування альтернативних рішень не потребує реструктуризації традиційної системи управління підприємством, а може застосовуватись ситуаційно централізованим керівництвом для вирішення творчих питань та розробки нестандартних управлінських рішень.

Отже, ми розглянули особливості формування різних типів та моделей організаційних структур управління підприємством, визначили сутність та зміст, охарактеризували переваги та недоліки цих структур. Означене дає нам змогу обґрунтувати матрицю вибору таких структур управління, які є гнучкими до викликів сучасного глобалізованого бізнес-середовища та спроможні створити передумови для розвитку промислового підприємства. Крім того, додаймо ще одну змінну – тип підприємства, оскільки масштаби виробництва, кількість бізнес-процесів та виробничих операцій підприємства відіграють визначу роль при

виборі структури управління. Для наочності зобразимо процес такого відбору організаційних структур управління у вигляді Табл.1.

Таблиця 1 - Матриця визначення організаційної структури управління з позиції забезпечення розвитку промислового підприємства

Модель ОСУ	Забезпечує:		Тип підприємства			
	поточне управління	розвиток підприємства	середні	великі	інноваційні	тимчасові
Лінійна	*		*			
Функціональна	*		*	*		
Лінійно-штабна	*		*	*		
Лінійно-функціональна	*		*	*		
Дивізійна	*	*		*		
Проектна	*	*		*	*	*
Матрична		*		*	*	*
Інтегрована структура	*			*		
Віртуальна	*	*	*		*	*
Едхократична	*	*	*	*	*	*
Партисипативна	*	*	*		*	
Трансформенна	*		*		*	

Розроблено автором

Дані таблиці 1 свідчать, що для забезпечення розвитку промислового підприємства підходять такі моделі структури управління, як матричні та едхократичні. Проте, на нашу думку, доцільним є формування своєрідних гібридних організаційних структур управління, які б відповідали таким вимогам: узгоджується із стратегією, масштабами і спеціалізацією діяльності підприємства; передбачає оптимальний розподіл службових обов'язків, який забезпечує розкриття творчого потенціалу кожного співробітника підприємства; раціонально розподіляє зони та межі відповідальності; використовує сучасні досягнення науки та інформаційних технологій; є гнучкою по відношенню до динамічного зовнішнього оточення; забезпечує стійкі конкурентні позиції та розвиток підприємства.

Висновки. Вищевикладене дослідження можна покласти в основу майбутнього вдосконалення системи управління промисловим підприємствам з урахуванням особливостей його діяльності та стратегічних цілей. Отримані результати можуть бути корисними для вищої управлінської ланки промислових підприємств у формуванні або вдосконаленні поточної системи управління з метою забезпечення стійких конкурентних позицій та розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ободовський Ю.В. Теоретичні підходи до формування організаційної структури управління / Ю.В. Ободовський // Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. – 2016. – Т.21 (Вип. 3). – С.67 – 71.
2. Ходаківський Є.І. Теоретичні основи дослідження систем управління підприємством / Є.І. Ходаківський [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://knau.kharkov.ua/visnik-hnau-e_n_4.html.
3. Варава Л.М. Стратегічні аспекти вдосконалення організаційної структури управління в умовах гірничодобувних підприємств / Л.М. Варава, А.Р. Артунян, А.А. Варава // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2016. - № 4. – С. 243 – 255.
4. Новаківський І.І. Система управління підприємством в інформаційному суспільстві: дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.04 – «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / І.І. Новаківський; Національний університет «Львівська політехніка». – Львів: [Б. В.], 2017. – 494 с.
5. Бондар Н.М. Організаційні структури управління підприємством / Н.М. Бондар. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://business-consultant.com.ua/publicaciiub104.html>
6. Якименко-Терещенко Н.В., Кожуріна Л.С. Адаптивне управління підприємством в сучасних умовах: мета і механізм реалізації / Н.В. Якименко-Терещенко, Л.С. Кожуріна // Молодий вчений. – 2017. - № 6(46). – С. 535 – 538.
7. Петренко С.А. Порівняльний аналіз моделей організаційних структур підприємства / С.А. Петренко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. - № 1(3), Т.2. – С. 245 – 252.
8. Шорохов В. Особливості еволюції організаційних структур управління підприємством / В. Шорохов // Ефективність державного управління: Зб. наук.пр. – 2015. – Вип.44. – С.48 – 57.
9. Єгорченкова Н.Ю. «Трансформенна» модель організації процесу управління інформаційними ресурсами проектно-орієнтованого підприємства / Н.Ю. Єгорченкова // Управління розвитком складних систем. – 2017. - № 29. – С.60 – 64.
10. Поповиченко І.В., Шапа Н.М. Організаційні аспекти управління підприємством в період проведення стратегічних змін / І.В. Поповиченко, Н.М. Шапа. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/SND/Economics/6_popovichenko%20i.v.%20tezisi.doc.htm

УДК 33.338.268

**ОПЕРАТИВНО-КАЛЕНДАРНЕ ПЛАНУВАННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ БУДІВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА
З УРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ОБМЕЖЕНЬ****Оскома О.В.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

У статті розглядається методичний підхід до побудови оперативно-календарних планів будівництва об'єктів на основі інтегрованого розгляду основних параметрів будівництва в умовах обмежень з урахуванням їх впливу на ресурсну, економічну та фінансову реалізованість по проектах на різних етапах реалізації будівельних проектів, що дозволяє забезпечити досягнення запланованої вартості будівельного підприємства. Автором удосконалено методичний підхід до визначення тривалості будівництва з мінімальною вартістю, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на основі оптимізації вартості будівництва об'єктів як мінімізації витрат за певних обмежень, що детермінують визначення варіантів тривалості виконання робіт шляхом поєднання принципу послідовного наближення, починаючи з мінімального коефіцієнта вартості робіт, що підлягають скороченню, та принципу критичності, що дозволяє побудувати розклад робіт з мінімальними витратами.

Ключові слова: будівельне підприємство, економіка, оперативне планування, ресурсні обмеження, вартісно-орієнтований підхід, вартість підприємства, контролінг, управління, фінансовий контролінг

UDC 33.338.268

**OPERATIONAL-CALENDAR PLANNING OF A CONSTRUCTION
COMPANY ACTIVITY TAKING INTO ACCOUNT THE INFLUENCE
OF RESTRICTIONS****Oskoma O.***Pridniiprovskaya state academy of civil engineering and architecture*

In the article the methodical approach to development of operational-calendar plans of construction is examined based on integrated consideration of the basic parameters of construction in the conditions of restrictions taking into account their influence on resource, economic and financial realization of the projects at the different stages of their construction, which allows to ensure achievement of the planned cost of the construction company. The author has also improved the methodical approach to determining of the duration of construction with a minimum cost, which, in contrast to the existing ones, is based on the optimization of the construction cost as a costs minimization under the certain constraints that determine the options for the work duration by combining the principle of consistent approximation, starting with the minimum coefficient of work cost to be reduced, and the principle of criticality, which allows to develop work schedule with minimal expenses.

© Оскома О.В., 2017

Keywords: construction enterprise, economy, operational planning, resource constraints, value-oriented approach, cost of enterprise, controlling, management, financial control

Актуальність проблеми. Будь-який план буде реалізований, якщо для цього є необхідні ресурси: матеріально-технічні, трудові та фінансові. Ресурси в більшості випадків обмежені, а план будівництва об'єктів повинен бути виконаний у задані терміни з мінімальними витратами. В існуючій методології і практиці організаційно-технологічної та економічної підготовки будівництва об'єктів методи вирішення подібних завдань не достатньо розроблені, а на практиці взагалі їх не вирішують. Тому завдання розробки плану будівництва об'єктів з мінімальною вартістю і фінансово забезпеченого є актуальним для будівельного підприємства: його виживання, нормального функціонування і підтримки конкурентоспроможності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Необхідність системного проектування, вдосконалення організації, планування і управління будівництвом обумовлюється багатьма аспектами, систематизованими і розкритими в роботах М. Бражнікова [1], В.Ф. Залуніна [5], А.І. Білоконя, І.Д. Павлова, П.П. Федоренко, С.А. Ушацького, А.К. Шрейбера, Л.Н. Шутенко та ін. Ці аспекти вимагають застосування системного підходу до їхнього аналізу, серед них: цілі, які повинні бути досягнутими; складний взаємозв'язок завдань, робіт, ресурсів, що вимагають координації у процесі планування будівництва об'єктів; часові, вартісні і ресурсні обмеження; вплив внутрішніх і зовнішніх умов будівництва об'єктів; невизначеність і ризики, присутні в специфіці будівництва об'єктів.

Аналіз робіт цих і багатьох інших авторів дозволяє констатувати, що організаційно-економічна підготовка є процесом формування й оцінки параметрів будівельного виробництва, в основі якого лежить календарне планування й оцінка тривалості та витрат на будівництво об'єктів. Під плануванням будівництва розуміють систематичну підготовку й ухвалення рішень щодо цілей, послідовності дій і термінів.

Віддаючи належне роботам вищевказаних авторів, зазначимо недостатність опрацювання питань організаційно-економічної і фінансової підготовки, та необхідність при розробці планів роботи

будівельних організацій аналізу економічної і фінансової можливості здійснення будівництва об'єктів.

Мета роботи: провести аналіз існуючих положень з розробки підприємством організаційно-економічної та фінансової підготовки будівництва об'єктів, обґрунтувати необхідність аналізу можливості реалізації планів будівництва об'єктів підприємством за часом, ресурсами, вартістю і фінансами, що дозволяють будівельним підприємствам розробити ресурсобалансований план будівництва, забезпечити зростання вартості будівельного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж підприємству розпочати реалізацію плану будівництва будь-якого об'єкта, слід визначити необхідні ресурси та їхню вартість, тобто провести оцінювання вартості, результати чого виступають невід'ємною частиною графіка реалізації плану і забезпечують початкову інформацію для визначення ефективності, оскільки вона визначається зіставленням результатів реалізації плану з витратами на нього. Тому кожен план повинен пройти аналіз економічної можливості будівництва об'єкта, оскільки має реалізовуватися з мінімальними витратами, а також пройти аналіз фінансової можливості реалізації, оскільки “можливість виконання плану – це складна категорія, яка забезпечує фізичну можливість, фінансову забезпеченість і економічну мінімальну вартість реалізації інвестиційної програми на кожному елементарному відрізку часу її виконання” [3,4,5].

Методичні передумови для аналізу можливості будівництва об'єктів при обмеженнях, а також способи фінансування проекту, істотно впливають на вартість реалізації та на графік виконання [5]. У цьому контексті наявність ресурсів для виконання робіт є необхідною умовою, що гарантує можливість реалізації плану. Роботу буде виконано, якщо для цього є ресурси в достатній кількості для завершення у визначені терміни. План відповідає завданням управління тільки тоді, коли в наявності є всі необхідні ресурси (початковий етап). Відтак, плани (розклад, лінійні графіки, циклограми, сітьові графіки) упорядковують виконання робіт будівництва об'єкта в часі. Якщо задана послідовність виконання робіт дотримується, то план у кінцевому підсумку буде реалізовано. Отже однією з необхідних умов виконання плану є технологічна послідовність виконання робіт.

Завершальним етапом є оперативне управління процесом реалізації плану, коли сітьова модель аналізується і коригується, а в разі потреби

розробляється новий календарний план виконання частини робіт, що залишилися, поряд з обов'язковим урахуванням впливу ресурсних обмежень. Одним з обмежень виконання робіт виступає потрібний термін їх закінчення. Необхідною умовою зведення об'єкта є наявність ресурсів. На практиці в більшості випадків ресурси обмежені, що стає додатковою перешкодою на шляху плану реалізації. Таким чином, аналіз фізичної можливості реалізації є не що інше, як процес складання графіка, збалансованого з ресурсами.

Після аналізу на фізичну реалізованість план повинен бути проаналізований на економічну можливість виконання. Вартість реалізації плану повинна бути мінімальною. Сумарні витрати включають, окрім прямих витрат, ще й загальновиробничі витрати, велика частка яких залежить від тривалості реалізації плану. Тому будь-яка затримка у виконанні зазвичай призводить до збільшення вартості робіт. Крім того, при певній тривалості реалізації плану можуть бути додаткові економічні наслідки. Звідси виникає завдання пошуку мінімальної вартості реалізації за рахунок збільшення або зменшення тривалості робіт. Аналіз можливості виконання може або підвищити прибутковість проекту, або збільшити його привабливість шляхом мінімізації вартості. Процедура оптимізації вартості, яка на практиці означає мінімізацію сумарних витрат, повинна розглядатися як необхідна частина планування.

При аналізі економічної можливості виконання плану мінімізується вартість кожної роботи. Час і вартість кожної роботи вибираються так, щоб сумарні витрати були мінімальними. У процесі мінімізації вартості необхідно побудувати декілька варіантів рішення за технологією та організацією, – кожен з набором різної тривалості виконання робіт і плану в цілому і з відповідними вартостями. Вибирається найбільш прийнятне рішення. Критерій вибору рішення залежить від співвідношення між часовими і вартісними показниками, яких потрібно досягти.

Найбільш актуальними залишаються завдання щодо зменшення тривалості реалізації плану з мінімальним збільшенням вартості без обмеження на ресурси та визначення мінімального за вартістю плану при обмеженні часу і ресурсів. Скорочення тривалості вимагає додаткових витрат може бути проведене різними способами, як із залученням, так і без залучення додаткових ресурсів. Проте для підрядника додатковий час, потрібний для вибору більш ефективного методу виконання, може

коштувати більше, ніж компенсація, що отримується при економії прямих витрат і покращеної організації робіт.

Ще одним аспектом відносно мінімальної вартості реалізації плану за тривалістю є ситуація, коли відповідні проблеми вимагають оперативного вирішення, а вирішальним фактором є час, адже причини, з яких потрібно прискорити реалізацію плану, можуть бути найрізноманітнішими, а прискорення спричиняє витрати, що виходять за рамки попередніх передбачених резервів часу і коштів. При плануванні реалізації плану визначається нормальна тривалість кожної роботи, яка є часом, необхідним для її виконання при використанні ресурсів, зазвичай наявних в організації і при нормально прийнятому режимі роботи. Крім нормальної тривалості, визначається і відповідна їй нормальна вартість.

Для вирішення завдання зменшення тривалості робіт з мінімальною вартістю необхідно мати інформацію про форсовану тривалість і форсовану вартість. Форсована тривалість – це час, необхідний для реалізації плану або виконання окремих робіт при додатково залучених ресурсах, за умови оптимального насичення ними фронту робіт або інших режимах робіт. Форсована вартість робіт – це вартість при форсованій тривалості. Час при форсованій тривалості реалізації виконання робіт розглядається як форсована тривалість, а сумарна вартість при такому виконанні робіт є вартістю форсованого виконання плану.

Оцінюючи вартість виконання робіт, необхідно розрізняти два підходи, які стосуються співвідношення витрат на одну роботу з її тривалістю:

1. Постійне підпорядкування витрат і часу за однією роботою (рис. 1)

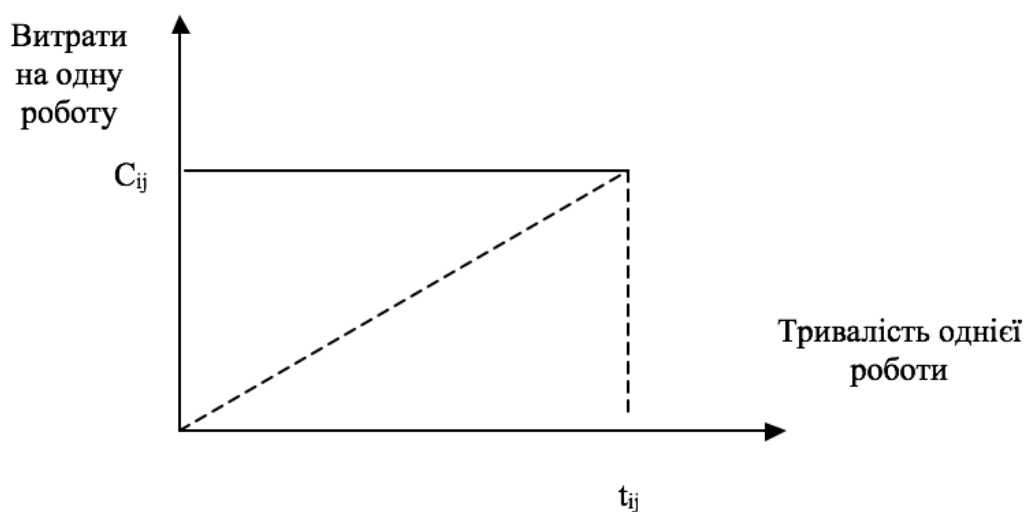

Рис. 1. Постійне співвідношення часу і витрат для однієї роботи
Джерело: [9]

2. Змінна супідрядність часу і витрат на одну роботу (рис. 2). Постійна супідрядність часу і витрат для однієї роботи означає, що робота і-ї зумовлює постійну тривалість t_{ij} та постійну суму витрат c_{ij} .

Таке жорстке співвідношення між витратами і часом спостерігається, перш за все, в плануванні і контролі бюджету (кошторису), а при нормативній калькуляції витрат – у розрахунку вартості на базі ставок у машино-годинах або людино-годинах. Змінна супідрядність часу і витрат на одну роботу означає, що робота і-ї при різній тривалості викликає різні витрати.

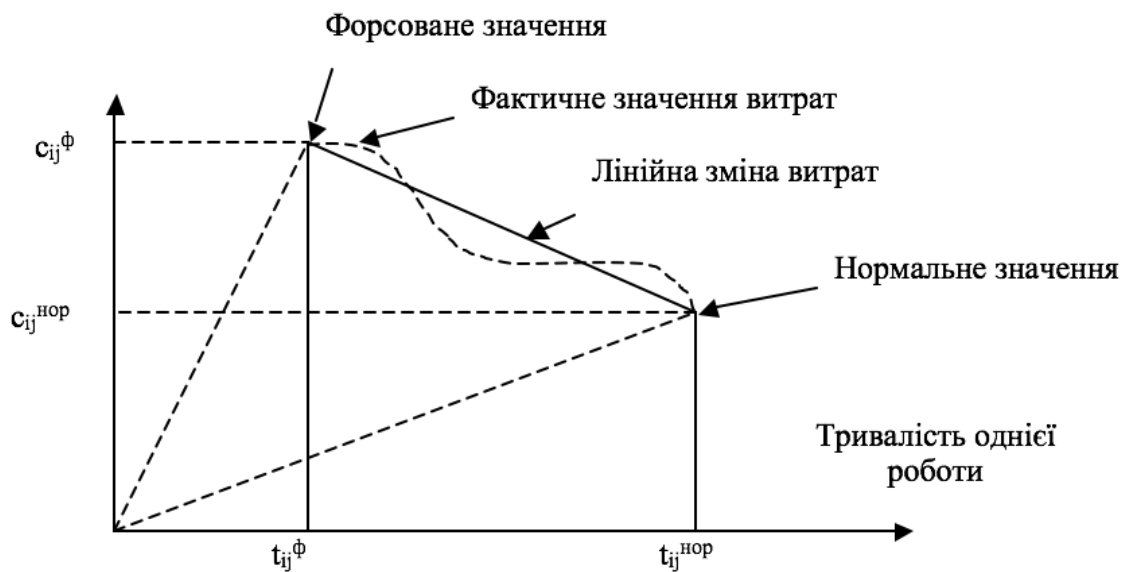

Рис. 2. Змінна супідрядність часу і витрат для однієї роботи
Джерело: [9]

Існує чотири типи залежності між часом і вартістю робіт [3]:

1. Лінійна залежність між часом і витратами. Такий тип залежності є випадком, наприклад, коли наднормова робота може привести до зменшення тривалості виконання робіт. Непрямим наслідком такого заходу є збільшення вартості виконання робіт. Проте якщо робота є критичною, то економія часу на її виконання може викликати загальну економію часу, а отже, і зниження загальної вартості. Якщо допускається лінійність зростання витрат (рис. 1) між часовими інтервалами, можемо отримати середні витрати з прискорення однієї роботи в одиницю часу – коефіцієнт вартості (k_{ij}^c):

$$k_{ij}^c = \frac{c_{ij}^{\phi} - c_{ij}^n}{t_{ij}^n - t_{ij}^{\phi}}, \quad (1.1)$$

де c_{ij}^{ϕ} – вартість виконання робіт при форсованій тривалості (t_{ij}^{ϕ});

c_{ij}^n – нормальна вартість виконання робіт при нормальній тривалості (t_{ij}^n).

2. Частково-лінійна залежність між часом і вартістю. У цьому випадку додаткові витрати на одиницю інтервалу часу (день, тиждень) не є єдиними на всьому часовому проміжку, а коефіцієнт вартості необхідно визначити на кожному часовому інтервалі.

3. Дискретна функція. У таких випадках зв'язок між часом і вартістю відсутній. Робота може виконуватися або за нормальний час при нормальній вартості, або у форсований час при відповідній вартості, а коефіцієнт вартості не має значення.

4. Нелінійна безперервна залежність. Між різними варіантами плану залежність зображується безперервною нелінійною функцією. Апроксимуючи таку криву лінійно-частковими функціями, можна визначити коефіцієнт вартості для окремих часових проміжків.

Для оцінки планів методами сітьового моделювання дуже важливими є дані про виникнення витрат залежно від часу, тому що значення має не стільки інформація про сумарні витрати для послідовності робіт як єдина оцінка, а скільки те, що витрати виникають безперервно впродовж усього планового періоду. Витрати за роботами підсумовуються відповідно до їх структури. Таким чином, з параметрів робіт виводиться функція витрат для однієї послідовності робіт. Залежно від початку послідовності робіт – найбільш раннього або найбільш пізнього – крива функції витрат матиме різну форму (рис. 3).

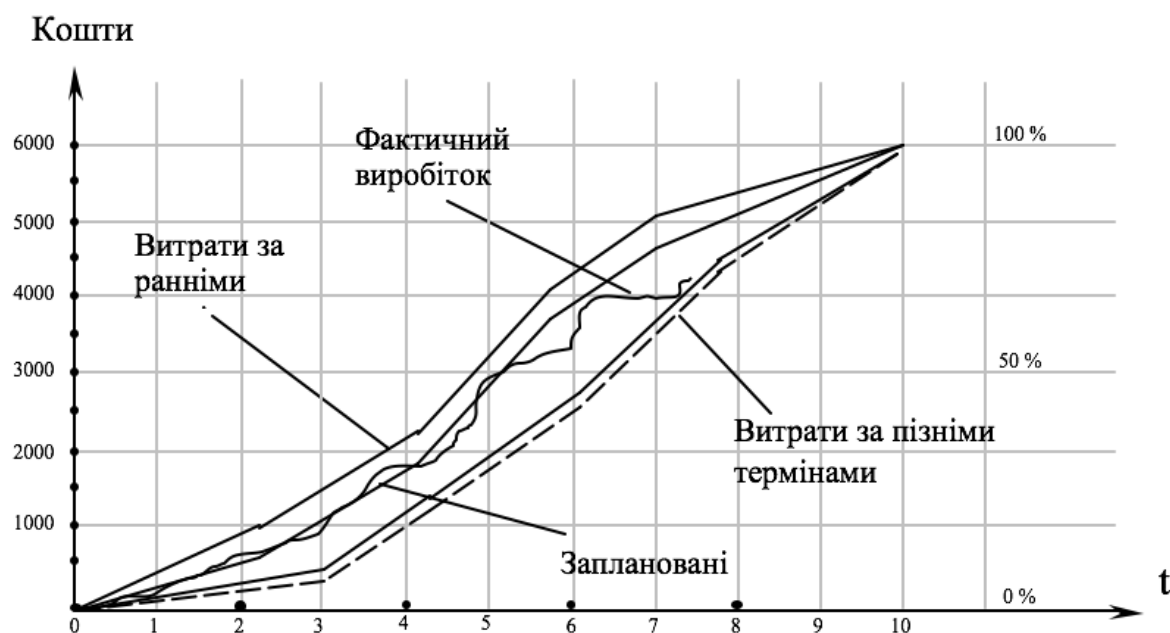

Рис. 3. Функція витрат
Джерело: [5]

Якщо виходити з того, що спочатку повинна бути визначена функція витрат, а саме, шляхом адекватного структурі робіт підсумовування відповідно до часу і витрат, то виникає додаткова проблема скорочення витрат. Цю проблему називають оптимізацією співвідношення часу і витрат. Аналіз співвідношення часу і витрат може або підвищити норму прибутку, або збільшити привабливість плану за рахунок мінімізації сумарної вартості.

Важливо розглянути, як діє скорочення часу виконання робіт на планування розкладу і витрат, маючи дві різні мети: мінімізація загальної вартості; зменшення загальної тривалості з мінімальними додатковими витратами. Аналіз фінансової можливості здійснення плану призначений для розробки бюджету, тобто збалансування витрат з фінансовими можливостями замовника і підрядника. При плануванні бюджету недостатньо знати загальний обсяг витрат і фондів. Необхідно також знати потребу у фінансуванні в кожен період часу до кінця здійснення плану, хоча, безумовно, і замовник, і підрядник знають розміри свого капіталу, періодичних платежів і надходжень на різних етапах виконання проекту. Підрядник має доступ й до інших фондів, окрім власного капіталу і періодичних платежів, які він отримує від замовника. Але для отримання цих фондів необхідно оцінити розміри необхідних позик і терміни та скласти фінансовий план будівництва об'єкта для узгодження з фінансовими організаціями. Відтак, фактично всі завдання з аналізу фінансової реалізованості проекту можна сформулювати таким чином: балансування витрат і доходів (виплат і надходжень); мінімізація виплат за позиками.

Для визначення фінансової можливості здійснення плану підрядник повинен ретельно проаналізувати грошові потоки. У будь-якому будівельному проекті має місце як вхідний, так вихідний грошовий потік. Періодичні платежі замовника підрядникові і позики складають для підрядника вхідний грошовий потік; платежі виконавцям, субпідрядникам, постачальникам тощо утворюють вихідний грошовий потік. Динаміка грошових потоків характеризуватиме фінансовий стан проекту і буде початковою передумовою для розробки фінансової політики.

Економічна і фінансова реалізованості пов'язані між собою так, що на стадії контрольного і детального планування вони можуть розглядатися спільно. Найважливішим джерелом інформації для вартісної оцінки є

розклад виконання робіт, отриманий за допомогою графіків. Ціни на робочу силу, устаткування і матеріали з часом змінюються. Загальновиробничі витрати зазвичай пропорційні тривалості реалізації плану. Оцінка тривалості виконання робіт залежить, у першу чергу, від обсягу кожної роботи, технології її виробництва, а також від величини і потужності виробничого підрозділу, який виконує ці роботи. Тому необхідно оцінку вартості проводити паралельно з розробкою розкладу робіт.

У традиційній методології для оцінки вартості в основному використовують наступні три методи [2,8]:

- базисно-компенсаційний, який припускає визначення вартості з використанням кошторисних норм, а вартість реалізації проекту формується виходячи з фактичних витрат і повністю може бути визначена тільки після завершення робіт;
- ресурсний метод, який полягає у визначенні вартості будівництва калькуляцією в поточних (прогнозованих) цінах і тарифах елементів витрат, необхідних для реалізації плану;
- ресурсно-індексний метод, який поєднує ресурсний метод з системою індексів на ресурси.

Щоб оцінити вартість будівництва об'єкта, необхідно знати вартість складових елементів плану – ресурси, час виконання робіт та їх вартість. Управління вартістю повинно включати процеси, необхідні для забезпечення і гарантії того, що план буде реалізований у рамках бюджету. Залежно від етапу життєвого циклу і цілей для оцінки, застосовуються різні види та методи оцінки вартості, а виходячи з цілей оцінок, різною буває й точність оцінки вартості і тривалості [6]. Для аналізу економічної реалізованості необхідно передбачати альтернативну оцінку вартості виконання робіт при використанні різної кількості та якості ресурсів різної тривалості. Результати такого аналізу забезпечать пошук тривалості будівництва об'єкта з мінімальною вартістю, а також обов'язково враховувати структуру статей витрат, яка повинна бути інструментом планування робіт і управління реалізацією плану, адже вони мають допомагати формувати і відстежувати бюджет будівництва, здійснювати поточний управлінський облік та оцінювати можливість витрат після закінчення робіт.

У свою чергу, організаційно-технологічна модель реалізації плану у вигляді сітьового графіка дозволяє знаходити евристичний підхід до вирішення цих завдань, результати якого будуть прийнятні для практичного використання, адже сама можливість виконання плану взагалі – це комплекс властивостей планів виконання інвестиційного завдання, збалансованих з матеріальними і фінансовими ресурсами в кожен окремий момент часу і встановлених показників ефективності, що забезпечують досягнення. Вона забезпечується створенням виробничої структури, що має потенційну виробничу можливість для виконання планового комплексу робіт необхідної якості в установлені терміни при обумовленому рівні витрат, а також ефективною структурою управління, що має необхідний рівень повноважень і компетентності для результативної координації спільної діяльності всіх учасників реалізації проекту.

Проведений аналіз засвідчив необхідність інтегрованого розгляду основних параметрів будівництва та вартості будівельного підприємства, що дозволило розробити підхід до планування діяльності будівельного підприємства з урахуванням впливу обмежень (рис. 4).

Даний процес є ітеративним і передбачає логіку дій на етапі первинного узгодження планових завдань, що забезпечують його фізичну реалізованість, а також аналогічні дії на етапах оперативного управління. Отже, процес забезпечення фізичної можливості будівництва об'єкта є безперервним та ітеративним протягом усього періоду виконання даного плану, що вказує на необхідність брати до уваги той факт, що важливим елементом планування реалізації будівельних проектів є врахування впливу обмежень за етапами реалізації будівельних проектів. Це передбачає проведення обов'язкового оцінювання ресурсної (врахування обмеженості наявних чи доступних ресурсів у кожен момент часу виконання проекту), економічної (забезпечення мінімальної вартості реалізації проекту на кожному елементарному відрізку часу його виконання і мінімізації загальної вартості) та фінансової (забезпечення такої структури грошових потоків проекту, при якій на кожному кроці розрахунку є достатня кількість грошей для його продовження) реалізованості по проектам.

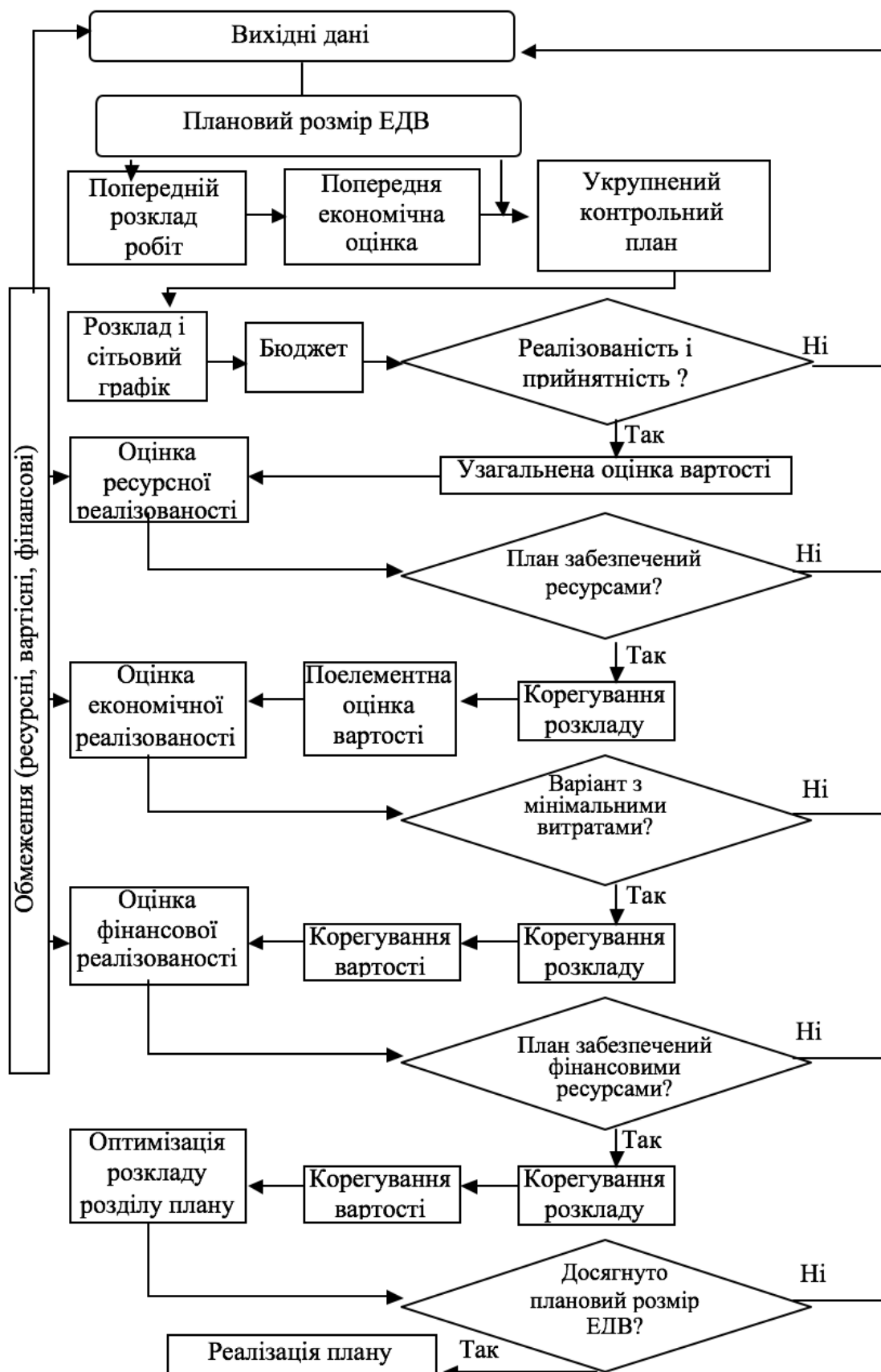

Рис. 4. Підхід до планування діяльності будівельного підприємства з урахуванням впливу обмежень
Запропоновано автором

Висновки. Запропоновано вартісно-орієнтований підхід до оперативного планування діяльності будівельного підприємства на основі фінансового контролінгу, який забезпечує урахування впливу ресурсних, фінансових та вартісних обмежень на оцінку ресурсної, економічної та фінансової реалізованості проектів, що уможливлює оперативне корегування попереднього розкладу робіт та бюджету виконання проекту на основі вибору у поточному періоді плану з мінімальними витратами та максимальним ресурсним забезпеченням.

Оптимізований на основі корегування вартості та розкладу виконання робіт план має забезпечити досягнення планового розміру економічної додаткової вартості за проектом та вартості будівельного підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бражников М. Управление ритмичностью производства / Максим Бражников. – LAP Lambert Academic Publishing, 2013. – 268 с.
2. Вайн С. Инвестиции и трейдинг. Формирование индивидуального подхода к принятию решений / Саймон Вайн. – М. : Альпиан Паблишер, 2017. – 452 с.]
3. Винс Р. Математика управления капиталом. Методы анализа риска для трейдеров и портфельных менеджеров / Ральф Винс ; пер с англ. В. Ритман. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 400 с.
4. Гибсон Р. Формирование инвестиционного портфеля. Управление финансовыми рисками / Роджер К. Гибсон. – М. : Альпина Паблишер, 2016. – 274 с.]
5. Залунин В.Ф. Стратегия и тактика строительной фирмы в условиях рынка. – Дніпропетровськ: Придніпровський науковий вісник, 1998. – 240 с.
6. Мазур И.И., Шапиро В.Д., Ольдерогге Н.П. Управление проектами: Уч. пособие для вузов / Под. общ. ред. И.И. Мазура.–М.: Изд-тво «Экономика», 2001.–574 с.
7. Практика формирования взаимоотношений в строительстве в условиях одноуровневой системы ценообразования: Сборник официальных нормативных документов / Сост. Беркута А.В., Губень П.И., Иванькина В.Г., Шарапова Т.А. – К.: НПФ «Инпроект», 2002. – 320 с.
8. Тянь Р.Б., Чернышук Н.М., Ткаченко В.А. Организация производства: Учебник. – Днепропетровск: ДУЭП, 2002. – 262 с.
9. Хан Дитгер. Пик: Планирование и контроль: концепция контроллинга; Перевод с немецкого. Под ред. и с предисловиями А. А. Турчака, Л. Г. Головача, М.Л. Лукашевича. — М.: Финансы и статистика, 1997. — 765 с.

ОСВІТА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 332:37.014.54](477)

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ АКТИВІЗАЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Павліха Н.В., д.е.н.,
Долиняк Ю.О.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Розвиток регіональних ринків освітніх послуг як пріоритетний напрям регіональної політики сприяє підвищенню соціально-економічного рівня розвитку регіонів та відновленню економічного зростання в Україні. Окрім того, вивчення процесів активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг є надзвичайно актуальним в умовах реалізації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. У зв'язку з цим розробка стратегії розвитку ринків освітніх послуг в регіональному і міжрегіональному масштабах має науково-практичне значення. Метою статті визначено науково-практичне обґрунтування розробки та реалізації стратегічних напрямків активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні в умовах поглиблення процесів європейської інтеграції. На основі вивчення досвіду країн Європейського Союзу визначені стратегічні напрямки активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні, що має значення в контексті виходу в Європейський освітній простір. Розглянуто питання стимулювання залучення приватних джерел в процеси інвестування вищої освіти. Виділено рівні розвитку регіональних ринків освітніх послуг та методи управління їх розвитком.

Ключові слова: освітня послуга, регіональний ринок освітніх послуг, європейська інтеграція, Європейський освітній простір, управління розвитком регіональних ринків освітніх послуг

UDC 332:37.014.54](477)

STRATEGIC AREAS OF ACTIVATION OF REGIONAL MARKETS OF EDUCATIONAL SERVICES IN UKRAINE

Pavlikha N., Dr.of Econ.Sc.,
Dolyniak Y.

Lesya Ukrainka Eastern European National University

The development of regional markets of educational services as a priority direction of regional policy promotes the improvement of the social and economic level of regional development and the restoration of economic growth in Ukraine. In addition, the studying of the processes of activation of regional markets of educational services is extremely relevant in the context of the implementation of The Ukraine – European

Union Association Agreement. In this regard, the development of a strategy for the development of markets of educational services at the regional and interregional scale has a scientific and practical significance. The purpose of the article is to determine the scientific and practical rationale for the development and implementation of strategic directions for the activation of the development of regional markets of educational services in Ukraine in conditions of deepening of the European integration processes. On the basis of the European Union countries experience, strategic directions of activation of regional markets of educational services in Ukraine are important in the context of entering the European educational space and they have been defined in the article. The private investments in the process of investing the higher education have been considered. The levels of management of the development of regional markets of educational services and methods for managing have been highlighted.

Keywords: educational service, regional market of educational services, European integration, European educational space, management of the development of regional markets of educational services

Актуальність проблеми. Актуальність проблеми в контексті реалізації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, реформування освітньої сфери, розробка та запровадження стратегічних напрямків розвитку регіональних ринків освітніх послуг з урахуванням вимог та стандартів Європейського Союзу, є пріоритетним напрямом державної та регіональної політики в сфері освіти в Україні. Адже в сучасних умовах в Україні національні та регіональні стратегії розвитку регіональних ринків освітніх послуг є недостатньо дієвими, що підтверджується відносно низьким обсягом їх експорту, повільними темпами розвитку міжнародних освітніх програм, труднощами в здійсненні інтеграції української освіти в Європейський освітній простір. Актуальним для України є формування та реалізація нових стратегій для використання можливостей розвитку регіональних ринків освітніх послуг. З огляду на те, що конкурентоспроможність економіки країни визначається не обсягом природних і виробничих ресурсів, а насамперед інтелектуальним потенціалом, здатним генерувати нові знання, посилюється роль сфери освіти, особливо в сучасних умовах реалізації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС. Крім того, освітня сфера, як важливий елемент соціальної сфери, виступає чинником піднесення рівня якості життя людей, що є значимим для країн з соціально-орієнтованою економікою. Як бачимо, формування та розвиток регіональних ринків освітніх послуг в Україні в контексті поглиблення процесів європейської інтеграції

виступає одним із перспективних напрямів адаптації регіональної політики України до регіональної політики Європейського Союзу, втілення загальноєвропейських орієнтирів соціально-економічного розвитку в сучасні реалії в Україні.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретико-методичні засади розвитку освітянської діяльності та функціонування ринків освітніх послуг глибоко розкриті в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Авшенюк Н., Боголіб Т., Гава Ю., Данилишин Б., Долішній М., Карпюк О., Кратт О., Павліха Н., Панкрухін А., Подзигун С., Семів Л., Товканець Г., Оболонська Т., Огаренко В., Шевчук А., Шендер А., Юрчук Л. та інших.

Водночас попри значимий значний обсяг дослідницьких публікацій за цією тематикою залишилися недостатньо обґрунтованими науково-практичні засади розробки стратегії розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні в умовах європейської інтеграції. Наведені положення зумовили актуальність дослідження.

Метою статті є науково-практичне обґрунтування розробки та реалізації стратегічних напрямків активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні в умовах поглиблення процесів європейської інтеграції.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сучасний регіональний ринок освітніх послуг визначаємо як складну соціально-економічну систему, розвиток якої є віддзеркаленням тенденцій регіоналізації та європейської інтеграції.

Шендер А. розкриває сутність регіонального ринку освітніх послуг як систему економічних відносин з приводу попиту та пропозиції освітніх послуг, яка має власну організаційну структуру, виконує специфічні функції, орієнтується на характерні інституційні норми і розвивається в певних геопросторових межах [11]. Ринок освітніх послуг формують всі споживачі освітніх послуг та навчальні заклади, які їх надають, а також органи влади у сфері освіти, що діють у певному регіоні [10].

Зазначимо, що регіональні ринки освітніх послуг в Україні розвиваються в рамках загальних закономірностей ринкової економіки та європейської інтеграції, але в той же час, володіють рядом специфічних ознак, а саме: високий динамізм, територіальна сегментація і локальний характер, значна швидкість обсягу капіталу, велика

чутливість освітніх послуг до ринкової кон'юнктури через неможливість їх складування і транспортування, індивідуальність виробництва тощо.

У сучасному світі освіта і знання визначаються інтернаціональним явищем. Формується єдиний Європейський освітній простір, що відбувається за допомогою заходів, спрямованих на інтеграцію та зближення в питаннях організації освіти та формування спільного ринку освітніх послуг. Це відбувається шляхом відповідного інституційного забезпечення та здійснюється на усіх рівнях освітнього простору – від локального (рівня навчального закладу) до міжнаціонального (рівня міжнародних організацій). Для того, щоб розробити стратегічні напрямки розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні, необхідно вивчити європейський досвід щодо співробітництва в освітніх галузі.

Формою співробітництва в освітній галузі Європейського Союзу на мікрорівні є Велика Хартія університетів (її підписання було ініційовано університетами), на національному і наднаціональному рівнях – Болонський процес (підписання Болонської декларації було ініційовано міністерствами освіти окремих країн ЄС, які відносяться до національного рівня регулювання, а з подальшим поширенням ідеї інтегрування європейських систем освіти в єдиний освітній простір активними учасниками цього процесу стали міжнародні організації: ЮНЕСКО, Рада Європи та інші), на наднаціональному рівні – Лісабонська конвенція (її підписання було ініційовано міжнародними організаціями: Радою Європи та ЮНЕСКО) [7]. Включення освіти до Генеральної угоди з торгівлі послугами ГАТС зміщує акцент у традиційному сприйнятті освіти як суспільного блага на ставлення до неї, як до товару [1].

Спільний освітній простір, з одного боку, сприяє зростанню мобільності студентів та професорсько-викладацького складу, а з іншого – академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору [2].

Результати аналізу розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні показали, що вони характеризуються відносно низьким рівнем інтернаціоналізації. Тому для активізації виходу України на спільний європейський ринок освітніх послуг необхідними умовами є: координація діяльності висококваліфікованих фахівців в напрямку промоції на явних в Україні освітніх послуг, забезпечення наближенню змісту й якості вітчизняних освітніх послуг до європейських стандартів,

активне впровадження нових інформаційних технологій та дистанційне навчання; активізація процесів укладання дієвих угод про співпрацю навчальних закладів України з країнами Європейського Союзу, адаптація нормативно-правової бази України до європейських норм і стандартів.

Зазначені умови можуть виступати стратегічними напрямками активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах поглиблення процесів європейської інтеграції.

Окрім вище зазначеного, вважаємо, що основними напрямками активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг є: підвищення конкурентоздатності освітніх послуг, децентралізація та регіоналізація освіти, створення умов для реалізації принципу автономності вищих навчальних закладів, посилення їхньої співпраці з підприємницькими структурами, удосконалення системи фінансування освітньої сфери, розвиток інфраструктури освіти, впровадження нових технологій тощо.

Звернемо увагу, що важливим напрямком активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні є підвищення конкурентоздатності освітніх послуг вітчизняних ВНЗ, в контексті аналізу їхньої якості з точки зору потреб регіонів, держави та ЄС у сфері професійної підготовки. Варто враховувати результати комплексної оцінки надання послуг на регіональних ринках освітніх послуг у сфері вищої освіти, що дозволяє виділити освітні центри з високим рівнем розвитку освіти, які здатні гідно конкурувати із закордонними ВНЗ, надати рекомендації для формування цілей та напрямків регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг та сформувати стратегію інтеграції вітчизняної освіти до Європейського освітнього простору.

Аналіз розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні показав, що характерним є високий рівень конкуренції та значна залежність від державного регулювання (акредитація, ліцензування за спеціальностями), що створює ризики, пов'язані зі зміною умов ведення діяльності вищих навчальних закладів. У результаті чого, впродовж останніх років спостерігалася тенденція до поступового скорочення кількості вишів, переважно через реорганізацію. Питання укрупнення вищих навчальних закладів стає одним з основних у стратегічному баченні Міністерства освіти і науки України шляхів реформування національної системи вищої освіти. Дійсно, створення на базі декількох навчальних закладів потужних центрів професійної підготовки чи

великих університетів має цілий ряд переваг. Концентрація викладацьких кадрів, потужна інфраструктура дозволять гнучкіше формувати траєкторії навчання, швидше реагувати на запити суспільства і економіки у кваліфікованих фахівцях, ефективніше організовувати виробничі практики та наукові дослідження. Тому доцільним є приведення кількості і структури вишів у відповідність потребам ринку праці та умов, пов'язаних з виходом освітніх послуг на Європейський освітній простір.

Окрім того, визначимо, що важливим напрямком розвитку регіональних ринків освітніх послуг є децентралізація та регіоналізація освіти на основі аналізу її багатокладності, з урахуванням регіональних особливостей та інтересів територіальних громад під час вибору методів управління, здійснення реформ і фінансового забезпечення. При цьому в процесі трансформації вітчизняної системи освіти в напрямку її виходу в Європейський освітній простір має враховувати необхідність локальних проектів реформування освіти та наявності незалежних аналітичних центрів.

Зауважимо, погоджуючись з думкою Гави Ю., що ринкові стосунки виробництва освітніх послуг мають специфіку, пов'язану з державним втручанням і регулюванням найбільш значимих послуг, а також з обмеженнями на приватну підприємницьку діяльність [3].

Також важливим напрямком активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг є створення умов для реалізації принципів автономності вищих навчальних закладів, посилення їхньої співпраці з підприємницькими структурами щодо мотивації роботодавців до співробітництва з вищими навчальними закладами, участі у розробці стандартів вищої освіти, надання баз для проходження практики студентами та першого робочого місця випускникам.

Фахівці справедливо стверджують, що Україні необхідно створити систему змішаного фінансування вищої освіти, яка б відповідала економічним можливостям та була б націлена на підвищення ефективності функціонування вищої школи. При цьому концептуальною основою розробки нових методів фінансування вищої освіти має стати інвестування в людський капітал. Вважаємо, що це є домінантою в реалізації напрямків активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг. Створення нового організаційно-економічного механізму активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг обов'язково має передбачати процеси залучення приватних джерел інвестування. Як

зазначає Подзігун С., удосконалення фінансування вищої освіти шляхом збільшення частки бюджетного фінансування тих напрямів підготовки, які є визначальними для регіонального розвитку та потреб інноваційного розвитку економіки, а також диверсифікація джерела фінансування є одним з напрямків розвитку регіональних ринків освітніх послуг [6].

Звернемо увагу на необхідність використання досвіду країн Європейського Союзу в реалізації заходів, які спрямовані на активізацію участі підприємницьких структур у процесі професійного навчання. Зокрема в країнах Європейського Союзу встановлюють обов'язкові внески для сплати підприємствами до фонду професійного навчання, надаються преференції компаніям, які інвестують у людський капітал, а також податкові кредити, допомога малим і середнім підприємствам у питаннях кадрових змін. В європейських країнах з метою стимулювання працівників вкладати ресурси у власне навчання в ЄС створено систему відшкодування роботодавцями витрат своїх працівників за умови, що здобуті знання відповідатимуть тому роду діяльності, яку вони виконують на підприємстві. Також європейські держави здійснюють субсидіювання внутрішньовиробничих програм навчання.

Формування стратегії розвитку регіональних ринків освітніх послуг здійснюється на основі оптимального поєднання державного регулювання з ринково-економічним механізмом.

Умовою ефективного запровадження вищезазначених стратегічних напрямків активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні є розробка відповідного механізму управління цими процесами на таких рівнях, як: міжнародний, національний, регіональний.

Управління процесами розвитку регіональних ринків освітніх послуг повинно передбачати досягнення таких результатів: фінансової ефективності сфери вищої освіти, забезпечення її доступності та якості.

Міжнародний рівень управління процесами розвитку регіональних ринків освітніх послуг пов'язаний із глобалізаційними та інтеграційними процесами, що в освіті набувають форми Болонського. Проблеми, викликані інтеграційними процесами на ринку освітніх послуг, полягають у недосконалості законодавчої бази для реалізації завдань, які ставлять перед освітньою системою України більш розвинені країни, і визначенні можливостей інтеграції та її масштабів, що дадуть змогу зберегти національні особливості та забезпечити високий рівень

конкурентоспроможності кваліфікованого персоналу на світовому ринку праці.

У свою чергу, національний рівень управління розвитком регіональних ринків освітніх послуг забезпечується органами державної влади, Міністерством освіти і науки України, відповідними відомствами та передбачає вирішення сучасних питань оптимізації структури ринку освітніх послуг, його рівномірного розвитку, приведення у відповідність ринок освітніх послуг і нормативної бази ринку праці, забезпечення підготовки фахівців у відповідності до державних потреб, рівень наукової діяльності вищих навчальних закладів, підвищення конкурентоспроможності національної освіти і науки тощо.

Як зазначає Подзігун С., характер освіти як суспільного блага зумовлює те, що держава не лише регулює цю сферу, підтримуючи і забезпечуючи розвиток, а цілеспрямовано формує її структуру та визначає стратегії розвитку і функціонування. Досягнення вищезазначених цілей у сфері освіти здійснюються державою через виконання відповідних функцій, структурованих наступним чином: формування стратегії розвитку як національної освіти, так і на рівні регіону, інституціоналізація виробничих відносин в сфері освіти через законодавство, моніторинг та нівелювання невизначеності в умовах апробації; регулювання діяльності освітнього комплексу, що передбачає управління як самим процесом навчання, так і організаційно-економічним контролем роботи закладів освіти [6].

Регіональний рівень управління розвитком регіональних ринків освітніх послуг формується на місцевому рівні та передбачає забезпечення потреб регіону в освітніх послугах, збільшення участі місцевої громадськості у проведенні ліцензування та акредитації, зменшення рівня конкуренції на ринку освітніх послуг і присутності навчальних закладів за рахунок скорочення філіалів, формування спеціалізації регіону, збільшення участі регіональних органів влади у фінансуванні та господарській діяльності навчальних закладів [9].

Управління розвитком регіональних ринків освітніх послуг в регіоні є: регіональності; планування; сприяння; участі місцевої громадськості; цілісності; збалансованості; реалізації державного регулювання; стратегічної спрямованості; оптимального поєднання централізації та децентралізації управління; випереджуючого розвитку.

Запровадження стратегічних напрямків активізації розвитку регіональних ринків освітніх послуг здійснюється такими методами управління, як: організаційні, соціально-психологічні та економічні.

До організаційних методів управління розвитком регіональних ринків освітніх послуг відносимо систему організаційних і розпорядчих впливів, які спрямовані на досягнення мети, передбачають формування законодавчої та правової бази, яка б відповідала сучасним тенденціям розвитку ринку освітніх послуг.

Соціально-психологічні методи управління розвитком регіональних ринків освітніх послуг відіграють значну роль при формуванні суспільної свідомості надання та набуття якісної освіти. Ці методи включають соціологічні дослідження, профорієнтацію, формування відношення до спеціальностей та нових напрямів підготовки.

Важливу роль в системі управління розвитком регіональних ринків освітніх послуг відіграють економічні методи управління, адже вони включають матеріальне стимулювання діяльності суб'єктів ринку освітніх послуг за результатами діяльності, економічне планування, бюджетне управління, процеси інвестування в освітню діяльність та ін.

Висновки. Отже, в контексті реалізації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, реформування освітньої сфери, розробка та запровадження стратегічних напрямків розвитку регіональних ринків освітніх послуг з урахуванням вимог та стандартів Європейського Союзу, є пріоритетним напрямом державної та регіональної політики в сфері освіти в Україні. Функціонування регіональних ринків освітніх послуг займає важливе місце у формуванні ефективного кадрового потенціалу, наукового та інноваційного потенціалу як регіонів, так і України в цілому, що дає змогу забезпечити підтримку національних інтересів України в умовах поглиблення процесів європейської інтеграції. Формування державної та регіональної стратегії розвитку освіти та визначення практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування регіональних освітніх ринків є перспективою подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авшенюк Н.М. Розвиток транснаціональної вищої освіти в контексті глобалізації ринків освітніх послуг / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/Tipuss/2011_4/Avsh.pdf

2. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір. Аналітична записка. / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421/>
3. Гава Ю. В. Освітні послуги в Україні: економічна природа і суперечності розвитку [Текст] / Ю. В. Гава // Науково-технічна інформація. - 2011. - № 1. - С. 16-19.
4. Павліха Н. В. Економічний аспект інтеграції України до Європейського Союзу: сучасні тенденції, проблеми та перспективи / Н. В. Павліха, І. В. Кицюк // Проблеми раціонального використання соціально-економічного та природно-ресурсного потенціалу регіону: фінансова політика та інвестиції : зб. наук. праць. – Київ : СЕУ ; Рівне : НУВГП, 2014. - Вип. XX, № 3 (Ювілейний). - С. 39-55.
5. Павліха Н. В. Роль науки і освіти в забезпеченні сталого розвитку держави та її регіонів / Н. В. Павліха // Регіональна економіка. – 2017. – №2(84). – С. 171-172.
6. Подзігун С. М. Теоретичні аспекти розвитку ринку освітніх послуг в Україні у контексті зарубіжного досвіду / С. М. Подзігун // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. - 2014. - Вип. 7(2). - С. 57-60.
7. Товканець Г. В. Транскордонне співробітництво в освітній галузі в умовах розвитку Карпатського євро регіону. Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Науковий потенціал 2013» (25-27 березня 2013 р.) / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://intkonf.org/kpn-tovkanets-gv-transkordonne-spivrobitnistvo-v-osvitniy-galuzi-v-umovah-rozvitku-karpatskogo-evroregionu/>
8. Трансформація української освіти в контексті європейської інтеграції. Звіт про проект. Міжнародний центр перспективних досліджень, вересень 2000 / [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://icps.newagelab.com.ua/pub/files/34/89/transformation_ukr.doc
9. Цимбал Л. І. Напрями вдосконалення державного регулювання ринку освітніх послуг / Л. І. Цимбал // Бізнес Інформ. - 2013. - № 12. - С. 45-51.
10. Шендер А. Р. Напрями підвищення конкурентоспроможності ВНЗ на регіональному ринку освітніх послуг в умовах глобалізації / А. Р. Шендер // Економіка та держава. – 2010. – № 4. – С. 94–96.
11. Шендер А. Р. Оцінювання регіональних ринків освітніх послуг у сфері вищої освіти в умовах активного впливу зовнішнього середовища / А. Р. Шендер // Регіональна економіка. - 2013. - N 3.
12. Kytsyuk I. V. The problems and prospects of the Ukraine's economy development in the context of European integration / I. V. Kytsyuk, N. V. Pavlikha // Problems of social and economic development of business: Collection of scientific articles. – Vol. 1 – Publishing house «BREEZE», Montreal, Canada, 2014. – 388 p. – P. 126–130.

СТАЛИЙ РОЗВИТОК, ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

УДК 332.146.2:330.332:502.33

ЕКОЛОГІЧНІ ІНВЕСТИЦІЇ В ЖИТЛОВЕ БУДІВНИЦТВО ЯК СКЛADOVA РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Прушківський В.Г., д.е.н.

Запорізький національний технічний університет, м. Запоріжжя

Квактун О.О., к.е.н.

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, м. Дніпро

В статті проаналізовані складові концепції національної екологічної політики України; виокремлено її основні цілі та принципи. Визначені складові регіональної екологічної політики України та їхній зв'язок з цілями сталого розвитку. Доведено, що основними постулатами політики реалізації принципів сталого розвитку є імплементація екологічного імперативу у систему економічних відносин у політиці, плануванні і управлінні, створення ефективної правової і нормативної структури, забезпечення ефективного використання економічних механізмів і ринкових та інших стимулів, створення систем комплексного врахування екологічних і економічних чинників. З'ясовано, що одним з основних чинників даної імплементації є екологічні інвестиції в житлове будівництво. Автори наголошують про необхідність сприйняття екологічних інвестицій в капітальне будівництво, в тому числі житлове, як таких, що одночасно створюють умови для відтворення соціально-екологічної та виробничої систем на регіональному рівні. З'ясовано, що в науковій думці ці ресурси називають реальними екологічними інвестиціями. Виявлено особливості включення реальних екологічних інвестицій до програм еколого-економічної політики регіонального відтворення та житлової забезпеченості на екологічних засадах.

Ключові слова: екологічна політика, житлове будівництво, регіональні соціо-еколого-економічні системи, сталий розвиток, екологічні інвестиції

UDC 332.146.2:330.332:502.33

GREEN INVESTMENT IN RESIDENTIAL BUILDING AS A COMPONENT OF REGIONAL ECOLOGIC POLICY

Prushkivskiy B., Dr. of Econ. Sc.

Zaporizhskiy national technical university, Zaporizha

Kvaktun O.O., PhD in Economics

Pridniprovska state academy of civil engineering and architecture

The components of the concept of the national ecological policy of Ukraine have been analyzed in the article; its main goals and principles have been outlined. The constituents of the regional ecologic policy of Ukraine and their connection with the

goals of sustainable development have been determined. It has been proved that the main postulates of the policy of implementation of the principles of sustainable development are implementation of the ecological imperative in the system of economic relations in politics, planning and management, creation of effective legal and regulatory structure, ensuring the effective use of economic mechanisms and market and other incentives, creation of systems of integrated account of environmental and economic factors. It has been revealed that one of the main factors of this implementation is green investments in residential building. The authors have emphasized the need for green investments in capital construction as well as in residential construction to be perceived as such that simultaneously create conditions for the reproduction of socio-ecological and production systems at regional level. It has been revealed that in scientific thought these resources are called real environmental investments. The peculiarities of the inclusion of real environmental investments in the programs of ecology-economic policy of regional reproduction as well as green dwelling stock formation have been revealed.

Keywords: environmental policy, residential building, regional socio-ecological and economic systems, sustainable development, green investments

Актуальність проблеми. Відтворювальні процеси в постіндустріальній економіці мають спиратися на такий тип забезпечуючи чинників, який сприяє одночасному розвитку економічної, соціальної та екологічної систем як на національному, так і на регіональному, рівнях. Реалізація названих відтворювальних процесів можлива в рамках комплексних програм раціонального природокористування на регіональному рівні, регіональної еколого-економічної політики. Еколого-економічна політика регіонального рівня має спиратися на екологічні галузі нового покоління, в тому числі ті, що створюють суттєві мультиплікаційні ефекти для економіки та сталого відтворення регіонів. До таких нових екологічних галузей відноситься житлове будівництво нового покоління, екологічні вимоги до якого реалізуються ні всіх етапах життєвого циклу: від проектування до виробництва, експлуатації і ліквідації. Сталий розвиток такого виду економічної діяльності стає безпосереднім внеском в реалізацію Концепції національної екологічної політики на регіональному рівні, а дослідження питань його забезпечення – актуальним науковим завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематиці становлення екологічної політики в Україні, вирішення її окремих завдань присвячені роботи таких вітчизняних й закордонних вчених, як О. Веклич, І. Драган, О. Колєнов, О. Лазор, Н. Малиш, Г. Мельник та інші.

Регіональні аспекти відтворення, гармонійний розвиток соціо-еколого-економічних систем та сталого розвитку регіонів знайшли своє відображення в працях З. Герасимчук, М. Долішнього, С. Дорогунцова, Л. Масловської, Ю. Орловської, А. Старостіна, Л. Хенса, О. Шкарупи та інших. Разом з тим, наукові питання принципів та інвестиційних орієнтирів сталого розвитку житлового будівництва як чинника реалізації національної екологічної концепції на регіональному рівні, потребують більш детального опрацювання

Мета роботи: виокремити особливості, методологічне підґрунтя та специфічні засади інвестування екологічного житлового будівництва як чинника регіональної екологічної політики.

Викладення основного матеріалу дослідження. Як свідчить досвід багатьох розвинутих країн, розвиток житлової сфери сприяє загальному соціально-економічному розвитку країни. Вона забезпечує зв'язок між споживачем житла та його виробником – будівельною галуззю, визначає співвідношення між попитом на житло та його пропозицією, встановлює економічно виважені ціни на житло, визначає цінові орієнтири для державних житлових програм, визначає найефективніші форми використання житла, є інструментом перерозподілу житла між громадянами тощо. Житлова сфера являє собою багаторівневу міжгалузеву систему, яка включає сферу виробництва і частину сфери послуг, пов'язаних з проектуванням, будівництвом, капітальним ремонтом і реконструкцією житлового фонду і тому її екологічна безпека для людини та довкілля створює умови відтворення національних та регіональних суспільних систем на засадах сталого розвитку. Політика створення умов для виробництва такого типу житла є одним із завдань національної екологічної політики України.

Сучасні підходи до формування в Україні загальної екологічної політики сформовані в Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року [1]. В цьому документі основними цілями національної екологічної політики визнані такі: досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища; підвищення рівня громадської свідомості з питань охорони навколишнього природного середовища; поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки; удосконалення системи інтегрованого екологічного управління шляхом включення екологічної складової до програм розвитку секторів економіки;

удосконалення регіональної екологічної політики, зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище; припинення втрат біо- та ландшафтного різноманіття, формування екомережі, розвиток заповідної справи; забезпечення екологічно збалансованого використання природних ресурсів.

В основу даної Концепції національної екологічної політики України покладено низку принципів, основними з яких, що стосуються саме відносин економіки й екології, ми вважаємо зображені на рис. 1.

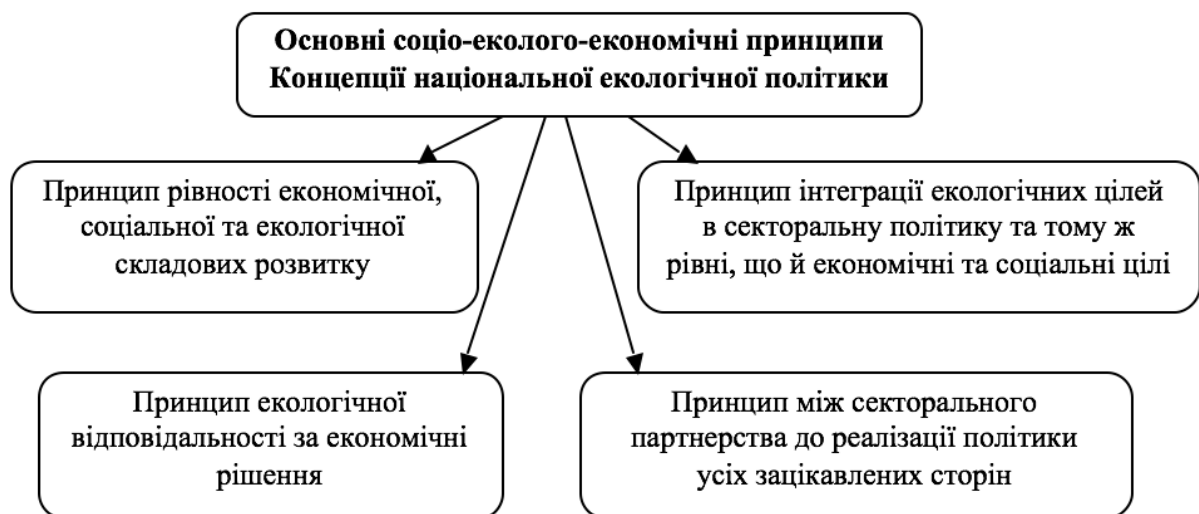

Рис. 1. Основні соціо-еколого-економічні принципи Концепції національної екологічної політики

Розроблено авторами на основі: [1]

Більш розгорнена характеристика виокремлених принципів полягає в наступному:

- принцип рівності трьох складових розвитку держави (економічної, екологічної, соціальної) зумовлює орієнтування на пріоритети сталого розвитку (*sustainable development*), врахування екологічних наслідків під час прийняття економічних рішень;

- принцип екологічної відповідальності потребує запровадження відповідальності за будь-які порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища в ході економічної діяльності;

- принцип інтеграції екологічних цілей (цими цілями є питання охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів) вимагає інтеграцію цих цілей в секторальну політику на тому ж рівні, що й економічні та соціальні цілі;

- принцип міжсекторального партнерства та залучення до реалізації політики усіх заінтересованих сторін наголошує, що лише шляхом

спільного розв'язання нагальних проблем можливо забезпечити успішну реалізацію екологічної політики

Складовими екологічної політики науковці Національного екологічного центру вважають [2]: належну та ефективну систему державного управління у сфері охорони, невиснажливого використання та відтворення природних ресурсів; належний державний та громадський нагляд за дотриманням чинного природоохоронного законодавства та міжнародних природоохоронних зобов'язань країни; належну інформаційну політику щодо довкілля; належний рівень екологічної експертизи екологічно небезпечних проектів; належну систему прийняття державних рішень з питань, що стосуються довкілля, яка б передбачала обов'язкове залучення громадськості; належну систему відповідальності влади, конкретних посадових осіб та громадян за порушення принципів збалансованого розвитку, норм та положень природоохоронного законодавства; належну освітню та просвітницьку діяльність.

За визначенням Л.Г. Мельника та М.К. Шапочки [3], екологічна політика представляє собою здійснювану економічним суб'єктом вищого рівня генеральна лінія дій або система заходів, що визначають напрями природокористування і стан довкілля. З екологічною політикою пов'язана структурна, інвестиційна, фінансово-кредитна, соціальна, зовнішньо-економічна, науково-технічна, податкова, бюджетна політика суб'єкта господарювання.

Малиш Н.А. [4] говорить про екологічну політику як про організаційну та регулятивно-контрольну діяльність суспільства і держави, спрямовану на охорону, невиснажливе використання та відтворення природних ресурсів, оздоровлення довкілля, ефективне поєднання функцій природокористування та охорони природи, забезпечення норм екологічної безпеки. При цьому автор зазначає, що неефективна екологічна політика або ж її відсутність є коренем усіх екологічних проблем, може спричиняти екологічні катастрофи різного масштабу, порушення екологічної рівноваги, що загрожує існуванню цивілізації.

Саме на запобігання порушенню соціо-еколого-економічної рівноваги спрямована модель сталого екологоузгодженого розвитку (*sustainable development*), щодо імплементації якої уряди більшості країн світу домовились вже більше як 25 років тому [5]. Практика наукових досліджень, а також світовий досвід імплементації моделі сталого

розвитку доводять, що без системи стратегічних дій з планування, програмування та організації конкретних об'єктів та територій неможливо досягти екологоузгодженого соціально-економічного розвитку. На нашу думку, саме стратегічний підхід надає будь-якому процесу цільовий характер, бо по суті своїй є механізмом, технологією досягнення поставлених цілей.

Включенню екологічних питань у процесі прийняття управлінських рішень щодо сталого розвитку присвячено восьмий розділ «Порядку денного на XXI століття» [5]. В ньому передбачена імплементація екологічного імперативу у систему економічних відносин у політиці, плануванні і управлінні, створення ефективної правової і нормативної структури, забезпечення ефективного використання економічних механізмів і ринкових та інших стимулів, створення систем комплексного врахування екологічних і економічних чинників. Цим же документом для досягнення засад сталого розвитку Комісією ООН з навколишнього середовища та розвитку кожній країні було запропоновано розробити національну стратегію сталого розвитку відповідно до своїх особливостей, пріоритетів, еколого-економічної ситуації та стану розвитку національного господарства [5, с. 67]. Проте як показує досвід, далеко не всі країни спромоглися розробити і прийняти національні та регіональні стратегії сталого розвитку.

Тому, як справедливо підкреслює для вітчизняних реалій Шостак Л., [6, с. 72]: «Сучасний стан природного довкілля і умови життєзабезпечення населення України вимагають термінової зміни пріоритетів у формуванні стратегічних напрямів економічної політики відносно використання природних ресурсів у сфері суспільного споживання і виробництва».

Особливу місію покладено на регіональний рівень реалізації подібних стратегій в практику еколого-економічних політик. Основним критерієм реалізації політики мають бути сталі відтворювальні процеси, а фактори, що їх забезпечують, повинні стати інвестиції в еколого-економічне зростання, так звані екологічні інвестиції [7].

Зазначимо, що з точки зору концепції сталого розвитку термін «екологічні інвестиції» все ще трактується дещо звужено: в основному як інвестування в раціональне природокористування й природозбереження.

Це завдає шкоди і теоретичній базі, і практичній реалізації регіональної інвестиційної політики на принципах сталості.

Вочевидь, що саме про такий вид екологічних інвестицій говорить Аніщенко В.О. [8], коли розглядає екологічне інвестування як дієвий чинник економічного управління природокористуванням і наголошує, що головним кроком організації екологічної інвестиційної діяльності є постановка цілей, задач і методів реалізації природоохоронних інвестицій.

Розуміючи під екологічними інвестиціями вкладення грошових коштів тільки в природоохоронні заходи, науковці зазвичай протиставляють їх традиційним виробничим інвестиціям. Так, екологічні інвестиції мають такі суттєві відмінності:

- спрямовані на використання, охорону, відтворення умов щодо підтримки природно-ресурсного потенціалу;
- об'єкт інвестицій має загальносуспільний для багатьох споживачів і користувачів характер, і задача не може бути вирішена окремим господарським суб'єктом, регіоном і навіть країною (маються на увазі глобальні екологічні проблеми);
- внаслідок названих причин повинні розрізнятися й джерела інвестицій, які поєднуються у часі та просторі, їхні форми і види;
- відрізняється й форма здійснення інвестицій, яка передбачає державні, міждержавні, власні, змішані залежно від форми власності і форми організації економічної діяльності природокористувачів;
- природоохоронні, природовідтворювальні інвестиції (у сфері охорони та відтворення природних об'єктів) завжди і всюди, в часі і в просторі повинні здійснюватися з урахуванням властивості саморегуляції, самовідновлення екосистем, окремих її компонентів (до певної межі). Людською працею відтворити все, що створює природне середовище (властивості, якості елементів і екосистем в цілому), на 100% неможливо;
- природна система, її елементи не можуть дисконтуватися, хоча вони можуть знижувати, втрачати первинні властивості під впливом антропогенних чинників.

Зазначимо, що природоохоронні екологічні інвестиції створюють в основному суспільний ефект (соціальна та природна підсистеми) і тому не сприйматимуться бізнесом як інвестиції в загальновизнаному значенні

(тобто вкладення, що в першу чергу приносять економічний ефект). Тому цей вид екологічних інвестицій має бути в першу чергу сферою відповідальності держави. При цьому зазначимо, що для українських реалій, на відміну від розвинених країн, не слід очікувати добровільного сприйняття більшістю потенційних інвесторів такого відомого принципу, як «соціальна відповідальність бізнесу».

Проте, на нашу думку, екологічні інвестиції слід сприймати більш широко: як інвестування в соціальний, економічний та екологічний капітали з метою їхнього гармонійного відтворення як на національному, так і на регіональному, рівнях. Саме тому в науковий обіг було введено поняття «реальні екологічні інвестиції» (REI) [7]. Завданням реальних екологічних інвестицій є задоволення суспільного попиту на створення основних фондів, що є «доброзичливими» до природи та людини (так звані «біопозитивні основні фонди») та в основному мають характер нерухомості. Створенню таких інвестиційних екологічних товарів сприятиме економічна політика реальних екологічних інвестицій, що мають бути територіально «прив'язаними».

Розробка принципів та програм екологічної модернізації, реконструкції сучасної соціальної інфраструктури (житло, суспільні споруди, тощо) також є завданням REI, і це завдання є невідкладним. В процесі виробництва та експлуатації вказаних інвестицій по-перше, зменшується використання природних ресурсів і, по-друге, пом'якшується (чи ліквідується) негативний вплив на довкілля та здоров'я людини – основного виробничого фактору постіндустріальної економіки. На нашу думку, саме регіональні REI відіграють головну роль в створенні умов для екологоузгодженого відтворення соціально-економічної системи регіону. Дієвим інструментом реалізації реальних екологічних інвестицій слід вважати відносно новий напрям в інвестиційно-будівельній діяльності – стале проектування та будівництво, житлове зокрема. Увага до сталого житлового будівництва, яка спостерігається в останні роки в світі (цей тип будівництва та проектування часто називають «зеленим», «екологічним» (*sustainable*) будівництвом, обґрунтована тією обставиною, що забудоване навколишнє середовище та будівельна індустрія – це дві ключові сфери для досягнення сталого розвитку. Зазначимо, що термін «стале будівництво» означає іншу філософію проектування та будівництва, яка спрямована на підвищення ефективності використання ресурсів (енергії,

води, тощо) та матеріалів, а також на суттєве зниження негативного впливу споруд на здоров'я людини та довкілля. Гострота цієї проблеми зумовлена тим, що, за оцінками науковців [9, с.43], сучасна людина проводить в будівлях, в залежності від стилю життя та умов трудової діяльності від 52 до 85 % часу на добу, тому внутрішнє середовище приміщень, навіть при відносно невисоких концентраціях великої кількості токсичних сполук, справляє значний вплив на самопочуття, працездатність, загальну захворюваність, алергопатологію, імунний статус тощо.

В разі активної політики підтримки екологічних інвестицій в житлове будівництво утворюються ефекти збереження природних ресурсів, забезпечення житлом нової якості, отримання прибутків інвесторами такого типу житла [10]. Так, житлові фонди регіональної економіки стають спорідненими з екосистемами, не відторгаються ними, а включаються в екосистеми, подібно природним об'єктам.

Висновки. Одними з найбільших викликів постіндустріальної економіки є дотримання принципів екологічної політики щодо пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковості додержання екологічних стандартів; гарантування екологічно безпечного середовища для життя і здоров'я людей; екологізації матеріального виробництва в контексті розвитку зеленого житлового будівництва, стимулювання екологічних інвестицій, поліпшення кількісних та якісних характеристик житлової забезпеченості.

Еколого-економічна політика підтримки екологічної складової житлової забезпеченості є процесом, що належить до найвищих рівнів політики, який репрезентує всеохоплюючий підхід до конкретних соціальних проблем, врівноважуючи цілі економічного розвитку, охорони довкілля та створення здорового середовища мешкання людини, розглядаючи їх вплив на імплементацію принципів сталого розвитку на національному, а також регіональному рівнях. Реалізованість спеціальних інвестиційних програм підтримки розвитку екологічного житла залежить від того, в якій мірі різні рівні урядових органів, місцевого самоврядування та інших суб'єктів регулювання сприймають встановлені цілі екологічного інвестування у вигляді реальних екологічних інвестицій. Від досягнення ними консенсусу залежить кінцевий успіх еколого-економічної політики створення екологічного житлового фонду в регіонах та сталого регіонального розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року // Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. № 880-р
2. Матеріали Національного екологічного центру / Нац. еколог. центр. Екополітика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nesu.org.ua/ecopol/>
3. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: підручник / за заг. Ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельника та к.е.н., проф. М.К. Шапочеи. – Суми: ВЕД «Університетська книга», 2007. – 759 с.
4. Малиш Н.А. Екологічна політика: конфліктність, стратегія, тактика. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Malysh.pdf
5. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: Схвалена конф.ООН з навкол.середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Самміт «Планета Земля» 1992р.). – К.:Інтелсфера, 2000. – 360 с.
6. Шостак Л. Социэкологические ориентиры современной экономической политики / Л. Шостак // Экономика Украины. – 1999. – № 9. – С.72-79.
7. Орловська Ю.В., Квактун О.О. Стратегія управління екологічними інвестиціями: регіональний аспект : Монографія. – Дніпропетровськ, 2011. – 278 с.
8. Аніщенко В.О. До питання вдосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування / В.О. Аніщенко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №8(74). – С.175-183.
9. Тетиор А.Н. Архитектурно-строительная экология. Учебное пособие / А.Н. Тетиор. – М.: Академия, 2008. – 368 с.
10. Ю.В. Орловська, М.С. Вовк, В.С. Чала, С.О. Мащенко Економічна політика з підтримки зеленого житлового будівництва: Монографія . – Дніпро, 2017. – 148 с.
11. Драган І. О. Аналіз зарубіжного досвіду інвестиційно-інноваційного забезпечення державної екологічної політики / І. О. Драган // Наукові розвідки з державного та муніципального управління : зб. наук. пр.– К.: Вид-во АМУ, 2011.– Вип. 2. – С. 50–60.
12. Колєнов О. М. Формування та реалізація державної екологічної політики України : дис. ... к.держ.упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / О.М. Колєнов. – Х., 2014. – 179 с.
13. Лазор О. Я. Адміністративно-правові засади державного управління у сфері реалізації екологічної політики в Україні : автореф. дис. ... д.держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / О. Я. Лазор. – К., 2004. 30 с.
14. Хенс Л. Становление и основные вехи формирования концепции устойчивого развития / Л.Хенс, К.Флаэнминк // Соціально-економічний потенціал устойчивого развития: Учебник. – Сумы: Университетская книга, 2007. – С. 108-133.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Засновник фахового видання з економіки – державний вищий навчальний заклад Придніпровська державна академія будівництва та архітектури (ПДАБА).

Свідоцтво про державну реєстрацію в Мінюсті України № 12699–1583Р від 17.05.2007р.

Фахова реєстрація: *Наказ МОНУ №1081 від 29.09.2014р.*

Редакційну колегію очолює завідувача кафедри міжнародної економіки, д.е.н., проф. Ю.В. ОРЛОВСЬКА.

До складу редколегії входять провідні вчені по різних напрямкам економічної науки: д.т.н., заслужений діяч науки і техніки України Большаков В. І., д.е.н. Божанова В. Ю., д.е.н. Вакульчик О. М., д.е.н. Верхоглядова Н. І., д.е.н. Дубницький В.І., д.е.н. Задоя А.О., д.е.н. Залунін В.Ф., д.е.н. Іванов С.В., д.е.н. Коломицева О. В., д.е.н. Максимова Т.С., д.е.н. Поповиченко І.В., д.е.н. Стукало Н.В., д.е.н. Уманець Т.В., д.е.н. Чимшит С.І., д.е.н. Чужиков В.І., д.е.н. Шейнфілде М.

Термін публікації матеріалів складає 3 місяці з дня їх надходження до редакційної колегії. Статті, відхилені рецензентами та редакційною колегією, повертаються авторам для доопрацювання.

До публікації в збірник наукових праць «Економічний простір» приймаються матеріали, що стосуються результатів оригінальних науково–економічних досліджень і розробок.

Мова – українська, російська або англійська.

Наукові статті, що публікуються в журналі «Економічний простір», організовуються редколегією в блоки, які містять декілька статей одного достатньо загального і значущого тематичного напрямку

- МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ;
- ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ;
- ФІНАНСИ ТА ІНВЕСТИЦІЙНО – БУДІВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ;
- ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ПРОСТОРОВО – КЛАСТЕРНИЙ БІЗНЕС;
- РОЗБУДОВА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ;
- ОСВІТА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ;
- СТАЛИЙ РОЗВИТОК, ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ТА АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА.

Блоки можуть змінюватися за рішенням редакційної колегії.

Кожна стаття супроводжується рецензією доктора економічних наук. Статті авторів, що мають вчений ступінь доктора економічних наук, не рецензуються.

Редакція журналу залишає за собою право скорочення отриманих матеріалів і внесення в них редакційних змін. Зміни в статтях узгоджуються з представниками авторського колективу.

Редакція може публікувати статті в порядку обговорення, не розділяючи точки зору авторів. Автори опублікованих статей несуть відповідальність за точність приведених фактів, статистичних даних, власних імен і інших відомостей, а також за зміст матеріалів, що не підлягають відкритій публікації.

СТРУКТУРА СТАТТІ

Стаття повинна складатися з логічно взаємопов'язаних розділів, озаглавлених згідно нижченаведеної схеми:

УДК

Назва статті

ШБ автору (авторів) з зазначенням наукового ступеню, місце роботи (повністю).

Анотація – розширена, мінімум 900 знаків (від 0,5 до 1 сторінки) українською та англійською мовами.

Ключові слова та словосполучення – від 5 до 10 – українською та англійською мовами.

Актуальність проблеми та її зв'язок з важливими науково–практичними завданнями.

Аналіз останніх наукових досліджень з досліджуваної проблеми та (ОБОВ'ЯЗКОВО!) визначення питань, що не вирішені.

Мета роботи.

Викладення основного матеріалу дослідження з науковим авторським обґрунтуванням отриманих результатів.

Висновки (висновки та перспективи подальших наукових розробок в даному напрямі).

Список використаних джерел – мінімум 8 одиниць.

ДО СТАТТІ ДОДАЮТЬСЯ:

(для виконання вимог міжнародних наукометричних баз даних):

1) засвідчена печаткою установи рецензія доктора економічних наук – скан.копія;

2) МЕТАДАНІ на трьох мовах – англійській, українській та російській:

прізвище, ім'я, по–батькові автора (–ів),

назва статті,

анотація обсягом не менше 900 знаків,

ключові слова та словосполучення – від 5 до 10,

вчений ступінь і вчене звання автора (–ів),

місце роботи та посада кожного з авторів,

номери службового, домашнього або мобільного телефонів,

поштова адреса,

адреса електронної пошти кожного з авторів – ОБОВ'ЯЗКОВО!

Стаття та метадані надсилаються електронною поштою на адресу редакції

Важливо: назва файлу зі статтею – прізвища авторів; назва файлу з МЕТАДАНИМИ – прізвища авторів зі словом «метадані»; в темі листа обов'язково вказувати прізвища авторів В одному електронному листі має бути тільки одна стаття!

ВИМОГИ ДО МАТЕРІАЛІВ, ЩО НАДАЮТЬСЯ У СЕКТОР КОМП'ЮТЕРНОГО МАКЕТУВАННЯ

– Обсяг статті – від десяти сторінок комп'ютерного набору у форматі А4. Міжрядковий інтервал 1,5. Шрифт Times New Roman, розмір (кегель) – 14. Абзац–10мм.Поля з усіх боків повинні складати 25 мм.

– Рисунки і таблиці набираються шрифтом Times New Roman №12 з одинарним міжрядковим інтервалом. Рисунки, діаграми і таблиці створюються з використанням чорно–білої гамми. Використання кольору не допускається!

– Формули набираються за допомогою редактора формул Microsoft Equation і нумерувати в круглих дужках, наприклад: (2).

– Список літератури повинен містити відомості з доступних читачам джерел і бути оформлений згідно діючим стандартам. Посилання в тексті на літературу подаються в прямих дужках, наприклад: [12].

Кількість літературних джерел– не менше вісьмох!

– Підрядкові примітки не дозволяються.

Більш детальну інформацію щодо надання статей до редакції збірника «Економічний простір» можна отримати на сайті: www.eprostir.dp.ua, e–mail: eprostir@gmail.com, або в робочі дні з 9.00 до 16.00 за телефоном (096) 559–20–18 Олена Миколаївна.

Наукове видання

Економічний Простір

Збірник наукових праць

№128

Українською, російською та англійською мовами

*Комп'ютерну верстку та друк виконано
в редакційно-видавничому відділі ПДАБА*

Відповідальний редактор *Вертелецька О.М.*
Технічний редактор *Морозова С.А.*

Підписано до друку 22.12.2017 р.
Формат 60х84 1/16. Цифровий друк.
Умов.друк.арк. 14 Тираж 200 прим.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
Україна, 49600, м. Дніпропетровськ,
вул. Чернишевського, 24-А, офіс В-500
www.eprostir.dp.ua, e-mail: eprostir@gmail.com